IULIU
RAȚIU

O ISTORIE

A LITERATURII PENTRU COPII ŞI ADOLESCENȚI

Editura Biblioteca Bucureştilor

www.dacoromanica.ro

IULIU RAȚIU

O ISTORIE A LITERATURII PENTRU COPII ȘI ADOLESCENȚI

www.dacoromanica.ro

Coperta şi tehnoredactare: MARIAN TĂNASE
Lector: ION HOREA
Corectură: IULIA MACARIE

Cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii şi Cultelor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
RAŢIU, IULIU
O istorie a literaturii pentru copii şi adolescenţi / Iuliu Raţiu. - Bucureşti : Biblioteca Bucureştilor, 2003
Bibliogr.
ISBN 973-8369-15-0

821.135.1.09

ISBN 973-8369-15-0

Tipar: Tipografia SEMNE '94

www.dacoromanica.ro

IULIU RAȚIU

O ISTORIE A LITERATURII PENTRU COPII ŞI ADOLESCENȚI

Editura Biblioteca Bucureştilor
2003

www.dacoromanica.ro

Oare este nevoie de o asemenea ISTORIE? Acum, mai mult ca oricând! De aceea, deşi nu sunt nici istoric, nici critic literar de profesie, m-am încumetat să alcătuiesc această... „istorie crestomatică", – succintă culegere de texte alese şi comentate, **din** şi mai ales **despre** literatura pentru copii şi adolescenţi, folosite cu prilejul cursului pe care l-am ţinut la Universitatea Pro-Humanitas din Bucureşti, şi care dorim să se constituie ca un necesar şi util instrument de lucru pentru învăţători, profesori, bibliotecari, dar şi pentru părinţii ce vor să fie, în cunoştinţă de cauză, în efortul constant şi obligatoriu pe care trebuie să-l facă, pentru a putea îndruma, cu competenţă, lectura celor mai tineri cititori.

Originală doar prin intenţie şi efort (recunoaştem fără falsă modestie), lucrarea de faţă, singura, din nefericire, abordând o asemenea vastă tematică, atât la noi în ţară, dar, s-ar părea, şi în lume, reprezintă o scurtă „sinteză-analitică" a unora dintre cele mai interesante şi esenţiale momente, consemnate (mai cu seamă întâmplător), în istorii literare, enciclopedii, dicţionare, cursuri universitare etc., care au încercat să prezinte, cât de cât, fenomenul amplu, complex şi uluitor, al unei literaturi ce, sub... modesta rochie-simbol a Cenuşăresei, ascunde o adevărată comoară de înţelepciune, atât de necesară şi utilă educării, dar şi înnobilării sufletelor copiilor şi ale adolescenţilor de pretutindeni şi din toate timpurile.

Autorul

www.dacoromanica.ro

ÎN LOC DE INTRODUCERE

Bogată în evenimente obişnuite şi neobişnuite, lumea copiilor are nenumărate coordonate, determinate de preocupările deosebit de variate ale eroilor acesteia care, imitând frumos pe cei mari, se vor şi adesea chiar sunt laureaţi ai unor concursuri de poezie şi inventică, în fruntea listei celor mai buni sportivi din lume, campioni olimpici. Să nu ne mire, aşadar, că pe sub arcul de triumf al sprâncenelor copiilor trec toţi marii eroi ai lumii şi că ei îi privesc cu dezinvoltură în străfundul ochilor. E firesc să se întâmple aşa, pentru că se aseamănă!

Copiii ştiu să viseze şi visează! Dar în spatele viselor stă dorinţa lor de a fi utili, pasiunea pentru sensuri adânci, în care cutezanţa capătă virtuţile unui personaj omniprezent. Dincolo de jocul lor cotidian, petrecut – aşa cum ştiu ei - cu pasiune şi fantezie, se ascunde o lume complexă, cu trăiri adevărate: este lumea lor de temerari în pantaloni scurţi pe care, ca să-i poţi înţelege, trebuie să te joci cu ei. Este „jocul" serios pe care fiecare scriitor îl practică pe foaia albă de hârtie, făcându-l să strălucească într-o poezie, o povestire sau un roman...

Este bine ştiut că dezvoltarea psihică intelectuală a copiilor se realizează îndeobşte, datorită acţiunilor educative consecvente, organizate prin intermediul şcolii, al familiei şi, bineînţeles, un fapt cam neglijat, al literaturii. De aici, şi importanţa ce se acordă cunoaşterii particularităţilor psihice de vârstă, obligaţia pe care o au educatorii, dar şi scriitorii, de a aprofunda, diversificând, conţinutul tematic, astfel încât, printr-o mare varietate de mijloace literare adecvate, să contribuie, în mod eficient, la dezvoltarea ritmică şi mereu ascendentă a copiilor.

Întocmai ca aerul sau ca apa, copilăria este pretutindeni, **este fluviul cu cei mai mulţi afluenţi, minunea uicicând secătuită.** Ea întreţine în lume basmul, gingăşia, zâmbetul, este puntea cu care tentăm posteritatea şi prin care, totodată, prezentul ne ispiteşte în chipul cel mai stăruitor. Trăim – orice am face şi la orice vârstă – între copii,

www.dacoromanica.ro

într-o continuă fraternitate cu lumea lor: îi cunoaştem pe toţi pentru că fiecare ne defineşte pe noi şi pentru că în fiecare copil descifrăm acea materie vrăjită din care umanitatea nu numai că se plămădeşte şi se desprinde spre vis, dar prin care se manifestă şi dăinuieşte în tot ce are mai curat. Fiecare copil este un manifest al bucuriei de a trăi, un memento pe cât de puternic, pe atât de subtil, adresat forţei şi înţelepciunii maturilor. Auzim foşnetul mlădiţelor şi ne înţelegem mai bine datoria, rostul nostru cel mai uman, acela de a fi părtaşi dacă nu chiar constructori ai fericirii lor. „Puero maxima reverentia debetur", spunea Terentius. Şi este **adevărat**: **datorăm copiilor cel mai mare respect**. De aici reiese şi misiunea scriitorilor de a se apropia cu interes şi generozitate de copii, pentru afirmarea deplină a drepturilor **celor mici** la o literatură **mare**.*

Argument

Există, în afară de orice discuţie, **o condiţie cetăţenească** a literaturii pentru copii. Societatea urmăreşte întâmplător sau programatic ca, în spaţiul de vârstă al copilăriei, să se asigure de calitatea succesorilor săi, să le implanteze marile idealuri şi, fără să confundăm nicidecum literatura cu orele de dirigenţie, lăsând de o parte orice spirit festivist şi destule prejudecăţi, rămâne unanim adjudecată premisa majoră a literturii pentru copii, instrumentalitatea ei, capacitatea de a declanşa energii, de a-i transforma pe cititori în cel mai pur şi proaspăt

* Unele dintre aceste gânduri şi idei se regăsesc şi într-un, să-i spunem, „referat", elaborat mai de mult, împreună cu alţi scriitori, despre destinul şi avatarurile literaturii pentru copii, precum şi în discuţiile prelungite şi rodnice pe care le-am purtat în cadrul Secţiei de literatură pentru copii a Uniunii Scriitorilor şi nu o dată consemnează gândurile fertile ale unor reputaţi autori care şi-au dedicat creaţia lor „celor mici", precum Mircea Sântimbreanu, un bun cunoscător al fenomenului acestei literaturi, el însuşi surprinzând în scrierile sale „cu firesc şi naturaleţe... vârsta poznelor, a jocului, a lipsei de griji, a concurenţei acerbe dintre datoria de a învăţa şi dorinţa intempestivă de a se juca". – după cum îl caracteriza unul dintre exegeţi. Împreună cu el şi alături de Radu Tudoran, Octav Pancu-Iaşi, Al. Mitru, Călin Gruia, Constantin Chiriţă, Ion Hobana şi mulţi alţii am lucrat şi visat zeci de ani să dărâmăm tabuuri şi idei preconcepute, conservatoare şi nu de puţine ori ca să spulberăm... plăcerea, ciudată, pe care o manifestă critica literară de a minimaliza această literatură, atitudine preluată... cu bucurie mai recent parcă şi de educatori, în tendinţa lor, chipurile eliberatoare, de a exagera influenţa jocului, fie chiar şi pe calculator, în viaţa copiilor.

www.dacoromanica.ro

combustibil. Acest enunț axiomatic nu este – așa cum s-ar părea la prima vedere – superfluu de afirmat. Există în această privință poziții eclectice sau chiar nihiliste. Ele pornesc și se reduc în esență la următoarele două afirmații: 1) „Literatura pentru copii n-ar fi încă literatură, așa cum copilul nu este încă om" și 2) „Condiția emancipării literaturii pentru copii ar fi ruptura totală cu tendințele moraliste. Pornind de la ideea „anistorismului" stării de copil, de la natura mitică a eului infantil, se pledează – uneori insidios, alteori cu înverșunare – pentru o literatură care să se intereseze doar de ființa copilului, **nu de menirea acestuia**. Se conchide că singura bază psihologică a acestei literaturi ar fi hedonistică, fără nici un „mesaj prestabilit" și că, în consecință, trăsăturile artei pentru copii nu pot fi decât grațiosul, ludicul, absurdul, fantasticul, gratuitatea. Sub pretextul luptei împotriva superputerii pedagogiei, adică a literaturii pentru copii ca „poligon pentru educație" și servitoarea unei tematici plină de „ordonanțe și tabuuri", ridicându-se, pe drept cuvânt împotriva „dresajului", aceste opinii – vehiculate cu extremă virulență în Occident, dar în ultima vreme și la noi – opun proiectului iluminist așa-zisul „proiect freudian". El împinge teza libidoului dincolo de orice cod civic, constructiv și dă emergență morții, sexualității, violenței, opuse, chipurile, „ereziei apologeticii și patetismului". Este posibil, nu tăgăduim, ca asemenea concepții să țâșnească acolo și polemic, din detestarea așa-zisei „literaturi a bătrânelor doamne", cât și a „cărții false", izvorâte stihinic din legile pieții (Mircea Sântimbreanu).

În ce ne privește, știind cu precizie că aspirațiile omului sunt mai profunde decât ale cetățeanului, știm în același timp că ele sunt de nedespărțit. Tocmai de aceea vocația amplă, generoasă a literaturii pentru copii ni se pare în afară de discuție. Fără această vocație, perfect ancorată în destinele omului, orice pagină scrisă pentru copii devine ea însăși o bâiguială infantilă.

Acestea erau unele dintre ideile pentru care am pledat atunci, dar care au rămas valabile și acum, pentru că, discuțiile asupra literaturii pentru copii nu sunt ferite de tentația **absolutizării** sau **minimalizării** temei. Aceasta pentru că ambele atitudini, atât cea de apologizare cât și cea de mefiență, pot dispune – pe acest domeniu atât de vast și cu un relief valoric atât de inegal – de argumente din belșug. Adevărul, cu

www.dacoromanica.ro

alte cuvinte, nu se află undeva la mijloc şi nici nu poate fi dezvăluit prin etichetări, prejudecăţi, idiosincrasii şi legende cu uriaşi şi pigmei. Fenomen profund, **literatura pentru copii există încă de la ivirea mitului, îşi născoceşte şi diversifică necontenit formele, încărcătura, instrumentalitatea** şi, lăudată sau ignorată de cartografii de specialitate, ea nu se ruşinează să ocupe, ca şi apa mărilor, o întindere mai mare decât continentele beletristicii adulţilor. Influenţa sa eductiv-modelatorie este atât de covârşitoare, contingenţele de cititori atât de numeroase, – de fapt nu categorii, ci generaţiile înseşi în ansamblul şi succesiunea lor – încât manifestele pentru sau contra nu sunt în ultimă instanţă decât risipă de timp şi bizantinism. Ceea ce nu prisoseşte, ceea ce este binevenit şi util este, aşadar, nu atât discuţia asupra identităţii şi semnalmentelor acestei literaturi, cât asupra modalităţilor sale de lucru, şanselor sale de a-şi spori şi adânci influenţa. Cu alte cuvinte, de a examina literatura pentru copii nu în anatomia ci în fiziologia sa ca fapt estetic şi educativ esenţial, ca latură şi instrument de formare a omului.

Ce este aşadar cartea pentru copii? Scriitorii răspund la această întrebare prin cărţi. O bibliotecă de sute şi mii de cărţi, zestre milenară necontenit în sporire, alcătuieşte acest răspuns despre care am putea chiar spune că s-a constituit înainte şi independent de orice întrebare de teoric literară. Cărţile copilăriei se nasc din dragoste. Cântecul, versul, basmul au încălzit, leagănul omenirii şi glăsuirea lor a lumint inima fragedă a copilului, la fel cum scutecele i-au încălzit mădularele.

De aceea, socotim că este greşit să se dea note estetice globale pentru **astăzi** unei, să-i zicem, specii literare care are un ieri atât de strălucit şi care – vrem, nu vrem – este „adus la zi", inevitabil, o dată cu ivirea pe lume a fiecărui nou copil. Cel puţin atâta timp cât copilul consumator de literatură nu devine el însuşi cititor autonom, adică în primii lui 5-6 ani de viaţă. Aici, lângă acest leagăn al biografiei sale spirituale ard mocnit focurile tutelare ale lui „a fost odată" – de la Homer la Andersen şi Creangă – aproape indiferent de truda sau lock-out-ul scriitorului de astăzi. Se afirmă aceasta nu pentru desprăfuirea blazonului de breaslă, ci pentru că, în mod curios, discutând despre această literatură se pierde cel mai adesea sub o banderolă generalizatoare, destinatarul ei concret, nivelul lui concret de vârstă,

www.dacoromanica.ro

harta reală a lumii descoperite, sau a petelor ei albe. Despre care copil e vorba, de exemplu, în tot felul de micro anchete-dezbateri, mai mult sau mai puţin ocazionale, puse sub genericul „literatura pentru copii?" De aici şi necesitatea unei ieşiri din devălmăşie pentru orice abordare cât de cât serioasă a problemei. Aceasta este problema care frământă pe scriitorul de literatură pentru copii ieri, dar şi astăzi. (Călin Gruia)

Asta fiind situaţia, nu o dată, când auzim crâncene întrebări teoretice de felul: „există oare o literatură pentru copii?" – putem fi siguri că la mijloc nu e altceva decât teribilism. „Pentru noi este la fel de limpede că există o asemenea literatură, cum este sigur că prima hrană este laptele şi nu conţinutul cutiilor de conserve". Se spune însă adesea: „bun-rău, copiii mănâncă" şi, pornind de la adevărul acestei ziceri, trebuie să recunoaştem că nu e de prisos să se discute calitatea cărţii pentru copii şi să reflectăm cu toată răspunderea la ce este, la ce trebuie să fie cartea aceasta, tocmai pentru a ieşi din ambiguitatea acelui trist „bun-rău...". De aceea se poate afirma: da, devizul civic, „caietul de sarcini" educative ale literaturii pentru copii sunt clarificate, acceptate unanim. Dar devizul ei estetic? Pot fi ele însă despărţite, judecate în paralel, opuse? Răspunsul nu e lipsit de alternativă, aşa cum s-ar părea, din moment ce a fost şi este posibil ca nu numai realitatea acestei literaturi să fie negată, dar să fie pus sub semnul întrebării însuşi conceptul de literatură pentru copii. Răspunsul nu poate fi o reţetă de felul „punem atât la sută fantastic, adăugăm atâta la sută aventură şi humor, coacem la focul moale al sentimentalismului" etc. şi aceasta chiar dacă în toate cărţile destinate copilăriei există, într-adevăr, aceste elemente. Dar ele nu sunt decât albia, făgaşul. Apa vine de la izvor, şi tocmai aceasta îi hotărăşte minunata putere de a astâmpăra setea, de a rodi. Izvoarele cărţii pentru copii sunt multe şi felurite, dar absolut toate, fără excepţie – fie că poartă numele de Homer, Creangă, Mark Twain, Andersen ş.a.m.d. – au în comun ceva: generozitatea părintească, frăţeasca lumină, căldura omenească. Vraja acestor voci-izvoare de aici provine, de aici statornicia influenţei lor. Aceasta explică succesul lor. Şi, la urma urmei, despre ce succes este vorba, dacă nu tocmai despre faptul că micul cititor câştigă în paginile cărţilor sale o lume de fraţi, de prieteni. Copilul porneşte în viaţă alături de Hercule, Gavroche, de Huck, de Gulliver şi de Micul Prinţ, de Nică a lui Ştefan

www.dacoromanica.ro

al Petrei şi, atâţia alţii, traversând meridianele copilăriei spre polii râvniţi – dar nu numai însoriţi – ai planetei numită VIAŢĂ. Căci, pe Marea Copilărie, au fost şi vor fi totdeauna şi drame – dramele emancipării, ale cristalizării şi recunoaşterii identităţii, de pildă – naufragii chiar, un S.O.S. continuu bate în fiecare inimă de copil, măcar în căutarea farului, şi ar fi greşit să credem că ne aflăm tot timpul doar pe pământul tare al certitudinilor şi sub arcurile de triumf ale surâsului. (Radu Tudoran)

Mirajul copilăriei

Nu e uşor de scris literatură pentru copii! Caracterul formativ care o defineşte este altceva decât didactica propriu-zisă sau sfatul educaţional. „Copilul – spunea marele critic şi prozator G. Călinescu – se naşte curios de lume şi nerăbdător de a se orienta în ea. Literatura care îi satisface această pornire îl încântă... Ca să fie operă de artă, scrierile pentru copii şi tineret trebuie să intereseze şi pe oamenii maturi şi instruiţi. A ieşi din lecturi cu o stimă sporită pentru om, aceasta e secretul marilor literaturi pentru tineret".

De aceea, poate, ascultând mai de mult câteva versuri ale unei fetiţe de şapte-opt ani, în primul moment n-am înţeles de ce gândul m-a dus la pictorul Tonitza. Mi-am zis atunci că, poate am fost frapat de înfăţişarea solară a acelei copile care încercând să desluşească „tainele filosofice" ale unei stări căreia nici cei maturi n-au reuşit încă să îi dea de rost, închisese ochii cu încrâncenarea unui vizibil efort. Dorind să facă o „descriere poetică exactă" a ceea ce înţelegea prin vis, fetiţa încerca să retrăiască momentul: „Visul este privirea / de pe cealaltă parte / a ochilor!"

Da! De aceea gândul m-a purtat spre Tonitza! Şi în celebrele lui picturi cu copii, ochii acestora nu sunt numai nişte simple organe ale văzului ci, prin mărimea şi profunzimea lor, reuşesc să adune în ei toate cele cinci simţuri şi altele nedescoperite încă: ochii copiilor marelui pictor strălucesc negri ca nişte imense tunele prin care se poate pătrunde în interiorul sufletului lor pur, obligându-te să descoperi că ei sunt vii şi pe cealaltă parte nedescoperită şi necercetată încă decât de

www.dacoromanica.ro

Tonitza, dar şi de unii dintre scriitorii pentru copii. Şi pentru ei, ochii copiilor (şi mai ales ce ascund ei în întunericul din interiorul acestei minuni a naturii care înseamnă văzul) sunt nişte prisme de cristal negru prin care se realizează – undeva în adâncuri. – uluitorul spectru al simţirii, intense până la durere. De aceea, uneori, lacrimile copiilor ţâşnesc din ochi ca nişte gloanţe, de aceea mai ales ei ştiu să zâmbească şi cu ochii.

Acest zâmbet unic şi total îl afli în aşa-zisele „portrete de copii" din expoziţiile de sfârşit de an şcolar... Urmăriţi aceste expoziţii şi veţi descoperi un univers pe care neapărat şi scriitorii trebuie să-l surprindă în operele lor. De predilecţie, în desene, copiii fac portretele părinţilor şi ale prietenilor, surprind pe hârtie cu frenezia unei bucurii lăuntrice, aspecte din ceea ce îi înconjură şi le place: mama este de obicei gravă, dar duioasă, tatăl sever, dar drept, iar colegii de joacă sau de şcoală devin nişte fiinţe atât de caraghioase (ca nişte pui de tigru speriaţi), încât nu poţi să nu-i îndrăgeşti. Macaralele înalţă blocurile dincolo de cer, iar livezile par a rodi numai mere de aur. Pe sub arcul de triumf al sprâncenelor micilor creatori trec personajele tuturor basmelor prezente, dar cu firescul şi nonşalanţa lui „a fost odată".

Trebuie însă adăugat, că una dintre tematicile de predilecţie ale desenatorilor copii este şi aceea a viitorului. A viitorului pe care ei nu-l simt îndepărtat, e undeva după fereastra de cristal a copilăriei. De aceea, pe pajiştile albastre ale munţilor (din creaţiile lor), pasc oi care, supuse unor bine ştiute, acum, mutaţii genetice – produc lână direct în culori pastelate, cocoşi uriaşi, cu cozile rotate ca paletele unui elicopter, strigă „cucurigu" pe terasele blocurilor cu 88 de etaje, iar locomotivele pe perne magnetice, ce aleargă pe o linie verticală spre luceafărul de ziuă (via luna), lasă în urmă dâre... de artificii. Brutarii scot pe bandă rulantă pâini albastre (care, sigur, au miros de ananas), bicicliştii violeţi trag după ei rachete îmbrăcate în pijamale cu volănaşe roz, oameni de zăpadă galbenă dirijează circulaţia săniuţelor încărcate cu frişcă oranj... O risipă de fantezie şi culori ce aglutinează gânduri şi sentimente, trăiri şi vise, de-a lungul marelui maraton, la capătul căruia finişul îi duce pe copii direct în adolescenţă...

„Nu este vorba aici (mă întreba odată prozatorul Mircea Sântimbreanu), în afara oricăror speculaţii, de foamea organică a

www.dacoromanica.ro

micilor noştri contemporani pentru cele mai puternice şi mai generoase substanţe nutritive ale inimii omeneşti? Ce este atât de misterios în faptul că prin metabolismul propriu tuturor decolărilor se absoarbe cu precădere şi în doze fabuloase mai degrabă, combustibilul zborului decât al contemplării şi despicării firului în patru? Că în compoziţia acestuia intră mai curând ceea ce este măreţ, exemplar, eroic, viu, dăruit, neînfrânt decât molâu, îmbâcsit, coclit? Opţiunea cititorului nu este întâmplătoare, ci cu necesitate interesată, materia literaturii fiind în egală măsură proiecţia şi protecţia sa de lungă durată. (E vorba, desigur, de matca opţiunilor şi ar fi ridicol să codificăm individualitatea gustului).

Într-adevăr, continuând analiza, literatura pentru copii, supusă unui impact mult mai pragmatic şi deci mai dramatic cu cititorul său, nu are de ales şansele viabilităţii sale. Căci, dilematic, ori are bogăţia de răspunsuri căutate şi este apropiată, ori rămâne o falsă fără valoare exhibiţie. „E uşor să duci un cal la râu, mai greu e să-l sileşti să se adape", se spune în popor şi chibzuind la destule oferte lâncede sau stătute, nu putem să punem toată vina pe bieţii căluţi. Însetaţi de maturizare, dornici de a interveni cât mai curând în bătălia afirmării sale şi a valorilor timpului său, copilul deschide uşa multor cărţi. Dar nu o dată, dincolo de prag, nu e decât o... altă uşă... Or, indiscutabil, trebuie spus că însăşi dirijarea literaturii spre zone tematice atât de esenţiale, educative, „impune mai mult ca oricând, o maximă exigenţă şi totodată receptivitate estetică".

Nimic, mai penibil – literar vorbind – decât asfixierea temelor generoase în moralităţi pedestre, nimic mai ratat decât plantarea ideilor vii în terenul arid, neemoţional al manufacturii. Există, desigur, puternice surse educative şi în afara literaturii, dar literatura sporeşte într-un mod profund suprafaţa de contact a copilului cu viaţa, fiind în fapt nu atât un prilej de a lua cunoştinţă de confesiuni şi identităţi, ci de a se confesa şi a se recunoaşte.

Cartea este, într-adevăr, meditaţia autorului încorporată în destine, şi tocmai prin absorbţia de către micul cititor a acestor meditaţii de un tip special, ea are o categorică funcţie ameliorativă. Spiritul uman are nevoie de toate răsfrângerile sale, şi dacă e clar că un spirit amorf nu răsfrânge nimic, este tot atât de clar că nici el nu poate fi

www.dacoromanica.ro

şlefuit cu metode meşteşugăreşti. Este nevoie de diamantul artei pentru a-i asigura faţetele ce primesc şi răsfrâng emoţia în modul cel mai omenesc cu putinţă. Tocmai de aceea, graiul emoţional al cărţii pentru copii trebuie apărat. Şi se pare că principala malformaţie a multor tipărituri, semnul lor prim de invaliditate este uscăciunea, cloroza congenitală. Norii frazeologici ce se tot strâng deasupra filelor sunt, nu o dată, sterpi nori de praf, ei nu conţin nici un strop de **apă vie**. Ţinând cont de tot ceea ce experienţa a descoperit viu şi sensibil în aria receptivităţii celei mai tinere generaţii, literatura pentru copii şi adolescenţi ţinteşte nemijlocit afectivitatea şi foloseşte, fără false pudori, mijloace specifice: epica densă, neprevăzutul până la senzaţional, sentimentul până la melodramatic, umorul până la buf, fantezia până la fabulos şi legendar, conflictul până la suspans, forţând în acest fel cele mai profunde resorturi ale micului cititor... Am redat în extenso aceste idei ale unora dintre colegii mei într-ale literaturii, pentru că sunt mereu valabile. Mai este nevoie de pledoarie?

Acum, poate mai mult ca oricând! O examinare cât de fugitivă a bibliografiei române de literatură pentru copii ne arată un lucru pe cât de tulburător pe atât de reconfortant. Astfel, se menţionează mereu: cu puţine excepţii, aproape toţi clasicii literaturii române au scris pentru copii!

Dar copilăria nu a fost recunoscută ca atare întotdeauna. Chiar dacă timpurile s-au schimbat, de-abia acum recunoaştem copilăria fără s-o sacralizăm. Mai ales că literatura pentru copii a devenit un gen autonom, chiar dacă „hotarele acestuia" au rămas flotante, întotdeauna urcând, de la mitul lui Heracles la Gulliver, de la Robinson, la d'Artagnan şi Căpitanul Nemo, eroi care aparţin şi copiilor dar şi adulţilor. Literatura pentru copii are acum istoria sa, capodoperele sale, temele sale...

Dar şi subprodusele sale.

După un secol de învăţământ obligatoriu şi gratuit lectura este rezervată tuturor. Un copil citind a devenit pentru noi ceva familiar, îl simţim plonjând încântat, în cărţile care i se adresează. Astfel „copilul se cufundă într-un alt univers, graţie lecturii care, aproape întotdeauna, înseamnă o a doua naştere. Imagine emoţionantă şi tandră, pentru că înţelegem că, acum, cartea înseamnă pentru el, cum a fost şi pentru noi

www.dacoromanica.ro

oamenii maturi, atât o bogată sursă de viaţă, dar şi un mediator, un iniţiator. Copil solitar, captiv în mediul în care trăieşte dar liber prin carte, izolat, dar cufundat în viaţă, el este un copil care, graţie cărţii, se întâlneşte cu alţi oameni şi rămâne cu impresii durabile, „cartea fiind dascălul care nu doarme niciodată când îl întrebăm..." cum spunea Erasmus. Puterea imaginaţiei pe care o declanşează cartea este de mult cunoscută. Cărţile continuă să formeze sensibilitatea, visele, conştiinţele şi mentalitatea copiilor, le propune modele pentru toată viaţa. Este adevărat, acum ecranul televizorului se aşază între copil şi lume. Uneori, chiar îl separă. Victor Hugo, vorbind despre carte, afirma că aceasta va înlocui catedrala! Nu se poate spune acum că profeţia lui nu se clatină. Dar, aşa cum afirma în romanul său *Notre Dame de Paris*, inventarea tiparului rămâne, totuşi, cel mai mare eveniment al istoriei. Este revoluţia umană. Este modul de exprimare al umanităţii prin care s-a reunit totul, este gândirea omului care a descoperit o formă şi a inventat alta, acea completă şi definitivă schimbare de piele a şarpelui simbolic care, după Adam, reprezintă inteligenţa. Când, însă, spunem tipar şi carte, nu înseamnă decât o gigantică paranteză între desenele din caverne şi flash-ul electronic din televizoarele în culori şi în curând în relief. Noi, s-ar putea crede, închidem paranteza definitiv: Galaxia Gutemberg se îndepărtează, cum novele apar şi dispar în timp. Dar până atunci? Pe întregul pământ se publică azi miliarde de cărţi într-un an. Numai la noi sunt acum peste 1.000 de edituri. Lectura este un fenomen social, ţările bogate sunt acelea care, bineînţeles „consumă" cele mai multe cărţi. Structura lecturilor este încă lacunară, iar şcoala se pare a fi considerată, din nefericire, ca principala responsabilă de pierderea, progresivă a gustului de lectură al copiilor. Trecând peste copilărie, cea mai mare parte a adulţilor se lasă înghiţită de gigantica maşină socială uniformizantă şi abrutizantă. Şi totuşi, cărţile pentru copii încă joacă un rol foarte important, care nu trebuie subestimat. Ei, copiii, încă se mai luptă cu Spânul, stând alături de Harap Alb, parcurg lumea cu căpitanul Nemo, intră în oglinzile strâmbe sau mai puţin strâmbe, cu Alisa, păşesc în Ţara Liliputanilor cu Gulliver, supravieţuiesc greutăţilor cu Robinson. Noi, oamenii, încă învăţăm să citim pe cărţi, visăm şi cunoaştem cu ajutorul lor. Citind, devenim fără să vrem, creatorii unor personaje care ne devin intime şi,

www.dacoromanica.ro

ce decepţie! – când cineva, sau la televizor, ni se impune viziunea altora!...

Este necesar, este adevărat, ca şi prin intermediul altor forme de informare copiii să aibă contact cu lumea. Însă este bine de ştiut că, deocamdată, cartea este produsul cultural cel mai suplu şi desigur cel mai puternic şi mai evocator, în măsura în care visul unui creator se combină cu propriile noastre vederi, şi de ce nu? – cu fantasmele noastre.

Dacă toate obiectele culturale sunt, de asemenea şi obiecte comerciale, cartea pentru copii ar trebui să fie absolvită de această greutate ambivalentă. Ar trebui, fără nici o îndoială, să se ia măsura ca măcar această carte să fie un cadou, un semn de recunoştinţă al societăţii, al statului în ultimă instanţă, pentru viitorul destinului său. Şi mai este ceva care trebuie menţionat: critica, din păcate, nu se interesează mai deloc de cartea pentru copii. Or, dacă o carte mediocră, pentru adulţi, mai poate fi neglijată, nu este bine să aibă aceeaşi soartă cartea destinată copiilor. Când se oferă o carte unui copil, i se oferă mai mult decât un obiect imprimat: cartea îi deschide o poartă, îl incită să-i treacă pragul, să-şi depăşească limitele... Este o responsabilitate foarte grea pe care ne-o asumăm pentru totdeauna. Pentru aceasta trebuie să cunoaştem bine cartea, dar şi pe cel căruia i-o oferim. Să-l cunoaştem şi să-l iubim. Cartea, „acest edificiu prodigios", zicea Victor Hugo, este o înverşunată întrecere cu lumea şi cu timpul, refugiul inteligenţei contra unui nou potop, contra scufundării în barbarie... Şi a visa la un nou salt.

Acest **firesc salt** analizat la un colocviu al bibliotecarilor, încearcă să-l facă şi scriitorii de literatură pentru copii. De altfel şi acest lucru a fost observat şi asistăm la un fenomen singular în ciudata istorie a unei literaturi care nu o dată a fost pusă la colţ, bătută cu... linia peste condei şi admonestată cu nota trei în scorţosul catalog al criticii! Literatura, care niciodată n-a avut **recreaţie mică sau mare**, care s-a avântat **cu toate pânzele sus în bătălii şi mari şi mici**, care a survolat **planeta-destin a adolescenţei** şi a încercat să pătrundă chiar şi cu poticneli până **dincolo de joc,** trăieşte din păcate numai de 1 iunie sau de început şi de sfârşit de an şcolar clipele unice ale unui mare răsfăţ: literatura pentru copii este mângâiată atunci pe cârlionţii ei aurii,

www.dacoromanica.ro

bătută fratern... patern şi matern pe umăr şi mângâiată pe... obraz – trăieşte în sfârşit o lună de miere. Deşi, uneori, chiar şi în acele zile n-a lipsit nici fierea. Pentru că – ce să-i faci! – fie ele zile festive sau de lucru, literatura pentru copii trebuia să nu-şi ia nasul la purtare... ca un copil... Oricum, băieţi drăguţi, criticii (săptămânali, lunari sau de ocazie) au uneori grijă (şi trebuie să le mulţumim) că oricum, mai bagă în seamă din goana pixului, literatura pentru copii, pe acest „copil vitreg", dacă nu chiar „copil din flori", al literaturii...

Sipetul fermecat

Cărţile trăiesc în preajma copiilor, sfioase şi liniştite, aşteptând să li se descopere sclipirile de soare ale ideilor, să le fie înţeleasă frumuseţea catifelată a învăţămintelor...

Legenda spune că Alexandru Macedon, după ce a biruit, la Gaugamele, oştile persane, a găsit, printre trofee, un sipet ferecat în aur şi bătut în pietre preţioase, neasemuit de frumos.

– Ce se poate păstra într-o asemenea minunăţie? şi-a întrebat el, extaziat, generalii.

Şi toţi i-au răspuns că acolo, desigur, nu putea fi pusă decât cea mai valoroasă bijuterie a tezaurului macedonean.

– Bine, atunci, acolo, voi păstra *Odiseea* lui Homer, a hotărât, fericit, Alexandru cel Mare.

...Şi deschizând cutia măiestru cizelată, îmi place să cred că marele erou a găsit pe fundul ei, acea vestită scrisoare-lecţie pe care Darius a primit-o de la căpetenia sciţilor, când se pregătea să le cucerească ţara. „Scrisoarea", alcătuită cu înţelepciune, nu conţinea cuvinte, ci un desen-simbol, ca o bornă de hotar a istoriei şi un însemn nepieritor al vitejiei: un şoim, un şoarece, o broască şi cinci săgeţi. Iar regele perşilor, care începuse să cunoască bravura, dar şi înţelepciunea strămoşilor noştri, a descifrat corect avertismentul: „... Puteţi zbura în văzduh ca şoimul, intra în pământ ca şoarecele şi înota în apă ca broasca? Dacă nu, atunci să nu îndrăzniţi să ne călcaţi vatra, pentru că vă vom nimici cu săgeţile noastre..."

www.dacoromanica.ro

Dragostea pentru scris, pentru carte, a răsărit din inima oamenilor în toate timpurile şi în toate anotimpurile, ca o floare înveştmântată în noblețea idealurilor pentru care au luptat întotdeauna: libertate, fericire, ... Nu este alta şi mai frumoasă şi mai de folos zăbavă decât cetitul cărţilor..." scria Miron Costin; iar Mihail Sadoveanu, pomenind de cele mai plăcute momente din copilăria lui, spunea, adesea, despre Creangă: „Eu ceteam povestea lui Harap Alb şi-n juru-mi se strecura oftând vântul care scutura frunzele. Suflările lui n-ajungeau până în adăpostul meu; mă simţeam fericit... Creangă s-a amestecat de aproape cu viaţa mea, mi-a fost prieten, mi-a fost bunic..."

Dragostea pentru cartea de valoare, pasiunea pentru lectură deschide omului încă din copilărie, noi orizonturi, îl întăreşte, îl face mai încrezător în forţele sale. Pentru că, pătrunzând până în adâncuri sensul fiecărui cuvânt scris, în faţă se deschid drumuri nebănuite, care, întotdeauna, te poartă numai înainte.

De aceea, îmi place să cred că, în sipetul fermecat al bibliotecii multor copii sunt – alături de *Iliada*, *Odiseea* şi *Harap Alb* – şi alte opere minunate ale scriitorilor contemporani de cărţi pentru copii.

Din nefericire, însă, puţine dintre acestea se află pe masa de lucru a criticilor, care, desigur, poartă răspunderea şi pentru viitorul acestei literaturi...

www.dacoromanica.ro

NEMAIPOMENITUL DRUM AL CĂRȚII

Borges, marele bibliotecar orb, remarca, pertinent, că o carte este un lucru între lucruri, un volum pierdut între volumele care populează indiferentul univers, până ce își găsește cititorul, omul hărăzit simbolurilor lui. Și totuși, în antichitate, sublinia cu surprindere marele scriitor argentinian, „nu exista cultul cărții ca în zilele noastre..." De ce? Pentru că anticii vedeau în carte „un substitut al cuvântului rostit". Iar expresia care a devenit chiar un argument al valorii cărții și lecturii – scripta manent, verba volant –, nu însemna pentru antici efemeritatea cuvântului rostit ci (*surprinzător*) faptul că e „durabil și mort cuvântul scris... iar cuvântul rostit parcă ar fi înaripat, ușor". Se mai înșelau și marii maeștri ai umanității și asta poate pentru că ei „au fost în mod surprinzător maeștri orali". Și totuși, în antichitate a existat marea bibliotecă din Alexandria, „memoria umanității", cum o numea G.B. Shaw! Dar, ca să ajungem la ceea ce se poate numi pe drept cuvânt „miracolul cărții" – e bine să știm că mulți dintre cei despre care citim acum (bineînțeles în cărți) „nu voiau să se lege de un cuvânt scris". Pitagora, de pildă, pentru că „dorea ca gândirea lui (magister dixit) să trăiască și după moarte în mintea discipolilor. Platon (ne amintește tot Borges) spunea despre cărți că sunt niște efigii... care se crede că sunt însuflețite, însă, dacă le adresezi o întrebare, nu îți răspund. „Și atunci, pentru a corecta această mutenie a cărților, a inventat dialogul platonic". Mai sunt și azi unii cercetători... în neant, care invocând numele lui Hristos (care... a scris o singură dată câteva semne pe nisip), pe Buda, care a fost la rândul său un maestru oral, propovăduiesc inutilitatea cărții, ba unii chiar afirmă că, „a pune o carte în mâna unui ignorant e la fel de primejdios ca a pune o sabie în mâna unui copil". Și pentru că am început acest capitol cu Jorge Luis Borges, marele literat argentinian care „nu decretează tiranic adevărurile, nu tratează brutal chestiunile, ci se apropie de ele cu extremă delicatețe" (Andrei

www.dacoromanica.ro

Ionescu). – transcriem în continuare poate cea mai mare, dar şi mai charismatică pledoarie dedicată cultului cărţii: „Eu mă prefac în continuare că nu sunt **orb** (s.n.) şi cumpăr în continuare cărţi; îmi umplu în continuare casa cu cărţi. Zilele trecute am primit cadou o ediţie din 1966 a Enciclopediei Brokhause. Am simţit prezenţa acestei cărţi în casă, am simţit-o ca pe o formă de fericire..."

Obârşia scrisului

Unul dintre semnele caracteristice ale culturii este scrierea care, de-a lungul timpului, s-a dezvoltat de la desenul fidel, la simbolul abstract, acest drum fiind marcat, în mod concludent şi hotărâtor de semnele folosite de chinezi, babilonieni, sumerieni, asirieni, egipteni. Alfabetul, de care se foloseşte astăzi cu predilecţie cultura umană, se trage din cel fenician. Totuşi, spun cercetătorii în acest domeniu, dacă ne-am gândi să înălţăm „un monument genialului inventator al scrierii, lucru ar fi într-adevăr cu neputinţă, căci nu a fost om pe pământ care să aibă, el singur, acest merit".

O dată cu „cunoaşterea scrisului", în istorie începe o nouă epocă, pentru că, în sfârşit, s-a creat posibilitatea să se însemne credinţe, doctrine, obiceiuri, legi, precum şi marile opere ale literaturii, filosofiei şi ştiinţei antice.

Un rol deosebit de important în întocmirea şi păstrarea înscrisurilor l-a jucat materialul pe care se scria. Cele mai vechi cărţi au fost tabelele din lut ars ale babilonienilor şi asirienilor; egiptenii foloseau papirusul, cei din India, frunzele de palmier. „Însemnătatea materialului ce-l aveau la îndemână oamenii pentru dezvoltarea cărţii, ne asigură marele etnolog german Iulius E. Lips, reiese şi din următorul fapt lingvistic: cuvântul latinesc **liber** înseamnă textual „scoasă dinăuntru", iar cuvântul grecesc **biblos** înseamnă „papirus", – materialul pe care s-au scris cele mai vechi cărţi.

Locul papirusului a fost luat mai apoi, de pergament, care a început să fie „fabricat" cu predilecţie începând din secolul al III-lea înainte de Hristos, în regatul elenist Pergam, de unde de altfel i se trage şi numele.

www.dacoromanica.ro

Dar numai născocirea hârtiei de către chinezi, în veacul al II-lea (se pare că inventatorul acesteia a fost Tai Sun), a făcut posibilă o largă răspândire a textelor scrise. Vestea despre apariţia hârtiei a fost adusă mai întâi de prizonierii chinezi în Turkestan, iar prima fabrică de hârtie a fost construită la Bagdad, în anul 794. Arabii au lansat „meto-da" în Europa, astfel că, în anul 1276 s-a fabricat pentru prima dată hârtie la Fabriano, în Italia.

A doua memorie a OMENIRII

Omul este singura fiinţă de pe pământ care simte nevoia şi are capacitatea, să-şi povestească viaţa. Întâmplările reale şi întâmplările imaginare, călătoriile, războaiele, viaţa unor eroi adevăraţi, dar şi a celor închipuiţi, toate acestea erau ţinute minte pe dinafară. Bătrânii povesteau tinerilor, tinerii povesteau, la rândul lor, celor mai tineri decât ei, când deveneau ei înşişi oameni mari, şi astfel aproape nimic nu se pierdea din tot ceea ce se petrecea ori se petrecuse în istoria omenirii. Faptele vitejeşti şi cele religioase eraua mai cu seamă povestite. În vremea aceea oamenii aveau, se pare, o memorie de-a dreptul colosală. Unii dintre ei dovedeau o vocaţie specială în acest sens. Ei se numeau rapsozi, adică povestaşi, povestitori. Ţineau minte pe dinafară mii de întâmplări, cu toate amănuntele lor. Ca să fie reţinute mai bine de memorie, aceste întâmplări erau spuse de multe ori în versuri şi nu o dată, – erau cântate. Marele poem antic *Iliada*, datorat lui Homer, aşa s-a transmis la început, până când, în sfârşit, abia după secole a fost scris. La fel poemele numite *Vedele*, din India veche. Basmele şi baladele noastre populare, de mai târziu, la fel.

Dar, oricât ar fi de cuprinzătoare, memoria nativă (cu care te-ai născut) devine neputincioasă. Este nevoie de altceva. De o altă memorie care să nu se şteargă nici de la o zi la alta, nici peste un an, doi, şi nici peste milenii. Este nevoie de... ce altceva?

În Mesopotamia, acolo unde s-a inventat şi roata, s-a descifrat cea mai veche scriere din lume: scrierea sumeriană, care a apărut în prima jumătate a mileniului al IV-lea, înainte de Hristos, adică acum mai bine de 5500 de ani! Această scriere nu avea un alfabet, cum se va

www.dacoromanica.ro

întâmpla mai târziu cu alte scrieri, ci era formată dintr-un şir de pictograme, adică dintr-un fel de desene, mult simplificate (stilizate), ale unor obiecte sau fiinţe. (În limba greacă veche, „gramma" înseamnă **literă**. Deci, pictograma este o literă pictată). Oamenii însă aveau nevoie să scrie, să însemneze mulţimea de date cât mai repede, iar desenul, oricât ar fi el de simplificat, se face greu, cere timp şi, în acest fel a fost nevoie de o schematizare, de o simplificare şi mai mare. Atunci, cu un stilet, o aşchie de trestie tăiată oblic la nod, oamenii au început să imprime pe plăcuţe de argilă moale (lut galben), semne care aduceau cu nişte cuie.

Multe scrieri cuneiforme au fost dăltuite în piatră, în granit, de exemplu. Astfel, cel mai vechi cod de legi din lume, *Codul lui Hammurabi* este scris pe un asemenea soclu de bazalt. Deci putem spune că primele cărţi ale omenirii au fost... de piatră!

Egiptenii au fost cei care au inventat papirusul. Mai întâi, l-au descoperit, pentru că papirusul este o plantă, un fel de papură foarte groasă şi înaltă, ce creşte în Delta Nilului. Şi l-au inventat pentru că din rădăcina acestei plante, desfăcută în fâşii, bătută cu maiul şi uscată apoi la soare, egiptenii au făcut un fel de foi, asemănătoare cu hârtia de azi, pe care au început să scrie cu vopsele vegetale ori minerale, textele lor. Papura începea să aibă memorie! Papirusurile scrise semănau cu nişte rulouri mari, unele, în vremea romanilor, atingând 10, 20 sau chiar 40 de metri lungime, late de cca. 30 cm, şi înfăşurate în jurul unui bastonaş de lemn. Acest sul de papirus era numit de romani „volumen", care venea de la cuvântul „volere", ce înseamnă „a înfăşura". De aici vine şi cuvântul modern „volum", al unei cărţi. Sunt amintite şi papirusuri mai mari: chiar de 100 de metri lungime, ca acela destinat *Iliadei* lui Homer şi istoricului grec, Tucidide!

Dar cuvântul carte de unde vine? Tot din strămoşul său „papyros". Cuvântul grecesc vechi „khartes" înseamnă o foaie, o singură foaie de papirus. De aici, până la cuvintele „cartă", „hartă" şi... „carte" n-a mai fost decât un pas! Un pas de mai multe zeci de ani, ori chiar de sute de ani, desigur, cum numai istoria poate face.

În altă parte a lumii, în Asia Mică, în vechiul oraş grecesc Pergam, s-a născocit pergamentul. Denumire care, după cum este simplu de observat, vine chiar de la numele oraşului: Pergam. Pergamentul

www.dacoromanica.ro

nu-i altceva decât o piele de viţel, de oaie, de capră ori de măgar, preparată special, ţinută în var, răzuită de carne şi de părul animalului, moale şi albă, catifelată, pe care se scriu literele.

Hârtia a fost inventată de chinezi. Ei au făcut-o la început din fibra interioară, albă, a scoarţei de dud. Au preparat-o apoi şi din mătase, dar şi din bumbac. Hârtia se fabrică din materiile care conţin mai multă celuloză: lemnul, stuful, paiele de grâu, de orz, de orez etc. Memoria omenirii are deci, în vremurile moderne, un suport extrem de fragil: hârtia! Ea se rupe uşor, arde rapid, se umezeşte, se învecheşte... Dar acest suport este şi extrem de puternic totodată: se fabrică repede şi a cuprins întregul glob. Oricât s-ar distruge astăzi o carte, prin copiile multiplicate în zeci de mii, în milioane de exemplare, tot mai rămâne ceva! Bibliotecile păstrează însă cu sfinţenie, în depozite şi rafturi speciale, cărţile. Despre biblioteci vom vorbi însă mai târziu.

O dată cu apariţia scrisului, în antichitate a apărut şi Scribul, adică omul învăţat, care studia scrierea şi ştiinţele, matematica, geometria, desenul, astronomia, geografia, în şcoli speciale, din cei mai tineri ani. Uneori chiar din copilărie, în familie. Scribii proveneau, de obicei, din familii înstărite şi respectate. Învăţătura aceasta dura, în Egiptul antic, cel puţin 12 ani.

Dar drumul „Scrierii" şi al „Cărţii" nu se opreşte aici. Ca să facă şi mai repede şi mai bine cărţile, dar şi în mai multe exemplare, oamenii, prin Gutenberg (1440), au inventat tiparul cu litere mobile. Dar nici asta nu le-a fost de ajuns. În anii noştri, pe drumul „Scrierii" şi al „Cărţii" a apărut măria sa Computerul! O adevărată minune a inteligenţei umane şi a tehnicii moderne. De unde se vede că oamenii aveau nevoie nu numai de cea de-a doua memorie, cea a Scrisului, dar şi de multiplicarea acesteia prin tipar, prin computer, iar în viitor, cine mai ştie prin ce!

În oraşul Alexandria, din vechiul Egipt, înainte de Hristos, adică în urmă cu peste 2.000 de ani, a existat una din cele mai mari biblioteci ale lumii. În anul 47 înainte de Hristos, de pildă, Biblioteca din Alexandria avea peste 700.000 de papirusuri, în care erau cuprinse, practic, toate marile opere literare, filosofice, ştiinţifice ale Antichităţii. Tocmai de aceea, Biblioteca din Alexandria era considerată ca fiind **cea de-a opta minune a lumii**, ne asigură scriitorul Ion Acsan.

www.dacoromanica.ro

Dar dacă ştiinţa, talentul, harul creator al oamenilor sunt uimitoare, şi merită să ne plecăm fruntea în faţa lor, nu mai puţin surprinzătoare este, câteodată şi nesăbuinţa acestora. Închipuiţi-vă că tocmai această comoară de înţelepciune, unde au studiat şi s-au format atâţia mari învăţaţi ai Antichităţii, a fost, într-un moment de rătăcire a minţilor, dărâmată, iar manuscrisele ei incendiate, făcute scrum! De necrezut!

De-atunci, expresia „Biblioteca din Alexandria" a devenit celebră, ea însemnând, pe de-o parte, ştiinţă, învăţătură, înţelepciune, iar pe de altă parte, – pericolul, dezastrul, catastrofa la care pot ajunge oamenii, când îşi pierd judecata, raţiunea.

Oraşul Alexandria a fost întemeiat de regele macedonean Alexandru cel Mare, în anii 332 – 331, înainte de Hristos, după ce a cucerit Egiptul de la perşi. Acolo, Alexandru s-a încoronat ca rege al Egiptului şi a ctitorit dinastia macedoneană a Lagizilor, punându-l pe Ptolemeu Lagos, prietenul său din copilărie, conducător. În planurile lui Alexandru cel Mare, care-l avusese dascăl pe renumitul învăţat grec Aristotel, oraşul Alexandria, care-i purta numele, trebuia să unească cele două mari culturi ale antichităţii: cultura greacă şi cea egipteană.

Într-un anume fel, aşa s-a şi întâmplat. Ptolemeu I, spre sfârşitul domniei sale, a pornit construirea turnului luminos din insula Faros, ce călăuzea intrarea corăbiilor, noaptea, în portul Alexandria. Turnul a fost terminat de fapt de urmaşul său, Ptolemeu al II-lea, supranumit Philadelphos, adică iubitor de fraţi. Iată de unde se trage numele farurilor, numele turnurilor luminoase care semnalizează noaptea de pe ţărmurile mărilor şi oceanelor spre vapoarele din larg: de la turnul luminos din insula Faros. Acest turn avea 120 m înălţime şi era considerat şi el, una din cele şapte minuni ale lumii.

În limba elină (greaca veche) cuvântul „biblion" înseamnă carte, iar cuvântul „theke" – dulap. Din unirea acestor două cuvinte s-a născut cuvântul „bibliotecă", un cuvânt ce desemna la început un dulap cu cărţi, ca mai apoi să denumească întreaga încăpere în care se aflau mai multe dulapuri, în care erau aşezate cărţile, şi, prin extindere, în zilele noastre să însemne unele dintre cele mai importante instituţii din viaţa culturală a unei ţări.

www.dacoromanica.ro

După cum ştim, primele „cărţi" erau nişte rulouri de „papirus" sau de „pergament". Ele se desfăşurau de pe o vergea, la fel ca un rolfilm de pe mosorelul său, de la dreapta spre stânga, spre a fi parcurse capitol cu capitol, imagine cu imagine. În dulapuri special amenajate erau aşezate, cu grijă, aceste rulouri, cumpărate pe bani grei, ori dăruite de regi şi împăraţi. Geograful şi istoricul grec Strabon, care a trăit pe vremea împăraţilor romani Augustus şi Tiberius, susţine că, „primul din câte ştim, care a adunat cărţi şi i-a învăţat pe regii Egiptului să organizeze o bibliotecă a fost Aristotel". Aristotel fusese învăţătorul lui Alexandru cel Mare şi multe din scrierile sale au ajuns în Biblioteca din Alexandria.

Când a înfiinţat această Bibliotecă regele Ptolemeu I, bibliotecă pe care a dezvoltat-o mai apoi fiul său, Ptolemeu al II-lea, Philadelphos, aceasta a fost aşezată nu departe de turnul din Faros, şi în apropierea Museionului, care nu era altceva decât templul celor nouă muze, ocrotitoarele şi inspiratoarele poeţilor, dramaturgilor, istoricilor şi astronomilor. De la cuvântul „museion", templul muzelor, a venit până la noi cuvântul „muzeu", loc unde se află expuse diferite opere artistice, mărturii de civilizaţie şi cultură, cărţi rare etc.

Pe lângă Biblioteca propriu-zisă, aici mai exista şi un pavilion, o vastă locuinţă şi o sufragerie, unde filosofii, oamenii de litere, botaniştii, zoologii, istoricii luau masa împreună. Cercetătorii bibliotecii erau aleşi de rege şi aveau existenţa asigurată. Singura lor obligaţie era studiul şi editarea (copierea) operelor intrate în Bibliotecă, precum şi corectarea manuscriselor recopiate. Savanţii regelui aveau locuri speciale de plimbare unde puteau să mediteze, să-şi ordoneze gândurile, susţinând colegiale dispute gramaticale şi filosofice. Conducătorul lor era numit de rege, din rândurile filologilor, poeţilor, învăţaţilor. Viaţa bibliotecarilor era scutită de griji materiale sau de dispute politico-religioase.

Biblioteca din Alexandria era, la vremea aceea, de fapt, un adevărat complex, format pe de-o parte din „biblioteca-mamă", aflată în apropiere de Museion, în cartierul regal numit **Brucheion**, şi care adăpostea manuscrisele vechi, iar în templul zeului Serapis, cinstit atât de greci cât şi de egipteni, aşa numitul Serapeum, se afla Biblioteca-fiică.

Printre „directorii" renumiţi ai Bibliotecii din Alexandria se

www.dacoromanica.ro

numără celebrul poet şi erudit Calimah din Cirene, care a fost desemnat de Ptolemeu I să cataloghe/e fondurile Bibliotecii regale. El a rămas în istorie ca primul mare bibliograf. I-a urmat elevul său, Eratostene din Cirene, savant care a întemeiat geografia ştiinţifică şi cronologică. Urmaşii celor doi au fost, la rândul lor, grămătici vestiţi, care s-au ocupat de „editarea" operelor lui Homer, precum şi ale vestiţilor dramaturgi atenieni. O operă ştiinţifică fabuloasă!

Prima năpastă s-a abătut asupra Bibliotecii din Alexandria în timpul expediţiei lui Caesar în Egipt, care era în urmărirea adversarului său, Pompei. Atunci, focul de la flota romană a cuprins şi oraşul Alexandria, mistuind o bună parte din papirusurile Bibliotecii. Exista în vremea aceea însă şi o altă mare Bibliotecă, în oraşul Pergam, din vestul Asiei Mici, unde se inventase pergamentul. Aici se aflau peste 200.000 de rulouri foarte preţioase. Când Pergamul a devenit provincie romană, Marcus Antonius i-a despăgubit pe alexandrini, dăruindu-le cele 200.000 de papirusuri din Pergam, care au fost adăpostite în Biblioteca-fiică, aflată în Serapeum.

Declinul Bibliotecii s-a accentuat, însă, o dată cu schimbarea vremurilor. În anul 270 după Hristos, împăratul roman Aurelian distruge cartierul regal al Ptolemeilor din Alexandria, unde se afla Biblioteca-mamă şi Muzeionul, despre care apoi nu se mai ştie nimic. În veacul următor Biblioteca-fiică din Serapeum a căzut pradă primilor creştini, care vedeau în acest templu un cuibar al păgânismului. Apoi, în anul 641, când Alexandria a fost cucerită de califul arab Omar, aceasta distruge, tot prin foc, şi ce mai rămăsese din Muzeion şi din Serapeum. După atâţia ani de glorie şi de strădunţe ale celor mai luminate minţi, de a o ridica, Biblioteca din Alexandria nu mai există! (Ion Acsan)

www.dacoromanica.ro

CARTEA – UN LUX PENTRU COPII?

Asimilarea literaturii, transformarea conținutului acesteia într-un combustibil necesar pentru viață, ridică în fața copilului și nu numai a lui, „o problemă nouă și aparte în comparație cu celelalte arte" și anume, accesul la mesajul operei literare. Care-i calea de rezolvare a acestei noi și amețitoare situații? Una singură: LECTURA. În fond, opera literară este o formă de comunicare, un proces complex prin care copilul-cititor descoperă „ un fel de realitate". Între cititor și textul literar se stabilește o relație deosebită de interes și bucurie, care conduce spre țelul final: emoționanta decodare a mesajului artistic și nu numai. Degeaba citești o carte de la prima la ultima pagină, dacă nu o înțelegi, iar înțelegerea acesteia reprezintă (la vârstele fragede) o performanță ce se poate atinge numai printr-o îndrumare atentă și perseverentă din partea familiei și educatorului.

Fără nici o îndoială, totul va porni de la cunoașterea limbii „ca factor esențial și definitoriu pentru o lectură literară ideală." Însă, nu-i suficient să-ți închipui că, dacă vorbești o limbă... o și cunoști. De aceea formarea la copii a unei gândiri logice, marcată de claritate, precizie, conciziune și expresivitate reprezintă un început, care sigur va duce în cele din urmă la stăpânirea de către lector a valențelor semantice (adică a sensurilor și evoluției sensurilor cuvintelor), în scopul perceperii valențelor stilistice ale textului. Dar, ce este „stilul"? Tudor Vianu, în „Arta prozatorilor români", dă un răspuns strălucit acestei întrebări: „Ceea ce vom numi stilul unui scriitor va fi ansamblul notațiilor pe care le adaugă expresiilor sale tranzitive (**a căror acțiuni se răsfrâng direct asupra unui obiect** - s.n.) și prin care comunicarea se dovedește un fel de a fi subiectiv, împreună cu interesul ei propriu-zis artistic. Îmbogățite cu aceste adaosuri, expresiile limbii ne introduc în intimitatea unei individualități, într-o sferă proprie de a resimți lumea și viața". Stilul este așadar, expresia unei individualități... Ne convinge

www.dacoromanica.ro

de acest adevăr... stilul inconfundabil al lui Tudor Arghezi. în *Alunita*: *„Obrazul stâng al fetiței are o aluniță lângă nasul cârn... Când surâde gura, surâde și alunița și când ochii se fac șireți se șiretește și alunița... fetița a crezut la început că a stropit-o cafeaua și s-a plâns, după toate încercările de a o șterge cu colțul batistei, că «nu iese». Mai târziu, ea a observat că-i vine bine și își gătea gușa pe care i-o mânca mama de o sută de ori pe zi...*

O tristețe tulbura liniștea bucuriei băiatului, că băiatul nu avea nici o aluniță, lipsă de care el se simțea nefericit... Tata a schimbat gândurile băiatului, făgăduindu-i o pereche de mustăți și o barbă neagră, la majorat, și arătându-i document că o barbă stă în orice caz mai bine decât o aluniță. Întâi pentru că e neagră de tot, al doilea pentru că e creață, al treilea că e făcută din fire și al patrulea pentru că începe la o ureche și se isprăvește la urechea cealaltă... Fetița însă vrea și ea barbă, dar băiatul răspunde că ea are aluniță și că nu se poate unul să aibă două lucruri. I se făgăduiește și fetiței o barbă cărămizie, ca să nu se simtă în barba lui cea neagră băiatul nedreptățit. Totuși, el se supără și nu admite două bărbi la domiciliu..."

Revenind la tema de bază a acestui capitol, lectura, trebuie să subliniem faptul că cititorul nu este un produs natural, ci unul social, ceea ce înseamnă că lectorul copil este incitat de lectură mai întâi în familie, apoi în școală, însă uneori și școala și familia nu sunt medii prielnice pentru a deștepta interesul și plăcerea lecturii: școala impunând lectura ca sarcină la... să zicem, obiectul „limba română", părinții necumpărând (atunci când pot), cărți potrivite vârstei copiilor. „Între utilitatea pe care o caută profesorul și satisfacția pe care o dorește copilul, semnala cineva pe bună dreptate, se pierd foarte mulți cititori..."

O **salvare** și un **remediu** în situațiile de criză ale lecturii ar trebui să fie biblioteca școlară și publică, bibliotecarii (dotați chiar și numai cu cunoștințe de specialitate minime), fiind capabili să facă abstracție de necesitatea scolastică sau de mândria familiei să recomande și să ofere copilului cărțile care simt că îl pot pasiona, chiar dacă nu au legătură directă cu ceea ce învață el în școală.

„Orice societate omenească normală, scrie ilustrul sociolog român Traian Herseni, posedă o tehnică de producție cu ajutorul căreia

www.dacoromanica.ro

dezvoltă o economie pentru asigurarea existenței materiale a membrilor săi (hrană, îmbrăcăminte etc.), are anumite reguli morale și juridice de conviețuire, se desfășoară intern și desfășoară relații cu alte comunități omenești, are o limbă și îndeplinește funcții de socializare a noilor generații, funcții instructiv-educative în general". În importanta sa lucrare pe Herseni l-a interesat ca și pe noi, să afle locul pe care îl ocupă în acest complex literatura, care face parte din artă, care constituie astfel, conform regulilor clasice ale definiției, „genul proxim" al ei, iar în cadrul artelor, ca fiind o „ARTĂ VERBALĂ", ceea ce constituie „DIFERENȚA EI SPECIFICĂ". Ca să putem aprofunda unele probleme legate de literatură, o componentă importantă a culturii, amintim, în treacăt și celelalte arte străvechi, cum sunt dansul, muzica, sculptura, pictura, artele decorative, arhitectura, care sunt arte neverbale; unele arte s-au născut mai recent, pe baza tehnicii moderne, cum este cazul „cinematografului și al unor anumite activități artistice specifice televiziunii, încă insuficient definite și care au un caracter complex, audio-vizual, cu accentul principal pe imagine, nu pe cuvânt, iar radioul (și computerul n.n.) nefiind, deocamdată, pentru literatură decât simple mijloace tehnice de difuzare."

Care sunt trăsăturile generale ale literaturii, adică universalele culturale ale acesteia, cu „adaptările de rigoare (mutatis-mutandis)", adică schimbând ceea ce trebuie schimbat, dar mai ales „adaptându-le". Nefiind instinctivă sau înnăscută (aprecierea aparține cercetătorului G.P. Murdock) – literatura se învață, la trei niveluri distincte: **a**) al creației; **b**) al recepției, ambele de natură individuală) și **c**) al „sectorizării" (care este de natură colectivă, social-istorică).

Sunt necesare acum câteva precizări. Toți creatorii de literatură au început prin a fi consumatori de literatură (prin învățare sau educație, informație, criterii de selecție, deprinderi de lectură, spirit critic, reguli socio-culturale, conformarea cu tradiția și cu moda etc.).

• **Literatura se inoculează** spontan sau difuz, prin practica de fiecare zi a vieții în comun (peste tot mamele își cresc și alintă copiii cu ajutorul unor mijloace literare și muzicale, oamenii își spun povești) și organizat sau expres, prin instituții sociale anume instituite sau folosite în acest scop, (în trecut dar și azi se practică numeroase rituri și ceremonii colective cu caracter foarte complex, „rituri de inițiere

www.dacoromanica.ro

care mai apoi au fost înlocuite cu şcoli propriu-zise, încetul cu încetul desacralizate, puse la dispoziţia tuturor, constituind învăţământul public, de toate gradele"). Literatura (de altfel ca întreaga cultură) fiind un produs social, „este opera istorici, a şirului neîntrerupt de generaţii care şi-au predat achiziţiile moştenite sau dobândite, celor rămaşi în viaţă, care, la rândul lor, le-au dezvoltat şi apoi le-au transmis mai departe, generaţie după generaţie, sute şi uneori mii de ani".

• **Literatura este ideaţională**, pentru că aşa cum sesiza şi Ferdinand Brunetière în *Evolution de la critique*, dacă oamenii fac, uneori, literatură... ca „monsieur Jourdain", proză, fără să-şi dea seama, – nu scriu niciodată, „fără să respecte anumite reguli, fără să fie controlaţi şi la nevoie corectaţi sau criticaţi de cei cărora se adresează... şi de dragul adevărului, să ţină seama, deopotrivă, de ideile şi de realizările literare".

• **Literatura este gratificatoare**, adică dătătoarae de satisfacţii, susţin M. Ralea şi T. Herseni în *Sociologia succesului*: Când este de valoare ea „satisface, deopotrivă, pe producător şi consumator." Satisfăcând variate nevoi umane, iar acestea nefiind de egală valoare sau importanţă, a apărut ideea de *„mica literatură"* (literatura de divertisment, amuzantă şi distractivă – în perimetrul căreia de multe ori este semnalată pe nedrept şi literatura pentru copii), şi *„literatura grea"*, clasică, de valoare universală. Concluzia se desprinde în mod firesc şi este subliniată de cercetători: dacă literatura este dătătoare de satisfacţii, dăinuieşte, dacă nu este capabilă să satisfacă nici o nevoie omenească, dispare.

• **Literatura este adaptativă**, pentru că este o manifestare de viaţă a oamenilor şi se adaptează neîncetat, ca o condiţie a persistenţei şi a dezvoltării însăşi, la împrejurări... Lipsa de adaptare a unei literaturi o duce la moarte, iar adaptabilitatea optimă, la nemurire.

• **Literatura este integrativă**; niciodată nu rămâne „un conglomerat de activităţi sau opere literare, ci tinde să se construiască în ansambluri sau totalităţi (dar este adevărat) mai mult sau mai puţin structurate sau integrate..." neîncetat perturbate de evenimente exterioare, geografice şi mai cu seamă social-istorice.

Câteva concluzii sumare: Literatura este artă verbală, artă a cuvântului. Prin aceasta se deosebeşte „de tot ce nu e artă, adică de

www.dacoromanica.ro

toate formele materiei: cosmologice, geologice, biologice, precum şi de toate sectoarele neartistice ale societăţii: tehnică, economie, drept, religie, morală, filosofie, ştiinţă. Literatura se deosebeşte, de asemenea, de toate celelalte arte care nu au un caracter verbal şi operează cu alte elemente (forme, culori, sunete, mişcări, imagini etc). Principalele caracteristici definitorii ale literaturii sunt determinate de două trăsături fundamentale: „*Verbalitatea*" şi „*artisticitatea*", care formează două feţe existenţiale ale aceleaşi realităţi: *verbalitatea artistică*.

O... istorie neconformistă

Conceptul de literatură pentru copii este vehiculat în perioada modernă şi în didactica actuală, mai ales ca expresie a nevoii de a selecta o anume categorie de opere, care să aibă aderenţă la tânărul cititor în curs de formare. Dar, oare, nu cumva şi la începutul acestui nou mileniu plin de exuberanţă umană, literatura pentru copii este prăfuită şi desuetă? La această ipocrită întrebare mi-aş permite să răspund... în doi timpi şi trei mişcări. Timpii sunt legaţi în primul rând de **inocenţa,** mereu speculata inocenţă a copilului etern, iar în al doilea, de **inovaţia** mereu necesară în actul de creaţie. În cele 3 mişcări aş aminti de carte, de teatru şi de filmul de animaţie. Şi totul ar fi simplu, dacă în faţă nu ar apărea clasica poveste a *Cocoşului roşu*, pe care copiii se pare n-au uitat-o, în schimb au uitat-o părinţii şi parlamentarii, când desfac, atât de greu băierele pungii bugetului pentru instrucţie, educaţie şi cultură. Din străvechea poveste populară s-a inspirat şi Creangă, numai că pintenatul lui cocoş, tot ce a înghiţit (în sensul bun al cuvântului), a revărsat în curtea sărmanului moşneag, asemănător, în fond şi formă, cu toţi bunicii din trecut şi de azi... Acum cocoşul, bine jumulit de pene nu se mai duce la moşi să-l mănânce vulpea, ci se lasă perpelit de toţi cei ce, ficcare în felul lui, încearcă să-şi prăjească vecinul.

Mai cântă de mai poţi, cocoşule, deşi ne-am cam săturat şi de cântat. Dar şi de plâns!... Şi totuşi, cât de simplă mai poate fi orice tragedie în poveşti... Însă numai copiii simt şi ştiu asta şi ne dau mereu o binecuvântată lecţie, amintindu-ne că numai iremediabilul este tra-

www.dacoromanica.ro

gic... Oricum, ancestrala întâmplare în care fiecare mănâncă pe fiecare, parcă-i inspirată, din viaţa noastră actuală, dar nu e momentul să spunem acum, poveşti despre politică, ci, aşa cum ne-am propus, să facem **o istorie neconformistă** a literaturii pentru copii...

Ar fi inexact, totuşi, să se afirme că, de pe piaţa cărţii româneşti a dispărut literatura pentru copii: adevărul e că o găseşti pe toate tarabele, dar în limba... engleză. Astfel, peste tot, vezi cărţi de poveşti şi, în special, cărţi de colorat, în care renumitul câine ciobănesc din Carpaţi nu se mai numeşte „Zdreanţă", ci „Dog", iar binecunoscuta broască râioasă, din fabula lui Grigore Alexandrescu, care se doreşte a deveni mare cât un viţel (Calf), şi-a schimbat numele în Frog...

Şi poate de aceea nu a fost greşit ca, pornind, totuşi, de la... o atât de vastă configuraţie tematică, să amintim despre mereu actuala pentru noi, poveste cu „Cocoşul roşu", cel care a fost mâncat de vulpe, vulpea de ogar, ogarul de lup, lupul de urs, ursul de... leu... Care LEU, părinţii nu-l prea au în buzunar şi care ne mănâncă pe toţi cu zile, acum când vrem să cumpărăm o carte cu poveşti.

„Ai carte, ai parte!" spune o veche zicală românească. Dar cartea pentru copii este azi prea scumpă, iar partea şi-o... împarte editorul cu tipografia şi Statul care a scumpit, în neştire, preţul hârtiei, al cernelei, impozitul etc.

Deşi, scump, cu adevărat, a fost şi este numai copilul. Dar ce folos! Chiar şi în aceşti ani de început ai mileniului al treilea nu-i uşor să citeşti o carte pentru copii. Aceşti copii violentaţi de părinţi, de cărţi, cât şi de unele dintre filmele de la T.V... Unde e antidotul? Şcoala e laşă, familia dă din colţ în colţ, teatrele sunt la capătul resurselor... Educaţia morală încă n-a isprăvit de dărâmat tabuurile şi de pus belciuge în nas, pe care specialiştii le numesc... cercei. Şi astfel, copiii sunt speriaţi şi bravează prin teribilism, argo, cinism. Totuşi, ei rămân copii şi, desigur, ar trebui în această haotică derută, să intervină cartea, filmul şi, de la „catedra" scenei, TEATRUL. Mai ales cel destinat anume copiilor. Un exemplu tragic, în acest ultim domeniu, este cel oferit de multe ori chiar de Albă ca Zăpada, când prea frumoasa prinţesă e vopsită cu bidineaua, ca să arate mai tânără, iar bidiviului lui Făt-Frumos, din economie... i-au căzut potcoavele. Acum, din nefericire, la multe teatre pentru copii din ţară, totul e îmbătrânit, şters,

www.dacoromanica.ro

decolorat, iar până şi sosirea **dulcilor** fete de împărat, îţi lasă un gust **amar**. De aceea, poate, copiii (cinste lor!) simt nevoia să dea indicaţii de regie din sală, şi îşi trag de mustăţi bunicii, să nu mai sforăie în scaunele de la balcon.

În schimb, pentru că, în treacăt trebuie să atingem şi această problemă... mare animaţie în ANIMAŢIA românească. Omuleţul lui Gopo, aleargă derutat cu o floare în mână, nemaiştiind încotro să o apuce: din sud-est vin turcii şi arabii cu basme din 1001 nopţi-albe; din nord-vest vine Europa cu surle şi tobe. Iar omuleţul românesc, cu ce se alege? Cu cei 40 de hoţi ai lui Ali Baba şi cu praful de pe tobă... Mare animaţie în ANIMAŢIA românească. Harap-Alb, băgat pe adevăratelea la apă, dă din mâini şi din picioare să nu se înece... în ape tulburi. Cenuşăreasa aleargă... desculţă, după adidaşi (650 000 lei, una bucată, nu una pereche), iar PORCUL, din *Povestea porcului*... îşi scumpeşte pe zi ce trece muşchiuleţul. **Fudulie** mare să apuci o bucăţică!

Şi, astfel, veşnicile cenuşăreşe ale literaturii pentru copii rămân candoarea şi puritatea, iar asta, deoarece candoarea nu creează campioni ca antrenamentul în fotbal, gimnastică sau atletism, iar inovaţia literară, chiar şi atunci când există nu mai pune, nimănui, lauri pe frunte. Suntem însă (vai!) şi mai săraci, în sărăcia noastră, abandonând, cu indolenţă, până şi mirifica lume a purităţii: COPILĂRIA.

Puţină psihologie

Copilăria, se afirmă în toate tratatele de psihologie, este perioada dezvoltării fizice şi psihice a omului. Profesorii Ursula Şchiopu şi Emil Verza, în interesanta lor lucrare *Psihologia vârstelor*, ne avertizează că, totuşi, „analiza tabloului vârstelor cuprinde destule neconcordanţe, adeseori determinate de preocupările, mai mult sau mai puţin dominante pentru anumite vârste ale unor autori, dar şi datorită reperelor psihogenetice neconcordante utilizate de aceştia". Nici noi, în această „istorie", dat fiind conţinutul ei specios, nu vom face excepţie de la regulă, şi vom aminti (doar în treacăt), etapele dezvoltării psihicului în copilărie, care, pornind de la reacţii cu caracter pur instinctiv, se dezvoltă rapid, într-o serie de procese psihice com-

www.dacoromanica.ro

plexe, începând cu spiritul de observaţie şi atenţia voluntară, trecând prin memoria logică şi gândirea abstractă, ca să ajungă la sentimente morale şi, în cele din urmă, la imaginaţia creatoare. Care, de altfel, în timp, a şi pus bazele modelelor culturale transmise „nu numai de la o generaţie la alta, în cadrul aceloraşi popoare, ci şi de la un popor la altul, de la o cultură la alta şi care circulă, şi se transmit prin difuziune şi prin tradiţie..." (Traian Herseni) S-a ajuns astfel, în istoria mondială a literaturii la momentul grecesc (influenţat, desigur, de cel sumerian, indian şi egiptean) şi la momentul roman, cel ce a determinat „pentru prima oară în chip eclatant", desprinderea formelor literare de celelalte forme culturale, constituindu-se, astfel, un sector autonom, cel al culturii literare", al spiritualităţii omeneşti în genere. Copilăria... culturii omeneşti prin civilizaţia elenă „a scos din starea lor arhaică, embrionară, de nediferenţiere, valorile fundamentale ale omenirii, reflectate pregnant şi în literatură: adevărul, binele şi frumosul, la care romanii au adăugat... dreptatea".

O analogie, poate forţată vor socoti unii, între cele două orientări distincte, care determină dezvoltarea psihicului copilului (concepţia morganistă care pune accentul pe rolul decisiv al eredităţii, şi cea a lui Thomas şi Farmis, care explică dezvoltarea psihică prin condiţiile de mediu), şi ideea că omul este „o fiinţă dublă", rezultată, pe de o parte din evoluţia vieţii (naturală, animalică), pe de alta, din dezvoltarea societăţii (cultural, specific umană), ne face să concluzionăm că literatura, ca factor important al culturii, îl determină pe om „să-şi frâneze instinctele" şi să se conducă după „anumite norme culturale istoric constituite". Astfel, dacă Freud socoteşte că pornirile instinctive refulate constituie o bogată sursă de energie ce poate fi canalizată prin sublimare spre activităţi literar-creatoare, psihologul elveţian C.G. Jung a deschis în faţa literaturii un câmp nou de cercetare, cel al antropologiei. Iar, deoarece conflictul omului cu sine însuşi nu se produce numai între natură şi cultură, formula folosită de Jung este revelatoare: „Prea multă animalitate desfigurează omul civilizat, prea multă cultură crează animale bolnave". Nu-i cazul să dezbatem aici, şi acum, aceste teorii cu privire la „experienţa ancestrală", adică cea a „transmiterii ereditare" a patrimoniului cultural reprezentativ, totuşi trebuie să subliniem că unele teme ale miturilor şi legen-

www.dacoromanica.ro

delor, precum şi unele motive din folclor „se repetă pe întreg pământul în forme identice".

De la grecii antici, până în zilele noastre a apărut, „alături şi peste vechile literaturi de esenţă tradiţională, o literatură autonomă, cu o valoare proprie", mitologia devenind epopee, legendă, odă, fabulă, baladă. În acelaşi timp şi limbajul literar a evoluat şi evoluează, căpătând funcţii noi, determinându-ne să ne referim, nu la cele pe care le îndeplineşte literatura în general, ci la cele ce ţin seama de posibilităţile şi nevoile copiilor.

La vârsta preşcolarităţii (3 – 6 ani), literatura, ca artă a cuvântului, îşi relicfează calitatea prin specificitatea limbajului literar, prin construcţia artistică a materialului verbal, creând „un univers şi o existenţă, paralele cu lumea dată a realităţii şi indirect, o reflectare a acesteia, chiar când o răstoarnă". (Bianca Bratu) Acum, pentru copil, este importantă valoarea sonoră a cuvintelor, asocierea lor magică în construcţii artistice, unde „unităţile de expresie" devin părţi ale unei „structuri complexe", mai cu seamă prin „succesiunea ritmică a accentelor":

Am, dem, dez,
Zizi, mani, frez,
Zizi, mani, pomparez,
Am, dem, dez...

Muzica (muzica sferelor?) din rime începe, împreună cu ritmul (cel al inimii?), să construiască întregul poetic, care satisface pe copilul preşcolar pentru că îl face să descopere „structura eufonică" a poeziei în general, de care are nevoie (fără să înţeleagă de ce), logica ducându-l foarte rar pe potecile realităţii:

Am, bam, bus,
Ţine-te de urs,
Ursul n-are coadă,
C-a mâncat o babă,
Baba n-are furcă,
C-a mâncat o curcă,

www.dacoromanica.ro

Curca n-are pene
C-a mâncat-o Ene.

Reminiscență din mistica subtilă a descântecelor sau din suava melodie a cântecelor de leagăn, poezia infantilă folclorică, prinde, apoi, consistența nenumăratelor poezii... numărători, pentru a se apropia cu insistență, de farmecul ascuns în mireasma fructelor orientale:

Ala, bala,
Portocala,
Ieși hăditță
La portiță
Că te-așteaptă Talion,
Talion, fecior de domn,
Cu tichie
De frânghie,
Cu pană de ciocârlie...

Gata! Copilul a intrat în împărăția basmelor, în acel timp nedefinit, misterios, al lui „A fost odată ca niciodată", care îl face să pătrundă, plin de curaj, **dincolo**, într-un univers imaginar, în ficțiune. Deși, tot la această vârstă, copiii de pe toate meridianele descoperă farmecul concret al numerelor, ca în acea poezie (creație anonimă) englezească:

Zece negri mititei chefuiau de casă nouă.
Unul s-a-necat cu-un os, și-au rămas doar nouă.
Nouă negri mititei se sculau târziu de tot.
Unul nu s-a mai trezit, și-au rămas doar opt...

Desigur, așa cum remarcă majoritatea pedagogilor și psihologilor, nu se poate stabili „o cronologie exactă a momentelor de contactare infantilă a literaturii": poezia din cântecele de leagăn îl înconjură pe copil încă de la naștere, rostirea basmelor contribuie, de asemenea, la creșterea lor „într-o atmosferă verbalizată"... conservând, și în același timp transmițând mai departe „tradiții culturale depozitate în memoria colectivă a popoarelor". Evenimentele din basme se

www.dacoromanica.ro

situează (cum scrie Mircea Eliade în *Aspects du mythe*) în *illo tempore*, o vreme nedeterminată şi presupusă a fi fost, în concepţia populară, la originea timpurilor, într-un prezent etern".

Miraculosul din basm capătă cu timpul, un rol specific, devine o cale importantă de asimilare a realităţii, mai ales de către copilul şcolar care, beneficiind şi de dezvoltarea centrelor de gândire, şi acumulării de noi cunoştinţe, poate trece „de la faza intuitivă a gândirii, la faza logică, raţională". (Ilie Stanciu) S-a depăşit, acum, perioada „de-ce-urilor?", şi la această vârstă un rol preponderent în dezvoltarea activităţii psihice a copiilor îl joacă şcoala şi lectura, când prin însuşirea de cunoştinţe din manuale, dar şi prin lectura... particulară, datorită, bineînţeles, sistemului verbal în continuă dezvoltare, percepţiile şcolarului dobândesc un caracter mai organizat şi mai sistematic, se dezvoltă spiritul de observaţie, formele memorării şi reproducerii voluntare, deprinderea lecturii, descoperirea semnificaţiei operei literare, fără ajutorul celor mari.

Acum poezia-numărătoare (Unu, doi, păpuşoi / Trei, patru, lapte acru, / Şapte, opt, mălai copt, / Nouă zece, apă rece... /, a devenit o simplă joacă, iar cunoştinţele geografice pot face şi ele obiectul debutului unui joc de pildă, „de-a v-aţi-ascunselea": „Din Oceanul Pacific / A ieşit un peşte mic. / Şi pe coada lui scria: / Ieşi afară dumneata!". La vârsta de 11 ani se poate vorbi chiar de o aproximativă înţelegere a valorii artistice a unei poeziii (în fond tot „numărătoare") ca de exemplu: *10 mâţe* de Tudor Arghezi şi se sesizează, fără prea mare greutate, jocul de cuvinte şi chiar imaginile artistice:

Zece mâţe-au fost poftite
La un ceai, pe negândite.
Dar, de teamă să n-o plouă,
Poate şi de altă frică,
Sta la uşă cea mai mică
Şi-au plecat de-acasă nouă.

Nouă mâţe-ascultă-aici
Un concert pentru pisici.
Una sforăie pe nas

www.dacoromanica.ro

Şi acuma doarme dusă.
Şi din toată ceata spusă
Mâţe opt au mai rămas."

În preadolescenţă (11 – 14 ani), şcolarul are posibilităţi tot mai mari de „abstractizare şi generalizare", cititorul încercând să pătrundă tot mai adânc situaţiile descrise, esenţa lor. Pentru el, acum preocuparea principală este (după părăsirea basmelor), aflarea „adevărului" şi descoperirea în realitate a unor personaje asemănătoare cu cele din cărţi, personaje mitice, oameni celebri, exploratori, comandanţi de oşti, savanţi etc.

Adolescenţa deschide posibilitatea de analiză critică a unei opere literare şi de valorificare complexă a acesteia (ideea conducătoare, valenţele morale ale personajelor, calităţile artistice).

Critica literară, după cum mai menţionam, a privit şi priveşte cel puţin „cu scepticism" cărţile pentru copii. Sunt critici imporanţi, ca de pildă Benedetto Croce, care, plecând de la constatarea că micii cititori îndrăgesc de multe ori lucrări mediocre, chiar ridicole, contestă copiilor capacitatea de a înţelege adevărata artă literară: „Pe copii, susţine el, îi impresionează mai mult elementele extraestetice: aventura, acţiunile trepidante, ciocnirile războinice, chiar dacă acestea sunt puţin motivate şi stângaci evocate" – (şi dă ca exemplu povestirile lui Edmondo de Amicis, îndrăgite de copiii de pretutindeni, dar pe care el le găseşte „lipsite de virtuţi artistice"). Anatole France, în schimb, descoperind la copii o tendinţă narativă spre fabulă şi poezie, îi consideră critici necruţători: copiii resping cu încăpăţânare scrierile lipsite de fantezie, platitudinile cu tendinţe vădit instructive. De aceea el contestă literaturii de aventurii ştiinţifico-fantastice contingenţa cu arta şi se îndoia de talentul lui Jules Verne, în ciuda faimei de care acesta se bucura. (Ilie Stanciu) Şi comentatorul amintit continuă, referindu-se din nou tot la un citat semnificativ din Anatole France: „Într-o scurtă perioadă, copilul retrăieşte întreaga preistorie a culturii. Când e mic, este atras de poezia naivă, care a fermecat şi popoarele în vremea copilăriei lor. «Poezia cea mai pură este a popoarelor-copii. Ele sunt ca privighetorile, cântă frumos atâta timp cât sunt vesele. Îmbătrânind, devin grave, savante, bănuitoare, cei mai buni poeţi nu sunt atunci

www.dacoromanica.ro

decât niște retori»".

Ca să aflăm, cât de cât, adevărul, trebuie să ne referim la sintagma: „*sfera literaturii pentru copii*". Acum, apare veșnica dilemă: „să se includă orice operă literară accesibilă copilului sau numai pe acelea scrise anume pentru el?" Dar, cum mulți critici manifestă rezerve (și de ar fi numai atât, încă ar fi bine!), față de „producțiile" scrise anume pentru copii, – condamnând până și intenționalitatea acesteia, dorința de a educa, sfera se dovedește a fi un balon frumos colorat, dar care poate fi spart oricând, prin înțepătura chiar și a unui micuț și „nevinovat" ac critic. Desigur, vulnerabilitatea permanentă a literaturii pentru copii este de mult dovedită prin apariția „spontană" a literaturii didacticiste-moralizatoare (în aceasta fiind aliniată până și opera celebrei Contese de Ségur!), dar mai ales prin încercările unor scriitori de a intra în grațiile copiilor, imitându-i, simulând aceeași lipsă de experiență și naivitate, aceeași rostire stâlcită a cuvintelor... procedee care le jignesc orgoliul. În încercarea lui plină de bune intenții, Ilie Stanciu vine și cu argumente notabile: „Ei (copiii) își cunosc limitele, dar nu vor ca cei mari să-i ia în bătaie de joc. Naivitatea lor este grațioasă, dar imitată de adulți devine grotescă, vorbirea lor imperfectă marchează un stadiu de trecere, maturul care li se adresează într-o asemenea limbă stârnește indignare, și nu hazul, cum ar fi dorit... Numai faptul că se adresează direct copiilor, nu poate condamna, dinainte, o creație literară. Ea este condamnabilă numai dacă autorul n-a găsit acele căi ale frumosului la care au acces și micii cititori." Concludenta, adevărata concluzie o trage G. Călinescu: „Copilul se naște curios de lume și nerăbdător de a se orienta în ea. Literatura care îi satisface această pornire îl încântă... Ca să fie operă de artă, scrierile pentru copii și tineret trebuie să intereseze și pe oamenii maturi, instruiți. A ieși din lectură cu stimă sporită pentru om, acesta e secretul marilor literaturi pentru tineret". Anatole France este de aceeași părere: „Copiii sunt stăpâniți de acea curiozitate care dă naștere savanților și poeților. Ei vor să li se dezvăluie universul, misteriosul univers! Autorul care-i obligă să rămână în lumea strâmtă, să contemple propria lor copilărie, îi plictisesc cumplit." De aceea, nu trebuie să excludem posibilitățile de selecție ale copiilor. *Don Quijote*, *Călătoriile lui Gulliver*, *Robinson Crusoe* sunt dovezi care atestă această capacitate. Acestor cărți li se

www.dacoromanica.ro

adaugă o lungă listă cu opere remarcabile. Şi specialiştii conchid pe bună dreptate: sfera literaturii pentru copii cuprinde toate operele literare potrivite lor, indiferent dacă au fost, sau nu, scrise anume pentru ei. Fiind în mod cert un domeniu al adevăratei creaţii, literatura pentru copii se supune normelor estetice ale literaturii în general adoptând şi adaptând „un stil elegant", fără a fi pedant, sobru fără a fi tern, vioi, fără a deveni artificial... Trăsăturile ei specifice: simplitatea, claritatea, plasticitatea, calităţi care o fac accesibilă şi îi măresc puterea de influenţă asupra cititorilor. (Ilie Stanciu)

Ajunşi în acest loc al aventurii de a descifra „tainele literaturii inocenţei", este momentul de a prezenta, succint, ce se înţelege prin conceptul de literatură universală şi cel de literatură naţională. Primul include şi defineşte „operele reprezentative, curentele, doctrinele, şcolile, mişcările de idei de interes general uman... care prin valoarea lor estetică şi conţinutul lor transced epocilor şi graniţelor lingvistice, într-un proces de selecţie care le impune tezaurului cultural al lumii" (Florentin Popescu); prin literatură naţională se înţelege totalitatea creaţiilor literare ale unui popor, care „atât prin valoarea lor artistică în sine, cât şi prin măsura în care sunt expresii ale culturii sufletului naţiunilor, au intrat definitiv în patrimoniul culturii umane". (C. Fierăscu, Gh. Ghiţă)

Din literatura universală fac parte *Iliada* şi *Odiseea*, ale lui Homer (sec. IX î.Hr. sau VIII î.Hr.), *Teogonia* şi *Munci şi Zile*, ale lui Hesiod (sec. VIII î.Hr.). *Fabulele* lui Esop (sec. VII – VI î.Hr.), *Epopeea lui Ghilgameş*, de sorginte sumereiană cu o vechime care încă n-a fost stabilită, *Mahabharata*, epopee indiană, atribuită lui Vyasa (cu datare „controversată" între secolul al X-lea şi al V-lea î.Hr.), *Panchatantra*, fabule şi povestiri morale indiene (sec. al VI-lea î.Hr.), *Ramayana*, atribuit după tradiţie lui Valmiki, epopee indiană (sec. al II-lea d.Hr.).

După anul 1100 şi poate chiar ceva mai înainte, încep să circule „cântecele de gesta eroice", cele mai cunoscute fiind: *Chanson de Roland*. Pe la 1160, Chrétien de Troyes, „primul mare romancier francez", îşi începe „Ciclul arthurian", regele Arthur şi Cavalerii Mesei Rotunde. Către 1250, încep să circule ceea ce critica literară numeşte Epopea spaniolă, *Poema de Mio Cid*. Chrétien de Troyes, cel

www.dacoromanica.ro

care a creat nemuritoarele figuri ale literaturii cavalereşti-curteneşti-medievale (Lancelot, Gauvain, Erec) va influenţa şi opera germanului Wolfram von Eschenbach, *Parsifal*, pe care a scris-o între 1200 şi 1210. Tot cam în această perioadă apare romanul *Tristan şi Isolda*, al lui Gottfried von Strassburg. Paralel cu literatura cavalerească de la curţile germane, apare acum epopeea eroică populară, *Cântecul Nibelungilor* cu eroi legendari autohtoni. După anul 1300 încep să apară marii creatori de capodopere ale literaturii universale: Dante Alighieri (*Divina Comedie*), Boccaccio (*Decameronul*), apoi, două-trei veacuri mai târziu: Rabelais (*Gargantua şi Pantagruel*), Cervantes (*Don Quijote*), Shakespeare (*Romeo şi Julieta, Visul unei nopţi de vară, Richard al III-lea* etc.), Daniel Defoe (*Robinson Crusoe*), Jonathan Swift (*Călătoriile lui Gulliver*), La Fontaine (*Fabule*) etc. Din această succintă trecere în revistă a marilor autori din literatura universală, care au scris cărţi esenţiale, ce trebuie să stea neapărat în rafturile unei biblioteci ideale pentru copii, nu trebuie uitaţi: Jean Jacques Rousseau, Voltaire, Charles Perrault, Fraţii Grimm, Johann Wolfgang von Goethe, Wilhelm Hauff, Hans Christian Andersen, James Fenimore Cooper, Robert Louis Stevenson, Edgar Allan Poe, Charles Dickens, Walter Scott, Alexandre Dumas, Victor Hugo, Herman Melville, Harriet Beecher Stowe, Mark Twain, H.G. Wells, Oscar Wilde, Jules Verne, Jack London, Antoine de Saint-Exupéry, Edmondo de Amicis, Carlo Collodi, Selma Lagerlöf şi mulţi alţii, despre care vom aminti în paginile acestei „istorii", care chiar dacă şi-ar dori, nu i-ar putea cuprinde pe toţi creatorii care şi-au dedicat opera (şi) copiilor.

O enumerare a autorilor şi cărţilor pentru copii valoroase din literatura noastră naţională este de asemenea, necesară. Aşa cum sublinia cineva, făcând, cândva, un bilanţ, aproape toţi clasicii literaturii române au scris astfel de cărţi. De la Nicolae Filimon la Sadoveanu, de la Agârbiceanu, Alecsandri şi Arghezi – dacă e să o luăm alfabetic – până la Vlahuţă şi G. M. Zamfirescu, corpusul literaturii române pentru copii este alcătuit, în mod practic, de opere semnate de Eminescu, Creangă, Caragiale, Anton Pann, Coşbuc, Bolintineanu, Sadoveanu, Delavrancea, Odobescu, P. Ispirescu, Slavici, Şt.O. Iosif, Panait Istrati, Cezar Petrescu, Felix Aderca, Victor Eftimiu, Topârceanu, Victor Ion

www.dacoromanica.ro

Popa, Brătescu-Voinești, Elena Farago, Gârleanu, Jean Bart, Zaharia Stancu, Ionel Teodoreanu, după cum, cu alte destul de rare excepții, scriitorii contemporani, de cele mai diverse formații și expresii îmbogățesc și diversifică necontenit acest „fond de aur". Amintim, fără să ne referim la „profesioniștii" genului, pe Nina Cassian, Ana Blandiana, Ion Vlasiu, Fănuș Neagu, Gellu Naum, Marin Sorescu, G. Tomozei, Ion Caraion, Radu Cârneci, Ștefan Aug. Doinaș, D.R. Popescu, Iordan Chimet etc.

Au fost și sunt abordate de către scriitorii români fără excepție, toate genurile și speciile, de la roman la teatru de păpuși, de la basm și poveste la reportaj, de la poezie la epigramă, de la memorialistică la anticipație. Au fost folosite toate tehnicile, stilurile, toate modalitățile dictate de specificul cititorului copil: miraculosul, umorul, eroicul, duioșia, ludicul... În plus, avem în acest moment nu scriitori solitari pentru copii, ci un front de profesioniști, avem opere-bijuterii care ar onora orice vitrină din lume: cărțile lui Al. Mitru, Radu Tudoran, Octav Pancu-Iași, Mircea Sântimbreanu, Adrian Rogoz, Vladimir Colin, Călin Gruia, Dumitru Almaș.

Și acum, literatura pentru copii se bucură de atenția unui valoros contingent de scriitori. Așadar, această literatură nu este o sintagmă fără acoperire, o... „**eparhie cu oficianți de împrumut**. Este o **confrerie** poate nu prea numeroasă, dar tonică și nu mai puțin tonică decât aceea de cititori care, pe foaia albă a sufletului lor înscriu pentru o viață, vibrația acestor voci pe care își vor construi, mai târziu, audiența scriitorii mari pentru cei mari".

Literatura pentru copii este, poate, încă o mare nebulosă, în care gravitează stele strălucitoare, unele, este adevărat, căzătoare și numeroase astre moarte. La marginea Galaxiei Gutenberg chiar acum se mai învârt, în jurul cozii, sute și sute de cărți bune pentru copii, dar în curând criticii-astronomi care în ceea ce privește acest gen de literatură – adevărul este că – nu prea există, dacă o vor ține tot așa, în curând vor anunța chiar dispariția acesteia de pe firmament. Din fericire, forța cărții rămâne ca prin minune, considerabilă și durabilă în mintea și imaginația copiilor și, stimulați mai ales de adulți, părinți, educatori, ei continuă să se avânte, alături de Harap Alb, în lupta acestuia cu Spânu, parcurg oceanele, alături de Căpitanul Nemo, intră în

www.dacoromanica.ro

Oglinda strâmbă a vieții cu Alice sau privesc, melancolici, cum Fram se îndreaptă spre Polul Nord... Pentru că aceste povești și romane celebre le formează sensibilitatea, le declanșează visele, contribuie la alcătuirea conștiinței și a mentalităților și le propun modele de urmat, pentru toată viața.

Descoperind singuri acest Univers sau redescoperindu-l prin ochii adulților, copiii, dacă au fost ajutați, au reușit să sară, cu abilitatate, pârleazul copilărici, pomenindu-se, plini de curaj, în adolescență.

După un secol și mai bine de învățământ obligatoriu și gratuit lectura este rezervată acum tuturor. Un copil citind a devenit pentru noi toți ceva familiar: îl simțim plonjând în cartea sa cu bucurie. El se cufundă într-un alt univers, sigur pe el grație lecturii, care înseamnă un fel de a doua naștere. Imagine emoționantă și tandră, pentru că înțelegem că, acum, cartea înseamnă pentru el, cum a fost odinioară și pentru noi, o bogată sursă de viață, un mediator, un inițiator... Deși poate solitar și captiv în mediul în care trăiește, copilul prin carte, devine liber. Grație cărții se întâlnește cu alți oameni, rămâne pricten cu ei, îi urmează.

Apar și azi din fericire, încă multe povestiri, romane, versuri bune pentru copii. „Povești!" exclamă exigenții noștri critici, care, se pare că n-au fost niciodată copii și, mai mult chiar, nu s-au jucat niciodată. Pentru că literatura pentru copii este un frumos și util JOC. Iar copiii nu sunt numai specialiști, sau chiar savanți în bâza, capra, poarca, de-a prâsnelul, ineluș învârtecuș etc., ci, dacă sunt încurajați, înțeleg și pot să se joace și cu literatura. Aidoma vieții reale, dar într-un cadru dinainte stabilit, jocul asociază noțiunile de plenitudine, de totalitate, de regulă și de libertate. Diferitele combinații ale jocului, desigur, și cel al scriitorilor pe hârtie, sunt tot atâtea modele de viață reală, personală și socială. Mai mult decât atât, jocul trăit cinstit și sincer așează o numită ordine în locul anarhici dintre raporturi, și permite trecerea de la starea de natură, la starea de cultură, de la spontan la voit...

Acum câțiva ani (fapt proape necunoscut) Salvador Dali și-a exprimat intenția de a crea în România, mai ales, desigur, pentru copii, o sculptură cibernetică, lungă, nici mai mult, nici mai puțin, decât de... 36 de kilometri. Potrivit corespondentului Agenției United Press

www.dacoromanica.ro

International. care a asistat la conferinţă. Dali a afirmat că sculptura sa monumentală. pe care vrea s-o expună în România. va avea forma unui cal. Citez: „Lucrez la un cal de 36 de kilometri... şi voi fi ajutat la realizarea sculpturii de o echipă de specialişti în cibernetică". Oare se juca frumos Dali cu arta? „Da. afirmă un om de spirit: Lui Dali îi plăcea să se joce în ARTA SA de-a Napoleon". Dar eu cred că nu-i adevărat! Lui Dali. în ultimii ani ai vieţii. pretenţiile i-au crescut şi voia să se joace. cu copiii României. de-a... DALI! Motiv stimulator şi pentru scriitorii de literatură pentru copii. să se joace şi ei frumos cu vorbele. Nu însă cu sufletele şi cu destinele gingaşilor cititori.

www.dacoromanica.ro

O SCURTĂ, DAR NECESARĂ ISTORIE...

Literatura, spre deosebire de toate celelalte arte este o „creaţie din creaţie", o cerinţă umană săvârşită – şi apoi desăvârşită pe baza unei creaţii mai vechi, tot a oamenilor – limba, aceasta, nu numai că a făcut literatura posibilă ca „material", dar a şi pregătit-o şi a anticipat-o prin funcţia ei originară şi prin numeroasele elemente poetice create în cadrul ei pe aceste baze, ca o adevărată „preliteratură", în sensul analogic în care vorbim de o „preistorie" în raport cu istoria (Tr. Herseni). Astfel, prin limbă, cu ajutorul ei, omul a devenit o fiinţă interogativă. Banalul „de ce?" a devenit cu timpul „un joc al spiritului" exclusiv uman, limbajul (la fel de vechi ca şi conştiinţa), amplificând sau eliminând problemele vieţii interioare omeneşti întemeiate sau închipuite. Aceste operaţii mentale (unele „cu caracter fantastic, oniric, extatic au dus la conturarea unei adevărate vieţi spirituale, dându-i-se tot răspunsuri ideaţionale cu ajutorul formulelor magice, scriiturilor, cântecelor, epopeilor, basmelor şi (de ce nu?) filosofiei.

De zeii sumerieni („Lumea începe la Sumer", afirmă profesorul american S.N. Kramer), ca şi de cei asiro-babilonieni sau cei din Olimp, din India şi Egipt s-au preocupat numeroşi filosofi, descoperind formule verbale, simbolice, ideaţionale, extraordinare, care au contribuit la ceea ce numim acum (desigur schematic), **realizare artistică**, „într-un proces de selecţie care i-a impus în tezaurul cultural al omenirii". Sintetizând cele mai importante teste literare, organizând într-un fel prezentarea lor pe epoci, am acordat întâietate acelora care, datorită valorii lor inestimabile, trebuie să-i intereseze pe copii şi adolescenţi, dar mai ales pe cei care le îndrumă lectura.

Aventura omului în lumea zeilor, care în mod firesc era închipuită după asemănarea celei umane, o vom începe cu Ghilgameş, eroul principal al epopeii sumero-babiloniene *Despre acela care a văzut totul până la capătul lumii*. Datând de aproape 5000 de ani,

www.dacoromanica.ro

Epopeea lui Ghilgameş*, înfăţişează viaţa regelui din oraşul Uruk-cel-Împrejmuit din Mesopotamia, jumătate zeu, jumătate „pământ zămislit de zei".

... Cel care a ştiut totul şi cunoscut totul.
Ghilgameş a pătruns totodată şi taina tuturor lucrurilor.
El s-a împărtăşit din toată înţelepciunea lumii,
a văzut ceea ce era tăinuit şi a cunoscut ceea ce a rămas ascuns omenilor.
A dat în vileag vremurile dinaintea potopului.
A trudit şi a suferit străbătând Drumul cel Lung...

Deşi la început a fost un tiran care chinuia „fără-ncetare" pe locuitorii oraşului, şi-a dezvăluit adevăratele lui trăsături (nobile şi vitejeşti) când mai apoi a pornit în lume să caute nemurirea şi devine eroul unor pasionante şi fantastice întâmplări. Surprinzătoarea (şi pentru zei) apariţie a lui Ghilgameş, o determină pe zeiţa Aruru să îşi spele mâinile, să frământe lutul şi scuipând peste el să-l făurească pe Eukidu, războinicul, „făptură a liniştii de noapte, împletitură cu puteri înnodate de Ninurta". Contrar frumosului şi semeţului Ghilgameş, cel trimis de zei să-l înfrunte, este acoperit de păr:

Are o claie de păr stufoasă ca spicele secerate,
Şi nu ştie ce sunt oamenii, nici cum trăiesc oamenii.
Cât despre veştminte, poartă straie ca ale zeului Sumukan.
Paşte iarbă laolaltă cu gazelele.
Cu turma de fiare sălbatice se-mbulzeşte la adăpătoare...

Auzind despre apariţia lui Enkidu, Ghilgameş trimite „o curtezană" care îl atrage la Uruk, unde faptul că cei doi se înfruntă cinstit, fără viclenii, face să se statornicească între ei o adevărată prietenie. Succesele, dar mai ales frumuseţea lui Ghilgmeş o fac chiar pe zeiţa Iştar să se îndrăgostească de acesta:

* Epopeea (12 tablete) a figurat în celebra bibliotecă din Ninive a regelui asirian Asurbanipal. Se presupune că, iniţial, ar fi avut 3.600 de versuri, dar nu s-au păstrat decât jumătate dintre acestea.

www.dacoromanica.ro

Vino, Ghilgameş, să fii iubitul meu.
Dă-mi, da, dăruie-mi rodul trupului tău!
Vreau să-mi fii soţ; iar eu voi fi femeia ta!

Ghilgameş respinge propunerea zeiţei Ştar şi, ca să se răzbune, aceasta îl roagă pe tatăl ei, zeul cerului Anu, să zămislească un taur-monstru, care să-l ucidă pe Ghilgameş. Cei doi prieteni-eroi, învinge Taurul ceresc, dar pentru că Eukidu aruncă bucăţi din carnea taurului în zeiţă, aceasta şi ceilalţi zei trimit o boală necruţătoare care îi grăbesc moartea. Ghilgameş, cutremurat de moartea lui Eukidu, se decide să plece în căutarea vieţii veşnice. Utnapiştin, singurul supravieţuitor al potopului îi dezvăluie secretul: acesta se află într-o plantă ţepoasă de pe fundul oceanului. Ghilgameş o găseşte, intenţionează chiar s-o împartă tuturor locuitorilor din Uruk, însă pe drumul de întoarcere, un şarpe îi fură planta, iar el, dezamăgit şi obosit, se întoarce în oraşul lui unde, în încheierea epopeei, are loc un dialog între el şi spiritul lui Eukidu, care se întoarce din Infern ca să-i răspundă prietenului său la întrebările despre viaţa de dincolo.

Astfel, miturile despre Ghilgameş, ca de altfel şi cele feniciene ale lui Melkart, cele greceşti al lui Heracles şi egiptene ale păsării Horus, le vom regăsi în Vechiul Testament, care, însă, spre deosebire de mitologia pluralistă a Sumerului, Babilonului, a Insulei Elefantine a Nilului sau a Olimpului, **are un aspect dual**, determinat de statutul social al societăţii vechi ebraice, împărţită în două regate (Iuda şi Israel). Dar, până a ajunge la evoluţia vechiului mit ebraic al lui Eloah, cel care cu **cuvântul** său (cum se arată într-una din cele 39 de Cărţi ale Vechiului Testament – Cartea Facerii), a parcurs o istorie plină de întâmplări fantastice, vom parcurge şi noi (desigur, în mod fortuit, mai succint decât merită), MAREA aventură a zeilor, semizeilor şi eroilor mitici ai anticei Elade. Asta însă nu înainte de a face câteva mici popasuri, obligatorii, în cultura indiană veche, unde, alături de celebrele opere cu caracter religios şi filosofic (*Vedele*, *Brahmanele*, *Upanişadele*), au un loc bine meritat marile epopei *Ramayana* şi *Mahabharata* care, „asemenea *Iliadei* şi *Odiseii*... conţin episoade recitate şi scrise în epoci diferite şi mai apoi adunate (secolele IV – III î.Hr.) în opere relativ unitare". (Gheorghe Marin)

www.dacoromanica.ro

Mahabharata are 90.000 de versuri, iar împreună cu *Purana* (214.778) şi depăşeşte de şapte ori, ca întindere, epopeile homerice.

În traducere mot-à-mot, *Mahabharata* înseamnă „Marea istorie a urmaşilor lui Bharata" şi descrie luptele sângeroase dintre două grupuri tribale, ce culminează prin condamnarea... violenţei. „Autor" al acestei epopei este considerat Vyasa, care se presupune că a ordonat şi prelucrat istorisiri, poeme, basme etc., „care circulau din epoci diferite" cum este de pildă „Panciatantra", culegere de povestiri indiene populare, mai degrabă fabule care atacau egoismul, avariţia nedreptatea, „pledând pentru afirmarea omului". În perioada următoare a literaturii indiene, este de părere Ovidiu Drimba în *Istoria Culturii şi Civilizaţiei*, – „perioada sanscritei clasice, – operele literare vor avea autori cunoscuţi, care compun cu intenţia clară de a crea o operă de artă, cu o finalitate estetică...". Cel mai important reprezentant al acestei literaturi este considerat Kalidasa, – creatorul *Sakuntalei* (cu subiectul inspirat de *Mahabharata*), – capodopera teatrului indian: Regele Dusyanta se îndrăgosteşte, cu prilejul unei vânători, de o fată orfană (crescută de un pustnic brahman) – Sakuntala – „frumuseţea păsării", pe care vrea să o ia de soţie. Datorită unui blestem, regele nu-şi mai aduce aminte de promisiunea făcută şi abia după ce fata va naşte un copil, urmează deznodământul fericit, – **recunoaşterea**. „Sakuntala", această „Cântare a cântărilor" indiană este un imn închinat dragostei, rolului familiei în societatea acelor vremuri, frumuseţii feminine eterne:

E floare cu parfumul de nimeni început,
E mlădiosul lujer de nimeni desfăcut,
E juvaer cu ochiul de nimeni măsurat
Şi miere e, cu gustul de nimenea aflat:
Răsplata celor vrednici şi - a celor buni e Ea.
*Pe mâna cui comoaraa aceasta va-ncăpea?**

---

* Traducere de Eusebiu Camilar.

www.dacoromanica.ro

O apariție uluitoare: geniul grec

Cultura umanității datorează geniului grec multe „din premisele esențiale ale dezvoltării sale ulterioare". De altfel, capodoperele literaturii grecești antice au fost atât de cercetate și de comentate încât este aproape imposibil să mai poți veni cu contribuții personale, iar singura soluție care rămâne în fața celui ce încearcă să prezinte acest miracol este consemnarea docilă, dar rodnică, a contribuției filosofilor, poeților și cercetătorilor care au trudit mii de ani, cu folos, la elucidarea acestuia. Concluzia, căci se cuvine, de această dată să începem chiar cu o concluzie: **poezia homerică este ca un ocean. Suprafața scânteietoare a apelor ascunde o lume misterioasă.**

„Hrăniți la sânul lui Homer, scriitorii greci (și numai ei), îi atribuie în majoritatea lor anticului poet o autoritate supremă... se referă permanent la el, așa cum procedează scriitorii creștini cu Scrierile Sfinte". Și chiar dacă, din „teribilism", am spune noi, astăzi, Platon îl tachina pe Homer, „se simte la el un respect și o afecțiune ascunse cu greu pentru zeul al cărui altar voia să-l răstoarne". Heraclit îl numește pe Homer „marele hierofant al cerului și al zeilor, cel care a deschis în sufletele oamenilor cărări cerești care până atunci le erau inaccesibile și închise", iar Philon spune că opera marelui orb conține „sub formă alegorică toate secretele naturii". Într-adevăr, exegeza lui Homer începe cu... fizica, în sensul că *Iliada* și *Odiseea* „ascund în miturile lor adevăruri de ordin științific despre elemente și despre felul în care este alcătuită lumea". Poseidon, Hefaistos, Hades, reprezintă, în fond, marea, focul, bogățiile subsolului, dar, desigur, Homer se afla încă „la stadiul în care gândirea științifică se exprima prin simboluri", – zeii lui Homer pretându-se în mod fericit **la toate acomodările, justificând toate îndrăznelile**. Sunt mulți comentatori, ne asigură în continuare cercetătorii mitologiei, pentru care Homer se află la originea tuturor doctrinelor filosofice. O întreagă bibliotecă s-a scris, astfel despre Scutul lui Ahile. Heraclit retorul afirmând că... în fabricarea armelor, Homer a îmbrățișat, într-o grandioasă viziune cosmogonică, întreaga geneză a Universului. Dar și Scutul lui Agamennon „este o copie a lumii", este de părere un alt exeget, Eustathius: numeroasele motive artistice care îl ornamentează, comentează acesta, vorbesc

www.dacoromanica.ro

despre bogăţia aspectelor lumii, de varietatea anotimpurilor: ele evocă sferele planetelor şi ale stelelor fixe. Scutul lui Agamnenon este destul de mare pentru a acoperi în întregime trupul omului, tot aşa cum lumea cuprinde în sine pe toţi muritorii. Zece cercuri de bronz împodobesc marginea: ele simbolizează cercurile astronomice: arctic, antarctic, al Cancerului şi Capricornului, al Ecuatorului, ale echinocţiilor şi solstiţiilor, galaxia, zodiacul şi orizontul. Cele douăzeci de ornamente în relief de cositor, din centrul scutului, înfăţişează astrele...

Fără îndoială, au existat şi filosofi care s-au declarat, în mod deschis, duşmani ai lui Homer, ai felului în care acesta îi descria pe zei. Heraclit din Efes, de exemplu, cerea „pălmuirea" autorului *Iliadei* şi *Odiseii* şi „excluderea sa din concursuri". Însuşi marele Platon va zăbovi îndelung asupra unuia dintre „scandalurile" epopeii homerice, cel legat de „iubirea lui Zeus cu Hera pe muntele Ida". Comentând acest moment mai mult plin de haz, care l-a indignat pe Platon, se scrie: „Zeus... uită brusc toate planurile sale pentru că îl cuprinde pofta iubirii, iar vederea Herei îi provoacă atâta tulburare, încât nu mai are răbdare să se ducă în iatac, ci vrea să se unească acolo cu ea, pe pământ, asigurând-o că niciodată n-a dorit-o mai mult, nici chiar atunci când a văzut-o pentru prima dată". Şi adulterul lui Ares şi al Afroditei îl supără pe Platon, dar parcă mai mult îl supără „incompetenţa" lui Homer în „conducerea oştilor, administrarea cetăţilor, educaţie, precum şi... amatorismul acestuia în domeniul... medicinei. Adică, învăţăcelul lui Socrate vrea să ne convingă că Homer **nu este un savant autentic, un filosof veritabil şi că inspiraţia nu este o garanţie de moralitate**. „Atunci când poetul stă pe trepiedul muzelor, nu-şi mai stăpâneşte mintea ci asemenea unei fântâni lasă să curgă tot ceea ce vine..." (Platon, *Legile*). Demonstraţia acestei idei o va face, explicând cele „trei stări", de astă dată ale Scutului lui Ahile: „Sus, ideea, modelul ideal al scutului, mai jos reproducerea acestui model divin de către artistul care îl cizelează în metal: **jos de tot** (s.n.), reproducerea acestei reproduceri de către poet. Doar ideea este reală; scutul descris de Homer **este umbra unei umbre**" (s.n.). O demonstraţie... sofistică inspirată, trebuie să recunoaştem, dar care, prin ambiguitatea ei, nu face altceva decât să releveze că, dacă Homer... cel orb rămâne uneori „cu ochii închişi pentru frumuseţile sensibile, (aceştia) sunt

www.dacoromanica.ro

întorşi însă pentru contemplaţia interioară". Platon. Zoil. Hieronymos din Rodhos şi mulţi alţii, prin speculaţiile lor reprezintă „efortul inteligenţei umane de a pune doctrina miturilor platoniciene, încărcată de teorie, la îndemâna... inteligenţelor simple. Au învins, cucerind omenirea, miturile lui Homer, inspirate poate chiar din divinitate, care au oferit... „cel mai sigur mijloc de apropiere de Necunoscut... Ele sunt ca o oglindă în care putem contempla adevăruri supranaturale". Heraclit îl numeşte pe Homer „marele hierofant", adică singurul care în ceremoniile de iniţiere cunoaşte raţiunea celor ce se întâmplă şi o explică cui doreşte. – deci „Marele hierofant al cerului şi al zeilor, cel care a deschis în sufletele oamenilor cărările cereşti care până atunci le erau inaccesibile şi închise". Şi, desigur, cea mai pertinentă concluzie: „*Iliada* şi *Odiseea* sunt... un vast ansamblu critic, cu două feţe: în exterior se desfăşoară, fantasmagoric, o aventură divină sau umană; interiorul însă ascunde drama destinului nostru, forma universului sau chipul real al divinităţii".

Iliada – o istorie tristă, Odiseea – una poetică

Ca într-un roman modern, cele două epopei ale lui Homer oferă cele mai diferite informaţii despre importanţa capilor de oşti (*Iliada*), dar şi despre limitele unei autorităţi care are nevoie de sprijinul unui „sfat", al unei „adunări" pentru a se putea hotărî ceva. Zeii „participă la existenţa oamenilor pentru a-i ajuta sau pentru a-i prigoni, fără ca... atitudinea să le fie îndreptăţită de purtarea acestora din urmă".

În *Iliada* (poem epic în 24 de cânturi), se povesteşte un episod din războiul Troiei (Ilion), şi conţine, de asemenea, unele scene grandioase (funeraliile lui Patrocle, mişcătoarele momente ale luării de adio de către Hector şi Andromaca, întrevederea dintre Ahile şi Priam, venit să ceară corpul lui Hector etc.). Ahile, regele Tesaliei, era fiul lui Peleu şi al zeiţei Thetis (fiica lui Uranus şi a Geei, cu care ar fi vrut să se însoare însuşi Zeus, dar... auzind că fiul acestei zeiţe îşi va depăşi tatăl în toate privinţele, i-a „lăsat-o" lui Peleu care în fond, îi era nepot). Thetis, cea mai frumoasă dintre cele 50 de nereide, mama lui Ahile, dorind să-şi facă fiul invulnerabil, l-a scăldat în râul Styx (din

www.dacoromanica.ro

Infern, în fața căruia zeii greci făceau jurăminte pe care, dacă nu le respectau, deveneau muritori): ținându-și fiul de călcâi, a făcut ca această parte a piciorului să îi rămână neudată, deci vulnerabilă. În al zecilea an al războiului aheilor contra Troiei (provocat de răpirea Elenei, soția lui Menelau, regele Spartei, de către Paris, fiul lui Priam, regele Troiei), Ahile, mâniat că sclava lui, Briseis, a fost răpită de Agamemnon, conducătorul suprem al armatei grecești în asediul Troiei, „declanșează" epopeea care începe cu celebrele versuri:

Cântă, zeițo, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul.
Patima crudă ce-Aheilor mii de amaruri aduse...

După ce sclava i-a fost înapoiată, Hector, fiul lui Priam, îl omoară pe Patrocle, cel mai apropiat prieten al lui Ahile, iar acesta, într-o luptă crâncenă, îl ucide pe viteazul apărător al Troiei și îi târăște corpul în jurul cetății. – până ce Priam îl înduplecă să-i restituie trupul primului său fiu, **pentru a-l incinera**, după legea strămoșească. Dar viața e plină de surprize și Ahile se îndrăgostește de Polixenia, fiica lui Priam și a Hecubei, iar când a vrut s-o ia de soție, Paris, pentru a-și răzbuna fratele ucis, adică pe Hector, l-a răpus pe Ahile cu o săgeată care l-a atins **tocmai** în călcâi... Ideea **calului de lemn** plin cu oșteni greci, introdus în Troia, a fost a lui Ulise și a dus până la urmă la înfrângerea cetății care a existat în realitate și a fost scoasă la lumină în 1868, pe înălțimile Hisarlîk-ului, în Asia Mică, de către Schliemann.

Odiseea continuă (tot în 24 de cânturi) acțiunea *Iliadei*, la un nivel superior, susțin unii cercetători, fiind nu numai o prezentare a peripețiilor lui Ulise (Odiseu), după ce a luat sfârșit războiul troian, la întoarcerea lui în Ithaca, ci și o istorie poetică **a experienței maritime a grecilor de la sfârșitul perioadei miceniene**, în narațiunea aventurilor lui Ulise fiind prezentate numeroase „indicații de rute, termeni de navigație și limbajul maritim". Astfel, în timp ce fiul lui Ulise și al Penelopei, Telemac, pornește în căutarea tatălui său (cântecele I – IV), acesta se reculege după un crunt naufragiu. Apoi, urmărit de ura și dorința de răzbunare a zeului Neptun... trece prin multe încercări și situații dramatice, cunoaște ținuturi și ființe fantastice, față de care trebuie să-și dovedească iscusința, viclenia și priceperea pentru a-și putea

www.dacoromanica.ro

continua călătoria, care îl poartă prin Ţara lotofagilor, prin cea a Ciclopilor (uriaşi cu un singur ochi, în mijlocul frunţii, ai căror părinţi, Uranus şi Geea, văzând cât sunt de urâţi, i-au aruncat în Tartar, de unde au fost scoşi de Zeus, pentru a-l ajuta în lupta împotriva Titanilor, adică cei 12 copii, tot ai lui Uranus şi Geei – 6 băieţi: Oceanos, Ceos, Crio, Hiperion, Iapet şi Cronos şi 6 fete: Rhea, Thetis, Tamiş, Mnemosina, Febe şi Tea). Lupta lor (**titanomania**) simbolizează furia forţelor oarbe, brutale, împotriva Ordinii şi Justiţiei... După ce ucide un titan, Ulise se opreşte în insula vrăjitoarei Circe (fiica Soarelui şi a Lunii): folosindu-se de „o iarbă" dată de Hermes, ca l-a reţinut pe Ulise, precum şi pe însoţitorii lui (transformaţi în porci), timp de un an. Apoi, Ulise navighează pe Marea Sirenelor, (fiicele lui Oceanos, care ispiteau cu cântecele lor pe corăbieri). Ulise a rezistat legându-se de un catarg. A trecut, apoi printre Caribda (un adevărat monstru marin, înalt cât un munte) şi Scylla (un munte la fel de înfricoşător, care de trei ori pe zi înghiţea corăbii), şi a fost... sechestrat, tot un an, de Calypso, în insula Ogigia. Deşi aceasta i-a oferit nemurirea, Ulise a părăsit-o... A treia parte a epopeii-poem povesteşte sosirea lui Ulise în Ithaca, şiretenia de care dă dovadă pentru a se debarasa de pretendenţii care o curtau pe soţia lui, Penelopa.

„Iliada fiind compusă într-o vreme când spiritul lui Homer se găsea în culmea puterii – se scrie în Tratatul despre sublim – toată această operă a căpătat un caracter dramatic şi furtunos, câtă vreme în cea mai mare parte a *Odiseii* se vădeşte un caracter narativ, care e acela al bătrâneţii. Astfel, în *Odiseea* l-am putea compara pe Homer cu soarele la asfinţit, care-şi păstrează măreţia, dar e fără putere. Într-adevăr el nu mai foloseşte aici un ton grav ca acel din poemele despre Ilion, nici înălţimea de stil mereu susţinută şi fără căderi, nici aceeaşi mulţime de pasiuni ce se revarsă, unele după altele, nici voiciunea şi vigoarea ca în discursurile ce îndeamnă la fapte, nici belşugul de imagini luate din lumea lucrurilor adevărate, în *Odiseea*, totul se reduce la... basm şi la povestirea unor rătăciri de necrezut, vedem că măreţia scade, întocmai cum oceanul se retrage în sine, lăsându-şi ţărmurile goale. Spunând acestea, n-am uitat furtunile din *Odiseea*, nici întâmplările cu ciclopul şi alte câteva locuri; vorbesc de bătrâneţe, dar de bătrâneţea lui Homer..." (traducere de C. Balmaş). Totuşi, despre renu-

www.dacoromanica.ro

mele şi răsunetul *Odiseii* în lumea antică şi în cultura următoarelor veacuri, „*esenţialul a fost spus de Dante*, care îl numeşte pe Homer *poetul suveran*". Pentru marele poet italian, *Odiseea* prefigurează „unul dintre aspectele cele mai izbitoare ale sufletului uman, neastâmpărul ce nu se satisface şi nu se istoveşte". De altfel, toţi marii corifei şi inspiraţi ai muzelor din toate timpurile (Vergiliu, Ovidiu, Dante, Goethe, Milton, Mistral etc.) au văzut în Homer „o personalitate unitară, nu gregară şi colectivă"... genialitatea lui n-a dezis-o nici un talent de frunte, nici o forţă conştientă de poezie. Astfel, epopeea despre Troia care s-a născut împreună cu Grecia însăşi stă, **mai mult decât orice creaţie**, la temelia culturii Europei.

Instaurarea... ordinii în Pantheon

Până la Hesiod, creatorul *Teogoniei* (sunt de părere cercetătorii marilor creaţii antice), stadiul de organizare a lumii divine, **privit din punctul de vedere al raporturilor de ierarhie şi competenţă dintre zei, avea un caracter instabil, confuz, iar zeii apăreau cu origini, caractere şi atribuţii contradictorii, în tradiţie homerică, beoţiană şi în teogoniile orfice...** „Hesiod fuzionează selectiv miturile elene privitoare la zei... şi realizează, astfel, codificarea mitologiei greceşti" – şi prin hibris – „acel act de o îndrăzneală nesăbuită prin care făptuitorul calcă legile divine şi umane şi alterează, dintr-un anumit punct de vedere, echilibrul universal" (Tudor Vianu), – instaurează ordinea în Pantheonul elen, în perspectiva apariţiei simultane şi independente a lumilor. Hesiod, în cea mai importantă creaţie a sa *Teogonia* (*Naşterea zeilor*) **prezintă o amplă geneză cu relaţii diverse şi complicate între generaţiile divine, geneză care îşi plasează începutul „la hotarul dintre mit şi gândirea filosofică"**. În cealaltă importantă operă a sa *Munci şi zile*, el înfăţişează imaginea zilelor de muncă din viaţa unui om obişnuit. Toţi cei care i-au studiat opera au apreciat-o în mod deosebit, găsind în poemele hesiodice „zorile gândirii raţionale".

Referirile cu privire la viaţa lui Hesiod sunt reduse. Tatăl său, Dios (pomenit în versul 299 din *Munci şi zile*), a făcut, se pare,

www.dacoromanica.ro

comerț în orașul Cume, o colonie din Asia Mică, însă părăsește ținutul natal și se stabilește în orașul beoțian Askra, așezat lângă Thespiai, socotit lăcașul Muzelor. O ciudățenie biografică, încă neelucidată: unii dintre biografii lui îl consideră anterior lui Homer, mulți îl socotesc contemporan cu acesta, iar alții... afirmă că „a trăit puțin timp după Homer". Vagi și neconcludente sunt și datele asupra morții lui Hesiod și a localității unde a fost înmormântat. Se cunoaște doar că tatăl său, o dată stabilit la Askra s-a ocupat cu agricultura, dar că tot n-a scăpat de sărăcie. Averea care, totuși, a rămas, s-a împărțit între cei doi fii, Hesiod și Perses, și că hrăpărețul frate al primului „îi furnizează poetului plugar cel puțin pretextul operei *Munci și zile*". Astfel că, dacă n-a avut noroc să moștenească o mare avere, **în schimb a dăruit din plin umanității, prin lucrarea mai sus amintită, dar mai ales prin *Teogonia*, o operă copleșitoare prin rolul pe care l-a jucat în cultura umanității.** Lectura *Teogoniei* atestă întinsa informație pe care Hesiod o avea, nu numai asupra tradiției mitice elene, dar și asupra cosmogoniilor orientale: vedică, sumeriană, hurrito-hitită, feniciană, egipteană, cunoscând punctele de vedere generale cu privire la ontogeneză, succesiunea generațiilor de zei, conflictele dintre aceste generații pentru preluarea puterii etc. Codificând Pantheonul Greciei antice, el face **Teodikeia** (dreptatea divină) care stă la temelia echilibrului moral al lumilor. Zeus devine, astfel, substanța spirituală ideală a vieții, iar mitul prometeic, – „începutul teoretizării spiritului de sacrificiu al generației semizeilor ca element de progres." Ecouri ale rupturii miturilor de reprezentările strict religioase le găsim și în unele **ima-gini biblice**: fructul oprit, șarpele, porumbelul, cupa amărăciunii, judecata lui Solomon...

Olimpul... de la Roma

Se spune, pe bună dreptate, că literatura latină își datorează începuturile, și în mare măsură evoluția sa ulterioară, literaturii grecești. Livius Andronimus (280 – 205 î.Hr.) a făcut începutul cu o adaptare a *Odiseii*, în care Ulise este „bineînțeles", un erou originar din Italia. Tot după modelul *Odiseii* lui Homer, Publius Vergilius Maro (70

www.dacoromanica.ro

– 19 î.Hr.) a scris grandioasa epopee a latinității, *Eneida*, unde eroul troian Eneas devine un prototip al virtuților romane, iar Hesiod din *Munci și zile* l-a inspirat în *Georgicele*, în care cel mai mare poet latin scrie despre agricultură, pomicultură, zootehnie și apicultură „reconstituind, într-o amplă viziune poetică, viața țăranului... respectul pentru practica agriculturii (care) a adus în trecut Romei mărirea". (Ovidiu Drimba)

„Regândire" în literatură a istoriei romane, în *Eneida* troianul Aeneas, fiul Afroditei, învins, pornește cu corăbiile pe mare, înfruntă primejdii de tot felul, se îndrăgostește de Didona, regina Libiei, dar se stabilește în Italia, unde, la porunca zeilor, **îndeplinește misiunea de a întemeia un neam**. Îl ajută și Lavinia, fiica regelui Latinus, care, deși era logodnica lui Turnus, se supune voinței părintești:

Vorbele plânse-ale mamei le-aude Lavinia, biata:
Lacrimi îi râurită ochii de foc și văpaia rușinii
Zboară cu rumene flori pe-obrajii-nfloriți de căldură.
Astfel, pe fildeșul alb o roșeață de purpură pune
Maistrul zugrav ori, întocmai, pe câmpul de crini ca zăpada,
Roșii lucesc trandafirii așa e și chipul fecioarei... *

Frumoase versuri! Vergilius nu era însă mulțumit. Dorind să „perfecționeze" opera, pleacă într-o călătorie, la sursă, în Grecia. Acolo se îmbolnăvește, se întoarce în patrie și moare la 12 septembrie, în anul 19 î.Hr.

Cu doi ani mai înainte se născuse Publius Ovidius Nasso, care a devenit cel mai răsfățat dar și cel mai trist poet al Romei. A preamărit iubirea (*Amoruri*, *Arta iubirii*, *Heroide*), în exil la Tomis (*Tristele* și *Ponticele*), dar în această ISTORIE, cum este firesc, vom scrie despre marele poem *Metamorfozele*, considerat capodopera acestuia și una dintre marile opere ale literaturii universale. „Începând cu prima și cea mai grandioasă metamorfoză – creația lumii, din materia primordială – poetul narează aproximativ 240 de legende de oameni preschimbați în

* Cartea a III-a, în traducerea lui George Coșbuc.

www.dacoromanica.ro

alte făpturi. în plante. flori. arbori. stânci. constelaţii". (O. Drimba) Realizată în hexametri dactilici. autorul prezintă în această creaţie vasta lui erudiţie cu privire la evoluţia naturii şi a elementelor ce o compun. tradiţii populare. superstiţii etc. Într-o istorie a literaturii latine. cercetătorul J. Boyet scrie. pe bună dreptate: „Toate calităţile înnăscute ale lui Ovidiu. precum şi toate câştigurile pe care le datora predecesorilor săi. frecventării saloanelor literare şi satisfacţiilor artistice ale vieţii romane se regăsesc în *Metamorfoze*. însă dozate în mod special. ca să fie potrivite cu marele plan al poemului. Expresia e căutată. pitorescul şi plastica sunt foarte apărate. adesea gradate în chip fericit şi mergând până la un realism brutal..."

Prin *Metamorfozele*. Ovidiu a fost scriitorul antic care. alături de Homer. a exercitat o foarte mare influenţă asupra literaturii. picturii. sculpturii, muzicii, timp de două mii de ani. Şi o concluzie: **transcriind, împrumutând, asimilând, reelaborând şi elaborând – „umanismul roman", bazat pe realitate, pragmatism, soliditate şi eficienţă, a transmis Europei şi lumii moştenirea greco-romană a culturii şi civilizaţiei antichităţii**.

www.dacoromanica.ro

MITUL, DIN NIMIC?

Într-o observaţie, mai mult decât pertinentă, cineva remarca faptul că, în entuziasmul sincer al spectatorilor de pe stadioanele sau din sălile unde se desfăşoară întreceri olimpice, campionate mondiale şi cupe internaţionale, putem descifra nu numai pasiunea omului pentru joc (*homo ludens*), pentru întrecere, dar şi afirmarea identităţii ce rezultă din solidaritatea cu echipa ţării. Şi în CULTURĂ, aceeaşi identitate asigură un sentiment profund şi sincer de bucurie, în comparaţie cu produsele altor culturi. Un exemplu edificator este oferit de MIT, una dintre cele mai vechi stări culturale ale minţii omeneşti, mitul fiind, după unii cercetători, „o invenţie epică sau o alegorie", după alţii „transmiterea memorială a faptelor preistorice aşa cum s-au condensat empiric în conştiinţa primordială". Mircea Eliade a subliniat primul „relaţia culturală extrem de complexă a mitului". Acesta ia naştere (unii cercetători sunt de părere că „se formează") din fapte, evenimente sau fenomene insolite şi enigmatice, care depăşesc puterea de înţelegere a omului, „totdeauna victimă, beneficiar sau privitor implicat doar emoţional, nu şi fizic". Un fapt este însă sigur: fantezia anticilor, oricât ar fi fost ea de prolifică, nu era, totuşi, capabilă să născocească fapte extraordinare din nimic. Unul dintre puţinii cercetători români avizaţi în acest domeniu (l-am numit pe Victor Kernbach) este de părere că, dacă mitul nu a izbutit să dobândească o definiţie cuprinzătoare este pentru că „fenomenul însuşi este neobişnuit de complex": pe de altă parte, fiecare exeget în materie abordează problema numai din unghi strict profesional, ceea ce, inevitabil, limitează şi câmpul de observaţie, şi exerciţiul raţionamentului. Absenţa miturilor pure, ca şi confuziile care circulă în legătură cu aşa-zisele mituri moderne („care nu sunt mituri, ci obsesiile unor pseudorealităţi") îl determină pe cercetătorul amintit (în încercarea lui temerară de a dezlega misterul) să se înarmeze atât cu părerile lui Eulameros (sec. III î.Hr.), care susţine că zeii transformaţi în mituri nu sunt decât monarhii şi eroii defuncţi divinizaţi de urmaşi, dar şi cu ideile marelui psiholog elveţian C.G. Jung (sec. XX), care spune că mitologia este o expresie

www.dacoromanica.ro

a INCONȘTIENTULUI COLECTIV. Adevărul, probabil că nu va fi niciodată pe deplin cunoscut, dar mă raliez, într-un fel, afirmației ilustrului cercetător James George Frazer, care consideră mitul „înăuntrul evoluției spirituale a omenirii", desfășurându-se în trei etape fundamentale legate de: **magie, religie, știință**. În lucrarea *The West Unique, Not Universal* – remarcă Mircea Maliță, – un alt om de știință american, Samuel P. Huntington, scoate în relief funcția centrală a culturii, și anume aceea de a furniza identitate. Încercând să răspundă tulburătoarei întrebări: „Cine suntem noi?", oamenii se definesc pe ei înșiși „în termeni de religie strămoșească, limbă, istorie, valori, obiceiuri și instituții. Ei se identifică cu grupurile culturale: triburi, grupuri etnice, comunități religioase, națiuni și, doar pe planul cel mai larg, civilizații". Aroganța civilizației actuale (legată de progresul uluitor al industrializării, transporturilor, comunicării) se manifestă însă prin dispreț „față de metafizica marilor întrebări, în absolutismul cunoașterii, în misiunea de a răspândi civilizația prin dominație, ignorând laboratorul în care se formează conduita umană și în care sunt **mituri, credințe, aspirații, creativitate** (s.n.) – toate puțin sau deloc formalizabile sau explicabile rațional. Însă, nici hipertrofierea nihilistă a ideii de cultură, în detrimentul civilizației, nu este deloc productivă, iar reînvierea tumultuoasă a științelor oculte și a superstițiilor la care asistăm, uneori neputincioși, „l-ar întoarce pe Voltaire în mormânt", după cum atât de lucid și ironic s-a exprimat cineva.

Totuși, în căutarea de hărți mentale noi, nu-i nici un pericol în a pune „în același coș" miturile și epopeile cu... automobilele și computerele. Este adevărat: mitologia nu operează cu mijloace științifice supuse verificării experimentale (acestea fiind cuprinse „într-un sistem de referință al cărui mobil este actul magic"), iar sistemul de gândire se coagulează și se manifestă prin tendința formelor epice concrete către abstracții, care nu sunt propice științei. Cu toate acestea, jocul perpetuu al confruntării esenței abstracte a miturilor cu faptele palpabile reprezintă feed-back-ul prin care trecutul misterios din mituri vrea „să se legitimeze și să se justifice prin acoperire și coerență rațională". (Mircea Maliță, în *Zece mii de culturi, o singură civilizație*)

Dacă, astăzi, civilizația universală se afirmă, în primul rând, prin știință și reprezintă puterea speciei umane, **culturile, prin limbă,**

www.dacoromanica.ro

mituri, moştenire istorică, tradiţii, obiceiuri etc., conferă omului identitate, alungarea singurătăţii care produce alienare şi, prin declanşarea emoţiilor de tot felul, „încurajează creativitatea, spontaneitatea, originalitatea".

Desigur, revoluţia ştiinţifică şi tehnică, vastul curent de informaţii oferit omului prin formidabilele mijloace de comunicare (mai nou, Internetul), prin intermediul calculatorului, precum şi prin influenţa a numeroşi alţi factori economici şi sociali, au lărgit funcţiile educaţiei şi au mărit valoarea atitudinilor active şi conştiente de însuşire şi valorificare a cunoştinţelor. Cu toate acestea, noi, oamenii, rămânem încă dezarmaţi în faţa miturilor fenomenologice, de natură cosmică (haosul primordial, facerea lumii, întâlnirea principiului feminin cu cel masculin), a celor memoriale ale vârstei de aur a sălbăticiei arcadice (preagrare), a miturilor cosmogonice (legate de cele mai „stranii" acte, când zeii înşişi se autocreau), a celor transcendentale (eroul arhetipal divinizat), a timpului (unele mitologii admit şi absenţa timpului), a vieţii şi morţii (stări diferite ale aceleiaşi existenţe). Toate aceste aşa-zise clasificări îngreunează şi mai mult organizarea sistemelor de referinţă, mobilul fiind actul magic, care, de regulă, nu îngăduie explicaţia. Şi, totuşi, deşi cercetătorii mitologi susţin că „din nefericire" marile mitologii au ajuns până la noi „în transcripţii cu tendinţe literare" (*Mahabharata*, *Ghilgameş*, *Iliada*, *Odiseea*, *Teogonia*, *Biblia*, *Vedele*, *Kalevala*) şi că prin pana poeţilor, istoricilor, filosofilor, teologilor, copiştilor, traducătorilor au devenit din mituri – mitografii, literaturizarea miturilor, sprijinindu-se pe nucleul lor originar mistico-misterios, a contribuit, prin alegorii, simboluri şi hiperbole, ca acestea să fie mai accesibile. Însă (uluitor!), dacă nu ne permitem o interpretare mai liberă („à la Umberto Eco"), acestea devin cu atât mai greu de descifrat.

Un focar mitic: Heracles

Psihologia, scria Jung, a existat dintotdeauna, de când există lumea a cărei istorie o cunoaştem – „dar o psihologie **obiectivă** (s.n.) există de puţină vreme încoace". Antichitatea făcea „o evaluare

www.dacoromanica.ro

aproape exclusiv biologică" a omului. în Evul Mediu s-a cultivat o evaluare metafizică a aproapelui, iar Astăzi, psihologia care se sprijină pe observaţie şi experienţă are ca ideal şi scop nu descripţia, ci, graţie interpretării, descoperirea legii, care nu e altceva decât expresia abreviată a unor procese variate, dar concepute unitar. „Există o ecuaţie psihologică personală, nu doar una psiho-fizică", susţine C.G. Jung, în *Problema tipurilor în Istoria de idei*. „Noi vedem culori, dar nu şi lungimi de undă... Vedem ceea ce suntem capabili să vedem cel mai bine prin noi înşine..." Însă, cu cât ne întoarcem înapoi în timp, personalitatea omului dispare „sub stratul colectivităţii". Coborând şi mai jos, către psihologia primitivă, descoperim un fapt extraordinar: acolo noţiunea de individ nici nu există, această noţiune reprezentând „o cucerire relativ târzie a istoriei spiritului uman şi a istoriei culturii". Caracterul limitat al concepţiei şi cunoaşterii noastre apare limpede în descrierile psihologice ale lui Schiller, unde este aproape imposibil (e de părere tot Jung) să trasăm o altă imagine decât aceea ale cărei trăsături fundamentale se află deja întipărite în propriul nostru suflet... „Care dintre moderni va ieşi din front să lupte om cu om, disputând vreunui atenian gloria umanităţii?" Dar, oare, nu cumva Schiller îl evalua pe grecul antic numai după dimensiunea grandioasă a miturilor transmise prin tradiţie, supraevaluându-l, astfel, nemăsurat? Dezavantajele condiţiilor aspre în care trăiau anticii au produs în imaginaţia lor diferenţieri miraculoase ale funcţiilor unor eroi doriţi a ieşi victorioşi nu doar prin viclenie (Ulise) – „ci, ca mai pretutindeni în natură, din necesitate". Iar concluzia pe care o trage genialul poet german îmi deschide perspective excelente pentru a plonja în analiza a doi reprezentanţi de seamă ai mitologiei antice: Heracles şi Zamolxis: „Numai astfel, numai prin faptul că adunăm într-un focar întreaga energie a spiritului şi concentrăm întreaga fiinţă într-o singură forţă, (noi oamenii) izbutim să înaripăm această singură forţă şi să o conducem mult dincolo de limitele pe care natura pare să i le fi aşezat".

Povestire alegorică, legendă fabuloasă despre originea Universului, zei şi eroi care personifică forţele naturii, mitul este o naraţiune de factură folclorică şi s-a transmis oral, devenind, mai apoi, prin pana unor creatori geniali, un adevărat tezaur al culturii umane. Miturile cosmogonice din *Upanişade*, precum şi cele din *Biblie*

www.dacoromanica.ro

înfăţişează felul cum a apărut pământul şi omul: Adam (*adhamah* – ţărână) şi Eva (*hauwah* – cea care dă viaţă). Epopeile homerice şi cele teogonice ale lui Hesiod narează apariţia zeilor şi descriu sentimente eterne (dragostea dintre Orfeu şi Euridice, „dorul neîmplinit" al lui Eros şi Psyche, prietenia dintre Oreste şi Pilade) şi reunesc elemente de înţelepciune şi filosofie populară, tratate artistic, pentru a prezenta, cât mai convingător, apariţia şi înmugurirea atât de necesare în om a conştiinţei sociale. Ciudăţenii copleşitoare de natură mistică, miturile, deşi prezentau o reflectare deformată a uluitoarelor şi la acea epocă, de neînţeles fenomene ale naturii (**derivând din apă, foc, pământ, aer şi... eter**), deveneau, instantaneu, prin personificarea acestora nu numai de înţeles pentru oameni, dar şi foarte apropiate, chit că dualitatea lor (prin bunăvoinţă şi ostilitate) le crea rareori satisfacţii, dar mai ales spaime.

Să ne întoarcem însă la... oile noastre, mai cu seamă că Heracles (Hercule la romani) este, într-un fel, chiar... rodul strădaniei lui Amfitrion de a-i aduce lui Electryon turmele pe care i le răpiseră teleboii (nici o legătură cu telenovelele contemporane), faptă eroică pentru care primise în dar mâna frumoasei fiice a regelui din Micene, Alcmena. Zeus, puternic, dar şi cu mici slăbiciuni... omeneşti, pusese însă ochii pe Alcmene şi isteţ, cum le stătea bine zeilor, luând înfăţişarea soţului acesteia, Amfitrion, se... însoţi cu ea şi apoi, bucuros nevoie mare, începu să aştepte să treacă cele nouă luni reglementare, până avea să i se nască fiul.

Despre aventura lui extraconjugală au început să umble tot felul de bârfe şi de îndată a aflat „măreaţa" lui soţie Hera, care şi-a propus să răpească (ajutată de zeiţa înşelăciunii Ate) predestinata putere de semizeu a fiului Alcmenei. De aceea, odată, linguşindu-l pe Zeus, îl făcu să jure că acela care va veni pe lume, chiar în acea zi, din neamul persizilor, va fi domnitor şi peste toate rubedeniile lui. Nu s-a născut, cum spera Zeus, Heracles, ci Eurystheus şi abia atunci a înţeles regele zeilor vicleşugul soţiei sale şi înşfăcând-o de păr pe Ate, a azvârlit-o din Olimp... în mijlocul oamenilor, ca să trăiască printre ei. De Hera nu putea să... divorţeze, dar a căzut la o învoială cu ea: după ce fiul său, Heracles, va săvârşi, la porunca viitorului său stăpân Eurystheus, 12 mari isprăvi, „nu numai că va scăpa de sub stăpânirea acestuia, dar

www.dacoromanica.ro

va căpăta şi nemurirea".

Isprăvile lui Heracles nu sunt, totuşi, aşa cum încă se mai crede... un roman de aventuri, ci o "carte de învăţătură" prin alegorie, procedeu artistic subtil ce constă în exprimarea aluzivă, ba chiar ascunsă a unor idei abstracte (în acest caz, adevărate analize psihologice). Astfel, în nu mai puţin de 12 întâmplări-pilde, mitologia herculeană realizează un adevărat tratat de psihologie în care, şi azi, prin faţa ochilor noştri „defilează o lume obiectivă (reflectată activ, nu pasiv, ca într-o oglindă) – care se întruchipează, începând cu cele mai simple procese psihice (atenţie, memorie) – până la cele mai complexe, cum sunt cele legate de imaginaţie, voinţă, emoţii şi sentimente, care scot în evidenţă esenţa persoanei umane, în funcţie de trebuinţe şi interese, şi le pune în valoare aptitudinile şi caracterul, acele trăsături esenţiale care pot influenţa, cu adevărat, faptele.

Forţa lui Hercules a început să se evidenţieze, încă de când acesta era în scutece, iar neîmblânzita Hera... chiar a trimis doi şerpi să-l omoare. Dar fiul lui Zeus... „şi-a întins mâinile spre năpârci şi le-a strâns cu atâta putere încât le-a sugrumat dintr-o dată". Abia după acest prolog al isprăvilor lui Heracles, Amfitrion a aflat despre fiul său vitreg că îl aştepta nemurirea şi îi dădu o creştere demnă de un erou: „el se îngriji **nu numai** (s.n.) de întărirea puterii lui... ci îl învăţă să citească, să scrie, să cânte din gură şi din kithară". Desigur, chiar şi în tinereţea lui, Heracles (care păştea turmele în pădurile Kithaironului) a făcut multe fapte eroice, mai ales că sabia „i-o dăruise Hermes, arcul şi săgeţile Apollon, zalele de aur i le făurise Hefaistos, iar Atena îi ţesuse veştmintele cu mâinile ei". Isprăvile lui cele adevărate nu puteau începe, însă, decât (aşa cum jurase Zeus în faţa Herei, iar el ştia să se ţină de cuvânt) după ce Heracles devenea sluga lui Eurystheus, care era atât de „slab şi fricos", încât până şi poruncile i le trimetea printr-un curier, Kopreus. Prima lui ispravă, uciderea Leului din Nemeia, este apanajul acelui proces psihic independent care se numeşte atenţie (condiţie obligatorie, după psihologul M. Roşca, „pentru reflectarea optimă a lumii reale"), dar şi un act de voinţă, subordonat unui scop mai mult sau mai puţin extrem. Ca un corolar practic al acestei prime isprăvi, Heracles, după ce s-a întors în oraşul Nemeia, pustiit de Leul, zămislit de Tyfon şi Ehidna, a orânduit „Jocurile

www.dacoromanica.ro

Nemeice" (care preced „Jocurilor Olimpice"). – o sărbătoare a tuturor grecilor, organizată din doi în doi ani, în cinstea lui Zeus, care durau câteva zile, cu prilejul cărora aveau loc întreceri la alergări, trânte, lupte, aruncarea discului şi suliţei, precum şi alergări cu carele. Şi un fapt deosebit de important: pe toată durata „Jocurilor Nemeice" se proclama „pacea generală" în întreaga Grecie.

Mitul lui Heracles şi... OLIMPIADELE

Când Heracles pornea, obligat de destin, să îndeplinească poruncile nevolnicului Eurystheus, începea (în absenţa unei psihologii obiective a omului antic) înflorirea, germinarea şi apoi împlinirea fructului psihologiei subiective: el vedea doar ceea ce era capabil să vadă, ceea ce putea să înfăptuiască numai prin el însuşi.

Totuşi, adunând într-un singur focar întreaga energie a spiritului... şi concentrând într-o singură fiinţă întreaga forţă a omului, plăsmuitorii de mitologii au izbutit să înaripeze această singură forţă şi s-o conducă mult dincolo de limitele pe care natura pare să i le fi dat. Astfel, Heracles-Omul a înţeles la timp că nu mai putea spera nimic de la zei. Aceştia hotărâseră totul, încă înainte de naşterea sa. Atunci, ce-i rămânea de făcut? Să spere TOTUL, dar numai prin CURAJUL lui. Vitejia... a apărut mai târziu. Fiind un extravertit, aşa cum erau obligaţi să fie aproape toţi anticii, el gândea, simţea şi acţiona, într-un cuvânt, **trăia în acord nemijlocit** (sublinierea lui C.G. Jung) cu împrejurările obiective şi cu exigenţele acestora, atât în sens bun, cât şi în sens rău. Fiinţa sa lăuntrică (îl parafrazăm, în continuare, pe Jung) nu putea să cedeze ca Epimeth, fratele lui Prometeu şi soţul Pandorei, în faţa cerinţelor exterioare, fără luptă. Tot interesul şi atenţia lui s-au concentrat pe obiective stricte, chiar dacă acestea erau, mereu, anormale. De aceea şi „stilul" participării lui la **isprăvi** este anormal, dar credibil prin prisma interesului său şi spre satisfacţia... spectatorilor (lectori sau auditori) ai legendelor mitice create de Hesiod. Fiind prototipul extravertitului, atitudinea, desigur, inconştientă a lui Heracles îl făcea să-şi... concentreze energia asupra tuturor necesităţilor şi revendicărilor semenilor în mijlocul cărora... trăia, el purtând curajos, cu

www.dacoromanica.ro

sine. ISTORIA, atât pe cea a sa, cât şi pe cea a Umanităţii. Dar, oare, curajul şi vitejia se definesc numai prin fapte? Nicidecum! Numai reflectarea acestora în ochii altora, care este tot o reflectare subiectivă, le conferă, cu adevărat, măsura. Iar ţinta isprăvilor lui Heracles era, aşa cum şi-o doreau anticii, victoria împotriva destinului, adică imposibilul!

Viaţa este posibilitatea pe care ţi-a oferit-o natura (şi Zeus) să iei, mereu, Începutul de la Început. De aceea, după prima ispravă (uciderea Leului din Nemeia, zămislit de Tyfon şi Ehidna), Heracles este trimis de fricosul Eurystheus spre moarte, fiind convins că nu va putea ucide Hidra din Lerna, uriaşul monstru cu trup de balaur, cu nouă capete. De ce cu nouă şi nu cu opt? Deoarece, în antichitate, nouă reprezenta măsura gestaţiei, fiind ultima din seria de cifre care anunţa, deopotrivă, un sfârşit şi o reîncepere... De altfel, Heracles a şi simţit pe... pielea lui aceasta: deşi capetele zburau unul după altul, în locul fiecărui cap zdrobit cu ghioaga, hidrei îi creşteau alte două capete. A fost nevoie să-i vină în ajutor Iolaos, fiul argonautului Ificleu, care (după *Metamorfozele* lui Ovidiu) a dat foc pădurii din jur şi a ars, astfel, gâturile Hidrei. Peste „capul nemuritor", ultimul al dihaniei, Heracles a prăbuşit o stâncă uriaşă, ca acesta să nu mai poată ieşi la lumina zilei; apoi şi-a înmuiat săgeţile în fierea ei veninoasă, astfel încât rănile pe care avea să le mai pricinuiască arcul său să nu poată fi tămăduite. Această idee, care a făcut mai apoi carieră şi în Evul Mediu, l-a ajutat la uciderea Păsărilor Stymfaliene, ale căror gheare şi ciocuri de aramă sfâşiau oamenii şi animalele: unde mai pui că şi penele acestor păsări erau din bronz şi le aruncau ca pe nişte săgeţi (gloanţe sau rachete, ca avioanele cu reacţie de azi) asupra celor care nu se supuneau. Heracles, în cea de a treia lui ispravă, a ucis o bună parte dintre aceste fioroase păsări, iar cele care au mai rămas din uriaşul stol s-au refugiat pe tărâmurile Pontului Euxin, unde, desigur, au fost ucise de săgeţile dacilor lui Zamolxis, chiar dacă acestea nu erau... otrăvite.

În cea de a patra sa ispravă, Heracles a făcut o mare greşeală: a rănit cu săgeţile lui veninoase Căprioara Keryntică, pe care o iubea mult Zeiţa Artemis. A descoperit-o (după ce o căutase un an întreg) în „nordul extrem", după cum credeau grecii, la izvoarele Istrului. Cu mare greutate, Artemis, cunoscând din bârfele „colegelor" din Olimp

www.dacoromanica.ro

povestea ciudatului fiu al lui Zeus. l-a iertat. împingându-l spre a cincea ispravă. din nou. cinegetică. Artemis fiind nu numai zeiţa castităţii şi fidelităţii conjugale. ci şi zeiţa vânătorii. Dar. mai înainte de a lega şi duce la palatul din Micene al lui Eurystheus uriaşul Mistreţ din Erymanthos. Heracles. fiind pe jumătate şi om. a tras un chef cu centaurul Pholos. apoi... zgândărit de ceilalţi centauri (care se supăraseră că în cinstea lui se desfundase vasul cu cel mai bun vin). fiul Alcmenei îi alungă până în peşterile de la Malera. unde locuia prietenul lui. Cheiron. „cel mai înţelept dintre centauri". Puţin ameţit şi derutat de întunericul peşterii. el slobozi o săgeată otrăvită care îl nimeri tocmai pe Chiron. Ca să scape de moartea chinuitoare care îl aştepta. prietenul lui Heracles coborî. de bunăvoie. spre disperarea acestuia. în împărăţia întunecată a lui Hades.

Coborârea în Infern este aceeaşi pentru toţi. Dar dacă moartea este ultimul hotar al lucrurilor, viaţa. cum mai spuneam. este să iei. mereu. începutul de la început. Adică. să porneşti de la materia cosmică primordială, o compoziţie lipsită de armonie şi logică. unde (după părerea lui Victor Kernbach, autorul *Miturilor esenţiale*). până la intervenţia divinităţii creatoare. existau. într-un amestec fără noimă. cele cinci elemente: apa, focul. pământul. aerul şi eterul. De aici. mitul apei vii. al focului sacru. al pământului fecundator-matern (Gaia) etc.

Valoarea. semnificaţia mitică a lui Heracles nu s-au reliefat numai prin isprăvile sale. pentru că (parafrazându-l pe istoricul grec Diodor), încă dinainte de naşterea fiului său, Zeus. unindu-se cu Alcmena, „a întreit lungimea nopţii... şi din mărimea timpului cheltuit pentru zămislirea aceluia s-a arătat prisosul de putere al pruncului ce avea să se nască". Pentru că mitul lui Heracles nu ţine numai de mărimea şi forţa sa supraomenească: Zeus a folosit trei nopţi pentru zămislirea lui. scrie marele cercetător indo-europenist Georges Dumezil, afectând pentru această unică cheltuială o cantitate de sămânţă care chiar pentru un zeu pare a fi considerabilă. De aceea. fiul Alcmenei nu ascunde în el un element demonic, dimpotrivă, este un erou nu numai puternic, ci şi simpatic prin isteţimea lui. Ne-o dovedeşte şi prin cea de a şasea lui ispravă. atunci când „stăpânul" său, Eurystheus, îi dă poruncă să devină grăjdarul lui Angias, regele Elidei. fiul strălucitorului Helios. Zeul Soarelui, ne povesteşte, inspirat. N.A.

www.dacoromanica.ro

Kun. îi dăruise fiului său bogăţii nenumărate, printre care turme uriaşe. Acestea cuprindeau printre altele: 300 de tauri cu picioarele albe ca omătul, 200 de tauri roşii ca purpura sidoniană, 12 tauri albi ca lebedele... şi încă un taur care se deosebea de toţi ceilalţi printr-o frumuseţe neobişnuită, strălucind ca o stea. Dar, fie-mi iertată expresia, vitele se mai şi bălegau... Propunându-i lui Augias să-i cureţe „într-o singură zi" marile şi cam murdarele lui grajduri, Heracles (după o atentă chibzuinţă) nu-i ceru ca răsplată decât a zecea parte din turme. Augias se învoi bucuros, dar mai ales viclean, socotind că o asemenea muncă nu poate fi făcută într-o zi. El, bogat, strălucitor, dar cam prostuţ, uitase că prin apropierea grajdurilor lui curgeau două râuri, Alfeios şi Pencios, pe care Heracles le puse la treabă, apa deviată a acestora spălând, repede, gunoiul din grajduri. Mai apoi, când Heracles s-a dus să-şi primească răsplata, îngâmfatul fiu al lui Helios refuză să se ţină de cuvânt. Abia peste câţiva ani Heracles a putut să se răzbune pe Augias: năvăli cu oaste în Elida şi îl ucise cu una dintre binecunoscutele sale săgeţi otrăvite cu fierea Hidrei din Lerna. Ce a făcut după victorie? A adus jertfe zeilor, care îşi aveau reşedinţa în Olimp... şi **a orânduit Jocurile Olimpice** care, de atunci, au fost serbate de toţi grecii, din patru în patru ani, adică din anul 776, înainte de Hristos, până în anul 393, după Hristos, când au fost interzise de împăratul Teodosios, „ca fiind incompatibile cu creştinismul". Jocurile Olimpice au fost „reînviate" de Pierre de Coubertin.

A doua naştere a lui Heracles

Mitul lui Heracles a scos pentru antici, „din starea lor arhaică, embrionară, de nediferenţiere, valorile fundamentale ale omenirii: adevărul, binele, frumosul, dreptatea". Dar, dacă la Roma, după cum susţine Georges Dumezil (cel care a întemeiat pe ruinele vechii „mitologii comparate" o nouă metodă de cercetare), ISTORIA „a precedat epopeea" şi nu a transpus miturile divine în evenimente omeneşti, iar studiul comparativ al unor legende nu a putut informa „asupra unor atari fapte", mitul egeean s-a ridicat deasupra legendelor şi, dezbătând cele trei păcate ale OMULUI-PUTERNIC-HERACLES,

www.dacoromanica.ro

fiul lui Zeus, a urmărit nu numai preamărirea acestuia, ci şi sancţionarea corespunzătoare a păcatelor, lovindu-l pe erou întâi „în minte, apoi în sănătatea trupului, în sfârşit, în viaţa lui, sancţiunile nefiind, de altfel, o ispăşire suficientă". Filosofi prin vocaţie, propulsaţi spre gândirea abstractă de contemplarea naturii calme şi a mării tumultuoase, grecii au umplut cu suferinţă intervalele dintre isprăvile lui Heracles: „unul se întinde de la naşterea lui până la ezitarea în faţa poruncii lui Zeus (ezitarea de a se face servitorul regelui Eurystheus, pe care îl socotea inferior), având drept pedeapsă nebunia; al doilea merge de la această neascultare, până la uciderea mişeleaşcă a unui duşman luat pe neaşteptate, iar pedeapsa este boala fizică; al treilea merge de la această ucidere, până la adulterul său scandalos, având drept consecinţă arsura de nevindecat şi moartea de bunăvoie". Destinul lui Heracles era legat de înfăptuirea tuturor celor 12 isprăvi. De aceea, după ce îşi folosise isteţimea ca să cureţe grajdurile regelui Augias, punând la treabă râurile Alfeios şi Peneios, Heracles aduce, în a şaptea lui ispravă, Taurul cretan la Micene... dar Eurystheus se teme să lase Taurul (care, de altfel, era al lui Poseidon) printre vitele lui şi-l eliberează (ca mai apoi, acesta să fie ucis de eroul atenian Theseu). Nu i-a fost uşor lui Heracles să îndeplinească nici cea de a opta poruncă a lui Eurystheus, adică să prindă caii lui Diomedes, pe care acesta îi hrănea cu carne de om, nici să dobândească Brâul Hippolytei (dăruit acesteia de Ares, zeul războiului), pe care şi-l dorea Admete, fiica lui Eurystheus, preoteasă a zeiţei Hera, sau să aducă la Micene vacile uriaşului Geryones (cel cu trei trupuri, trei capete, şase mâini şi şase picioare). Nici cu prinderea şi îmblânzirea fără arme a Cerberului care veghea la porţile împărăţiei subpământene a lui Hades nu i-a fost uşor fiului lui Zeus şi al Alcmenei. Fricosul Eurystheus s-a îngrozit numai când a văzut înfiorătorul câine şi l-a rugat „aproape în genunchi" să ducă Cerberul înapoi în împărăţia întunericului lui Hades. Ceea ce, de altfel, Marele Erou a şi făcut...

Cu prilejul celei de a douăsprezecea isprăvi, Eurystheus l-a trimis pe Heracles la titanul Atlas (care ţinea pe umeri bolta cerească) să ia din grădina acestuia, păzită de Hesperide, trei mere de aur. Nimeni, în afară de bătrânul profet al Mării, Nereus, nu cunoştea calea spre grădinile Hesperidelor. Căutând să afle secretul, Heracles a ajuns pe malul

www.dacoromanica.ro

legendarului râu Eridanos, unde, de îndată, a fost înconjurat de Nimfe, fiicele lui Zeus şi, într-un fel, surorile lui, care i-au spus că taina misteriosului drum o cunoaşte, aşa după cum mai aminteam, numai Nereus. L-a căutat, l-a găsit într-un târziu, s-a luptat cu el şi l-a obligat să-i destăinuie taina. Dar, până să ajungă să ia cele trei mere, a fost nevoit să-l învingă chiar şi pe Anteu (fiul lui Poseidon), pe care îl putea birui numai dacă NU era lăsat să capete puteri atingând pământul (căci mama lui era chiar Geea, zeiţa acestuia); l-a biruit apoi şi pe regele Egiptului, Busiris, care îi ucidea pe toţi străinii ce veneau în ţara lui (şi asta pentru a-l îndupleca pe Zeus să înceteze seceta care ţinea de nouă ani). Ajuns la marginea pământului, Heracles l-a privit, chiar şi el, plin de mirare pe Atlas, marele titan, care, pedepsit de Zeus, ţinea pe umeri „întreaga boltă cerească". El era părintele Hesperidelor şi, deşi începuse să-l preţuiască, a încercat să-l păcălească pe Heracles, ca să ţină el bolta cerească în spate. Şi, pentru că păcăleala n-a reuşit, i-a dăruit merele pe care, bineînţeles, Heracles le-a şi dus lui Eurystheus.

Era ultima ispravă pe care i-o mai putea pretinde Eurystheus şi Heracles putea din acel moment să se întoarcă, liber, la Teba cea cu şapte porţi. Însă până să ajungă acolo s-a îndrăgostit de Iole, frumoasa fiică a regelui Eurytos, rege care nu numai că a „nesocotit datina sfântă a ospeţiei", dar l-a mai şi jignit pe Heracles, spunându-i că nu-şi va da fiica „după un fost rob al lui Eurystheus." Plin de ură şi tristeţe, dar îndrăgostit până peste cap de Iole, Heracles părăsi Eubeea, tăinuind în inimă furia împotriva lui Eurytos. În tot acest timp Heracles şi-a văzut de drumul lui prin Elada, mai ales că şi-a amintit că, în Împărăţia Umbrelor, promisese că o să se însoare cu fiica lui Oineus, din Etolia. Dar, la curtea acestuia, constată că mâna frumoasei Deianeira era râvnită de mulţi, printre care şi de Aheloos, zeul unui râu. Iar pentru că ceilalţi pretendenţi s-au retras înfricoşaţi, în faţa temutului şi guralivului Aheloos a rămas numai Heracles. Aheloos, după cum îi era năravul, a început să-l batjocorească şi să-i spună că nu e fiul lui Zeus. De atunci a devenit celebră replica lui Heracles, consemnată de altfel şi de Kun, în celebra lui carte *Legendele şi Miturile Greciei Antice*: „Aheloos, ia aminte că eu grăiesc cu pumnii mai bine decât cu gura! N-ai decât să învingi cu vorba, dar eu te voi birui cu fapta!" Şi, bineînţeles, deşi Zeul râului s-a transformat mai întâi în şarpe, apoi în

www.dacoromanica.ro

taur. Heracles l-a învins şi Oineus i-a dat de soţie pe Deianeira; după un timp a plecat cu aceasta spre ţinutul natal, Tirinth. Pe drum, pentru că trebuia să treacă un râu, un centaur, Nessos, s-a oferit, în schimbul unei plăţi, s-o ducă pe Deianeira pe celălalt mal... De ce insist asupra acestui moment, la prima vedere banal? Deoarece de aici se trage... nemurirea lui Heracles. Centaurul, vrăjit de frumuseţea soţiei lui, încercă s-o răpească. Heracles slobozi, atunci, binecunoscuta săgeată purtătoare de moarte, care se înfipse în spatele lui Nessos. Sângele acestuia, amestecat cu veninul hidrei din Lerna, curgea şiroaie, iar Centaurul, vrând să nu moară nerăzbunat, o rugă pe Deianeira să-i ia sângele şi, dacă Heracles, cândva, n-o va mai iubi, să-i îmbibe cu el tunica, şi nici o altă femeie nu avea să-i fie mai dragă decât ea.

Dar, ca să putem continua coerent aventura lui Heracles pe pământ, trebuie să ne întoarcem puţin în timp, la momentul când acesta se îndrăgostise nespus de Iole, iar tatăl ei l-a dat, pur şi simplu, afară din casă, jignindu-l grav pe fiul lui Zeus. De această situaţie profită fiul lui Hermes, Antolicos, „cel mai şiret dintre greci", care fură turmele lui Eurytos, iar acesta, bineînţeles, îl învinui de furt pe Heracles. Numai Iftios, fiul cel mai mare al tatălui frumoasei Iole, nu a crezut că Heracles, „de care îl lega o prietenie de nezdruncinat", putu să facă aşa ceva şi de aceea, ca să-i dovedească nevinovăţia, plecă în căutarea turmelor. Astfel a ajuns şi în Tirynt, unde se instalase, pentru un timp, Heracles, iar acesta îşi primi prietenul cu mare bucurie. Hera, însă, care îl ura din toată fiinţa ei pe fiul Alcmenei şi al lui Zeus, făcu în aşa fel încât acesta, amintindu-şi de insultele ce-i fuseseră aduse, fu cuprins pe neaşteptate de o furie nebună şi, nemaiputându-se stăpâni, îl aruncă pe fiul lui Eurytos de pe zidurile înalte ale cetăţii, omorându-l. Iar, pentru că, la rândul lui, Heracles „nesocotise datina sacră a ospeţiei şi sfinţenia legăturilor de prietenie", Marele Zeus abătu asupra fiului său (aşa cum menţionam) o boală grea. Ca să se lecuiască, Heracles şi-a pierdut din nou libertatea, fiind vândut drept rob reginei Omfale; scăpat din robie, pentru că nu se putea astâmpăra, cuceri Troia, unde îl puse să domnească pe Priemos (adică „cel cumpărat"), deoarece, prizonier fiind, acesta fusese răscumpărat de la Heracles de sora lui.

Între timp începuse marele război dintre Zei şi Giganţi, care voiau să le răpească celor dintâi stăpânirea asupra lumii. Atunci, Zeus

www.dacoromanica.ro

şi-a amintit de fiul său, Heracles, şi a trimis-o pe Pallas-Athena să-l cheme în ajutor, pentru că ştia că Geea, mama teribililor lor duşmani, Giganţii, îi făcuse pe aceştia invulnerabili la armele zeilor, însă nu găsise leac să-i apere şi de armele muritorilor. Ştiind că nu pot muri de mâna zeilor, Giganţii în frunte cu cel mai puternic dintre ei, Alkyoneus, se avântară în bătălie, siguri de victorie. Dar sosi Heracles şi înfipse o săgeată otrăvită în pieptul lui Alkyoneus, care se prăbuşi. La fel se întâmplă şi cu ceilalţi giganţi care, oarecum ameţiţi în lupta cu zeii, erau omorâţi, rând pe rând, de săgeţile marelui Heracles.

Deiancira se cam săturase însă să-şi aştepte soţul... Şi asta cu atât mai mult cu cât aflase din bârfele slugilor de la palat că, după ce cucerise Oihailia şi-l ucisese pe duşmanul lui nedezminţit, regele Eurytos, n-a trimis-o ca roabă pe fiica acestuia, Iole, de care simţea că era, mai de mult, îndrăgostit şi că voia chiar s-o ia de soţie. Geloasă, Deianeira îl trimise la Heracles pe fiul lor Hyllos, cu tunica otrăvită, şi, într-adevăr, nenorocirea s-a întâmplat, de altfel după prezicerea lui Zeus, care îi hărăzise fiului său să piară „din pricina unei făpturi coborâte în împărăţia întunecată a lui Hades, deci a lui Nessos". Ca să nu simtă chinurile de neîndurat ale otrăvii, Heracles îl rugă pe fiul său să-l ardă pe rug. Dar Zeus nu îngădui o astfel de moarte pentru fiul lui iubit şi porunci să fie adus, într-un car de aur, de Pallas Athena şi Hermes, în Olimpul luminos, unde deveni nemuritor. Mai mult decât atât, a obligat-o pe Hera, care îl ura nespus, să-l... înfieze. Descrierea înfierii, după atâtea tragedii, este plină de haz: Hera s-a urcat în pat şi, luându-l pe Heracles lângă trupul ei, l-a lăsat... să cadă, imitând o naştere adevărată. Se mai amuzau şi Zeii, nu?

Morala, pentru că anticii prin epopeile lor pline de tâlc o urmăreau întotdeauna, este evidentă: chiar şi Zeus, regele zeilor, care îl meneşte pe fiul său unei regalităţi strălucite printre oameni, este constrâns să-l oblige să slujească unui rege grotesc (cu idei groteşti). Zeus, stăpân al destinelor, îşi încearcă în acest caz limita stăpânirii. Formula se întoarce împotriva intenţiei lui, deci împotriva celui pe care îl protejează. Iar pentru că orice suită de tragedii şi pentru antici trebuia să se sfârşească beneficiind de happy-end, apoteoza finală a lui Heracles, concluzionează Dumézil, este capătul, provizoriu, al unor noi întâmplări şi discuţii conjugale dintre Zeus cel fluşturatic (bărbatul) şi Hera, soţia sa, niciodată resemnată, de altfel ca şi în viaţa muritorilor de rând.

www.dacoromanica.ro

Din ce a izvorât mitologia? Din visare! Aflăm aceasta (deşi, poate, nu mai era nevoie) din *General Anthropology* de Franz Boos: „Din visarea vânătorului şi a femeii care îşi îndeplinea munca gospodărească se năşteau poveşti şi cântece: răspândirea lor universală o demonstrează validitatea acestor consideraţii". Şi concluzia? „Cântece şi poveşti se găsesc în lumea întreagă. Ele sunt formele fundamentale ale literaturii la popoarele primitive". De ce? Pentru că omul nu se mulţumeşte nicăieri „cu desfăşurarea monotonă a existenţei" – este şi părerea lui Robert H. Lowie, în *Manualul de antropologie culturală*. Oamenii, fiindcă de asta au ajuns şi sunt oameni, au nevoie de distracţie şi se arată înclinaţi să sacrifice interese practice în schimbul unor petreceri. Ceremoniile magico-religioase sunt „spectacole măreţe şi emoţionale". Nici arta nu poate fi deosebită clar de divertisment. Astfel, mitologia, basmele şi poveştile constituie nu numai o distracţie, „dar reprezintă în acelaşi timp o parte importantă a literaturii orale". Binecunoscutul om de cultură Traian Herseni continuă analiza, aducând noi argumente. Pretutindeni oamenii s-au străduit să se înfrumuseţeze, pe ei şi uneltele lor. Nevoia de frumos este extrem de veche. Naşterea artei (uneltele crestate, sculpturile în fildeş) datează de la sfârşitul paleoliticului. Dar apariţia artei este mai veche de 20 de mii de ani. Citându-l în continuare pe R. H. Lowie, cercetătorul român se opreşte, în mod special, la literatură: „Literatura este arta care se serveşte de limbaj ca mijloc de exprimare. Acesta se deosebeşte de culorile pictorului sau sunetele muzicale prin faptul că este folosit într-un scop diferit, anume pentru **Comunicarea** (s.n.) cu alţi oameni. Literatura însă (şi asta mi se pare esenţial) nu ia naştere decât din întrebuinţarea care se dă limbajului pentru a înveseli sau înduioşa un auditoriu... limbajul exprimând gândurile şi emoţiile vorbitorilor". Dar literatura are două feţe: una sărbătorească sau culminală – evenimenţială (marea literatură) şi alta cotidiană, diversă, uşoară (microliteratura). Altfel spus: o literatură cu o mare încărcătură valorică (din care face parte şi mitul) şi o literatură lipsită de o asemenea şarjă. Marea civilizaţie greco-romană, mai cu seamă cea grecească, egeeană, a beneficiat de importante influenţe egiptene şi, desigur, de

www.dacoromanica.ro

celc alc marilor civilizaţii din Asia Mică: hitită, asiriană, babiloniană. „Civilizaţia egipteană, ca şi cea cretană, derivă direct din preistoric sau au predecesori de dimensiuni istorice" – susţin cercetători avizaţi (G. Davy, Eliot Smith, Mircea Eliade): nu acelaşi lucru se poate susţine în legătură cu civilizaţia din Asia Mică şi Orientul Apropiat care s-au dezvoltat dintr-o veche civilizaţie locală, cunoscută sub numele de civilizaţie sumeriană. „Civilizaţiile acestea istorice (din care fac parte miturile şi epopeile), indiferent de legăturile şi influenţele reciproce arhaice, au servit însă **ca model** (s.n.) tuturor civilizaţiilor ivite în zona de influenţă sau pe ruinele lor, încât se poate afirma, fără dificultăţi de argumentare, că întreaga civilizaţie ulterioară (asiriană, babiloniană, hitită, elenă, romană etc.) a beneficiat de creaţiile lor, chiar şi atunci când au reuşit nu numai să le dezvolte, dar şi să le depăşească, uneori prin creaţii de ordin cu totul excepţional".

În ultima vreme, aproape toate activităţile omeneşti, când nu sunt voit ignorate, sunt puse, totuşi, în aceeaşi ladă de zestre, unde – alături de o ie artistic brodată – descoperi o şurubelniţă: „poemele şi lirismul stau la un loc cu automobilele şi computerele, credinţele religioase şi folclorul sunt tratate împreună cu strategia şi politica", scrie, amuzându-se, Mircea Maliţa. Dar culturile, comentează el, în continuare, pe bună dreptate, sunt prin definiţie exclusiviste şi pentru că nutresc sentimentul identităţii, subliniază diferenţa. Nu există numai o cultură, ci culturi diverse, validate, totdeauna, la plural... varietatea lor fiind o binefacere. Civilizaţia, construită pe cunoştinţe tehnice şi proceduri universale, modul de a produce avuţie (şi putere), există la singular. Concluzia firească: „Culturile spun cine suntem şi ce sens putem să dăm vieţii..." Civilizaţia ne fereşte de foame, boli, (iar) producţia de bunuri, servicii şi cunoştinţe îi aparţin. Şi corolarul acestor subtile judecăţi: „Antropologia susţine această dihotomie... Omul a găsit două compensaţii ale fragilităţii sale. Neavând programe zise de comportament şi răspunsuri instinctuale sigure înscrise în gene, se bazează pe aparatul simbolic, flexibil, combinator, deschis, de care dispune şi care poate fi considerat baza culturilor sale". S-a încercat, este adevărat, anihilarea culturilor prin „exploatarea inconştientului" şi prin „darâmarea dadaistă şi cubistă a convenţiilor". Există însă un cuplu de antinomii inseparabile, este de părere Denis de Rougemont, fondatorul

www.dacoromanica.ro

Centrului European de Cultură: autoritate şi libertate, tradiţie şi inovaţie, catolicism şi protestantism, mit şi ştiinţă etc. Toate acestea fac mai viabile („încă dinainte de naşterea noastră") sensibilităţile şi judecăţile noastre morale, precum şi – fiind adeptul diversităţii, – să continuăm să descoperim împreună locul şi rolul mitologiei în destinul uman. Mitologia nu înseamnă numai „mythos", adică „fabulă, povestire fabuloasă" în limba greacă, ci, în acelaşi timp, „logos", ştiinţa miturilor. Este adevărat, o ştiinţă propriu-zisă a miturilor nu există, acestea fiind studiate de multe alte ştiinţe, ca de pildă antropologia, etnologia, folcloristica, sociologia, psihologia, ştiinţa religiilor, estetica, semantica şi bineînţeles de teologie, metafizică şi filosofie. Astfel, s-a format o adevărată teorie a miturilor, după cum scrie deosebit de documentatul cercetător român Traian Herseni, – mitul devenind „un subiect fascinant (deşi) ştiinţa nu a avut prea multe foloase de pe urma acestor **fascinaţii**". Interesante sunt şi părerile altor cercetători, citaţi de omul de cultură român. Astfel, André Laland, „revizuit şi completat" de „Societatea franceză de filosofie", susţine că mitul este: „A. Povestire fabuloasă de origine populară şi lipsită de gândire critică, în care... forţe ale naturii sunt reprezentate sub forma unor fiinţe personale ale căror acţiuni sau peripeţii au un sens simbolic (miturile solare, miturile primăverii): B. Mitul este expunerea unei idei sau doctrine sub o formă poetică narativă, în care imaginaţia îşi dă frâu liber şi amestecă fanteziile cu adevăruri subiacente (mitul cavernei): C. Mitul este imaginea unui viitor fictiv (şi de cele mai multe ori chiar realizabil), care exprimă sentimentele unei colectivităţi şi serveşte la dinamizarea acţiunii (miturile eroice pe care întrucâtva le-am descris prin isprăvile lui Heracles).

Dar, mai trebuie amintite şi alte puncte de vedere care întregesc teoria miturilor. Astfel, publicistul E. Borne scrie că mitul este o naraţiune care amestecă în aceeaşi reprezentare imaginativă o poveste cu zei, semizei, eroi şi se întoarce la un fel de timp primitiv, arhaic, la un timp originar, anterior timpului. Un mit exemplar este acea naraţiune din Egiptul antic în care se arată cum s-a născut lumea din lacrima unui zeu. Sunt şi cercetători care susţin că „stadiul mitului este un stadiu al monologului, în care nu se demonstrează nimic, pentru că nu se discută nimic... Numai devenind dialectician, adică prezentând şi opinii con-

www.dacoromanica.ro

trare, omul mitului sau al opiniei devine savant şi filosof".

O părere interesantă o lansează poetul francez Paul Valéry, care, sesizând legăturile structurale dintre limbaj şi mitologie, scrie: „Mitul este numele a tot ce nu există şi nu subzistă decât datorită cuvântului... Nu se poate nici cel puţin vorbi de mit fără să mitificăm şi nu fac oare în acest moment cu însumi mitul mitului, pentru a răspunde capriciului unui mit?" Dar însuşi omul este o fiinţă mitologică, afirmă filosoful francez Paul Ricoeur, a cărui doctrină este legată de „totalitatea omului", care simte şi acţionează şi nu este redus la o simplă facultate de cunoaştere. El susţine că „mitul chiar demitizat în contact cu istoria, dar ridicat la demnitatea de simbol, este o dimensiune a gândirii moderne". Este chiar ceea ce vom încerca să demonstrăm, în continuare, prin MITUL LUI ZAMOLXIS, cel care a ridicat nenumărate controverse legate de calităţile sale de Zeu sau de om.

Aici... şi DINCOLO

Mitul este, înainte de toate, o povestire fabuloasă (de origine populară), lipsită de o gândire critică, în care forţele naturii prind forma unor fiinţe personale şi participă la acţiuni şi peripeţii cu sens simbolic. Dar mitologia greacă (deşi aşa cum se afirmă de către specialişti e „cea mai elaborată şi frumoasă dintre mitologiile lumii") este, totuşi, foarte departe de fenomenul originar care a contribuit la apariţia ei şi reprezintă (după părerea sociologului român Traian Herseni) mai curând perioada culminală, de vârf, faza de maximă dezvoltare; o dată atinsă această fază, se crede că nu mai poate fi depăşită, „afară doar, dacă nu se consideră **evoluţie** (s.n.) fenomenele inverse, cele de involuţie sau disoluţie". Ajunşi în acest moment al analizei (desigur, sumară), un fapt iese însă în evidenţă: când au apărut *Iliada* şi *Odiseea*, mitologia îşi pierduse caracterul ei sacru, ezoteric, iniţiatic, trecuse prin filtrele literaturii, chiar pentru Homer însuşi, susţin homerologii; termenul „mit" era înţeles ca „vorbă, vorbire" sau „cuvânt, cuvântare", astfel încât *Iliada* şi *Odiseea* erau „desprinse... de complexul social mult mai cuprinzător, de esenţă magico-religioasă". De altfel, mitologia la greci şi romani era atât de „literaturizată", încât devenise, cu ade-

www.dacoromanica.ro

vărat, chiar literatură, caracterul ei magico-religios căpătând o aură estetică. Astfel, se poate aprecia (luându-ne şi noi responsabilitatea acestei afirmaţii) că mitul devenea literatură MARE, când tema lui era „dezvoltată până la forme artistice superioare şi literatură MICĂ (mai ales legende, basme, balade), când miturile nu depăşeau folclorul propriu-zis..."

Cu mitul lui Zamolxis, lucrurile se mai încurcă... De ce? Pentru că încep controversele asupra calităţii lui de ZEU sau de OM, crede autorul *Miturilor esenţiale*, Victor Kernbach. Iar aceste controverse au început cam o dată cu primele ştiri consemnate de Herodot şi nu s-au încheiat nici azi. Cu Zamolxis coborâm un pic din cer pe pământ, la modelele primitive prezentate de filosofia platoniciană, la ARHETIPURI (care intră triumfal şi în domeniul psihanalizei), adică un fel de „imagini arhaice din tezaurul comun al omenirii", în care s-a cizelat ideea că „toate fiinţele şi lucrurile sunt copiile unor modele arhetipale cereşti". Apare, în acest fel, o nouă categorie mitologică, SUBTERANĂ PANTEONULUI MITOLOGIC, „a aşa-numiţilor eroi civilizatori, consideraţi semizei sau divinităţi **dependente de zeii mai mari**" (s.n.). Se crede că, de fapt, aceşti eroi arhetipali sunt primii învăţători, primii descoperitori ai elementelor civilizaţiei (focul, navigaţia, agricultura, arcul, roata, medicina, scrisul), primii organizatori politici, primii codificatori ai principiilor morale şi juridice. Printre aceştia, şi vă asigur, deloc ciudat, apare Adam, care „dă numele animalelor şi plantelor", iar împreună cu Eva... descoperă îmbrăcămintea. Chiar şi Demetra, prin descoperirea agriculturii şi a recoltelor, capătă un răsunet mitic aparte şi, recunoscută ca erou civilizator, e venerată apoi ca zeitate, devenind, în a doua ei naştere, chiar fiica lui Cronos (care şi-a detronat tatăl, pe Uranus, cea mai veche divinitate din mitologia greacă) şi a Rheei, mama lui Zeus, Regina Mater: se simţise nevoia ca şi Împărăţia Olimpului să fie modernizată... În general (afirmă, pe bună dreptate, Victor Kernbach), eroul arhetipal civilizator rămâne ca personaj mitic, fie semizeu, ca Heracles, fie profet ca Moise şi numai rareori pătrunde în cultul religios ca zeu, cum este cazul lui Zamolxis, divinizat mai ales pentru participarea lui la „interesele omeneşti directe" (de altfel ca şi Prometeu), ale cărui acţiuni au protejat omenirea INDEPENDENT de voinţa di-

www.dacoromanica.ro

vină, sau chiar ÎMPOTRIVA acestei voințe. Totuși, interpretările moderne, este de părere subtilul cercetător român mai înainte amintit, bazate pe informații antice scrise, (căci nimeni nu a cercetat încă, într-adevăr științific, urmele posibile ale mitologiei Daciei în folclorul și în ritualul unor datini din România), sugerează în legătură cu Zamolxis ambele stări, după cum și diversitatea de elemente din care, printr-un sincretism mai degrabă spontan decât teologic, s-a alcătuit cu timpul figura complexă a zeului..." Astfel, Zamolxis este considerat uneori „zeu mesianic", alteori „erou civilizator", asemănător cu zeul incaș Vilarocha sau cu cel aztec Quetzalcoatl. Un fragment din *Istoriile* lui Herodot poate ne mai scoate din vădita încurcătură: „După ceea ce am aflat de la helenii ce locuiesc în Hellespont și în Pont, fiind un om, acest Zamolxis ar fi trăit la Samos, ca sclav al lui Pythagoras. Dobândind după aceea libertatea, ar fi strâns multă bogăție și, astfel, cu averea câștigată s-ar fi întors printre ai săi bogat. Deoarece tracii trăiau în cumplită sărăcie și erau lipsiți de învățătură, Zamolxis, întrucât trăise în preajma lui Pythagoras, omul cel mai înțelept al Heladei, cunoscând astfel modul de viață ionian și niște moravuri mai de soi decât cele din Tracia, a pus să i se clădească o sală de primire unde-i găzduia și îi ospăta pe cetățenii de frunte; în timpul ospețelor, îi învăța că nici el, nici oaspeții lui și nici urmașii lor nu vor muri vreodată, ci numai se vor muta într-un loc unde, trăind de-a pururea, vor avea parte de toate bunătățile". Zamolxis este prezentat, astfel, ca „întemeietorul unui cult". Divinizarea lui este legată mai ales de faptul că, în tot acel timp, el a dat poruncă să i se facă o locuință subterană și a coborât în adâncimea încăperilor subpământene, unde a stat ascuns trei ani. Tracii l-au regretat și l-au jelit, dar, în al patrulea an, el s-a ivit iarăși în fața lor, „făcându-i astfel să creadă tot ceea ce le spunea". Și asta cu vreo 500 de ani înaintea lui Hristos, care „a înviat" numai după trei zile. Mircea Eliade, citându-l pe geograful latin Pomponius Mela, subliniază faptul că la traci „existau trei credințe: că după moarte sufletul se reîntoarce pe pământ; că nu revine, dar nici nu se stinge, ci începe o viață fericită; în fine, că sufletele mor, dar este preferabil să mori decât să trăiești". Nici Strabon nu aduce mai multă lumină în descifrarea mitului lui Zamolxis. După ce și el amintește „de un oarecare get, numit Zamolxis, fost sclav al lui Pythagoras", ne informează

www.dacoromanica.ro

că unele date despre fenomenele cereşti acesta le-ar fi obţinut de la egipteni „deoarece în peregrinările sale (Zamolxis) fusese chiar în Egipt". Ajuns în Dacia natală, el „a izbutit să-l convingă pe rege şi să-l facă asociat la cârmuire. La început i s-a încredinţat doar funcţia de sacerdot al celui mai însemnat dintre zeii lor, iar apoi l-au proclamat zeu pe el însuşi". Platon, prin gura lui Socrate, spune că acesta a auzit de la unul dintre medicii traci ai lui Zamolxis „despre care se spune că îi face pe oameni nemuritori", **că mai întâi tămăduia sufletul** (făcea, deci, un fel de „psihanaliză" n.n.), apoi vindeca trupul, pentru că „de la suflet pornesc cele rele şi cele bune pentru corp, ca şi pentru omul întreg". Platon făcea, apoi, un fel de „juxtapunere" între vegetarianul Zamolxis şi... magicianul grec Abaris, „care trăia fără a se hrăni şi cutreiera Elada zburând pe o săgeată de aur dăruită de zeul Apollon..."

De ce insist atât de mult pe ideea că nu se poate izola mitul de viaţă? Pentru că, aşa după cum ne îndeamnă şi marele etnolog Georges Dumezil, „în faţa unui corpus mitologic se cade să fim mai umili, să-l servim şi nu să-l punem să ne servească, să-l întrebăm (aşa cum fac întotdeauna copiii n.n.),... să-i respectăm bogăţia, varietatea, **ba chiar şi contradicţiile**" (s.n.). Miturile nu sunt un document abstract şi autonom, ele exprimă realităţi profunde sociale şi culturale. Oamenii şi naţiunile au început, pe drept, să se întrebe: „Cine suntem noi?" Referindu-se la aceasta, oamenii de ştiinţă şi de cultură au găsit multe răspunsuri, dar mie mi se pare că cea mai raţională părere este aceea că oamenii se definesc pe ei înşişi numai în termeni de religie strămoşească, limbă, istorie, valori, obiceiuri, pe care le conţine „miezul culturii" fiecărei naţiuni. Daco-geţii, care se socoteau nemuritori, credeau (spune Herodot) că „cel care piere se duce la Zamolxis", care, într-adevăr, a fost la origine întemeietorul unui cult iniţiatic şi misterios, un personaj istoric real... care, ulterior, a fost divinizat (Ov. Drimba). Dar, poate, nu numai de aceea Diodor din Sicilia îl situează alături de ceilalţi doi mari întemeietori de religii ai omenirii: Zarathustra şi Moise. Într-adevăr, trăgându-şi seva vieţii din pământurile mănoase din jurul Carpaţilor, daco-geţii credeau nu neapărat în „nemurirea sufletului", ci într-o existenţă fericită şi după moarte. Un pesimism-optimist? Poate, deşi fericirea ar trebui mai întâi trăită, aici, pe pământ şi continuată, într-o formă spirituală desăvârşită, DINCOLO...

www.dacoromanica.ro

ÎNTRUPAREA LITERATURII

Trecut-au anii. cu nori lungi pe şesuri
Şi niciodată n-or să vie iară.
Căci nu mă-ncântă azi cum mă mişcară
Poveşti şi doine. ghicitori. eresuri.
Ce fruntea-mi de copil o-nseninară.
Abia-nţelese. pline de-nţelesuri...
M. Eminescu

Numai murmurul a existat la începuturi şi descindea direct din Muzica Sferelor... Apoi, din cuvintele (numai de ei ştiute şi rostite) ale şamanilor, vracilor şi vrăjitoarelor, din liniştea fecundă a iubirii de mamă şi din simţămintele pure ale îndrăgostiţilor, s-au întrupat descântecele, miturile, cântecele de leagăn şi cele de iubire...

Apariţia creierului uman şi, ca o funcţie iminentă a acestuia, a conştiinţei, a inteligenţei. a imaginaţiei, a sensibilităţii spirituale care au condus la emanciparea eului. apoi a conceptului de NOI, – omul a început să-şi... problematizeze nevoile şi interesele. Deproblematizarea acestora (care a dus la crearea unei alte perspective) a început cu „ce este aceasta?" şi „de ce?", fapt esenţial care ne-a determinat să devenim fiinţe interogative şi, în căutare de răspunsuri. să declanşăm un „exerciţiu mental", de ordin existenţial, dar şi un „joc al spiritului" de care numai omul este capabil. Care au fost soluţiile? s-au întrebat, de-a lungul timpului cercetătorii pentru înţelegerea sau lichidarea problemelor de conştiinţă (unele întemeiate, altele închipuite)? Concluzia: numai prin intermediul limbajului s-au conturat răspunsuri ideaţionale (unele chiar cu un carcter fantastic. oniric, extatic), deci „la un nivel prin definiţie semiotic sau simbolic", dându-li-se argumente tot ideaţionle şi declanşând apariţia de preocupări noi verbale-simbolice cum sunt: formulele magice, miturile, cântecele, legendele, basmele, glumele, fabulele, baladele etc.

Între multele genuri de „naraţiuni" ale popoarelor primitive,

www.dacoromanica.ro

este de părere sociologul Tr. Herseni, unele au un caracter sacru şi secret... pe când altele au un caracter profan şi obştesc, fiind menite doar să instruiască sau să distreze... „Primele aparţin miturilor propriu-zise, celelalte domeniului larg al folclorului literar...". Mitul scoate pe oameni din cotidian şi îi aşează în „excepţional", în „miraculos", în „sărbătoare", pentru care motiv se mai numeşte „folclor-sacru"; folclorul literar, (care se naşte „din contactele de fiecare zi ale oamenilor, din nevoia lor de a-şi comunica diferite sentimente, întâmplări, închipuiri etc.") nu are dimensiunile marilor experienţe, ale marilor trăiri, ale marilor elanuri şi i se mai spune „folclor-profan".

Aşadar, atunci când vorbim despre folclorul literar ne referim la totalitatea faptelor de cultură populară transmise (aşa cum se menţionează de cele mai multe ori), „prin cuvânt şi practici străvechi" şi s-a manifestat şi încă se mai manifestă prin text vorbit, cântat, scandat, sau... organizat pe scene improvizate ad-hoc. Trăsături specifice: **caracterul oral** (transmis, din generaţie în generaţie, prin viu grai), **caracterul tradiţional** (mijloace de expresie artistică prestabilite), **caracterul colectiv** (expresie artistică a unei conştiinţe colective), **caracterul anonim** şi **caracterul sincretic**, prin modalităţile artistice variate de care poate beneficia: versurile pot fi cântate, prezentarea basmelor este însoţită de mimica şi gestica povestitorului etc.). Sunt, desigur, numeroase modalităţi de a clasifica literatura folclorică, mai ales cea românească, bine conservată şi asupra căreia şi-au aplecat ochii şi sufletul clasicii literturii române (Eminescu, Alecsandri, Pann, Creangă, Ispirescu, Slavici, Coşbuc etc.) dar şi numeroşi şi dotaţi cercetători (Dimitrie Cantemir, Haşdeu, Şăineanu, Gh. Dem. Theodorescu, Ovidiu Drimba etc). Cântecele de leagăn, doinele, colindele, legendele, baladele, basmele, snoavele, ghicitorile, cimiliturile, proverbele au reprezentat încă de la naşterea şi formarea poporului român, principalul său fond de cultură artistică şi morală. De la naştere şi până la moarte viaţa românului a fost străbătută de creaţiile populare legate de obiceiuri şi credinţe străvechi, care puneau în vloare sentimente puternice de dragoste sau de ură, relicfau fapte bune şi rele, de vitejie, eroism dar şi de trădare, formând pentru omeni, mai ales pentru copii, un adevărat cod de conduită în viaţă, plin de îndemnuri şi,

www.dacoromanica.ro

nu de puține ori de avertismente. De aceea, bogata literatură folclorică (*folk* – popor, *lore* – știință) românească poate și trebuie să fie clasată, pentru o deplină înțelegere pe genuri și pe specii literare: genul liric (în versuri), cu speciile: cântec de leagăn, doină, colind, strigături ș.a.; genul epic (în versuri), cu speciile: legendă, baladă, poezia obiceiurilor ș.a.; genul epic în proză, cu speciile: legendă, basm, poveste, snoavă ș.a.; genul dramatic, cu speciile: vicleimul, jocul caprei, țurca, jocul ursului, călușul ș.a.; genul aforistic, cu speciile: ghicitoare, zicătoare, proverb. Mai de mult aceste specii erau încadrate în genul socotit azi desuet: genul didactic. Și totuși, *Munci și Zile* de Hesiod, *Georgicele* de Vergilius, *Arta poetică* de Boileau fac parte din acest gen.

Dar, pentru a nu îngreuna înțelegerea didactică a unor genuri și specii literare folclorice românești, vom încerca să facem, pentru simplificare o succintă antologie, cu explicațiile ce se impun. Nu vom uita să menționăm cu acest prilej unele aspecte din „folclorul copiilor" cu uluitoarele sale scăpărări artistice din cântecele-formule, recitativele-numărători, păcălelile și... frământările-de-limbă.

Vom începe, bineînțeles, cu **Cântecul de leagăn**, care a luat naștere din „necesitatea practică" de a crea în jurul copilului acea atmosferă de calm, căldură și seninătate necesare liniștirii și adormirii copilului mic, în care, nu o dată, mamele își exprimau speranța pentru viitorul acestuia. Cântate în ritmul legănatului, o însemnătate deosebită o au „repetițiile, refrenele, aliterațiile, elementele onomatopeice, diminutivele", purtând pruncul, din primele momente ale existenței sale „în universul fermecat al cântecului și al cuvântului":

Tu puiuțul cucului
Adă somnul pruncului.
De pe craca nucului.
De la miei, de la viței.
De la puiuți mititei...

Doina este un termen folosit pentru „denumirea generală a cântecelor" și nu putem să nu subscriem caracterizării strălucite pe care i-a făcut-o Vasile Alecsandri, care o considera „comoară neprețuită de simțiri duioase, de idei înalte, de notițe istorice, de crezuri super-

www.dacoromanica.ro

stiţioase, de datini strămoşeşti, şi mai cu seamă de frumuseţi poetice pline de originalitate şi fără seamăn în literaturile străine". Iar Mihail Sadoveanu completează apoteotic: „În durerile şi frustrările negurosului nostru trecut, doina şi cântecul bătrânilor au fost izvor de viaţă şi energie". După conţinutul lor tematic, doinele sunt: de dragoste şi de dor, de jale, de înstrăinare, de cătănie, de revoltă etc. Paralelismul dintre existenţa umană şi natură, legătura omului cu codrul şi păsările, ocupă de asemenea un loc important în tematica doinelor şi cântecelor:

Cântă cucul pe cărare
Şi eu mor de dor şi jale,
Nu de jalea cucului
De dorul bădiculuí,
Din oastea străinului...
Eu zic cucului să tacă,
El se suie sus pe cracă,
Şi tot cântă de mă seacă...

Pentru că:

Dorul unde se lasă
Face lacrimilor casă...
Căci dorul unde se pune,
Face inima tăciune...

Aşa după cum mai menţionam, **balada** este o specie a poeziei epice (populare sau culte), care înfăţişează unele întâmplări din trecut (mai ales din trecutul istoric). Caracteristici: acţiune de mică întindere, intrigă simplă, personaje puţine. Prin conţinutul lor baladele populare sunt: pastorale (*Miorița*); istorice (*Constantin Brâncoveanu*); legendare (*Meşterul Manole*); vitejeşti (*Gruia lui Novac*); haiduceşti (*Toma Alimoş*); fantastice sau mitico-fantastice (*Soarele şi Luna, Iovan Iorgovan*); familiale (*Ghiță Cătănuță*).

În *Toma Alimoş* – („Toma a lui Moş", prin simplificare prozodică: „Alimoş") – haiducul întruchipează toate calităţile:

... 'nalt la stat,
mare la sfat
Şi viteaz cum n-a mai stat.

... în timp ce Manea, personajul negativ, dimpotrivă, e „slutul şi

www.dacoromanica.ro

urâtul", „grosul şi-arţăgosul". Acţiunea, măcstru condusă de autorul popular anonim, începe calm, liniştit, descriptiv, ca în toate baladele româneşti:

Floricica fagului,
la poalele muntelui,
muntelui pleşuvului,
în mijlocul câmpului
la puţul porumbului,
pe câmpia verde, 'ntinsă
Şi de cetine cuprinsă,
şade Toma Alimoş
haiduc din Ţara de Jos...

Şi conflictul debutează simplu, Manea cerându-i socoteală, chipurile pentru încălcarea moşiilor:

D-alei, Toma Alimoş...
Pe la mine ce-ai căutat?
Copile mi-ai înşelat
florile
mi le-ai călcat,
apele
mi-ai tulburat,
livezi
verzi
mi-ai încurcat,
păduri
mari
mi-ai dărâmat,
Ia să-mi dai tu mie seamă,
ia să-mi dai pe murgu vamă...

În fond, cererea lui Manea, pare mai mult o glumă (dar cu suspans), pentru că, în timp ce Toma îi întinde plosca, semn de pace, este atacat mişeleşte:

Manea stânga
şi-ntindea

www.dacoromanica.ro

să ia plosca
şi să bea,
iar cu dreapta
ce-mi făcea?
Paloş mic că răsărea,
pântecele i-atingea
maţele i le vărsa
şi pe cal încălica
şi fugea, nene, fugea,
vitejia
cu fuga!

Caracterizarea făcută lui Manea, precisă şi cu mijloace lexicale puţine, demonstrează marea putere de sugestie a autorului anonim care, doar în câteva versuri pline de forţă emoţională şi artistică relatează un deznodământ, la fel de dramatic, asemănător cu cel din Cântecele de gesta* medievale din occidentul european:

Maneo, Maneo, fire rea
Vitejia ţi-e fuga,
că, de m-ai junghiat hoţeşte,
mi-ai fugit şi mişeleşte.
Ia mai stai ca să-ţi vorbesc,
paguhele să-ţi plătesc,
paguhele cu tăişul,
faptele cu-ascuţişul!
Bine vorba nu sfârşea,
murguleţu-şi repezea
şi cu sete mi-l lovea:
capu-n pulbere cădea,
iar cu trupul sus pe şea,
calu-n lume se ducea...

Satisfacţia copiilor, atunci când citesc acest final justiţiar este totală şi pe măsura momentelor dramatice înfăţişate, ca într-un spectacol care, ce-i drept, nu se desfăşoară pe o scenă, ci, şi mai sugestiv, în

* Cuvântul latinesc „gesta" înseamnă „fapte eroice".

www.dacoromanica.ro

„închipuirea" lectorilor. Aceeaşi forţă în dinamica desfăşurării conflictului (dar cu mijloace prozodice mai evoluate) îl regăsesc copiii, adolescenţii şi nu numai ei şi atunci când citesc baladele culte: *Peneş Curcanul* de Vasile Alecsandri. *Nunta Zamfirei* şi *El Zorab* de G. Coşbuc. *Pintea* de Şt.O. Iosif ş.a.

Alte creaţii folclorice îndrăgite de copii: **colindele** (conform latinescului Kalendae, prima zi a anului la romani) – ale căror versuri sunt rostite cu prilejul sărbătorilor de iarnă (dar şi primăvara: colindele pascale); tematica lor este variată (cosmogonică, agrară, păstorească etc.); **colinde de copii**, cu urări de viaţă lungă şi sănătate care, adesea, se sfârşesc prin cereri de daruri (dar şi cu versuri satirice la adresa gazdelor neprimitoare); **colinda de flăcăi**, evocând dragostea feciorului pentru fata iubită sau având un conţinut eroic, vânătoresc; **colinde cu caracter religios**, legate de naşterea lui Hristos ş.a. Şi pluguşorul face parte din literatura folclorică de ceremonial, fiind rostit în Ajunul Anului Nou, îndemn şi elogiu ce se aduce muncii îşi fertilităţii pământului, de la arat şi semănat, până la secerat şi coacerea pâinii din grâu nou. Obicei moştenit de la romani, acest adevărat spectacol, desfăşurat în sunetele de talăngi şi de buhai şi în trosnet de bici se încheie cu urări de bine pentru gazdele primitoare.

Ghicitoarea este de asemenea, o specie a literaturii populare în versuri (sau proză), cu caracter metaforic, în care cu ajutorul personificării dar mai ales al alegoriei (procedeu artistic prin care se prezintă lucruri, fiinţe sau întâmplări fictive, în aşa fel încât să sugereze realităţi similare din alte domenii decât acelea înfăţişate), cerându-se identificarea acestora prin asocieri logice. Derivând, probabil, din „limbajul secret al triburilor primitive", ghicitorile au devenit un material literar excelent, pentru unele jocuri distractive ale copiilor, participanţii trebuind să dea dovadă de isteţime şi perspicacitate:

Am un băiet hărnicel,
Mai lungă-i coada decât el...
(*Acul*)

Ce-i rotund
Şi fără fund?
(*Cercul*)

www.dacoromanica.ro

*

Ştergar vărgat,
Peste dealuri aruncat.

(*Curcubeul*)

*

Aripi are,
Parcă-i floare!
Încotro a zburat oare?

(*Fluturele*)

*

Am o greblă cu cinci dinţişori,
Pe zi îmi trebuieşte de o mie de ori...

(*Mâna*)

*

Cine se dezbracă
Tocmai când e frig?

(*Pădurea*)

*

Cine are pene
Şi nu zboară?

(*Perna*)

*

De dorit, toţi mă doresc,
Dar când vin, toţi fug de mine...

(*Ploaia*)

*

Ce şade în apă
şi nu se udă?

(*Umbra*)

*

Ţăndărica bradului,
Veselia satului...

(*Vioara*)

*

S-a întins pe deal la vale
Plapumă albă şi moale;

www.dacoromanica.ro

Când soseşte primăvara
Se topeşte plăpumioara.
(*Zăpada*)

Şi literatura cultă cunoaşte exemple strălucite de creataori de „ghicitori". *Alfabetul* lui Tudor Arghezi este grăitor în această privinţă:

Cine vine mândru şi călare
Şi nici cal măcar nu are?
(*M*)

Urechile au crescut
Pe măgarul nevăzut.
(*V*)

Ce borţos şi ce fudul
Şi niciodată sătul!
(*B*)

O să-ţi fac o întrebare:
Cine-i gol, rotund şi mare?
(*O*)

Ca să-i rămâie peltică
I-a rămas limba mai mică.
(*F*)

Mi-a venit de la părinţi
Un pieptene cu trei dinţi
(*E*)

Are la buză un glonţ
Sau un păr cu scârlionţ.
(*G*)

Fuge după coadă

www.dacoromanica.ro

Şi n-o poate prinde.
(*C*)

Cine seammănă din voi
C-un căţel de usturoi?
(*D*)

Deşelat. răscăcărat.
Spune. cum te-am botezat?
(*H*)

Îi atârnă. de căldură.
Până-n praf limba din gură.
(*R*)

Râma o literă ştie
Şi *numai pe ea o scrie.*
(*S*)

Aţi văzut cumva să stea
Bătul drept, fără proptea?
(*I*)

Cobiliţa din spinare
Îi stă-n cap şi nici nu-l doare.
(*T*)

Vine şchiop dar umblă bine:
Aşa şchiop nu-i orişicine.
(*N*)

3 s-a-ntors de-a-ndoasele
Să-şi numere oasele.
(*E*)

www.dacoromanica.ro

Ca să nu-i rămâie goală
Inima, i-am pus pedală.
(*Q*)

Cine-i chior şi cine are
Ochiul lui între picioare?
(*A*)

Deşi, adesea, este confundată cu ghicitoarea, **cimilitura** este doar formula iniţială, introductivă a acesteia: „Dar într-astă bătătură / Este ş-o cimilitură. / Şi cimilitura mea / Zice, zău, mândruţ-aşa... / sau:

Cimilică
Mititică
Nici de Vodă nu-i e frică.
(*Scânteia*)

Proverbele, formulări concise şi plastice sunt, de asemenea, creaţii populare şi reflectă în mod sugestiv experienţa de viaţă a popoarelor. Exprimate într-un limbaj metaforic, acestea mai sunt cunoscute şi sub denumirea de „vorbe din bătrâni", şi cuprind un grad înalt de generalizare exprimat implicit sau explicit. Opera lui Creangă este îmbibată cu proverbe, cu care marele povestitor subliniază şi pune în valoare situaţii care cer o sentinţă moralizatoare:

Mielul blând suge la două oi.
Apele mici fac râurile mari...

Zicătorile (de la latinescul „dicere" – a zice), sunt asemănătoare proverbelor, dar nu sunt identice. Formulate într-un limbaj plastic succint şi generalizator, zicătorile nu se folosesc niciodată separat, ci legate sintetic de o propoziţiune sau frază, caracterizând o situaţie sau un fapt particular, căpătând, astfel, valoarea unor reguli de conduită, deci cu puternic caracter educativ: „A legat cartea de gard", care înseamnă că cineva nu mai învaţă; o normă de conduită: „Ai carte, ai parte!". Numeroase zicători, găsim în basmele lui Ispirescu şi în poves-tirile lui Sadoveanu şi, prin pana lor măiastră, capătă aură de

www.dacoromanica.ro

maximă, cu valoare filosofică.

Scriind despre folclorul literar, cum este firesc ca despre o creaţie poetică orală, nu putem să nu amintim despre **snoavă**, specie a prozei populare mult apreciată de copii, care a creat pe Păcală, simbolul isteţimii populare româneşti, dar şi pe Till Eulenspiegel (Buhoglindă), pe... italianul Bertholdo, pe Nastratin Hogea, Ivan Turbincă şi pe mulţi alţi eroi, puşi de înţelepciunea omenească să dezvăluie şi să îndrepte multe aspecte reprobabile din societate. Prin mesajul ei etic, beneficiind de o îmbrăcăminte artistică potrivită, snoava are rolul de a restabili normele eticii, codul nescris al sănătoasei morale populare.

*

Despre **fabulă** (latinescul „fabula" înseamnă povestire), se cuvine să facem un capitol aparte: este ca şi snoava, o specie a genului epic, adică o scurtă naraţiune în proză sau versuri („în care însă personajele sunt animale, plante, lucruri... puse în situaţii omeneşti"); şi din fabule se desprinde o morală, ca de altfel şi din snoavele ce „au împrumutat", adesea, formula şi chiar factura acestora.

Originea fabulei este străveche, şi îşi trage seva, probabil, din originalul sanscrit *Panchatantra*, operă a lui Vişnu, culegere de povestiri populare indiene unde sunt orânduite „pe firul unor idei izvorâte din experienţa vieţii", o serie de învăţături anume scrise pentru educaţia tinerilor prinţi. Grecii îl socoteau pe Esop (secolul al VI-lea î.Hr.), drept creator al fabulei. Sclav frigian sau trac, umilit şi batjocorit, nu avea drept ţel în viaţă decât să-şi dobândească libertatea. A reuşit, datorită isteţimii şi talentului său, dar calvarul său abia de atunci a început, dându-şi seama că libertatea nu-i era de nici un folos. Nu avea altă „avere" decât sărăcia, iar stăpânii de sclavi nu puteau să-i ierte isteţimea şi cutezanţa de a fi obţinut „dreptul să vorbească, de la egal la egal cu ei". Şi mai era ceva: o iubea pe sclava Rodope şi a înţeles, chinuitor de dureros, că libertatea nu-i adevărată, atâta timp cât se limitează doar la un singur individ. A demonstrat această idee, într-o fabulă:

„Un biet lup flămând întâlni o dată un câine îmbuibat.

www.dacoromanica.ro

Frate, strigă lupul, aşa trai ca al tău zic şi eu! Eşti rotund ca un bondar, pe când eu, cu toată puterea mea, mor de foame. Cum faci să-ţi meargă aşa de bine?

Poţi avea aceeaşi soartă, răspunse simplu câinele. Trebuie doar să te porţi cu stăpânul meu la fel ca mine.

Cum anume? întrebă lupul, căruia îi curgeau balele.

Foarte simplu, răspunse câinele. Ai să-i păzeşti pragul uşii şi, noaptea mai ales, ai să pândeşti hoţii. Dacă poţi să încolţeşti un hoţ, capeţi un supliment de pâine. De la masă stăpânul îţi dă oasele cele mai bune. Fiecare din familie îţi mai aruncă o bucăţică. Poţi mânca şi legume cât vrei, ca să-ţi alunece mai bine mâncarea pe gât.

Fireşte că primesc! spuse lupul. Crezi că mă prăpădesc după zăpada şi gheaţa din pădure? Nu e rău deloc să stai sub un acoperiş şi să-ţi umpli pântecele. Merg cu tine!

O luară amândoi veseli spre curte. Pe drum lupul se uită la gâtul câinelui şi-i văzu blana roasă.

Ce ai acolo, frăţioare? întrebă el.

Câinele se răsuci, stingherit.

– Ei, nimic de seamă...

Hai, spune-mi!

Ca să fiu cât mai ager, mă leagă în aşa fel, ca ziua să mă odihnesc, şi noaptea să stau de veghe.

Şi dacă ai poftă să pleci, *ce faci?*

– Azi s-a rupt lanţul; de obicei nu se poate, bineînţeles.

Lupul se opri:

– Atunci te las singur, du-te la traiul tău bun. Cu lanţul de gât, asta nu e de mine!"

O altă fabulă, celebră prin „scenariu" şi încărcătura de înţelepciune, este *Vulpea şi Leul*:

„Anotimpul era neprielnic, pradă era puţină, şi leul nostru se slăbănogise. Deci, s-a retras în vizuina sa; gâfâia, murmura de-abia cu vocea lui atât de puternică odinioară. A trimis atunci solie prin ţară că e bolnav şi roagă să-i vină musafiri spre mângâiere.

Bietele animale erau foarte mâhnite de boala regelui lor. S-au

www.dacoromanica.ro

supus îndată soliei regeşti. Fiecare a alergat de unul singur spre vizuina regelui său, şi, pe măsură ce veneau, leul îi mânca. Aşa a supravieţuit timpului neprielnic, lipsei de pradă şi slăbiciunii sale.

Vulpea fusese şi ea poftită la leu. Dar s-a oprit la intrarea în vizuină şi a întrebat, politicoasă:

Ei, rege, cum îţi mai merge?

Leul a şoptit duios:

Fii voioasă, dragă, vino mai aproape! Cu ce poveşti frumoase ai venit să-mi aduci mângâiere bietului de mine?

A zis vulpea:

Rege, nu te supăra pe mine, dar rămân afară. Văd multe urme de paşi înspre vizuina ta, dar nici una care să iasă de acolo".

Şi în cultura latină fabula era preţuită şi socotită ca un gen literar de sine stătător. Cel mai important autor latin de fabule a fost Fedru, în timpul lui Augustus (Caius Julius Caesar Octavianus), una dintre epocile cele mai strălucitoare din istoria romană, denumită de altfel „Secolul lui August", când, protejate de Mecena, literele şi arta au cunoscut o nemaipomenită înflorire. Fedru, este adevărat, „a încercat să aclimatizeze în cultura latină fabulele lui Esop".

Cel care a revoluţionat, cu adevărat, străvechiul gen al fabulei a fost, peste aproximativ 1.700 de ani, La Fontaine. Şi acesta s-a inspirat din Esop, dar mai ales din poetul elin al antichităţii, Babrios, cel care „a pus în versuri" fabulele esopiene, dar, marea „inovaţie" a lui La Fontaine constă în transformarea radicală a structurii fabulei prin schimbarea raportului dintre morală şi naraţiune. Astfel, în timp ce la fabuliştii antici accentul cădea pe morală, partea narativă având un rol secundar, La Fontaine dă prioritate povestirii, *morala* fiind exprimată în câteva versuri (câteodată numai unul) sau absentă, reieşind, implicit, din conţinut. Mai mult decât atât, La Fontaine aşează uneori morala chiar în fruntea fabulei, pentru a atrage atenţia asupra semnificaţiei peripeţiilor ce vor urma a fi narate (*Lupul şi mielul*, *Iepurele şi broasca ţestoasă*)* . Marele fabulist francez (1621 – 1695) reuşeşte cu cele 12 volume de fabule ale sale transpuneri magistrale ale faunei în trăsături şi caractere umane: leul reprezintă forţa şi maiestatea, vulpea –

* *Scriitori francezi – mic dicţionar.*

www.dacoromanica.ro

şiretenia şi linguşirea, iepurele – teama, mielul – blândeţea, furnica – hărnicia ş.a.m.d.

Fabula, care a pătruns adânc în patrimoniul literaturii pentru copii din ţara noastră, a fost caracterizată magistral de Tudor Arghezi (la rândul său autor de fabule şi traducător iscusit din La Fontaine), în „Prefaţă la *Fabule* de Krîlov" – adevărată demonstraţie şi concluzie a importanţei fabulei în istorie, care, aşa cum demonstra Taine, în teza sa de doctorat intitulată *La Fontaine et ses fables* (1853) – marele fabulist a reconstituit întreaga societate a monarhiei absolute a lui Ludovic al XIV-lea (mai ales în *Les animaux malades de la porte*). Iată un fragment din „Prefaţa" lui Arghezi:

Fabulă se cheamă vechea corcitură
Dintre pilda bună şi caricatură:
O minciună blândă-n care se prefac
Hazurile snoavei scurte-n bobârnac
Încă de pe vremea robului Esop,
N-a fost încercată fără tâlc şi scop
Şi întotdeauna, de la el încoace,
Ea în loc de oameni pune dobitoace.
Le dă grai şi slavă, şi dregătorii,
Ca-ntr-un basm anume scris pentru copii,
Arătând că vite, fiare, târâtoare
Se-nrudesc cu omul, mai cu fiecare;
Că-i făţărnicie şi-ntre animale:
Sunt al Dumneavoastră, sluga Dumitale.

Din poeţii droaie, neaoşi sau străini,
Fabuliştii-n lumea toată sunt puţini.
Ca să dai de dânşii, trebuie să sări
Peste câte două, trei şi nouă ţări,
Şi atunci, fumându-şi pipa şi tutunul,
Într-un colţ de lume dai de-abia de unul.
Genul, cum se zice,-i rar şi greu, şi cere
O întorsătură-n punctul de vedere
Şi prin glumă crudă, spre deosebire,
Fabula-şi petrece firul ei subţire.

www.dacoromanica.ro

Numărând pe nume, fabuliștii nu-s
Decât cinci sau șase, și Krîlov e rus.

Iar marele Tudor Arghezi face parte, fără nici o îndoială, din rândul celor „cinci sau șase". Câteva titluri: *Balada Maeștrilor*, *Comoara*, *Acul și Ața*, *Scândura*, *Biblioteca*. Pentru exemplificare, *Cuiul*:

Într-o vreme, la-nceput
Și-ntr-un leat nemaiștiut,
Care, nu pot să însemn,
Casele erau de lemn
Și ulucile de scânduri,
Ca și azi, întinse rânduri,
Puse strâmb și cap în cap
Și proptite cu proțap.
Dar zburau cu fiecare
Vânt mai tare,
Case, garduri și pătule;
Și în timpurile toate
Grijile erau destule.
Le-adunai împrăștiate
Și-ncepea din nou și iar
Truda muncii în zadar,
Ca să scoli din clătinare
Iarăși doagele-n picioare
Și din nou să le anini
Cu te miri ce rădăcini.

Năzdrăvan, cum altul nu-i,
Un băiat al nimănui
Născoci, atunci, un cui.
Și l-a scos și arătat.
Cuiul nou o săptămână
A umblat din mână-n mână.
A fost strâns și pipăit,

www.dacoromanica.ro

Pus pe limbă, mirosit,
Nici un om nu înțelege
Cuiul țeapăn cum să lege,
Fără funii și curele,
Scândurile între ele.
Năzdrăvanul și golanul
Îl înfipse cu ciocanul,
Zice unul: «Dragul meu,
Așa cui făceam și eu.
Poate chiar mai dichisit,
Însă, vezi, nu m-am gândit».

www.dacoromanica.ro

BASMUL... ETERNA POVESTE

Dacă mitul este o naraţiune care amestecă în aceeaşi reprezentare imaginativă o povestire cu zei, semizei, eroi şi se întoarce la un fel de timp primitiv, arhaic, la un timp originar, anterior timpului, – atunci ce este basmul? Naşterea şi apoi „formula" acestuia este simplă: când dispare „credinţa magico-religioasă din mit... acesta „se desprinde" de mitologie şi devine literatură, adică legendă, basm, baladă. Un rol important în această privinţă l-au jucat chiar „magicienii specializaţi" care desfăşurându-se creator, adică (să nu ocolim cuvântul) cu talent, „în domeniile sacre", i-au întărit caracterul literar. Şi în viziuinea lui G. Călinescu, basmul este „o operă de creaţie literară", dar „cu o geneză specială" sau (în orice caz), „o oglindire a vieţii în moduri fabuloase". Numeroase sunt trăsăturile de natură folclorică pe care le găsim în miturile sumeriene, egiptene, elinice, şi multe din legendele lor sună în auzul nostru ca nişte basme, este de părere şi Lazăr Şăineanu în a sa monumentală operă *Basmele române*. Într-adevăr, întâmplările lui Ghilgameş, isprăvile lui Heracles, ale lui Teseu şi Perseu conţin trăsături comune cu basmul, iar singura deosebire ar fi aceea că, în timp ce „mitul e un basm individualizat... basmul se învârteşte într-o regiune ideală căruia îi sunt străine noţiunile de individ, timp şi spaţiu". (L. Şăineanu) Faptul că basmele au circulat concomitent cu miturile o dovedesc şi afirmaţiile unor istorici, dramaturgi şi filosofi antici care în operele lor se referă, tranşant, în legătură cu acest subiect. Exemplele oferite de ei sunt concludente: istoricul Plutarh notează în *Vieţile paralele* ale oamenilor iluştri, ca de pildă în cea a lui Teseu, că în vechime mamele din Atena „**spuneau poveşti** (s.n.) copiilor, spre a-i îmbărbăta, înainte de a cădea jertfă Minotaurului din Creta". Euripide, într-o replică din *Heracles furiosul* îl pune pe Amfitrion să spună: „Linişteşte-te, o, Megra, şi opreşte cursul lacrimilor ce varsă copiii tăi; mângâie-i cu vorbe dulci, ademeneşte-i cu poveşti". Platon, în *Republica*, manifestă chiar un oarecare dispreţ în legătură cu „babele care spun poveşti", iar o întâm-

www.dacoromanica.ro

plare-fabulă din *Viespile* lui Aristofan începe cu formula de predilecţie a basmelor: „A fost odată..."

În 1962, esteticianul francez René Guénon publica o carte... *Symboles fondamentaux de la Science Sacrée* – în care propunea discuţiei o idee care, mai apoi, a făcut o frumoasă carieră: folclorul nu este o creaţie populară, **un produs spontan al masei poporului**, nu este nici măcar de origine umană, ci reprezintă SFĂRMĂTURI ale unei străvechi tradiţii, venind dintr-un trecut atât de depărtat că ar fi imposibil de determinat. Se ajunge astfel, la formula că mitologia, basmul erau o exteriorizare a unor rituale de natură ezoterică, secretă ce se oficiau numai în sanctuare. Astfel, se reactualizează **momentul primordial** când Cerul şi Pământul, din Ispirescu, se întâlnesc în timpul spaţializat (adică în punctul unde Axis Mundi „dispare din lipsă de loc"), iar Omul, simte că basmele sunt fructe din Arborele Vieţii şi se pomeneşte în „A fost odată ca niciodată", în simbolismul temporal al lui „illo tempore", (în vremea aceea), adică în timpul primordial, fabulos, al începuturilor (Vasile Lovinescu).

Împletire de întâmplări supranaturale cu eroi reali sau fantastici, basmul, în concepţia lui G. Călinescu * este o operă de creaţie literară, cu o geneză specială, „un gen vast, depăşind cu mult romanul, fiind mitologie, epică, ştiinţă, observaţie, morală etc." Basmul a conservat şi a trecut mai departe, din generaţie în generaţie, istoria retrăită mitic a omului, dar şi un tezaur de tradiţii culturale depozitate în memoria colectivă a popoarelor. Numeroasele expresii, legate de cuvintele „basm" sau „poveste", reflectă diferitele şi variatele nuanţe pe care acestea le-au căpătat în timp în limba română, tocmai prin valoarea lor mitică şi sensibil sentimentală. Astfel, expresia „ca în basm", a căpătat înţelesul de frumos, minunat, „a-i merge cuiva vestea şi povestea", înseamnă „a i se duce faima"; dar „a sta de poveşti" poate însemna şi a vorbi nimicuri, iar „a ajunge (a se face, a rămâne) de poveste", a deveni cunoscut mai ales prin fapte negative...

Deşi din punct de vedere folcloristic, basmul este o oglindire a vieţii în moduri fabuloase, lumea acestuia este aproape întotdeauna autentică. Câteodată însă (ne avertizează G. Călinescu), unii autori o... falsifică, deoarece, fiind cu neputinţă să se inventeze intriga pe loc,

* G. Călinescu, *Estetica basmului*.

www.dacoromanica.ro

adesea se recurge la situaţii şablon, la momente prefabricate... Caracteristica principală a basmului este aceea că eroii lui „nu sunt numai oameni, ci şi anume fiinţe himerice, animale". Atunci, care-i deosebirea dintre fabulă şi basm? În fabulă animalele sunt simple măşti pentru felurite tipuri de indivizi, în timp ce, fiinţele neomeneşti din basm au psihologia şi sociologia lor misterioasă care, deşi comunică cu omul, nu sunt oameni. Şi concluzia pertinentă trasă de G. Călinescu: „Când dintr-o naraţiune lipsesc **aceşti eroi himerici** (s.n.), n-avem de-a face cu un basm". Dar care sunt aceşti protagonişti specifici şi ce-i caracterizează pe ei? Aproape întotdeauna, pe prim plan apare zmeul care, fie că aminteşte de **ciclopii** din antichitate, fie că prezintă toate caracterele dure ale **cavalerilor feudali**, reprezintă prototipul elementului negativ care trebuie învins de Feţi-Frumoşii şi Ilenele-Cosânzene ale Adevărului şi Dreptăţii; apar apoi **zânele** bune sau rele, **uriaşii** şi **piticii, monştrii** (Jumătate-de-Om, Statu-Palmă-Barbă-Cot), personificările fenomenelor luminoase (Soare, Luceafăr, Zorilă) sau întunecoase (Murgilă, Miazănoapte), ale unor abstracţiuni (Norocul, Moartea) etc. Basmul este întotdeauna tendenţios, „anume istorii plac umanităţii prin metoda lor didactic-mistică de a răspunde la problemele vieţii (deşi uneori sunt plictisitoare, prin stereotipie). Cum se explică stereotipia? Prin migraţia şabloanelor, prin transhumanţă, pe calc nautică, prin compenetraţia grupurilor etnice, prin medii plurilingvistice şi de graniţă (G. Călinescu). Dar tot el ne avertizează: „Dacă am descoperi o populaţie într-o insulă ce n-a avut niciodată un contact cu lumea cunoscută, am găsi „şi acolo şabloane de basm, dacă nu material, dar, desigur, spiritual identice". Explicaţia? Conformaţia morală didactic-mistică şi imaginativă a oamenilor, scânteia mitică misterioasă **fac cu putinţă migraţia istorică a unor ficţiuni**. Când din punct de vedere estetic, stereotipia ne lămureşte în legătură cu valoarea originalităţii, numai **accidentul** în jurul căruia se desfăşoară acţiunile din basm îi consfinţeşte esenţa. Şi folosind tot raţionamentul lui Călinescu, basmul este un plagiat sincer şi total, iar geniul se relevă nu numai în arta copiatului ci şi în aşezarea în timp şi spaţiu, detaliul **senzorial** şi **moral** conferindu-i **fără sforţări de invenţie a treia dimensiune**. Şabloanele se pot schimba (eroul zboară

www.dacoromanica.ro

pe covoare în Persia, cu opinci fermecate în România, în corăbii cu aripi în Anglia), dar „umanităţile folclorice care stau la baza lor sunt stabile".

Sesizând această similitudine a tematicii generale a basmelor de pretutindeni, profesorul Gheorghe Secheşan face următoarea sinteză a teoriilor asupra originii basmului:

A) Teoria mitologică a fraţilor Grimm, care compară elementele mitice din basme cu „fragmentele unui diamant sfărâmat, împrăştiat pe solul acoperit cu iarbă şi flori, şi numai ochii cei mai ageri le pot descoperi. Semnificaţia lor originară s-a pierdut de mult, dar se simte încă, şi ea este, de fapt, cea care dă basmului valoarea sa, satisfăcând totodată, plăcerea pentru miraculos".

B) Teoria solară şi atmosferică a lui Max Miller (care se întemeiază tot pe ideea fraţilor Grimm) simbolizând „multiplele forme ale miturilor (cu) tot atâtea aspecte ale principiului luminos (soarele şi aurora)"; paralel cu această teorie se dezvoltă şi cea meteorologică a lui Kuhn, furtuna substituindu-se aurorei, iar ploaia, soarelui.

C) O teorie interesantă este cea a lui Theodor Beufey care susţine ideea migraţiei basmelor din India budistă.

D) Teoria antropologică a lui Taylor, Andrew Lang (Anglia) şi Joseph Bedier (Franţa), care, contestând „ideea unui centru unic de iradiere a basmelor, precizează că ele s-au născut în timpuri şi locuri diferite, imposibil de determinat". De altfel, şi Lazăr Şăineanu în Introducerea la monumentala lui operă *Basmele române*, menţionează: „Basmele, prin cuprinsul lor în parte comun întregii omeniri, **prin fondul lor antropologic** (s.n.), conţin o parte însemnată a credinţelor umanităţii primitive. Iar Haşdeu, în al său *Etymologicum Magnum Romanie* face o precizare, poate şi mai relevantă: „Stările psihice ale oamenilor primitivi, **ca şi ale copiilor în general** (s.n.) sunt puţine şi aproape cu aceleaşi variaţiuni sau asociaţiuni de idei... Iată de ce şi basmele se ascamănă în mod atât de uimitor cu neamurile cele mai diverse... şi... totalitatea basmelor se poate restrânge la un număr foarte mărginit de norme comune identice".

E) O altă teorie în privinţa similitudinii tematice a basmelor de pretutindeni, este tot a lui Haşdeu (menţionată de altfel şi de strălucitul său elev, Lazăr Şăineanu), adică cea prin care este desemnat, ca fac-

www.dacoromanica.ro

tor mitopeic de prim ordin. VISUL „care tinde a da proporţii colosale lucrurilor neînsemnate, ce le ţese şi le împleteşte în chipurile cele mai variate, şi produce acele combinaţiuni fantastice atât de analoage fenomenelor miraculoase din basme".

F) Teoria folcloriştilor ruşi (menţionează profesorul Secheşan) vrea să demonstreze că Orientul a influenţat Occidentul, dar şi că prin Bizanţ, Occidentul, la rândul său, a influenţat Orientul...

G) Teoria şcolii finlandeze se bazează pe metoda istorico-geografică a lui Kaarl Krohn, pe principiul căreia „Anti Aarne a creat o schemă, un registru al motivelor basmelor din toate ţările"... şi clasând toate variantele cunoscute (oral şi prin scris), le descifrează „aria de răspândire, prefacerile suferite în mediii sociale şi epoci diferite".

Lazăr Şăineanu, pornind de la şcoala folclorică a lui Haşdeu, trecând prin „vis" şi folosindu-se de „metamorfozele" din mitologia clasică (despre care Ovidiu, conform sistemei lui Pitagora, scria că... „totul se schimbă, nimic nu piere; spiritul rătăceşte din loc în loc şi însufleţeşte toate corpurile; el intră din om în animal şi din animal în om, dar nu moare niciodată întocmai ca ceara cea moale, ce primeşte mii de forme şi sub acele forme variate rămâne întotdeauna aceeaşi, tot astfel sufletul rămâne acelaşi în toate colindările sale sub forme diferite şi în corpuri diferite"); aşadar, Şăineanu a folosit pentru a descifra „povestea" basmului, metoda comparatistă, oferind **o punte comodă între antichitate şi prezent, precum şi între răsărit şi apus** (Ovidiu Bârlea). Studiul lui Lazăr Şăineanu asupra basmului, atât de vast şi încă neîntrecut, **se sprijină în toate articulaţiile lui direct pe variantele folclorice**, dispune de o largă şi „aproape exhaustivă" informaţie ştiinţifică şi nu se aventurează în teorii „lipsite de temeiul necesar". Totuşi, în legătură cu delimitarea „speciilor" din basm, specialiştii din acest domeniu sunt de părere că Şăineanu restrânge denumirea „basm" numai la naraţiunea fantastică propriu-zisă, al cărei caracter esenţial ar fi (după Ovidiu Bârlea) – „miraculosul, supranaturalul, şi va folosi pentru **basmele nuvelistice** termenul de **snoavă** sau **poveste glumeaţă**, reprezentând ipostaza degenerată a speciei, deoarece partea fantastică sau dispare cu totul, sau capătă acea nuanţă de exagerăţiune ridicolă şi absurdă, ce contrastează izbitor cu **gravi-**

www.dacoromanica.ro

tatea (s.n.) basmului". Pentru Şăineanu, de pildă, unele naraţiuni despre Păcală intră în categoria basmelor, însă altele nu sunt decât nişte banale snoave. Adevăratele basme, prin conţinutul lor comun întregii omeniri, prin fondul lor antropologic, „conţin o parte însemnată a credinţelor umanităţii primitive", multe din obiceiurile unor triburi sălbatice care se mai descoperă încă în pădurea amazoniană sau în unele insule din Oceanul Pacific, se regăsesc în mituri şi basme precum şi urme de antropologie, de incest, de pruncucidere, credinţe despre puterea unor monştri asupra corpurilor cereşti (şi astăzi mai sunt încă oameni care îşi închipuie că, atunci când se produce o eclipsă, luna sau soarele sunt mâncate de vârcolaci); recrudescenţa vrăjitoarelor, a vracilor, a „făcătorilor de farmece" se petrece chiar şi azi, în epoca rachetelor şi calculatoarelor electronice.

Fondul antropologic al basmelor, este de părere Şăineanu, deşi cuprinde un număr restrâns de tipuri fundamentale, este variat, „până la infinit", de fiecare grup etnic, deoarece fiecare popor „colorează cu o nuanţă proprie povestea originală", şi originară, adăugăm noi. Astrologia şi domeniul infinit al superstiţiilor joacă, de asemenea, un rol foarte însemnat în lumea basmului – (vraci şi cititori în stele, „ceasul" bun şi „ceasul" rău, norocul, semnele prevestitoare, fiinţele mitice) – deşi pretutindeni fundamental aceleaşi – îmbracă basmul într-o formă metaforică, proprie sensibilităţii variate, a diverselor grupuri etnice.

Numeroase trăsături specifice basmului de sorginte mitică sau de natură folclorică le găsim, după cum am văzut până acum, în culturile antice: sumeriană, egipteană, greacă. Dar, dacă **mitul** poate fi socotit „un basm individualizat" (ce prezintă anumite persoane, în anumite... locuri), basmul se desfăşoară, aşa cum mai menţionam, într-o... regiune ideală **căreia îi sunt străine noţiunile de individ, de timp, de spaţiu**. De aceea, prezentarea unei scurte istorii a basmului, devine nu numai necesară, dar şi fascinantă. Astfel, cel mai vechi basm menţionat până acum este considerat unul egiptean, intitulat *Cei doi fraţi*, care a fost descoperit de egiptologul de origine franceză, de Rougé, abia în 1852, pe un papirus... „rătăcit în Italia". Manuscrisul datează din secolul al XIV î.Hr. şi este recunoscut a fi **cel mai vechi basm cunoscut până azi**. Basmul, aşternut pe papirus „de grămăticul Eunana, con-

www.dacoromanica.ro

temporan cu Moise , are următorul conţinut prescurtat:

..A fost odată doi fraţi dintr-o singură mamă şi dintr-un singur tată, anume Anupu şi Bitiu. Anupu avea casă şi nevastă, iar fratele său cel mai mic slujea la dânsul, mânându-i vitele la păşune, arându-i ogorul şi făcând alte treburi de ale casei. Într-o zi, pe când amândoi fraţii lucrau la câmp, Anupu trimise acasă pe Bitiu după nişte seminţe. Acolo, cumnată-sa, îndrăgită de voinicia tânărului, căută să-l amăgească. El se înfurie ca o panteră auzind cuvintele ruşinoase ale femeiei şi se întoarse grabnic la câmp, fără a spune o vorbă măcar fratelui său. Iar seara, pe când Anupu se întorcea acasă şi Bitiu mâna vitele la staul, femeia, de frică, se unse cu o grăsime neagră şi zise bărbatului: «Fratele tău mi-a grăit cuvinte ruşinoase şi fiindcă l-am respins, m-a bătut, ca să nu-l spun. De-l mai laşi să trăiască, eu voi muri, că el va mai căuta şi alt prilej să mă necinstească».

Anupu, înfuriat, puse mâna pe un cuţit şi se aşeză la pândă îndărătul staulului, ca să-l omoare pe Bitiu la întoarcere. Dar vaca, care păşea în capul turmei, zise păstorului: «Fereşte-te, că fratele tău caută să te omoare». A doua vacă îi grăi acelaşi lucru şi el zări îndărătul staulului pe frate-său, cu cuţitul în mână. Atunci Bitiu o luă la fugă şi, urmărit de frate-său, se rugă de Phra (zeul soarelui), care făcu să se ivească între amândoi o apă mare şi plină de crocodili; iar de pe celălalt mal Bitiu zise fratelui său: «Rămâi acolo până la revărsatul zorilor; atunci vei afla adevărul, că eu nu voi mai sta cu tine niciodată; mă duc în valea Salcâmului».

Când se lumină de ziuă, Bitiu, după ce se îndreptăţi de acea urâcioasă învinuire, mutilându-se, zise fratelui său: «Îmi voi vrăji inima şi o voi pune în vârful floarei salcâmului; şi dacă se va tăia salcâmul şi inima mea va cădea pe pământ, atunci să vii s-o cauţi 7 ani şi, când vei găsi-o, s-o pui într-un vas cu apă proaspătă şi eu voi învia. Iar când apa din urcior va spumega în mâna ta, vei şti că mi s-a întâmplat ceva. Atunci nu mai sta o clipă şi porneşte». El se duse în valea Salcâmului, iar Anupu, deznădăjduit, se întoarse acasă, ucise pe nevastă-sa şi se puse să jelească pe frate-său.

În vremea aceea, Bitiu petrecea singur în valea Salcâmului şi se culca sub arborele în floarea căruia-şi pusese inima. Acolo, zeilor

www.dacoromanica.ro

fiindu-le milă de singurătatea sa, îi zidiră o femeie frumoasă ca o zână şi pe care Ursitoarele o meniră să moară de moarte silnică. Bitiu o iubea foarte şi, când se ducea la vânătoare, o ruga să nu iasă din casă, de teamă să n-o răpească râul, de care n-ar putea s-o scape, că toată puterea lui, inima sa, s-afla în vârful floarei salcâmului.

Dar într-o zi ea ieşi din casă şi râul se apropie de dânsa. Fugind înapoi, o cosiţă din păr îi căzu în apă şi, dusă până în Egipt, se opri la locul unde se spălau hainele împăratului. Luându-se după mirosul ei, marele spălător o scoase din apă şi o duse lui Faraon. Acesta chemă pe cărturarii vrăjitori cari îi spuseră că cosiţa e a fiicei lui Phra, şi-l sfătuiră să trimeată oameni s-o caute în valea Salcâmului. Dar trimişii nu se mai întoarseră, căci Bitiu îi omorî pe toţi, afară de unul, care să vestească împăratului nenorocirea. Atunci Faraon trimise mulţi arcaşi şi o femeie cu daruri, care s-o ademenească. Femeia o aduse în Egipt şi împăratul o iubi foarte. Întrebată de puterea soţului său, ea îi descoperi taina şi arcaşii, tăind floarea salcâmului, pe carae era inima lui Bitiu, el căzu mort odată cu dânsa.

În vremea aceea Anupu, văzând apa spumegând în urcior, înţelese că s-a întâmplat ceva şi porni la valea Salcâmului, unde găsi pe Bitiu întins mort. După ce-l jeli, se puse să-i caute inima şi abia după patru ani găsi un bob (era inima fratelui său), pe care-l puse într-o ceaşcă cu apă proaspătă şi o dede mortului s-o bea: atunci inima i se prinse la loc şi învie.

Fraţii se îmbrăţişară şi Bitiu zise: «Acum eu am să mă fac un taur, tu aşază-te pe spinarea mea şi du-mă la Faraon, ca să-mi răzbun asupra nevestei mele».

Aşa şi făcu. Taurul, intrând în harem, începu să mustre pe iubita împăratului pentru fapatele ei nelegiuite.

Ea, temându-se de vorbele bărbatului său, rugă pe împărat să-i dea să mănânce din ficatul taurului. Cu multă părere de rău se înduplecă Faraon şi, pe când îl înjunghiau, căzură două picături de sânge dinaintea porţei împărăteşti, din care răsăriră două mari şi frumoase persele (arbori consacraţi lui Osiris).

Când veni împăratul cu iubita lui să le vază, perselele începură din nou să mustre pe femeia cea necredincioasă. Ea rugă atunci pe împărat să le taie spre a face din ele scânduri. Pe când dul-

www.dacoromanica.ro

gherii le tăiau, o țandără zburâ și intră în gura femeii: ea o înghiți și rămase însărcinată.

*Peste câtăva vreme ea născu un băiat care, făcându-se mare, moșteni tronul după moartea împăratului. Atunci adună pe toți sfetnicii, fiind de față și nevastă-sa. El povesti în auzul tuturora întâmplarea și sfetnicii, judecând-o vrednică de moarte, el porunci să li se împlinească judecata. Iar pe frate-său îl făcu moștenitorul tronului după moartea sa".**

Trăsăturile miraculoase ale acestui basm vechi de 3.500 de ani le vom descoperi în cele mai diverse literaturi. Șăineanu amintindu-le pe cele din episodul biblic al Putifarei cu Iosif, în legenda greacă despre Phedra și Hipolit, în „romanul" indian *Sindbad*, în diferitele... povești din *1001 de nopți*, dar și în cele românești scrise sau culese de Petre Ispirescu, Pop-Reteganul, Sbiera sau Stăncescu.

Tot în *Basmele române* este citat și cel mai vechi prototip al unei snoave, istorisit de Herodot: *Tezaurul lui Rampsinit.*

„Acest împărat avea o comoară așa de mare, încât nici unul dintre urmașii lui n-au putut-o ajunge, necum covârși. Pentru buna ei păstrare împăratul puse să zidească din piatră o cămară, care să aibă un părete în afară de îngrădirea palatului. Dar meșterul zidar așează una din pietre așa încât doi oameni, și chiar unul singur, s-o poată urni din loc. Gătindu-se cămara, împăratul își puse acolo toate averile.

Puțin după aceea zidarul, fiind să moară, chemă pe fiii săi (avea doi) și le spuse cum le purtase de grijă și cum, ca să poată trăi cu îmbelșugarae, zidise comoara cu acel meșteșug. După ce-i făcu să înțeleagă chipul cum să scoată piatra, le dede măsurătoarea și le zise că, luând bine aminte, vor ajunge vistiernicii împăratului. Apoi muri!

Atunci flăcăii se puseră pe lucru. Făcură ocolul palatului, găsiră piatra, o urniră încet din loc și luară o sumă însemnată. Dar când fu să intre împăratul în cămară, rămase uimit de lipsa banilor. El nu știa pe cine să pună vina, de vreme ce peceții erau neatinse și

* Acest rezumat, precum și celelalte care vor urma, sunt făcute de Lazăr Șăineanu.

www.dacoromanica.ro

cămara era închisă și bine încuiată. Dar întâmplându-se așa de două-trei ori (că hoții jăfuiau întruna), el porunci să se facă niște lațuri și să le așeze lângă lăzile de bani. Hoții veniră ca și înainte: unul din ei intră, s-apropie de ladă și fu prins în laț. Atunci înțelegând primejdia, chemă iute pe frate-său, îi spuse întâmplarea și-l sfătui să-i taie capul, ca să nu-i fie și lui pricină de peire, de l-ar recunoaște. Fratele pricepu că avea dreptate și făcu cum îl sfătuise; apoi potrivind piatra la loc, plecă acasă cu capul fratelui său.

Cum se lumină de ziuă, împăratul intră în cămară și încremeni văzând în laț trupul hoțului fără cap. Cămara era neatinsă și nu se vedea loc nici de intrare nici de ieșire. Neștiind ce să facă, el chibzui să se spânzure trupul mortului pe zidul cetății și să puie paznici ca să-i aducă pe orișcine ar vedea bocindu-l sau compătimindu-l. Pe când mortul era astfel spânzurat, mamă-sa, prăpădită de durere, spuse celuilalt fiu și-i porunci, oricum o ști, să-i aducă trupul, amenințându-l că de nu, îl va spune împăratului.

Văzând că mamă-sa stăruia cu tot dinadinsul și nu voia să știe de nici o primejdie, el scorni acest vicleșug: peste samarele unor măgari puse niște ugere pline cu vin și mână pe măgari la locul știut. Acolo, în fața paznicilor, el deslegă 2 sau 3 ugere: vinul începând să curgă, el se lovi în cap și țipă, ca și cum n-ar fi știut înspre care măgar să apuce. Paznicii văzând că se vărsa atâta vin, alergară cu sticle spre a lua, parc-ar fi curs spre desfătarea lor.

Omul nostru se făcu că e supărat, începu să-i înjure și apoi se potoli când paznicii se arătară mai omenoși. La urma urmelor abătu măgarii din drum și le potrivi sarcinile. Tot vorbind cu pazniciii, unul din ei îl lună peste picior și-l făcu să râză; el, drept mulțumire, le dede un uger. Ei îndată se puseră pe băut, poftind și pe negustător să bea cu dânșii, și arătându-se din ce în ce mai prietenoși, el le mai dede un uger. Bând într-una, paznicii se îmbătară de tot și adormiră pe loc. Atunci el, cum înseră, dezlegă trupul fratelui său și, ca să-și bată joc de paznici, le rase la fiecare falca dreaptă, puse mortul pe măgar și apucă spre casă, împlinind astfel porunca mamei sale.

Când află împăratul că furase cineva trupul mortului, se cătrăni de mânie și, vrând cu orice preț să descopere pe acel hoț dibaci, făcu un lucru care mie unuia mi se pare de necrezut: porunci fiicei sale să

www.dacoromanica.ro

primească în casa ei pe toți deopotrivă, dar înainte de a le face pe voie să-i pună a povesti ce făcuseră în viața lor mai isteț și mai nelegiuit: și că îndată ce ar da peste hoț, să pună mâna pe dânsul și să nu-l lase să plece. Pe când ea făcea cum îi poruncise tată-său, hoțul, aflând șiretenia și vrând să păcălească și de astă dată pe împărat, tăie brațul unui om mort de curând, îl vârî sub haină și intră la fata împăratului. Când începu fata să-l întrebe, ca și pe ceilalți, ce făcuse mai rău, el îi povesti că tăiase capul fratelui său prins în laț și apoi îl furase, îmbătând pe paznici. Cum isprăvi, ea puse mâna pe dânsul; dar fiind întuneric, hoțul îi întinse mâna de mort și ea o apucă, crezând că e a lui; el i-o lăsă, deschise ușa și fugi.

Când auzi împăratul toate acestea, îl prinse mare mirare de iscusința și îndrăzneala hoțului. Puse crainici să strige în toate părțile că-l va ierta și-l va umple cu daruri, numai să se arate. Hoțul se încrezu și veni înaintea împăratului. Rampsinit se minună foarte privindu-l, îi dede pe fii-sa în căsătorie ca celui mai vrednic dintre toți, care păcălise pe egipteni, cei mai șireți dintre oameni".

Tema acestei povestiri-snoavă relatată de Herodot este răspândită la toate popoarele și desigur, se trage, din mitologia greacă, unde Hermes, zeul comerțului și... protectorul hoților dar și cel care „a inventat" lira, flautul, măsurile și jumătățile precum și sportul a reușit prin viclenie, să fure boii lui Apollo, zeul binelui și al frumuseții, părintele lui Esculap, zeul medicinii.

Dar, dintre toate popoarele antice (ne informează tot Lazăr Șăineanu, în capitolul al VI-lea, al monumentalei sale opere, dedicat „istoricului basmelor"), indienii au cea mai bogată literatură în basme, povești și fabule. „Nu numai cărțile vedice și marile epopei naționale conțin (ca și poemele homerice) importante materiale folclorice, dar mai interesant e că dăm aici, pentru întâia oară în antichitate, de o literatură care să numere **opere speciale** compuse exclusiv din povești și basme". *Panciatanta*, atât prin vechime, prin expansiune, cât și prin influența pe care a exercitat-o **pentru literatura asiatică și europeană** este, fără îndoială, cea mai importantă. *Cele 5 cărți*, deci un fel de antologie de povești și basme, alcătuită **sub influență budistă**, merită toată atenția și pentru modul în care se dezvoltă ideea „animalelor

www.dacoromanica.ro

recunoscătoare", budismul recomandând „bunăvoință și compătimire pentru toate ființele viețuitoare, ba încă într-o măsură mai mare pentru animale decât pentru oameni". Tipul folcloric al **Animalelor recunoscătoare** reprezintă însă **o concepție universal-umană** pe care o regăsim și în basmele românești „izolat sau în legătură cu nerecunoștința omenească", dar mai ales în **credința** nestrămutată a animalelor față de om.

Și epopeile anticei Elade, create pe vatra fertilă a propriilor tradiții, au un caracter antrolologic. În *Iliada* apar **pigmei**, „oameni mari cât pumnul", care trăiesc, în luptă cu cocorii, iar *Odiseea* este „de la un capăt până la altul... o țesătură de povești artistic îmbinate, între care câteva au păstrat însă, cu toată împletitura lor mitologică, un caracter pronunțat de basme". Mai mult decât atât, chiar și ideea fundamentală care stă la baza *Odiseii*, – lipsa îndelungată a soțului, fidelitatea soției, întoarcerea soțului travestit în cerșetor, recunoașterea, în sfârșit, a acestuia, este **o formulă folclorică universală**. Alte exemple: Palatul cu ziduri de aramă și argint al lui Alcinou, împăratul faimos al feacienilor, câinii de aur care păzeau intrările palatului (**nemuritori** și **fără bătrânețe**), puterea vrăjitoarei Circe, care putea schimba prin farmece, pe oameni în animale sau viclenia lui Ulise, pentru a-l orbi pe fiul lui Poseidon, ciclopul Polifem, mâncătorul de oameni.

În Roma antică, gustul pentru povești pătrunsese de timpuriu și chiar ajunsese la modă. Ovidiu, în *Metamorfozele*, scria despre transformarea fecioarei Scylla în monstru; a lui Io, iubita lui Zeus, care, pentru a o ascunde de soția sa, a preschimbat-o în... vacă; a Philomenei, în privighetoare. În *Asinul de aur sau cele 11 cărți de metamorfoze* a lui Apuleiu, episodul *Amor și Psyche* este un adevărat basm, însuși autorul dându-i denumirea de „o poveste băbească" și care debutează chiar cu formula: „Erant in quadem civitas rex et regina..." „A fost odată într-o țară un împărat și o împărăteasă"... etc. Ideea care stă la baza tramei acestui adevărat basm (**despărțirea îndelungată a doi iubiți**, nenorociți din cauza unei greșeli a femeii, uneori a bărbatului, și unirea lor după multe suferințe se regăsește în basme, sub mii de forme, în toate timpurile și în toate continentele). L. Șăineanu amintește, de asemenea, despre *Istoria naturală* a lui Pliniu, – „adevărat repertoriu de materiale folclorice... cărora autorul pare a le acor-

www.dacoromanica.ro

da o existență istorică": norii plouă cu lapte și sânge, cu fier, cu lână, chiar și cu cărămizi, dacă nu cu... cârnați; în lume există tot felul de oameni ciudați, cu capete de câine, care latră în loc de a vorbi, cu cocoși care vorbesc, cu oameni care au câte un singur picior (Jumătate-de-om?), cu fete care se metamorfozează în bărbați... chiar în ziua nunții, cu arbori simțitori, care în funcție de necesitățile... istorice sunt de partea când a plebeilor, când a patricienilor". „Simpatia" dintre lumea vegetală și lumea oamenilor, **trăsătură caracteristică a basmelor**, o găsim și în China unde „din mormintele despărțite ale iubiților nenorociți, răsar doi cedri care își împletesc ramurile și rădăcinile", precum și în poveștile medievale, ca de pildă în *Tristan și Isolda*, când din mormântul primului a răsărit o plantă care s-a aplecat peste mormântul reginei, cu toată împotrivirea soțului-rege.

Dar, deși, fără nici o îndoială influența *Panciantantrei*, a *Iliadei*, a *Odiseii* și a *Metamorfozelor* a fost de o importanță deosebită în evoluția continuă a basmului, – motivul perfidiei și vicleniei feminine din povestea egipteană a celor *Doi frați* pare a sta și la rădăcinile celei mai celebre culegeri de basme, – *O mie și una de nopți*, „acest ocean în care s-au revărsat pâraiele fanteziei orientale", după cum caracterizează această minunată operă L. Șăineanu. *Halima* – numele culegerii în versiunea neogreacă (apărută și în limba română, în 1835, cu subtitlul *Povestiri mitologicești arăbești* – înnoadă firul poveștilor spuse de Șeherezada ca să scape de tradiția prin care șahul trebuia să-și ucidă soția după prima noapte de dragoste, cu cea a celor șapte înțelepți, atunci când un fiu de împărat, împotrivindu-se stăruințelor rușinoase ale uneia dintre femeile tatălui său (care l-a învinuit că ar fi încercat s-o necinstească), – prelungesc termenul osândei, spunând 7 povești în 7 zile și, în acest fel, trecând termenul fatal. Acest pretext îl găsim și în *Decameronul* lui Boccacio, apoi în *Treisprezece nopți plăcute*, culegere venețiană din secolul al XVI-lea care înmănunchează nu mai puțin de 74 de povești, precum și în altă colecție, intitulată *Cele 5 zile sau povestea poveștilor pentru desfătarea mititeilor*, apărută la Neapole în anul 1637. Subliniind originea folclorică a acestor culegeri, Lazăr Șăineanu face o apropiere firească între aceste basme și cele recunoscute în cele mai diverse provincii românești. Astfel, printre basmele din cele *Treisprezece nopți* se găsește și *Pisica lui Constantin*

www.dacoromanica.ro

Norocosul, care se aseamănă cu *Cotoşman năzdrăvanul* de Petre Ispirescu, dar şi cu *Le Chat Botté* – acel motan încălţat al lui Perrault, cu care acesta deschide o întreagă epocă de reînflorire a basmului, pretutindeni în lume (în 1697 apare în *Les contes de ma mère l'Oye*, în care „mama gâscă povesteşte diferite basme bobocilor săi". Drese sau mai puţin drese cu „sosul galanteriei medievale", basmele lui Charles Perrault (1628 – 1703) au deschis o largă cale de afirmare a basmului în toată Europa, subiectele din *Frumoasa din pădurea adormită*, *Fata cu scufiţa roşie*, *Barbă Albastră* fiind descoperite în folclorul tuturor ţărilor Vechiului Continent sau adaptate de către scriitori renumiţi, cum sunt: Contesa de Ségur, Fraţii Grimm, H.Ch. Andersen, C. Collodi, Selma Lagerlöf, Petre Ispirescu, Ion Creangă şi mai puţin cunoscuţii, din păcate, culegători români: D. Stăncescu, I. Pop-Reteganul, I.C. Visarion etc.

Scrise sau transcrise de Perrault sau de Fraţii Grimm, basmele îşi dovedesc vitalitatea şi prin felul cum se... metamorfozează miraculos devenind, adesea, altceva, deşi esenţa le rămâne aceeaşi. Soarta Scufiţei Roşii în versiunea lui Perrault devine ceea ce numesc specialiştii „o poveste de luare aminte", care pare a se adresa „unui public al saloanelor", şi are menirea de a preveni – unii spun, pe copil, alţii mai ales pe adult – „asupra primejdiilor şi capcanelor vieţii". Cum? În versiunea franceză, o fetiţă este trimisă de maică-sa la bunica ei „cu o clătită şi o oală cu unt". Pe drum ea întâlneşte lupul şi imprudentă îi povesteşte despre bunica ei care locuieşte în casa din pădure. Lupul atâta a aşteptat: a luat-o înainte, a mâncat-o întâi pe bunică, apoi pe fetiţa care a sosit mai târziu. Nu acelaşi tragic deznodământ îl are versiunea germană. Lupul, după ce a înghiţit-o pe bunică şi pe fată, a fost **spintecat** de un vânător, care le-a scos, mai apoi, vii din pântecele lupului. Prima versiune are menirea să trezească pe copii la bun-simţ şi judecată, versiunea fraţilor Grimm îşi propune un lucru practic... („made in Germany"): să-i adoarmă pe copii după o zi de joacă. Ultima povestire din poveştile lui Perrault, *Le Petit-Poucet* (Statu-Palmă) are şi în limba română o puzderie de variante, iar renumitul crou poartă diferite nume: Prichinduţă, Pipăruş, Nan din Găvan, Neghiniţă ş.a. Iată pe scurt basmul franţuzesc, repovestit de Lazăr Şăineanu:

www.dacoromanica.ro

„Niște oameni săraci aveau 7 copii, dintre cari cel mai mic era de tot mărunt și, când se născuse, nu era mai gros ca un deget (de unde și numele de «micul Policar»). Pe cât era însă de pitic, pe atâta era de isteț și de treabă. Părinții, neavând cu ce-și hrăni copiii, îi părăsiră într-o pădure și mititelul, zărind o licărire dintr-un vârf de copaci, își duse frații la o căsuță luminată. Acolo locuia un uriaș (ogre), care vru să-i mănânce (strigătul «Je sens la chaire fraîche» corespunde lui «Mie-mi miroase a om de pe tărîmul celălalt»), dar îi lăsă pe a doua zi. Uriașul avea 7 fete și femeia sa culcă pe băieți în aceeași cameră cu fetele. Noaptea, mititelul, ghicind că uriașul vrea să-i înjunghie, luă coroanele de aur de pe capetele fetelor și le așeză pe ale fraților săi, așa că fetele fură omorâte în locul lor. Apoi fugiră cu toții și scăpară de prigonirile uriașului, care se luă după dânșii cu niște cizme de 7 poște (bottes de sept lieues)".

În rândurile următoare, versiunea românească *Prichinduță* a lui D. Stăncescu, rezumată impecabil, de cel mai important discipol al lui B.P. Hașdeu, Șăineanu * :

„Niște oameni sărmani n-aveau copii și nevasta se ruga la Dumnezeu să-i dăruiască unul. Ea rămase însărcinată și născu o spuză de copii mititei ca gândacul și mulți foarte la număr, cari începură să plângă și să țipe. Bărbatul, văzând o așa sumedenie, îi aruncă într-un ciur și-i lepădă la o răspântie. Atunci, vaiete pe nevastă-sa!

Veni vremea mâncărei și, la sfârșit, mai rămăsese un codru de mămăligă și o bucată de brânză. Atunci nevasta suspină: «căci n-avem» și noi «un copilaș barim» care să guste! «... Mamă, uite-mă aici!», se auzi de undeva un strigăt și, căutând să vază de unde venea, găsi pe ciur un copilaș din cei mulți.

El ceru lui tată-său să meargă cu plugul să are și, intrând în urechea boului, începu să strige «– cea! hăis!» La pășune se dede jos din ureche și se așeză sub o frunză de tei. Niște tâlhari vrând să fure

* Pentru a gusta cu adevărat farmecul unor basme, neputându-le publica în întregime, am apelat la rezumatele judicioase, pline de calități literare, făcute de Lazar Șăineanu în *Basmele române*.

www.dacoromanica.ro

boii. Prichiduță strigă «te văz! te văz!» Se speriară hoții și, găsindu-l, vrură să-l omoare ca să-i ia boii, dar el le răspunse: «Să ne facem tovarăși!»

Prichiduță duse pe hoți la stâna satului, îi ascunse acolo și el însuși intrând în urechea oii, se puse să strige: «Săi, mă ciobane, că-ți fur oaia!» Și așa făcu de trei ori, iar a treia oară o fură și o dede pe mâna hoților mânând-o din ureche. Tot așa fură o pâine și un butoiaș de vin. Hoții se bucurau mult cu dânsul și-l duseră în pădure la scorbura unde grămădiseră bogățiile. Atunci Prichiduță se vorbi cu tată-său și, păcălind pe hoți, să fugă, încărcă sculele și bănetul. De atunci rămase tată-său bogat".

Influența celor opt basme, cuprinse în ediția princeps a lui Charles Perrault, a fost foarte mare, acestea având o imensă răspândire și găsindu-și mai ales „mulți imitatori".

Peste un secol, adică o dată cu apariția, în 1812, a *Poveștilor de copii și de casă* ale fraților Grimm, – **începe o nouă eră pentru studiile folclorice, învățați și scriitori din toate țările îndreptându-și atenția asupra tezaurului de povești poporale... sunt scoase la lumină colecții de basme, al căror număr, crescând pe zi ce trece, dovedeau interesul cu care începuse să se urmărească pretutindeni, adunarea comorilor spiritului poporal...** (L. Șăineanu).

Dacă cititorul contemporan cu Perrault nu putea să nu tresară la aluziile actualității din vremea acestuia, strecurate printre rânduri (modă, obiceiuri, mobilier, vestimentație) sau la înlocuirea unor mituri ancestrale cu altele mai noi, după apariția operei Fraților Grimm situația cititorilor maturi sau copii s-a complicat și mai mult, viziunea asupra basmului a lui H. Ch. Andersen, a lui Carlo Collodi, Lewis Carroll sau Oscar Wilde schimbându-se foarte mult, câteodată chiar structural. Această „schimbare la față" începuse, desigur, mult mai înainte, poate din 1726, o dată cu apariția Călătoriilor lui Samuel Gulliver în *mai multe țări ale lumii*, iar cu *Alice în țara minunilor*, atingându-se prin „năstrușnicile născociri cu idei specifice unei gândiri de matematician, cote neașteptat de subtile, altele decât în cazul basmelor celebre. Bineînțeles și în antichitate mulți filosofi, deși hrăniți la sânul lui Homer, îi contestau literatura, spunând, asemenea lui Platon,

www.dacoromanica.ro

că, „atunci când poetul stă pe trepiedul muzelor, nu-şi mai stăpâneşte mintea, ci, asemenea unei fântâni, lasă să curgă tot ceea ce vine". Oare aşa se întâmplă şi cu creatorii de basme de azi, delirul inspiraţiei făcându-i să atingă, uneori, piscuri nepermise, unele de neînţeles pentru copii, altele incitante chiar şi pentru specialişti? G. Călinescu, în *Estetica basmului*, fiind de părere că o analiză critică a basmului este nu numai posibilă ci şi obligatorie, nu se dă îndărăt să amintească de unii folclorişti şi băsmuitori actuali care n-au nici o competenţă literară, şi că mulţi dintre ei **se dedau la unele studii hazardate de sociologie genetică**, – obsedaţi de „operele capitale de istoric al religiilor ale lui James George Frazer şi de cele ale filosofului francez Léry-Bruhl, autorul lucrării *Mentalité primitive*". Creangă, care a prelucrat cu măiestrie folclorul, este mai autentic decât cei care nu se pricep cum să-l culeagă şi **îl falsifică**.

„După basmele lui H.Cr. Andersen, precizează cu subtilitate... Criticul nepereche, calul morţii cu trei picioare merge, şchiopătând, spre casa celui care urmează a muri... calul lui Odin are opt picioare, dar fără a nega puterea reminiscenţei mitologice, este clar, în virtutea libertăţii de a crea în basm în limitele şabloanelor, că în exemplele noastre calul cu trei picioare e un animal intenţionat ridicul, în vreme ce acela cu opt picioare înfăţişează o mare izbândă tehnică de ordin fabulos..." Şi mai multe concluzii în stilul scânteietor al lui G. Călinescu: **a**) Cunoaşterea şabloanelor, ne înlesneşte determinarea critică a valorii unui basm; **b**) Un unicat nu e un produs folcloric, dar asta nu înseamnă că basmele lui Creangă, care calcă regulile artistice ale folclorului, nu sunt **autentice**; **c**) Basmul evoluează şi în noile condiţii de civilizaţie, iar de dispariţia lui nu poate fi vorba; d) Mecanica şi armamentul modern pătrund în basmele actuale, voinicul... este acum... călare pe o rachetă şi se transportă „cu avionul din tinereţe – având... 99 de motoare – al împăratului..."

Dar, pentru a simţi gustul autentic al basmelor române şi pentru a sesiza firească evoluţie a acestora, Lazăr Şăineanu le-a împărţit în patru SECŢIUNI, clasificare susceptibilă la cea mai largă generalizare şi într-o serie mărginită de CICLURI, reprezentate prin tot atâtea idei fundamentale de natură mitică, etică sau psihologică. Fiecare ciclu cuprinde două sau mai multe **tipuri**, care reprezintă principalele

www.dacoromanica.ro

aspecte ale concepției primordiale. Prezentarea câtorva dintre aceste cicluri și exemplificarea lor printr-un basm pe care îl socotesc a fi tipic, va conduce spre o mai bună și largă înțelegere a întregului corpus al basmelor române cu care Șăineanu și-a îmbogățit nu numai magistrala lui operă, ci și știința folclorului.

* * *

În prima secțiune, cea a basmelor MITICO-FANTASTICE, sunt prezentate zece cicluri: „Ciclul părăsirilor sau om-animal", „Ciclul Femeia-plantă", „Ciclul Interzicerilor", „Ciclul Juruințelor", „Ciclul Metamorfozelor", „Ciclul Descinderilor infernale", „Ciclul Ascensiunilor aeriene", „Ciclul Expunerilor", „Ciclul isprăvilor eroice" și „Ciclul Fecioarei războinice".

În cadrul ciclului **părăsirilor** sau **om-animal**, sunt prezentate trei tipuri fundamentale: **1)** Amor și Psyche; **2)** Melusina; **3)** Neraida. Am ales, special, numai aceste denumiri pentru că basmele selecționate „respectă" variatele forme ale unor cunoscute mituri antice, subliniind, astfel, influența pe care acestea au exercitat-o asupra folclorului.

Psyche, de pildă, personifica la greci sufletul uman, dar frumusețea ei a trezit invidia Afroditei, zeița – printre altele – și a voluptății, motiv ca să-l trimită pe Eros, fiul ei, zeul iubirii, să o facă să se îndrăgostească de un... om urât. „S-a îndrăgostit chiar el de ea (e scris într-un dicționar de mitologie) și, conform înțelegerii dintre ei, nu se întâlneau decât noaptea, el interzicându-i să-i vadă chipul, condiție a fericirii lor". Psyche nu a rezistat, curiozitatea ei a fost mai mare, și-a încălcat jurământul, iar în aceeași clipă Eros a dispărut. Psyche l-a căutat îndelung, până când zeii, înduplecându-se, i-au îngăduit să-și revadă iubitul și „să fie primită printre nemuritori". Iată cum, acest frumos mit care, în treacăt fie spus, se aseamănă și cu cel indian al lui Urvaci și Pururava, precum și cu cel celtic, este „transcris" în... *Povestea porcului* de Ion Creangă:

„Un moș, dorind să crească vreun copil, porni să ia ce-i va ieși înainte și dete de un ***purcel*** *pe care-l luă de suflet. După un timp oare-*

www.dacoromanica.ro

care moşul povesti babei că împăratul locului făgăduise pe fata sa de nevastă celui ce va fi în stare să-i facă (de la casa aceluia până la curtea împăratului) un pod de aur pardosit cu pietre scumpe. Porcul ascultase şi zise moşului uimit, că el se însărcinează a-l face, trimiţându-l totdeodată să peţească pe fata împăratului, care i-o dede. «Purcelul toată ziua muşluia prin casă, după obiceiul său; iar noaptea, la culcare, lepăda pielea cea de porc şi rămânea un fecior de împărat foarte frumos».

Mama domniţei o învăţă să-i arză pielea. «Alei! femeie nepricepută, strigă el, ce ai făcut?! De te-a învăţat cineva, rău ţi-a priit; iar de-ai făcut-o din capul tău, rău cap ai avut!» Deodată se pomeni încinsă de un cerc de fier peste mijloc şi dânsul blestemă să nu nască, până ce nu o va atinge. Apoi, spunându-i să-l caute la **Mănăstirea de Tămâie**, *se făcu nevăzut.*

Ea porni şi ajunse la St. Miercuri care îi dede o furcă de aur, ce torcea singură; la sora sa, St. Vineri, de la care primi o vârtelniţă de aur (care depăna singură) şi de la sora sa St. Duminică, o cloşcă cu pui de aur. Ca şi celelalte, St. Duminecă întrebă toate vietăţile în ce parte e Mânăstirea de Tămâie? Numai un ciocârlan şchiop ştiind, el o şi duse într-acolo.

Aci scoase lucrurile minunate şi «îngrijitoarea de la palatul lui Făt-Frumos, o vrăjitoare straşnică, care închega apa» o lăsă pe hatârul lor să stea noaptea în odaia împăratului. Două nopţi d-a rândul vrăjitoarea îi dede lapte s-adoarmă. Înştiinţat de credinciosul său, Făt-Frumos rămase treaz a treia noapte şi, îmbrăţişând pe nevastă, plesni cercul şi ea născu copilul. Pe babă o pedepsi, legând-o de coada unei iepe sirepe".

Tipul de basm denumit *Neraida*, după numele celor 50 de micuţe-zâne, fiicele lui Nereu, care îl însoţeau întotdeauna pe Poseidon, zeul mării, este dat ca exemplu prin *Istoria preafrumosului Arghir şi a preafrumoasei Elena cea măiastră cu părul de aur*, carte foarte citită de stră-străbunicii noştri şi care a fost cu subtilitate rezumată în *Basmele române* în doar câteva rânduri: Roadele unui pom „piereau" în fiecare noapte; este prins „hoţul" care nu era altcineva decât unul dintre cei 7 (nu 50!) păuni-fete-păsări, care se prefac într-o mândră crăiasă şi părăseşte apoi pe iubitul ei, Arghir; acesta o caută pe

www.dacoromanica.ro

zână în **Neagra-Cetate** (marea?) unde întâlneşte un uriaş, care îl trimite cu un satir (ciocârlan) şchiop la locul dorit. Arghir e cuprins de un somn letargic, care îl face să rămână surd la jalnicele chemări ale zânei captive: păcălirea celor 3 draci, care se certau pentru 3 lucruri minunate: plaşcă, papuci de piele şi bici (cu care încins şi pocnind, unde gându-i este, acolo se pomeneşte); în sfârşit, revederea apoteotică a iubiţilor.

În cadrul ciclului FEMEIE-PLANTĂ, tipul *Daphne* este reprezentat de acele basme dintre care cele mai multe, chiar sunt intitulate: *Fata din dafin, Copilul din dafin,* – mic arbore cu frunze mereu verzi, lucioase şi aromate, cu care, în antichitate, erau împodobiţi învingătorii. Nimfa Daphne era iubită de zeul Apollo, ideal al frumuseţii masculine dar, odată, când era urmărită de acesta, a cerut ajutorul altor zei şi „în aceeaşi clipă" s-a prefăcut în dafin...

Basmele din aşa-numitul ciclu al INTERZICERILOR (cu cele două tipuri: „locurile oprite" şi „camerele oprite") – deţin un rol important în clasificarea basmelor deoarece, „la tot pasul răbdarea eroului este pusă la grea încercare", şi cum curiozitatea nu poate rezista ispitei, acesta are multe de înfruntat şi de suferit. Şi aceste interziceri stau sub semnul anticului mit al lui Orfeu care, în *Metamorfozele* lui Ovidiu nu îşi poate redobândi iubita, pe Eurydice, decât cu condiţia de a nu-şi arunca ochii înapoi, când aceasta iese din Infern. Şi într-o legendă biblică, i se recomandă soţiei lui Lot să nu privească înapoi, iar aceasta, neascultând, se preface într-o stană de sare. Printre cele aproape 20 de exemple de basme pe care le dă Şăineanu în cadrul ciclului Interzicerilor, cel mai reprezentativ este, poate, *Fiul Vânătorului* de Petre Ispirescu:

„Fiul unui vânător foarte meşter era nemulţumit că n-avea trişte (destin, ursită). *Sfătuit de o babă, el sili pe mamă-sa, vârându-i ţâţa sub talpa casei (se făcuse bolnav şi visase că se va însănătoşi de va suge sub talpa casei), să-i spuie unde sunt armele tatălui său şi porni în lume. Mama îl rugă să se ducă la vânat în toate părţile, numai în pădurea fildeşilor nu, căci altminterea nu va fi bine. Chibzuind ce animale să vâneze, se pomeni, fără să ştie cum, în pădurea fildeşilor, unde vână un fildeş, îi luă pielea, colţul şi plecă.*

Nevrând să vânză pielea credincerului de la curte, acesta îl

www.dacoromanica.ro

pârî împăratului că s-a lăudat să-i aducă oase de fildeş pentru clădirea unui palat şi piele de aspidă să-l învelească. Fu silit să plece şi ceru 1.000 de buţi cu vin şi 1.000 cu rachiu şi oameni să-i secе balta din pădurea fildeşilor, turnând înăuntru vin şi rachiu. Fildeşii, venind la adăpătoare, se scăldară câteva zile, apoi băură şi căzură morţi· îi jupui şi aduse oasele. Atunci împăratul îi porunci să aducă meşteri de la Nedeia Cetate, să zidească un palat. El ceru 100 corăbii cu sare şi porni pe mare, până ajunse la Nedeia Cetate. Această cetate era vestită pentru meşterii ei, cari învăţase meşteşugul de la zâne, şi nu putea nimeni să intre acolo. Acea cetate însă era lipsită de sare şi împăratul o schimbă pe meşteri, cari zidiră palatul şi se întoarseră.

În sfârşit, voinicul primi porunca s-aducă o cracă verde de la pomul din mijlocul raiului, ca să lumineze palatul noaptea ca ziua. El ceru 100 corăbii cu bucate şi 100 cu carne. Ajunse la împăratul porumbeilor, în ţara căruia era foamete şi, pentru merinde, el însărcină un porumbel ca să ducă pe fiul vânătorului acolo şi să rupă craca. Pe drum luă şi un vultur şi ajunse la grădina raiului. «Acolo nu era nicidecum noapte, căci pomul din mijlocul raiului lumina noaptea ca ziua». Porumbelul îi aduse o cracă şi aşeză rămurica în mijlocul palatului. Apoi murind împăratul, rămase în locu-i".

Ciclul JURUINŢELOR are două tipuri fundamentale: **A)** Jurământul conştient sau inconştient făcut unui demon; **B)** Pentru a nu mai plânge i se promite copilului, – o zână (aşa cum Calipso i-a promis lui Ulise nemurirea, dacă rămâne cu ea). Un basm reprezentativ pentru exemplificarea acestui ciclu este, după Şăineanu, *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte* de Petre Ispirescu:

„Un împărat şi o împărătească umblară zadarnic pe la vraci şi filosofi să caute la stele şi să le ghicească dacă vor face copii; în cele din urmă căpătară ceva leacuri de la un unchiaş, care le prezise că vor avea un singur copil, Făt-Frumos, dar parte de el n-o să aibă. Împărăteasa, luând leacurile, se simţi însărcinată. Dar înainte de ceasul naşterei, copilul se puse pe plâns şi tăcu numai după ce împăratul făgădui să-i dea Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte.

Copilul creştea şi se făcea din ce în ce mai isteţ şi mai înţelept. Când împlini 15 ani, Făt-Frumos ceru împăratului ce-i făgăduise la

www.dacoromanica.ro

naștere și, neputându-i da, porni să-și caute însuși făgăduința. El își alese un cal hubos și slab (îngrijit cu orz fiert în lapte, îi căzură hubele și rămase un cal trupeș cu 4 aripi), dar năzdrăvan, care sfătui pe stăpânu-său să ia armele și hainele tătână-său din tinerețe. După 3 zile și 3 nopți ajunseră într-o câmpie plină de oase omenești: era moșia unei Gheonoaie, care omora pe oricine îi călca hotarele. Odinioară femeie, blestemul părinților, pe care nu-i ascultase, o prefăcuse în pasăre. Când veni să-l prăpădească, Făt-Frumos îi luă un picior cu săgeata și o lăsă, numai dându-i înscris cu sângele ei că nu-i va face nimic. Ea-l ospătă 3 zile și primi înapoi piciorul.

Mai departe dederă de o câmpie, pe o parte cu iarbă înflorită, iar pe altă parte pârlită: era moșia unei Scorpii, vrăjmașă de moarte, deși soră cu Gheonoaia, având 3 capete și vărsând foc și smoală, pârlind iarba pe unde trecea. Făt-Frumos îi zbură un cap și o iertă, dându-i înscris, apoi îl ospătă și primi înapoi capul. Într-o câmpie înflorită, palatul strălucit al zânei nemuritoare Tinerețe fără bătrânețe era înconjurat de o pădure deasă și păzit zi și noapte de fiare sălbatice. Calul, zburând deasupra pădurei, atinse vârful unui copac și atunci toată pădurea se puse în mișcare: fiarele urlând, erau să-i prăpădească, de nu s-afla p-afară doamna palatului, «o zână înaltă, subțirică, drăgălașă și frumoasă», care da de mâncare puilor, adică fiarelor.

Făt-Frumos se însoți cu cea mai mică dintre surorile zânei, care îi dede voie să umble oriunde primprejur, nu însă prin Valea Plângerei. Trăia fericit și pururea tânăr; dar într-o zi, luându-se după un iepure, trecu fără să știe în Valea Plângerei și-l apucă dor de părinți.

Pornind să-i revază, el găsise pe moșiile Scorpiei și Gheonoaiei orașe și oameni. *Făt-Frumos nu se putea dumeri, cum se schimbase toate în câteva zile, pe când în adevăr trecuse sute de ani. Pe drum căruțise cu totul și află palatele părintești dărâmate și cu buruieni crescute pe dânsele. Coborându-se în pivniță. Moartea ieșind dintr-un tron hodorogit, îi trase o palmă și căzu de se făcu țărână".*

Ciclul METAMORFOZELOR, a cărui „trăsătură distinctivă o formează seria de transformări prin care trece eroul sau eroina, spre a

www.dacoromanica.ro

reveni la forma inițială" – are două tipuri principale: 1) Tipul *Iason* (unul dintre cei 50 de argonuți, printre care Heracles și Teseu), care a adus din Colhida „berbecul cu lâna de aur; 2) Tipul *Copii de aur*, a cărui cea mai veche și tipică formulă o găsim în *1001 de nopți*, când două surori sunt geloase pe sora lor cea mică:

„Dintre cele 3 surori, cea mare dorea să ia de bărbat pe marele brutar al Sultanului, cea mijlocie pe marele său bucătar, iar cea mică pe însuși Sultanul, căruia îi va naște un fecior cu părul de o parte de aur și de alta de argint. Surorile invidioase substituiesc copiilor născuți, doi băieți și o fată, un câine, o pisică și o bucată de lemn. Pe nenorocita Sultană o bagă într-o odăiță cu fereastra totdeauna deschisă la ușa geamiei, și trecătorii trebuiau s-o scuipe în față. Copiii, expuși pe apă, sunt adoptați și crescuți de grădinarul Sultanului. Făcându-se mari, o femeie deșteaptă în domniță dorul de a avea ***pasărea vorbitoare, arborele cântăreț și apa galbenă-aurie.*** *Înainte de a porni să le aducă, frații dau domniței câte un semn prevestitor de peire: cel mare un cuțit, din care va picura sânge; cel mai mic niște mătănii, ale căror boabe nu se vor mai înșira. Un bătrân derviș le arată locul unic, unde se află acele lucruri minunate. Cei doi frați sunt schimbați în stane de piatră, apoi scăpați de sora lor, care ia pasărea, arborele și apa. La un ospăț, pasărea descoperă Sultanului toată întâmplarea".*

Ciclul DESCINDERILOR INFERNALE este deosebit de interesant, pentru că evidențiază încă o dată, dacă mai era nevoie, influența mitologiei elene asupra evoluției basmului („descinderile" lui Bacchus, Teseu, Orpheu, Ulise în Hades) și cuprinde trei tipuri importante: *Teseu* (erou legendar, de origine solară, unificatorul Aticii); *Hesperidele* (cele 3 nimfe, fiicele lui Atlas, păstrătoarele vestitelor mere de aur); *Deceurile* (basme a căror formă interogativă, de ghicitoare, oferă soluții unor probleme supranaturale).

Un basm celebru, *Prâslea cel voinic și merele de aur* de Petre Ispirescu, este revelator în privința conținutului acestui ciclu:

„În fundul unei grădini împărătești creștea un măr care făcea mere de aur, dar împăratul n-avuse încă parte a mânca mere coapte

www.dacoromanica.ro

din acel pom, căci venea cineva noaptea şi le fura. Toţi paznicii, cari priveghеau până la miezul nopţei, se simţeau atunci cuprinşi de piroteală şi adormeau.

Pândiră şi cei doi fii mai mari ai împăratului, dar în zadar. Atunci Prâslea se puse şi el la pândă. Aşezat între ţepuşe, ca să nu adoarmă, el sta gata cu arcul şi, când auzi un fâşâit pe la revărsatul zorilor, dede cu săgeata şi un gemăt ieşi de lângă pom. După ce culese câteva mere şi le duse la tată-său, Prâslea, însoţit de fraţii săi, porni în căutarea hoţului. Fraţii, pizmuind vrednicia celui mic, plecaseră bucuros, cu gândul să-l piardă. Luându-se cu toţii după dâra sângelui, ajunseră la o prăpastie, unde părea că locuia furul merelor. Cu nişte funii groase se coborâră întâi fraţii mai mari, dar după învoială scuturând frânghia, fură scoşi afară. Venind rândul lui Prâslea, se lăsă în prăpastie şi ajunse pe tărâmul celălalt.

Acolo dede de nişte palate de aramă, de argint şi de aur, unde locuiau zmeii (furii merelor de aur), cari răpiseră 3 fete de împărat. Sosirea lor o vestea buzduganul: «Acum e timpul când are să vie la prânz şi are obicei de aruncă buzduganul... N-apucă să isprăvească vorba şi se auzi ceva că şuieră, că loveşte în uşă, în masă, şi buzduganul se arătă şi se aşeză în cui. Dară Prâslea luă buzduganul, îl azvârli înapoi mai departe decât îl azvârlise zmeul; şi când era prin dreptul lui, îl atinse pe umere». Zmeul, simţind urmă de om pământean («aci miroase a carne de om de pe tărâmul celălalt!») şi zărind pe feciorul de împărat, îi zise: « Cum vrei să ne batem? în buzdugane să ne lovim, în săbii să ne tăiem, ori în luptă să ne luptăm? – Ba în luptă, că e mai dreaptă, răspunse Prâslea». Şi Prâslea se luptă cu zmeul şi-l răpuse. Tot aşa făcu cu al doilea. După ce se luptă mult timp cu al treilea, când fu pe la nămiezi, se făcură amândoi două focuri şi aşa se bătură, până ce un corb aduse în unghiile sale seu şi-l puse pe viteazul Prâslea, care prinse mai multă putere.

Omorând astfel pe toţi zmeii şi făcând din palaturile lor 3 mere (lovindu-le cu un bici vrăjit), ajunse cu fetele la groapa prăpastiei. Clătinând frânghia, fraţii scoaseră mai întâi cele 2 fete mai mari, hotărâte a fi ursitele lor, apoi pe fata cea mică, logodnica lui Prâslea. Dar fraţii îşi puseră în gând să-l piardă şi, venind rândul lui Prâslea să fie scos, el, presimţind, legă o piatră de frânghie şi fraţii îi

www.dacoromanica.ro

dederă drumul, crezând că l-au prăpădit. Luară apoi fetele, le duseră la împăra-tul, căruia spuseră că fratele lor s-a prăpădit, şi se cununară cu ele; dar cea mică nu voia deloc să se mărite.

Pe când Prâslea plângea de trădarea fraţilor, văzu un balaur care voia să mănânce nişte pui de zgripsor. El apucă paloşul şi-l răpuse. Puii îi mulţumiră, dar îl ascunseră, să nu-l înghiţă mama lor de bucurie. Drept răsplată pentru binefacere, el îi ceru să-l scoată pe tărâmul celălalt. Porniră, având 100 oca de carne şi 100 pâini, ca să mănânce zgripţoroaica pe drum. Când era aproape să iasă deasupra, pasărea mai ceru de mâncare şi, bucatele sfârşindu-se, Prâslea îşi tăie o bucată de carne din coapsă şi i-o dede, dar în urmă i-o puse la loc.

Ajuns la împărăţia tatălui său, află că logodnica sa e silită să se mărite şi, ca să mai zăbovească, fata ceru împăratului să-i facă o furcă de aur care să toarcă singură. Prâslea se băgă ucenic la starostele argintarilor, căruia porunci se împăratul s-o facă, şi i-o dede, scoţând-o din mărul zmeului luat de el. Fata simţind că vine de la iubitul ei, mai ceru o cloşcă cu pui de aur, pe care o făcu asemenea. Prâslea, dus la palat, fu recunoscut şi, povestind istoria, fraţii primiră o pedeapsă dumnezeiască (fiară omorâţi de săgeţi), iar el se cunună cu fata cea mică".

Desigur, interesant de a fi menţionate sunt şi ciclurile: ASCENSIUNILOR AERIENE (în care eroul sau eroina, în loc de a coborî pe „Celălalt tărâm"..., colindă prin regiunile atmosferice) cu tipurile *Arborele Ceresc* şi *Animale-cuminţi*; ciclul EXPUNERILOR, cu tipurile *Andromeda* (fiica regelui Etiopiei, Cefeu, este „expusă", legată de o stâncă, să fie jertfită unui monstru marin, creat de Poseidon, dar este salvată de Perseu, fiul lui Zeus şi al Danaei, care mai apoi a luat-o de soţie); tipul *Danae* (fiica primului soţ al Euridicei, care, pentru că trebuia să se... supună lui Zeus, tatăl ei, Acrisin, a închis-o într-un turn; Zeus s-a transformat într-o minunată ploaie de aur şi astfel Danae... l-a născut pe Marele erou Perseu, întemeietorul oraşului Micene, reşedinţa ulterioară a atrizilor, din care dinastie făcea parte şi Atreu, cel ce din răzbunare l-a făcut pe Tieste să mănânce, la un ospăţ, din carnea propriilor lui fii, pentru care faptă... „şi Soarele s-a oprit din mersul lui pe cer".)

www.dacoromanica.ro

Un ciclu important, menţionat în *Basmele române* este cel al ISPRĂVILOR EROICE, cu două tipuri fundamentale: *Apă vie şi apă moartă* şi *Ileana Cosânzeana*. Apa vie, vindecătoare, apare în nenumărate basme româneşti dar şi în cele italiene, lorene, corsicane, neogreceşti, unde mai descoperim personaje precum cocoşaţi şi spâni, dar şi altele... auxiliare, corespunzătoare lui Flămânzilă, Setilă... etc., pe care le întâlnim şi „într-o poveste bretonă, sub numele: Le Mangeur (Mange-Tout), le Buveur (Boit-Tout), le Coureur (Attrape-Tout), le Tireur şi Fine-Oreille, care ajută un flăcău să dobândească pe fata împăratului..." – personaje uluitor de asemănătoare cu cele imortalizate de marele Creangă, în *Harap Alb*, dar pe care, în mod sigur, Nică a lui Ştefan al Petrei, din Humuleşti, le cunoscuse doar din folclorul moldovenesc. Transcrierea rezumatului acestui basm făcut de Şăineanu este un model de cum poate fi repovestit copiilor care nu citesc sau încă nu s-au obişnuit cu lecturi mai lungi:

„Verde-împărat, având numai fete, scrise fratelui său să-i trimeaţă pe cel mai vrednic dintre feciorii săi, să-l lase împărat după moarte. Ca să ştie pe care s-aleagă, împăratul puse la încercare bărbăţia fiilor săi. Porni mai întâi cel mare: dar ajuns la un pod, îl întâmpină tată-său îmbrăcat într-o piele de urs: se sperie şi se întoarse. Tot aşa păţi şi cel mijlociu.

Fiul cel mic, sfătuit de o babă pe care o miluise, ceru calul şi armele tatălui său din tinereţe; îşi alese din grajd o răpciugă de cal grebenos, care mâncând jăratic, se făcut tânăr şi frumos. Pornind, ajunse la pod, unde întâmpină cu bărbăţie ursul, adecă pe tată-său, care-l sfătui să se ferească în drum de spâni (îi mai dede şi pielea de urs), şi se despărţiră. Dar cu tot sfatul tatălui său, se văzu nevoit în drum a tocmi slugă un spân, care-l păcăli să se vâre într-o fântână, de unde nu ieşi decât jurându-i că de atunci înainte el va fi slugă şi Spânul nepotul împăratului, dându-i ascultare şi supunere la toate. Spânul îi puse numele de Harap-Alb şi porni înainte. Ajuns la împărăţie, Spânul se înfăţişă înaintea împăratului şi pe Harap-Alb îl trimise la grajd să îngrijească de cai. Apoi Spânul însărcină pe Harap-Alb să aducă împăratului:
1. Salată din grajdul ursului. Sf. Duminecă îl învaţă cum s-o ia:

www.dacoromanica.ro

aruncându-i pielea cea de urs, dobitocul se opri şi voinicul putu culege salată.

2. Pielea cerbului cu cap cu tot, bătute cu pietre scumpe: «Acel cerb are o piatră în frunte, de străluceşte ca un soare; dar nu se poate apropia nimeni de cerb, căci este solomonit şi nici un fel de armă nu-l prinde; însă el pe care l-ar zări, nu mai scapă cu viaţă. De aceea fuge lumea de dânsul de-şi scoate ochii. Şi nu numai atâta, dar chiar când se uită la cineva, fie om sau orice dihanie a fi, pe loc rămâne moartă». Tot Sf. Duminecă îl ajută: ea îi dede obrăzarul şi sabia lui Statu-Palmă-Barbă-Cot şi-l învăţă cum s-omoare cerbul; îi jupui pielea şi-i aduse capul.

3. Pe fata Împăratului Roşu. În drum cruţă nişte furnici (primind o aripă de amintire la nevoie) şi nişte albine (primind asemenea o aripă). Mai departe întâlni un om, care se pârpălea pe lângă un foc de 24 de stânjeni de lemne şi striga că moare de frig; apoi altul, care mânca brazdele de pe urma a 24 de pluguri şi striga că crapă de foame; altul, care bea apă de la 24 de iazuri şi o gârlă şi ţipa că moare de sete; în urmă altul cu un singur ochi mare, cu care închis vedea până şi în măruntaiele pământului; şi în sfârşit altul, care se putea lăţi aşa, de cuprindea pământul în braţe şi altă dată se lungea de ajungea la stele şi umbla vânând la păsări. Harap-Alb, luând pe toţi aceşti tovarăşi ajutători (Gerilă, Flămânzilă, Setilă, Ochilă, Păsări-Lăţi-Lungilă), ajunseră la Împăratul Roşu.

Împăratul îi culcă peste noapte în camera cea de aramă înfocată cu 24 de stânjeni de lemne, dar Gerilă îi scăpă, înghemând cuptorul cu suflarea-i. A doua zi le dede de mâncare şi de băut: 12 harabale cu pâine, 12 ialoviţe fripte şi 12 buţi cu vin: Flămânzilă şi cu Setilă le isprăviră pe toate. Apoi împăratul îi porunci, dându-i o merţă de sămânţă de mac amestecat cu nisip, s-aleagă până dimineaţă macul şi nisipul de o parte: furnicile chemate în ajutor de Harap-Alb săvârşiră lucrul întocmai. În urmă împăratul îi porunci să-i străjuiască fata toată noaptea. La miezul nopţei fata se făcu păsărică, dar Ochilă şi cu Păsărilă o prinseră şi o aduseră îndărăt. Apoi împăratul îl puse pe Harap-Alb s-aleagă între fata lui şi alta de suflet aidoma cu dânsa: albina, chemată în ajutor, se puse pe fruntea fetei adevărate şi aşa o cunoscu. În sfârşit fata îi porunci ca turturica ei şi

www.dacoromanica.ro

cu calul lui Harap-Alb să pornească împreună s-aducă 3 smicele de măr dulce şi apă vie şi apă moartă, de unde se bat munţii în capete: care se va întoarce întâi, rămâne stăpânul său biruitor.

Întorcându-se întâi calul, fata porni cu Harap-Alb şi, ajungând la curtea Împăratului Verde, ea făcu cunoscut tuturor vicleşugul Spânului. El se repezi atunci la Harap-Alb şi-i tăie capul cu paloşul, dar şi dânsul fu sfâşiat de calul lui Harap-Alb. Iar fata Împăratului Roşu «repede puse capul lui Harap-Alb la loc, îl încunjură de trei ori cu cele trei smicele de măr dulce, turnă apă moartă să stea sângele şi să se prinză pielea, apoi îl stropi cu apă vie, şi atunci Harap-Alb îndată învie». Apoi se cununară şi trăiră fericiţi".

Ciclul FECIOAREI RĂZBOINICE pune în lumină, s-ar părea, o preocupare a oamenilor din toate timpurile (valabilă şi azi) şi anume cea a... schimbării sexului; o descoperim, în *Mahabharata* şi *Panciatantra*, în *Sindbad* şi *Metamorfozele*, în basmele toscane, bretone şi portugheze. Cea mai nimerită exemplificare Şăineanu o face rezumând basmul românesc *Un ochi râde şi altul plânge* de N.D. Popescu:

„Un împărat plângea necurmat cu ochiul drept şi râdea cu cel stâng. Întrebat de fetele sale pentru ce plânge cu ochiul drept, el răspunse: fiindcă n-are fecior care să-l apere de vrăjmaşi în vreme de primejdie, mai ales că un împărat puternic se ridicase cu război împotriva sa.

Atunci fata cea mai mare se oferi a merge, îmbrăcată bărbăteşte, în locul său. Dar el vrând să-i cerce bărbăţia, se făcu fiară mare şi groaznică (cu părul de urs şi capul de mistreţ) şi se ascunse sub un pod, pe unde trebuia să treacă; fata, speriată de acea fiară, se întoarse înapoi, şi tot aşa făcu fata mijlocie.

Cea mică, alegându-şi un cal bătrân, slab şi spetit (care hrănit cu orz şi periat de 9 ori pe zi, se făcu sănătos şi frumos) porni şi dânsa. Calul, care era năzdrăvan, îi spuse dinainte cine e dihania de sub pod, şi aşa putu trece înainte.

În cale scăpă de moarte un balur (nu putuse să înghiţă un cerb) care, dându-se peste cap, se făcu un mândru voinic. Apoi balau-

www.dacoromanica.ro

rul o rugă să meargă la maică-sa să-i mulţumească pentru mântuirea-i. Ajunsă acolo, zmeoaica simţi că voinicul adus avea ochi de fată mare şi-l puse la cercare (calul o povăţui cum să facă): ea ascunse sub aşternutul fetei o cracă de rozmarin, dar îl găsi a doua zi verde şi fraged, semn că e flăcău; o puse apoi să sară peste un pârleaz înalt în grădină şi ea sări sprinten ca un voinic; o duse în urmă prin haznale împărăteşti, unde erau giuvericale, scumpeturi şi arme; ea ceru arme. După ce izbuti astfel în toate cercările, ea ceru zmeoaicei calul galben ce fuge ca gândul, şi plecă.

Zburând cu calu-i în slva cerului, arătă zmeoaicei cosiţele şi ţâţele şi ea, văzându-se înşelată, scoase un ţipăt şi căzu grămadă. Dar, feciorul ei, nebun de dragostea fetei, se duse după dânsa şi, ajutându-i să biruiască pe duşmani (otrăvindu-le merindele), o luă de soţie. Împăratul, văzându-se scăpat, începu să râză cu amândoi ochii".

În cea de a II-a Secţiune a basmelor româneşti, Lazăr Şăineanu include poveştile etico-mitice – cu trăsături vădit psihologice, pe care le încadrează în Ciclul CELOR TREI FRAŢI (cu preferinţă pentru cel mai tânăr, Prâslea), – ecoul străvechiului obicei al „dreptului celui mai tânăr, care a existat în mai multe ţări europene: Franţa, Germania Anglia şi care ar data dintr-o epocă de poligamie, când se explică uşor preferinţa faţă de fiul celei mai tinere soţii". Antichitatea clasică ne prezintă multe întâmplări legate şi de doi fraţi (de obicei gemeni: Amphion şi Zethe, Castor şi Pollux, Măr şi Păr sau „de cruce"), cărora li se dedică ciclul CELOR DOI FRAŢI, în cadrul căruia sunt incluse basmele *Luceafărul de ziuă* şi *Luceafărul de noapte* de P. Ispirescu şi *Făt-Frumos din lacrimă* de Mihai Eminescu. Din ciclul ANIMALELOR RECUNOSCĂTOARE („în opoziţie cu nerecunoştinţa omului") face parte basmul vânătoresc *Feciorul de împărat cel cu noroc la vânat* de Al. Odobescu, precum şi *Aleodor-împărat* de Ispirescu. Reminiscenţă şi ecou a miturilor antice sunt şi basmele incluse în ciclul FEMEII PERFIDE, cu cele două tipuri reprezentative: *Scylla*, fiica atrăgătoare a regelui Ninos, cea care furând din capul părintelui ei părul de purpură în care sta toată puterea sa i-a dăruit-o legendarului rege al Cretei, Minos, fiul lui Zeus şi al Europei; trădarea

www.dacoromanica.ro

aceasta a fost greu pedepsită de învingător care, aşa după cum scrie şi Ovidiu în *Metamorfozele*, s-a transformat în „acel monstru nesăţios, înconjurat de câini grozavi, care făceau să răsune Marea Sicilici de urletele lor". Şi celălalt ciclu – DALILA, îşi trage sevele dintr-o legendă, de astă dată biblică, în care iubita lui Samson, trăgându-l de limbă pe eroul iudeu, a aflat că, dacă l-ar tunde cineva, „atunci s-ar depărta de mine puterea şi eu aş fi ca ceilalţi oameni".

Dacă în mitologia greacă Zeus s-a putut căsători cu sora lui Hera, zeiţa protectoare (culmea-culmilor!) a căsătoriei şi maternităţii, anticii regi egipteni erau obligţi să ia în căsătorie pe sora lor (Cleopatra a devenit astfel nevasta fratelui ei Ptolomeu), iar mai aproape de zilele noastre, în epoca medievală, Atila s-a însurat cu propria lui fiică Esca – acest fapt devenit posibil şi în folclor, „Soarele îndrăgostindu-se de soră-sa Ileana Sânziana" (doamna florilor şi a garoafelor). A trebuit să intervină Dumnezeu care a preschimbat-o pe Sânziana în Lună, osândindu-l în acest fel pe Soare să n-o întâlnească în veci... Aceste căsătorii sau intenţii de căsătorie incestuoasă fac obiectul multor bsme incluse în ciclul INCESTULUI, din care cea mai renumită, devenind tipică pentru acest tip, fiind *Peau-d'âne* (*Pielea de măgar*) de Ch. Perrault.

„Un rege promite de a nu lua de soţie decât o femeie tot aşa de frumoasă ca răposata regină şi alegerea cade pe fiică-sa. Sfătuită de naşa ei, o zână, ea cere regelui succesiv trei rânduri de haine (de culoarea cerului, a Lunei şi a Soarelui) şi la urmă o haină din piele de măgar. Străvestită sub acea piele şi punând pe celelalte într-o lădiţă, ea fuge din casa părintească şi intră ca servitoarea în curtea unui alt rege. Fiul regelui îi surprinde frumuseţea şi, căzând la pat de dragoste, rogă pe mamă-sa ca Peau-d'âne să-i facă o turtă cu mâna ei şi într-însa bagă ea inelul. Atunci el spune reginei că nu va lua de soţie decât pe aceea căreia i se va potrivi inelul şi, brodindu-se în degetul eroinei, se căsătoreşte cu dânsa, la nuntă fiind de faţă şi tatăl miresei".

Un basm românesc, cu subiect asemănător, este *Găinăreasa* de Petre Ispirescu.

Ciclul MAMEI VITREGE cuprinde basme deosebit de gustate

www.dacoromanica.ro

de cititorii copii: *Cenuşăreasa* şi *Fetele cuminţi şi harnice ale... moşului*, ieşind, întotdeauna, cu bine, din toate situţiile însolite în care sunt antrenate. Sunt, astfel, binecunoscute basmele *Fata babei şi fata moşului* de Ion Creangă şi *Fata moşului şi fata babei* de P. Ispirescu, al cărui rezumat, făcut cu multă pricepere de L. Şăineanu, îl transcriem în continuare:

„Un moş şi o babă aveau câte o fată din altă căsătorie: fata babei era leneşă, iar a moşului vrednică şi smerită. Pe dânsa o însărcină baba cu dereticarea casei şi mai ales ea trebui să aţâţe focul în toate dimineţile.

Odată baba se sculă peste noapte şi udă peste locul unde fata învelise focul. Când se trezi fata şi găsi focul stins, se urcă pe bordei şi de acolo zări o luminiţă. Luându-se după acea zare, ajunse la nişte unchiaşi (erau Dumnezeu şi Sân-Petru), cari se încălzeau la foc. Până să se facă jăratec, Dumnezeu îi spuse să-i caute în cap şi ea găsi un păduche, pe care-l lăsă jos pe nebăgate în seamă: «– Ai găsit ceva? o întrebă Dumnezeu. – Da, un mărgăritar!» Atunci Dumnezeu îi dede foc şi o binecuvântă, zicând: «Pe unde vei călca tu, fetico, să răsară numai busuioc şi lămâiţă, părul să ţi se facă ca beteala şi când te vei pieptena, să cază mărgăritare!»

Când văzu baba darurile fetei, trimise şi pe fie-sa. Ea ajunse la unchiaşi şi găsind în cap un păduche, ocărî pe Dumnezeu şi apoi se repezi la jăratec. Atunci Dumnezeu zise: «Fetico, să fie după inima ta, vorbele să-ţi iasă din gură hodoronc-tronc, părul tău să fie poleit de lindeni şi umbletul să fie urma şi ruşinea!» Şi aşa fu răsplată după faptă".

Desigur, Lazăr Şăineanu (1859, Ploieşti – 1934, Paris), cel mai important discipol al lui B.P. Haşdeu, scriind lucrarea sa capitală *Basmele românilor* (despre care S.Fl. Marian era de părere că este „opera cea mai completă ce posedă folclorul asupra literaturii orale") – nu putea să nu prezinte şi ciclul PEŢIRILOR (*Fata cu trei peţitori* de P. Ispirescu), ciclul FATALITĂŢII (*Dreptatea şi Strâmbătatea* de Pop-Reteganul), ciclul URIAŞILOR şi PITICILOR (*Păsări-Lăţi-Lungilă* al lui Creangă şi *Neghiniţă* de B.Şt. Delavrancea), ciclul

www.dacoromanica.ro

OMULUI VITEAZ (*Spaima Zmeilor* de I. Fundescu), iar în Secţiune a III-a, ciclurile: DUMNEZEU (*Finul lui Dumnezeu* de Sbiera), NECURATUL (*Dracul şi ucenicul*, basm bănăţean), MOARTEA (*Strigoii* de Sevastos).

În Secţiunea a IV-a şi ultima a *Basmelor române*, Şăineanu, prezintă poveştile glumeţe, adică snoavele. „Snoavele, remarcă el, sunt bogat reprezentate la toate popoarele şi la unele dintr-însele ele constituie un gen literar de mare importanţă pentru transmiterea orală a poveştilor." Din această categorie folclorică, „elementul fantastic lipseşte cu desăvârşire şi totul se reduce la o întâmplare mai mult sau mai puţin hazlie", iar în literatura poporană română punctul de plecare îl reprezintă aventurile lui Păcală (isprăvile sale fiind versificate de Petre Dulfu) şi Tândală, ale căror fapte „caraghioase şi viclene formează substratul unui întreg ciclu anecdotic (Pann, Ispirescu, Speranţa, Stăncescu etc.). Variante derivând din ciclul OMUL VITEAZ, eroii acestor snoave sunt consideraţi a fi un fel de Heracleş (Hercule), Păcală, care în loc să se lupte, să spunem, cu Ciclopii, se iau la trântă sau la joacă cu dracii, în special cu Scaraoschi. O mostră plină de haz şi de tâlc ne-o oferă *Dănilă Prepeleac* de Ion Creangă:

„Din doi fraţi, cel mai mic, Dănilă Prepeleac, era sărac, leneş şi prost. Într-una din zile, trimis de frate-său la târg să vânză nişte boi, îi schimbă pe un car, apoi carul pe o capră, capra pe un gânsac şi gânsacul pe o pungă, aşa că din o pereche de boi se alese cu o pungă goală.

Fratele-său, dându-i a doua oară un car cu boi, el tăie în pădure un copac mai mare, care, căzând peste boi, îi ucise. Atunci frate-său nemaivoind să ştie de el, Dănilă puse mâna pe o iapă şi pe o secure şi o şterse la heleşteu, să-şi caute toporul ce-l aruncase după nişte lişiţe.

Frate-său spunându-i că ar fi bun de călugăr, Dănilă se apucă pe lângă iaz să dureze o mănăstire. Un drac, care ieşise din iaz, văzându-i isprava, dede de ştire lui Scaraoschi, căpetenia dracilor, şi el îi trimite un burduf plin cu bani.

Mai înainte însă dracul îi încercă puterile: Necuratul înconjură iazul de 3 ori cu iapa în spate, iar Dănilă o luă între picioare şi

www.dacoromanica.ro

ocoli iazul călare; la întrecerea în fugă, Dănilă spuse Necuratului că iepurele e copilul său cel mai mic şi să se ia după el; iar la trântă îl puse să se încerce mai întâi cu unchiul său bătrân, moş Ursilă; la chiuit, legându-l la ochi, Dănilă trase Necuratului cu drughineaţa peste tâmple.

Speriat de puterile lui Dănilă, dracul îi duse hurdufiul cu bani până acasă, unde copiii săracului tăbărâră asupra Necuratului şi-l schingiuiră, că abia scăpă din mâinile lor".

Despre Păcală, care uneori este confundat cu Pepelea, unii cercetători îl consideră „un erou de caracter moral, cu o putere de ingenuu în precumpănire magico-instructiv-operatoare", văzând în el chiar „un zeu solar", iar în copacul căruia Păcală îi vinde vocea... „arborele cosmic Ygdrasil". De altfel, Păcală, sub diferite denumiri poate fi întâlnit pretutindeni în lume: Giufa sau Firrazzano în snoavele siciliene, Vardiello, în cele napolitane, Jean le Diot în poveştile bretone, în versiunea corsicană, Andrei (care taie nasul unui popă). În opoziţie cu Păcală, Tândală şi Pepelea, care înţeleg pe de-a-ndoasele tot ce li se spune, greşesc însărcinările şi fac numai nerozii; în snoavele populare româneşti mai apar: Moş-Lăcustă (Ispirescu, Stăncescu), bătrânul isteţ care scapă din orice încurcătură datorită ingeniozităţii sale şi Moş-Arvinte, un adevărat înţelept-viclean (Pop-Reteganul şi Pann).

„Pentru basmele populare (scrie Ovidiu Bârlea în Prefaţa la *Basmele române*) nu încercase nimeni o sistematizare de acest fel, colecţiile cele mai riguros întocmite mulţumindu-se cu un indice de motive folclorice... Aşadar, opera lui Şăineanu este şi o lucrare în domeniul poveştilor care însumează repertoriul naţional cunoscut şi accesibil într-o formă condensată, cu tipurile şi variantele lor orânduite într-un sistem care să facă vizibilă înlănţuirea tematică a acestora. Lazăr Şăineanu a avut darul de a-şi impregna frazele cu efervescenţa spiritului său... şi îl trage după sine pe cititor, pagină cu pagină. Ea (cartea) a izgonit orice urmă de ton didactic, invitând irezistibil la o lectură festivă".

www.dacoromanica.ro

CALUL TROIAN ŞI... NĂRĂVAŞII ARMĂSARI AI CAVALERILOR MEDIEVALI

Literatura medievală cavalerească s-a răspândit, la începuturile ei, numai în limba franceză, existenţa *Cântecelor de gesta eroice* fiind menţionate în *Cronica de la Saint-Riquer*, încă din anul 1088. Poemele epice sau eroice franţuzeşti ale Evului Mediu au fost împărţite, la începutul secolului al XIII-lea, în trei cicluri:

N'ent que ***trois gestes*** *en France bien dotée.*
Du roi *de France est le plus honorée*
E l'autre après, bien est droit que je l'die
Est ***de Doon*** *à la barbe fleurie...*
La tierce geste, qui se fit tant priser.
Fu ***de Gasin de Mouglane*** *le fier.*

Aşadar, primul ciclu povesteşte (în versuri de 10 silabe) despre pelerinajul regelui Charlemagne şi eroismul lui Roland, în al doilea despre barba colilie a lui Doon şi despre Gormont şi Isembart, în al treilea se relatează despre încoronarea lui Ludovic şi „cărăuşia" lui Guillaume la Nînes când, reeditând vicleşugul cu Calul Troian, acesta „organizează un convoi de căruţe, încărcând în ele butoaie în care se ascund cavalerii", pentru a-i alunga pe sarazinii ce ocupau oraşul. Fiecare dintre aceste cicluri are povestea şi farmecul lui, dar pe copii îi va interesa, desigur, cel mai mult *La chanson de Roland*, în care se povesteşte istoria unei cruciade a lui Carol cel Mare în Spania. Subiectul poemului eroic se bazează pe un fapt atestat de istorie: după ce regele maur, Marsil, a fost învins de Charlemagne şi armatele acestuia se întorceau în Franţa, ariergarda împăratului a fost masacrată de basci, în Munţii Pirinei (anul 778). Dezastrul se datorează şi faptului că Ganelon, trimis de Carol să negocieze pacea cu sarazinii, gelos pe

www.dacoromanica.ro

gloria lui Roland, nepotul împăratului, trădează pe acesta din urmă şi **aranjează în taină cu Marsil**, să-i atace pe francezi în defileul Roncevaux. Ariergarda condusă de Roland este învinsă iar acesta mai are doar vreme, înainte de a muri, să sune din corn, chemând astfel pe unchiul său în ajutor. Carol soseşte imediat, îi învinge pe sarazini, Marsil moare („de deznădejde"), iar văduva lui se creştinează. Frumoasei logodnice a lui Roland, Aude, deşi i se propune să ia în căsătorie pe fiul împăratului, refuză şi mai apoi moare de durere şi de deznădejde. Dar ce se întâmplă cu trădătorul Ganelon? Bineînţeles este aspru pedepsit, prin sfârtecare, iar poemul se încheie apoteotic, într-o notă optimistă, de triumf. Ce a urmărit creatorul acestei grandioase opere? Înfrângerea din 778 a devenit, prin pana, s-ar părea, a unui singur poet, Turold, nu doar o povestire istorică, ci şi prin cele douăzeci de cruciade franceze declanşate pentru eliberarea Zaragosei (1018 – 1120), o adevărată operă... de actualitate pentru epoca respectivă. La acesta s-a adăugat valoarea desăvârşită a creaţiei artistice, **noblețea umană a sentimentelor**, şi nu în ultimul rând, măiestria în descrierea profilurilor umane ale eroilor: **Roland, temerar şi curajos, consecvent în acţiuni şi fidel până la capăt idealului ostăşesc al vremii**, îşi dezvăluie şi altă faţetă a caracterului, – orgoliul nemăsurat, care, de altfel, până la urmă, îl va şi ucide, pentru că nu a chemat în ajutor pe împărat, încă de la începutul luptei din defileu. Totuşi el apare în ochii cititorilor (copii şi maturi) ca un personaj profund, animat de cultul familiei, capabil de mari trăiri, – calităţi sufleteşti reliefate mai ales cu prilejul morţii prietenului său Olivier, un ostaş obişnuit din armata lui Carol cel Mare. Dacă Roland este descris ca un cavaler desăvârşit al spadei, Olivier (şi el personaj principal al poemului-legendă), **apare la fel de viteaz, dar mai înţelept şi stăpân pe sine**, delicat, capabil de mari sentimente, apărător, ca şi prietenul său, al valorilor morale ale epocii: credinţa şi libertatea. Deasupra lor, simbol complet al **demnităţii** şi **curajului** este, conform moralei de curte, întotdeauna, împăratul care, chiar dacă mai poate fi surprins câteodată în momente de slăbiciune, **faptele lui sunt, în permanenţă, motivate de un înalt ideal**.

www.dacoromanica.ro

Cidul – un erou legendar

Poezia epică, epopeea stă şi la începuturile literaturii spaniole. Pierdută, în mare parte, epopeea spaniolă a fost **reconstituită printr-un efort unic de erudiţie şi conjunctură istorico-filologică** (Ramon Menendez Pidal, Mila y Fontanals, Marcelino Menendez y Pelayo). Primele forme ale celebrului poem eroic *Cantar de Mio Cid* are doar câteva sute de versuri, ajungând (într-un **proces natural şi spontan de creştere, ca urmare a necontenitelor reelaborări, făcute de către poeţii anonimi** – Menendez Pidal) la 3.730. În *Cidul*, influenţa poemelor epice franceze este „evidentă şi adâncă" şi, desigur, inevitabilă. Franţa, în acea vreme, fiind un adevărat **centru de iradiere culturală asupra ţărilor romanice**, datorită, în primul rând, vecinătăţii geografice care asigura „un fel de tranziţie lingvistică" **între provensală şi catalană, dar şi continuităţii luptei istorice contra maurilor**, care începuse sub Carol cel Mare şi fusese dusă mai departe de regii regiunii de nord-vest a Spaniei, Leon-ul, precum şi ai Castiliei, din centrul Peninsulei Iberice; drumurile şi locurile tradiţionale de întâlnire a cavalerilor, dar mai ales acţiunea clericilor care s-au răspândit peste tot au avut, de asemenea, un rol important asupra *Los cantares de gesta* spaniole.

Cantar de Mio Cid, considerat **primul monument al literaturii spaniole**, susţin istoricii literari, a fost compus spre mijlocul secolului al XII-lea, aceştia bazându-se pe indiciile oferite de conţinut, limbă, metrică. Manuscrisul poemului (copiat în 1307) este format din 74 foi de pergament şi începe, dramatic, cu părăsirea casei sale de către Ruy Diaz de Bivar, denumit Cidul (*siid*, – „domn" în arabă), ca urmare a unor intrigi urzite de nişte nobili invidioşi, dar şi animozităţii mai vechi existente între el şi regele Alfonso al VI-lea, care nu prea suporta faima şi popularitatea acestuia. În cântul al doilea, istoria se îmbină cu legenda: Cidul cucereşte de la mauri Valencia – „fapta sa de arme cea mai glorioasă", trimite noi daruri regelui, care încuviinţează venirea în cetate a soţiei, dona Jimena, şi a fiicelor sale. Renumele Cidului creşte, iar regele îi cere să-şi mărite fetele cu infanţii de

www.dacoromanica.ro

Carrión, care se dovedesc a fi lași în lupta cu maurii și sunt amarnic ironizați de Ruy Diaz și de vasalii săi. Totuși, căsătoria fiicelor lui are loc și frații Carrión îi cer încuviințarea să plece, cu soțiile, Dona Elvira și Dona Sol, pe domeniile lor. Pe drum, ca să se răzbune, ei le maltratează crunt și le părăsesc în pădurea de la Corpes, „aducând prin aceasta cea mai grea cu putință ofensă Cidului", motiv pentru acesta de a cere dreptate regelui Alfonso, care convoacă, la Toledo, Cortes-urile; infanții sunt judecați, declarați vinovați, dar Cidul cere și **repararea ofensei, printr-un duel judiciar**. Frații de Carrión sunt învinși și declarați trădători, iar fiicele Cidului sunt cerute în căsătorie de infanții de Navarra și Aragon, poemul sfârșindu-se prin victoria morală, deplină, a marelui Cid Campeador („neînvinsul", „viteazul"), care a devenit, ulterior, eroul a numeroase opere literare a romancierilor spanioli, a unei drame de Guilhen Castro și mai ales a strălucitei tragediii a lui Corneille (1636). Dar care sunt trăsăturile fundamentale ale epopeii naționale spaniole? În primul rând, **caracterul ei marcat realist**, poezia luând naștere, crescând și dezvoltându-se din realitate. În *Cantar de Mio Cid*, personajele poemului eroic sunt înfățișate nu numai în timpul bătăliilor ci și în viața de toate zilele. În lupta sa împotriva arabilor, Rodigo Diaz de Bivar este un simplu viteaz, elementul miraculos lipsind cu desăvârșire. Cercetătorii și criticii literari subliniază în special tehnica realistă a poemului-epopee, spiritul direct în care sunt descrise personajele și bătăliile din timpul Reconquistei. Cidul este prezentat ca o figură complexă, războinic neînfricat, care, deși exilat pe nedrept și obligat să-și părăsească ținutul natal, soția și copiii, rămâne un vasal loial al regelui nedrept. Desfășurând o multitudine de fațete ale personalității sale, Cidul, această mare figură istorică, dă dovadă întotdeauna de spirit de măsură, fermitate și calm. Viziunea realistă a faptelor și oamenilor din poem, simplitatea ce se reliefează și în „construcția" literară a acestuia, i-au conferit și o valoare artistică remarcabilă, originală. Cidul și-a căpătat statutul și rangul de erou național spaniol și pentru că autorul anonim l-a contopit cu aspirațiile oamenilor de rând. Astfel, fără a fi prezentat cu calitățile personajelor mitice antice, faptele istorice ale Cidului se ridică la frumusețea și expresivitatea legendei.

www.dacoromanica.ro

Vestiții Cavaleri ai Mesei Rotunde

Să fi împrumutat Bretania (țara legendară și neguroasă) numai numele diverselor romane cavalerești de curte, care au căpătat o mare dezvoltare în perioada anglo-normandă, ce a început în anul 1154, adică o dată cu Henri II Plantagenet? Multă vreme s-a crezut că romanele bretone „își trag obârșia" din modele populare celtice, dar se pare că poveștile galeze cu caracter istoric sunt înrudite mai degrabă cu romanele franțuzești *Erec și Geraint* și *Perceval și Peredur*. Cel mai sigur este că tiparul acestor romane își trage seva din Romanul Tebei și al lui Enea, iar ciclul arthurian (cu eroii săi, Regele Arthur și cavalerii Mesei Rotunde) este „invenția" lui Chrétien de Troyes primul romancier francez", care de pe la 1165 „părăsește inspirația antică, în favoarea celei bretone".

Operele **literaturii cavalerești** s-au răspândit, la început, numai în limba franceză, ca să apară, cu timpul, și în engleză. Un fapt demn de reținut: romanele cavalerești erau scrise... **în versuri metrice**. Începuse perioada maturizării societății feudale, iar „eroismul" nu mai consta acum numai în apărarea intereselor clanului sau al statului, ci, mai ales, în apărarea onoarei și a propriei demnități. Acum, apare **un cod al moralei cavalerești**, care idealizează felul de trai al cavalerilor și normele lor de conduită (noblețe față de cei lipsiți de apărare, respectul față de principiile onoarei, slujirea, **dezinteresată**, a semenilor). De aceea, deosebit de populare au devenit romanele despre regele Arthur și Cavalerii Mesei Rotunde, suprapunere ingenioasă a „diferitelor elemente istorice și legendare". Ca personaj real istoric, Arthur făcea parte din rândul conducătorilor celți, care se distinseseră în mod eroic, în lupta împotriva anglo-saxonilor ce pătrunseseră în Wales (Țara Galilor, în vestul Angliei); potrivit tradiției, deși grav rănit de nepotul său, Mordred, care voia să-i ia coroana și pe frumoasa lui soție, Guinevere, Arthur a fost dus de zâne într-o luntre fermecată, pe insula Avalon, „loc unde nu putea ajunge nici un muritor". În romanele-legendă arthuriene apare figura vrăjitorului Merlin, care, de altfel, l-a ajutat și atunci când regele era tânăr, să scoată, din crăpătura unui tei, un paloș uriaș, pe care nu reușiseră să-l tragă afară zeci de cavaleri. De

www.dacoromanica.ro

altfel, se spune că Merlin ar fi construit chiar Masa Rotundă la care erau invitaţi să stea toţi cavalerii care făceau isprăvi deosebite. Un singur loc era întotdeauna liber: cel destinat cavalerului care avea să găsească Potirul Sfântului Graal (vasul de smarald de care s-a servit Iisus Hristos la Cina cea de Taină şi în care Iosif din Arimatheia a adunat sângele scurs din trupul Mântuitorului, străpuns de suliţa centurionului Longinus). Din ciclul arthurian creat de Chrétien de Troyes, până în 1190, fac parte romanele *Arthur, Arthur şi Merlin, Iwain şi Gawain, Moartea lui Arthur, Perceval în Ţara Galilor, Tristan*...

Privite din punct de vedere artistic, romanele englezeşti din acest ciclu sunt inferioare celor franţuzeşti, precum şi celor germane, create de un poet deosebit de înzestrat cum a fost Wolfram von Eschenbach.

Fără nici o îndoială, cel mai vestit dintre cavalerii Mesei Rotunde a fost Lancelot, din romanul *Lancelot al Lacului*. Legenda spune că acesta era fiul regelui breton Ban:

„Pe când era copil încă, Lancelot fusese răpit de fecioara lacului, Vivien, care, după ce l-a crescut, l-a adus la curtea regelui Arthur. Frumosul şi curajosul cavaler fu primit în sânul cavalerilor Mesei Rotunde. Lancelot se îndrăgosti de soţia lui Arthur, regina Guinevere, cu care se întâlnea în taină, întrucât şi ea îi împărtăşea simţămintele. Cu ocazia săvârşirii unor fapte cavalereşti, întâmplarea îl aduse pe Lancelot în castelul Astolat, unde se îndrăgosti de el frumoasa Elaine. Cu toate că îi jurase credinţă Guineverei, Lancelot consimţi să poarte semnul dăruit de fecioara din Astolat. Mai târziu, în acelaşi castel, sosi şi cavalerul Gawain căruia Elaine îi destăinui că este iubita lui Lancelot. Înfăţişându-se la Camelot, Gawain povesti toate acestea în prezenţa întregii curţi a regelui Arthur. Aflând că iubitul ei s-a purtat curtenitor cu o altă femeie, Guinevere fu foarte mâhnită. Ea îi făcu nenumărate reproşuri, iar Lancelot, tăgăduindu-şi vina, părăsi supărat curtea regească. După câtăva vreme, fecioara din Astolat muri din pricina acestei iubiri neîmpărtăşite. Rămăşiţele ei au fost aduse într-o luntre la curtea lui Arthur. În coşciug s-a găsit o scrisoare în care ea îşi mărturisea dragostea nefericită pentru Lancelot. Regina Guinevere îl iertă pe Lancelot şi amândoi se împăcară.

www.dacoromanica.ro

Aflând despre dragostea tainică dintre Lancelot şi Guinevere, Agravain, fratele lui Sir Gawain, îi povesti regelui despre necredinţa soţiei sale. Într-o încăierare, Lancelot îl ucise pe Agravain împreună cu cavalerii săi şi se refugie cu regina în propriul său castel. Aici el fu însă împresurat de regele Arthur care, în afară de alţi cavaleri, era însoţit şi de Sir Gawain. Lancelot o înapoie pe Guinevere soţului ei, el însuşi refugiindu-se în Bretania, spre care se îndreptară şi urmăritorii săi. Arthur şi Gawain. În continuare, se repetă o variantă a istoriei lui Sir Mordred. În timp ce Arthur se afla în Bretania, Mordred, rămânând conducător al regatului, încearcă să răpească tronul lui Arthur şi pe frumoasa Guinevere. Arthur se întoarce. În prima luptă cu Mordred, moare Sir Gawain. Urmează apoi povestirea morţii lui Mordred şi dispariţia lui Arthur, rănit şi el de moarte. Lancelot se înapoiază în Britania pentru a-l ajuta pe Arthur, pe care însă nu-l mai găseşte în viaţă. Aflând că Guinevere s-a călugărit, Lancelot se zăvorăşte în castelul său, unde îşi sfârşeşte zilele".

(Dan Duţescu. *Istoria literaturii engleze*)

Unele legende susţin că, după moartea regelui Arthur, Lancelot s-a preoţit, altele că a pornit, împreună cu alţi cavaleri, în căutarea Potirului Sfântului Graal.

Ciclul romanelor arthuriene cuprinde numeroase legende şi despre Perceval, unul dintre cei mai viteji cavaleri ai lui Arthur care, prin curăţenia sa sub aspect moral, a fost, de asemenea, strâns legat de istoria căutării Potirului Sfântului Graal. Motiv tematic predilect, de altfel, şi în poemul epic sau romanul cavaleresc curtenesc din literatura germană.

Drumul de la Parsifal, Tristan, Siegfried, până la Till...

Deşi relaţiile feudale se maturizaseră în Franţa mai devreme decât în Germania, în romanele de inspiraţie cavalerească germane apare o zugrăvire mai profundă a psihologiei şi a sentimentelor intime, afirmându-se dreptul omului la dragoste şi fericire. Inspirându-se, ba chiar împrumutând subiecte din opera francezului Chrétien de Troyes,

www.dacoromanica.ro

literatura germană de gen a beneficiat de apariţia a trei poeţi de mare talent: Hartmann von Aue, Wolfram von Eschenbach şi Gottfried von Strassburg, care împletesc ciclul celtic-britanic al miturilor şi legendelor despre regele Arthur şi Cavalerii Mesei Rotunde, cu ciclul spaniol al legendelor religioase, numai că viaţa sentimentală şi senzualitatea literaturii franceze sunt atenuate de cei trei poeţi amintiţi, care le adaptează mentalităţi germane, mai pământeană şi reţinută, dar cu vădite tendinţe către reflecţii abstract-filosofice. Cel care va întruchipa „apoteoza stilului gotic în literatura germană" a fost Wolfram, născut în orăşelul Eschenback (pe la 1170), de o cultură vastă, „puţin obişnuită în acele vremuri", dar care socotea că literatura „nu trebuie să izvorască din lecturi şi erudiţie, ci din experienţa realităţii cavalereşti trăite". Asemănător catedralelor gotice socotite „enciclopedii de piatră", opera lui Wolfram a adunat „întregul tezaur al înţelepciunii şi erudiţiei timpului său, de la problemele filosofici, eticii şi religiei, până la descrierea amănunţită a vieţii oamenilor, animalelor, plantelor şi a rocilor". *Parsifal*, scris de el între anii 1200 şi 1210, chiar dacă se inspiră din romanul lui Chrétien de Troyes (căruia îi inventează începutul şi sfârşitul), este, prin cele 25.000 de versuri ale sale, primul mare roman din literatura universală „în care se urmăreşte formarea unui om... în condiţiile vieţii cavalereşti, până ajunge demn să devină... rege al Graalului". Parsifal „prostănacul pur", crescut de mama sa în „singurătatea unei păduri seculare", moştenind „firea tatălui său şi dorul de aventură", ajunge la curtea regelui Arthur, unde „e iniţiat în rigida etică şi etichetă cavalerească". Când ajunge la castelul Graalului, „păcătuieşte contra unui principiu cardinal al eticii religioase – mila şi iubirea de oameni... şi e izgonit ca nedemn de a intra în comunitatea Graalului". După 5 ani de rătăciri şi aventuri, timp în carea unchiul său Trevizent îi face şi o ascetică educaţie creştină, este primit printre cavalerii Graalului, ba chiar ajunge regele acestuia. Astfel, vechiul motiv popular al prostănacului care, la început, face numai prostii şi gafe, dar sfârşeşte prin a îndeplini fapte măreţe, ne poartă prin legendele religioase cavalereşti din Spania, pentru a ajunge, mai departe, în lumea mitică a Orientului. Repovestit pentru copii şi tineri de marele scriitor german Gerhart Hauptmann (1862 – 1946), laureat al premiului Nobel, *Parsifal* a fost eroul şi al unei poezii

www.dacoromanica.ro

de Goethe, precum şi al unei opere de R. Wagner.

Dreptul la fericire, prin preamărirea cultului femeii şi a iubirii pătimaşe, îl găsim magistral realizat în romanul *Tristan şi Isolda* de Gottfried von Strassburg. – „o întoarcere şi o aliere mai strânsă la gustul şi forma literaturii romanice franceze". Inspirat din cele mai felurite surse (anglo-normande, franţuzeşti) versiunea acestui roman (scris pe la 1210), „împleteşte caracterul de roman adulterin (în spiritul curtenesc al predecesorilor), cu o nouă mistică sentimental-religioasă... care merge pe linia realismului şi umanizării literaturii..., proclamând dreptul la viaţă şi fericire". Adept al stilului clar şi elegant, dovedind, însă, un gust neobişnuit pentru alegorie (semn că era un mare admirator al autorilor clasici latini – Ovidiu şi Vergilius), Gottfried pune, mai presus de morală şi chiar de religie, pasiunea. Subiectul succint al acestei legende care prezintă, pentru prima oară în literatura germană, **coloritul naturii, mirosul florilor, măreţia şi umbra răcoroasă a arborilor, ciripitul păsărelelor, boarea călduţă şi înmiresmată a zefirului, sclipirea boabelor de rouă pe iarba proaspătă a dimineţii, este revelator pentru felul cum autorul ştie să îmbine frumuseţea omului şi a naturii cu năvalnicul sentiment de dragoste, profund umană**:

„În Cornwall, la curtea regelui Marke, trăieşte nepotul acestuia, Tristan, un erou fără teamă sau reproş, bun luptător, strălucit cântăreţ şi poet, cunoscător de limbi străine, – o adevărată prefigurare burgheză a viitorului ideal umanist despre calităţile omului desăvârşit. Luptând pentru moşul său Marke, Tristan îl ucide pe Morolt, cumnatul reginei Irlandei, dar este rănit de sabia otrăvită a acestuia. Rana n-o poate vindeca decât regina Irlandei şi Tristan se duce la ea, deghizat într-un spilman cu numele Tantris, obţine vindecarea şi-i dă lecţii de muzică fiicei acesteia, Isolda. Reîntors acasă, regele Marke îl trimite s-o peţească pe Isolda, pentru el. Tristan se întoarce cu Isolda pe o corabie, dar, în timpul unei furtuni, Brangäna camerista Isoldei – le dă să bea, din greşeală, licoarea dragostei pregătită de regina Irlandei pentru Isolda şi soţul ei, Marke. Licoarea îi leagă pe cei doi pe viaţă printr-o pasiune nestinsă, care este justificată formal de intervenţia forţelor supranaturale în realitatea pământească şi care nu

www.dacoromanica.ro

cunoaşte limite în împletirea bucuriei cu suferinţa, a fericirii cu durerea, a vieţii cu moartea din dragoste. Din clipa căsătoriei Isoldei cu regele Marke, când camerista Brangăna salvează aparenţele în noaptea nunţii cu neprihănirea ei, începe seria şiretlicurilor şi înşelăciunilor rafinate, cu care cei îndrăgostiţi îl păcălesc necontenit pe Marke. (Gottfried foloseşte aici o serie din numeroasele snoave sau nuvele adulterine care circulau în tot Occidentul şi pe care le va relua, un secol şi jumătate mai târziu. Boccaccio în Decameronul *său). În cele din urmă, bănuielile lui Marke prind consistenţă şi cei doi sunt izgoniţi să trăiască în celebra «grotă a iubirii» alegoria cea mai cunoscută şi plină de fantezie din întregul ev mediu. Când Marke îi vizitează prin surprindere, îi găseşte pe cei doi care fuseseră avertizaţi dormind alături, dar despărţiţi prin spada goală, simbol al respectării legăturilor sacre ale căsătoriei. Înduioşat şi cuprins de căinţă pentru «bănuiala nedreaptă», Marke o readuce pe Isolda acasă. Dar, în curând, îi surprinde din nou într-o situaţie neechivocă şi Tristan trebuie să se exileze în Normandia. Acolo, după numeroase isprăvi eroice cavalereşti, se îndrăgosteşte de o altă Isolda, «cu mâna albă». Totuşi amintirea Isoldei cea blondă îl urmăreşte şi-l face profund nefericit".*

Tristan şi Isolda rămâne un roman cu subiect generos, amplu, pe care, însă, istoricii literari îl consideră neterminat, întrerupt, poate, de moartea autorului sau chiar pentru că acesta nu a găsit un final satisfăcător. (Mihai Isbăşescu)

În timp ce literatura cultă, cavalerească de curte avea în Germania un conţinut nenaţional, cu eroi creaţi din fantezia, legendele sau trecutul istoric al altor popoare, epopeea populară s-a născut „din lumea eroilor istorici sau legendari autohtoni". Care sunt aceste epopei, întrupate din reunirea diferitelor cântece eroice, înveşmântate în haina miturilor şi a legendelor? *Cântecul Nibelungilor* şi *Gudrun*, capodopere ale literaturii universale, care stau cu cinste alături de *Mahabharata*, *Iliada* şi *Odiseea*, de *Cântecul lui Roland* şi *Cidul*.

Cântecul Nibelungilor are 39 de cânturi (intitulate *Aventure*) şi sunt grupate în două părţi: *Moartea lui Sigfried* şi *Răzbunarea Kriemhildei*.

www.dacoromanica.ro

Într-o zi, la curtea regilor din Worms soseşte Siegfried. El este fiu de rege, cavaler rătăcitor, brav şi frumos. „Frate" cu Heracles, cu Roland, cu Cidul şi cu Făt-Frumos, el a ucis un balaur şi scăldându-se în sângele acestuia, trupul i-a devenit invulnerabil, în afară de un mic loc între omoplaţi, unde i se lipise o frunză căzută dintr-un tei secular. Întâmplarea acestuia ne aminteşte de... păţania cu „călcâiul" lui Ahile, iar faptul că, mai apoi, **„cucereşte" celebra comoară a Nibelungilor şi Gluga fermecată a piticului Alberich, care-l face să aibă forţa a 12 oameni, ba chiar îl poate face să devine invizibil**, – ne aruncă în mijlocul poveştilor din... *1001 de nopţi*. Cei trei regi burgunzi, Gernot, Giselher şi Ghunter îl primesc bine, iar ultimul îi oferă mâna Kriemhildei, sora lor, în schimbul ajutorului pe care i l-a dat ca s-o învingă pe regina Brunhilda şi să o ia în căsătorie. Aceasta (care avea ciudata plăcere de a-şi supune pretendenţii la „crâncene probe de forţă") îşi închipuia că a fost învinsă de Ghunter. În cursul unei altercaţii, Kriemhilda o insultă grav pe Brunhilda şi îi aruncă în faţă că a fost învinsă de Siegfried. Geloasă şi răzbunătoare, Brunhilda îi cere cavalerului vasal Hagen să-l ucidă, iar acesta îi îndeplineşte mişeleasca poruncă, în cursul unei vânători, dar şi cu ştirea lui Ghunter, care smulsese din gura Kriemhildei, prin înşelăciune, taina locului vulnerabil de pe corpul lui Siegfried. Comoara Nibelungilor este aruncată apoi în Rin, pentru a nu-i da posibilitate Kriemhildei să „cumpere vasali", ca să se răzbune. Disperată, ea îşi va plânge soţul timp de 13 ani. A doua parte a epopeii înfăţişează răzbunarea Kriemhildei, care pentru a-şi îndeplini acest ţel al vieţii ei se căsătoreşte cu... Atila, regele hunilor, care o duce la „curtea" lui de peste Dunăre. În acest fel ea îl convinge pe Atila să-i invite pe regii burgunzi, în frunte cu Ghunter şi Hagen, şi „nu şovăie să-şi îndeplinească răzbunarea, omorând întreaga ei gintă. Va muri şi ea de sabia unui războinic, Hildebrand, toate aceste personaje, mânate de cele mai omeneşti impulsuri şi sentimente (curaj, orgoliu, ambiţie, cupiditate, ură, gelozie, iubire), – intră în legendă, pe sub arcul de triumf al timpului.

Însă, istoria literaturii menţionează pentru această perioadă, totuşi, o ciudăţenie: cavalerii din castele şi oamenii obişnuiţi din tavernele burgurilor şi cârciumile satelor preferau snoava satirică **al cărei umor echivoc, adesea grosolan şi trivial, făcea deliciul**

www.dacoromanica.ro

ascultătorilor. Acum apar, desigur, nu din senin, ci din fabulele lui Esop şi Fedru, eroi semilegendari care nu se sfiesc să satirizeze „de-a valma" pe nobili şi pe episcopi, dar şi pe ţăranii nerozi şi pe soţii încornoraţi. Se năşteau, astfel, Niedhart Fuchs (Vulpe), care îşi petrecea viaţa jucând farse ţăranilor creduli, Popa din Kalenterg cel Şmecher, dar mai ales Till Eulenspiegel (Buhoglindă) – ale cărui isprăvi au fost chiar tipărite, doar la 40 de ani de la inventarea de către Gutenberg a tiparului cu caractere mobile.

www.dacoromanica.ro

MIRACULOASA APARIȚIE A NOILOR TITANI, PE DEPLIN ÎNVINGĂTORI

Să fi însemnat (așa cum susțin unii cercetători și istorici ai literaturii) proliferarea, în secolele următoare, a parodiei glumețe, ironice, satirice... un fel de lespede pe mormântul literaturii medievale? Nicidecum! În 1300 începea marea călătorie a lui DANTE ALIGHIERI în conștiința oamenilor care, prin *Divina Comedie*, a realizat „o sinteză armonioasă a cunoștințelor enciclopedice" ale vremii sale... în care jocul ideilor se îmbină fericit cu rafinamentul expresiei și reprezintă o culme a literaturii italiene și totodată un **monument-reper** al culturii universale.

Născut la Florența, în 1265, Dante (prescurtare „premonițională" de la „Durante") a jucat, la început, un rol politic important în orașul său natal, dar, făcând parte din fracțiunea Albilor moderați, a fost izgonit de către gruparea Guelfilor Negri, în 1302, și a trăit mai întâi la Verona, apoi la Ravenna, unde a și murit. Fascinat de literatură, a studiat încă din copilărie poezia medievală italiană, și îndeosebi scrierile lui Vergilius și ale poeților antici. Activitatea literară propriu-zisă a început-o înainte de a împlini 20 de ani, cu un roman de proporții reduse, intitulat *Viața nouă*, considerat „drept primul roman autobiografic din literatura universală". Însă opera care i-a deschis drumul nemuririi este **poemul alegoric** *Divina Comedie* (1307 – 1321), **sinteză filosofică și artistică a culturii medievale, a tendințelor înnoitoare care vesteau Renașterea**.

Divina Comedie, o nouă mistică?

Înfățișând viziunea despre LUME a omului medieval, poemul este o adevărată enciclopedie a momentului istoric respectiv, oglindind, în același timp, „lumea de dincolo", raportată la o largă vi-

www.dacoromanica.ro

ziune asupra Universului (teologic-aristotelică, geocentrică, creaţionistă, finalistă cu privire la rostul, direcţia şi tendinţa existenţei). Scris în versuri, structura poemului a fost elaborată **potrivit concepţiilor şi mentalităţii medievale referitoare la mistica cifrelor 3, 7 şi 10, cu multiplii lor, care reprezintă perfecţiunea**. Astfel, ne informează aproape toţi cercetătorii operei marelui Dante: „călătoria poetului a durat 3 zile şi a fost descrisă în 3 cantrice a câte 33 de cânturi fiecare, totalizând 99 de cânturi (plus 1, pentru a ajunge la 100), în strofe de câte trei versuri; **Infernul** are 9 cercuri plus 1... **Purgatoriul** are 7 ocoluri, la care se adaugă antepurgatoriul şi paradisul terestru (total 9 secţiuni...) **Paradisul** e constituit din 9 cercuri şi Empireul, rezultând cifra 10, a perfecţiunii". Închipuită a se fi desfăşurat în primăvara anului 1300, călătoria poetului vrea să reprezinte drumul sufletului **spre cunoaşterea lui Dumnezeu sau a adevărului**, cu alte cuvinte spre **izbăvirea păcatelor şi spre bucuria maximă, aceea a înţelegerii**. Începută într-o pădure de pini (poate vestita **pineta** de lângă Ravenna), călătoria lui Dante este ameninţată de trei fiare – linxul, leul şi lupoaica (desfrâul, mândria şi violenţa); îl **salvează** Vergilius, care îi arată „singurul drum de ieşire de-a lungul celor 3 împărăţii pe care va trebui să le străbată" şi care corespund, de altfel, celor 3 lumi: cea a **damnării**, a **penitenţei** şi a **beatitudinii**. **Infernul** este aidoma unei pâlnii, cu vârful în centrul Pământului, **Purgatoriul**, un munte pe o insulă în emisfera australă, **Paradisul**, la extremitatea superioară a acestui munte, unde îşi are lăcaşul Divinitatea supremă. Cele trei tărâmuri reprezintă, fiecare în parte proiecţia unui principiu: **al răului**, în Infern, **şansa purificării** în Purgatoriu, **binele nelimitat**, în Paradis. Însoţit, aşadar, de poetul latin Vergilius, simbol al raţiunii şi „apropiat lumii creştine, pentru că proorocise naşterea lui Hristos", Dante coboară, la început, de-a lungul celor zece cercuri concentrice, care alcătuiesc tot atâtea trepte ale păcatului şi ajunge în fundul Infernului unde domneşte Lucifer, drum ce îi prilejuieşte poetului să-i vadă pe cei condamnaţi pătimirii veşnice (pedepsele corespunzând gravităţii păcatelor „de la cele mai uşoare, ca lipsa de cumpătare, la cele treptat mai grave, ca înşelătoria, erezia, violenţa, trădarea".) Din Infern, Dante, însoţit tot de Vergilius, iese iarăşi la lumină „pe insula în mijlocul căreia se află muntele Purgatoriului şi urmează cele 7 brâne ce dau ocol înălţimii,

www.dacoromanica.ro

unde întâlneşte sufletele celor ce îşi ispăşesc păcatele; ajungând în vârf, Dante şi Vergilius simt că se află în Paradis, o imensă pajişte, „înflorită" de **numeroase picturi medievale care închipuie lumea primilor oameni**. Fiind... păgân, Vergilius dispare, călăuza lui Dante devenind acum Beatrice, – pentru el simbolul purităţii, luminii şi speranţei, **al aspiraţiei către desăvârşire divină**.

Ajuns în Empireu, Dante este părăsit de Beatrice care cedează locul Sfântului Bernard ce se roagă ca poetul să-l poată cunoaşte pe Dumnezeu.

Noutatea *Divinei Comedii* nu constă, însă, nici în subiect şi nici **în funcţia lui figurativă**, ci **în reuşita artistică** prin care tema şi semnificaţiile acesteia sunt individualizate în imagini. Mai mult decât atât, **structura poemului oglindeşte structura raţională perfectă** pe care gândirea medievală o atribuie lumii create, în care metafizica lui Aristotel şi astronomia lui Ptolomeu oferă suportul raţional al revelaţiei cuprinse în Geneză şi în filosofia Sfântului Toma din Aquino, contemporan cu Dante, care a devenit fundamentul teologiei oficiale adoptate de catolicism.

Care este mesajul, profund umanist, al *Divinei Comedii*? Omul fiind înzestrat cu raţiune şi cu posibilitatea de a se adapta la orice fel de situaţie, **îşi poate trasa singur destinul; pasiunile, slăbiciunile, relele moravuri etc. pot fi înfrânte şi stăpânite**, omul fiind capabil să ajungă la echilibru, armonie şi demnitate. „La capătul ultimei ascensiuni poetul se identifică, în sfârşit, cu motorul însuşi al universului: IUBIREA care, asemenea lui Dumnezeu, „mişcă soarele şi celelalte stele" („L'amor che move il solo e l'altre stele").

... Şi, totuşi, Decameronul

Născut, surprinzător de uşor din epopeea eroică a ciclurilor francez, breton şi german, **romanul** cunoaşte, prin GIOVANNI BOCCACCIO (1313 – 1375), prima afirmare notabilă în Italia. Vădit influenţat, la început, de poemele mitologice şi de cele pastoral-idilice italiene, **inovaţia** lui constă în aceea că introduce „primele elemente ale observaţiei realiste" care ulterior va marca virtutea geniului narativ original al lui Boccaccio din *Decameronul*, operă de maturitate ce

www.dacoromanica.ro

inaugurează genul epic modern denumit nuvelă, căruia i-a fixat tematica, structura şi finalitatea. Istoriile literare consemnează, de altfel, că *Decameronul* **a devenit prototipul** unei anumite literaturi epice la a cărei reuşită au contribuit, în mod egal, **varietatea subiectelor, mulţimea personajelor, a locurilor şi a întâmplărilor semnificative**, dar mai ales „prezenţa... lumii reale, fără restricţiii de moravuri şi fără transfigurări doctrinale: realismul clasic îşi are începutul în această operă".

În anul 1348, asupra Florenţei s-a abătut o epidemie de ciumă, motiv pentru care şapte tinere fete şi trei băieţi se hotărăsc să se apere de boală părăsind oraşul: găzduiţi în afara oraşului de către unul dintre ei, cei zece tineri îşi organizează timpul, hotărând că timp de „zece zile" (*Decameron*, în limba greacă), fiecare dintre ei să povestească o întâmplare. Acesta este **pretextul** care a declanşat, după modelul consacrat al celor *1001 de nopţi*, naşterea unei „noi speţe de miraculos, produs nu de pătrunderea în viaţă a unor forţe supranaturale în forma viziunilor şi a miracolelor, ci de un concurs extraordinar de împrejurări, care nu pot să fie prevăzute şi nici dirijate..., lăsând impresia că întâmplarea stăpâneşte lumea... şi că tocmai jocul diferit al înclinaţiilor şi pasiunilor omeneşti supuse întâmplărilor schimbătoare ale vieţii constituie... acel «deus ex machina», care este (noua) **zeitate** (s.n.) acestei lumi". (Francesco de Sanctis)

Înţelepciune gravă, isteţime şi naivitate, iubiri fericite sau tragice, fapte demne şi fapte reprobabile, viciu şi virtute, pasiune şi laşitate – iată o parte din problematica variată care populează *Decameronul*. În special, lumea feminină se desfăşoară „în toată varietatea situaţiilor pe care orânduirea feudală i-o rezervă îndrăgostitei, tânără fată sau soţie, supusă unui tată tiranic, unor fraţi haini sau unui bărbat criminal". Toate acestea fiind puse sub obsesia **păcatului**, născător de avortoni oribili, cum sunt corupţia şi libertinajul. În acest fel, scrie pe drept Ovidiu Drimba, *Decameronul* devine „expresia unei ample, puternice, variate, foarte plastice, pitoreşti, spirituale dar şi incisiv de satirice răzvrătiri împotriva tuturor tradiţiilor Evului Mediu".

Boccaccio mai este amintit de istoria literară şi prin faptul că a făcut primul „Comentariu la Divina Comedie" (1373), precum şi pen-

www.dacoromanica.ro

tru că, în acelaşi an, i-a dedicat, plin de admiraţie, celebrului poet italian o biografie, *Vita di Dante*.

Rabelais, sau tot ce-i mai omenesc este râsul...

În 1494 se năştea FRANÇOIS RABELAIS, unul dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai Renaşterii din Franţa. A primit „o educaţie ecleziastică, bazată pe studiul limbilor clasice şi al scolasticii". Este novice, apoi călugăr la mănăstirea cordilierilor, dar „părăseşte mănăstirea din pricina rigorilor" şi trece în ordinul Benedictinilor, ca să renunţe totuşi la călugărie, pentru a studia dreptul şi medicina. Rămâne, însă, preot, fiindcă o ruptură făţişă cu Biserica, alc cărei dogme le repudia, l-ar fi dus la rug sau la spânzurătoare... A practicat cuminte deviza urmaşilor săi, **libertinii** din secolul al XVIII-lea: „în cuget, cum îţi place, în exterior, poartă-te după timpuri". În 1532, Rabelais publică *Groaznicele şi Înspăimântătoarele Fapte şi Isprăvi ale prevestitului Pantagruel, rege al Dipsozilor, feciorul marelui uriaş Gargantua*, sub pseudonimul Alcofibas Nasier, anagrama numelui şi prenumelui său. Era o urmare a cărţii de mare succes, apărută cu doi ani mai înainte, intitulată *Marile şi Nepreţuitele Cronici ale marelui şi enormului uriaş Gargantua*. Dar cartea, care în cele aproximativ 225 de ediţii următoare (peste 100 au apărut numai în secolul al XVI-lea) a devenit primul volum al ciclului (restabilindu-se, astfel, ordinea cronologică firească), a fost publicată doi ani mai târziu, în 1534, şi se intitulează *Viaţa extrem de înfricoşătoare a marelui Gargantua, tatăl lui Pantagruel*. Aşadar, acţiunea acestui roman „fantastic şi satiric" se desfăşoară pe parcursul a trei generaţii, cea a lui Grandgrousier, a lui Gargantua şi a lui Pantagruel. Primele două cărţi descriu copilăria şi educaţia lui Gargantua, personaj silit să se supună constrângerilor scolastice ale vremii. Gargantua fusese purtat în pântecele mamei timp de 11 luni, iar când a venit pe lume a strigat plin de voie bună: „Daţi-mi de băut!" şi a băut laptele a 17.913 vaci, mai apoi a atârnat la gâtul iepei lui clopotele de la Notre-Dame...

Intenţiile lui Rabelais apar, în mod vădit, încă din cuvântul „Către cititori", de la începutul romanului:

www.dacoromanica.ro

Prieteni, răsfoind această carte
Veniți și scârbă-n ea n-o să aflați;
Lăsând orice mâhnire la o parte
De scrisul meu să nu vă ruşinați.
N-o să ieşiți de-aici mai înzestrați,
În schimb veți învăța să râdeți bine:
Mai drepte gânduri n-am purtat cu mine.
Văzând cum v-a cuprins tristețea hâdă,
N-am stat să plâng, am râs cum se cuvine,
*Căci numai omului i-e dat să râdă.**

Opera lui Rabelais „este o adevărată enciclopedie care înregistrează cunoştințele şi tendințele unei epoci setoase de ştiință şi cultură, fiind, în acelaşi timp, o satiră virulentă la adresa regilor cotropitori, dascălilor mărginiți, clericilor corupți... judecătorilor intriganți". (Marcel Petrişor) Prin felul în care îşi construieşte personajele, Rabelais „ne ajută să-l regăsim în fiecare dintre ele şi mai ales în cele ce aduc ceva bun, ceva luminos şi util semenilor lor. Rabelais este cheflIul şi sfătosul Grandgrousier, care participă la ospățuri gigantice, care ştie să povestească la gura sobei... care se pricepe să-şi trateze adversarii cu răspundere...; este apoi înțeleptul Ponocratas, cel ce reuşeşte să-l **spele** pe Gargantua de murdăria fizică şi de ignoranța spirituală, pentru a-i dărui o educație după toate regulile desăvârşirii... este cumintele Eudemon, cel instruit şi respectos, dar şi nehotărâtul şi nu prea viteazul Panurge..." O remarcă interesantă: aventurile, peregrinările şi încercările prin care trec Gargantua sau Pantagruel şi pritenii lor „se aseamănă de multe ori cu ceea ce Lazăr Şăineanu a numit, în tipologia basmului, **Tipul tovarăşilor năzdrăvani**, în care un erou cu o naştere ciudată (Gargantua s-a născut, aşa cum inutil sunt minți copiii, prin urechea mamei sale), se întovărăşeşte numai cu prieteni nemaipomeniți, cu care săvârşeşte tot felul de vitejii (*Mic dicționar al scriitorilor francezi*).

Cartea a treia din acest roman fluviu prezintă o dezbatere de idei pe tema căsătoriei („Panurge întreabă pe Pantagruel dacă ar face

* Traducerea integrală a romanului *Gargantua şi Pantagruel*, apărută în 1967, aparține lui Alexandru Hodoş.

www.dacoromanica.ro

bine să se însoare". „Cum îi arată Pantagruel lui Panurge că nu-i uşor să dai sfaturi despre însurătoare, şi ce prevestiri pot face Homer şi Vergilius" etc.). **Cartea a patra** descrie o călătorie plină de peripeţii, pe o corabie, în toiul furtunii, despre ciudata moarte a lui Bringhinasilă, căpcăunul **morilor de vânt**, despre naufragii şi popasuri în insule fantastice, care parcă ar prevesti... inspiraţia lui Cervantes, Defoe şi chiar (în Cartea a V-a, când Pantagruel ajunge în ostrovul Clopotelor, în cel Fermecat sau în cel al Norocului), pe cea a lui Swift din *Călătoriile lui Gulliver*... „Cartea a cincea, cea din urmă carte – despre faptele şi pildele bunului Pantagruel, alcătuită de Domnul François Rabelais, Doctor în medicină" se încheie cu „războiul biruitor pe care Bachus l-a purtat împotriva indienilor, ajutat de Pan şi de ostaşii lui: satiri, hemiponi, egipteni, argipani, silvani, fauni, lemuri, lari, farfadeţi şi spiriduşi". Victorios, după atâta „stihărit", – Rabelais, prin gura unui personaj, dându-şi seama că încă i-au mai rămas **stihuri** în gât strigă în faţa Divinei Butelci: „Să le udăm". Îndemnul magic „a bea" – însemnând: trăieşte-ţi viaţa, bucură-te de tinereţe!

Călugăr fără vocaţie, Rabelais a fost o puternică şi reprezentativă personalitate a epocii sale, prin faptul că s-a desfăşurat ca un adevărat om al Renaşterii care, prin universalitatea culturii lui, şi-a clădit un sistem de idei noi. Ciupit sau lovit de cenzura Sorbonei, el a reuşit să-şi creeze genul lui în literatură, pe baza formulei că „tot ce-i mai omenesc este râsul!" Dar nu orice fel de râs, ci doar cel... cu măduvă. Un îndemn răspicat din „Cuvântul înainte al scriitorului" la *Gargantua şi Pantagruel* este revelator: „... măduva e tot ceea ce a plăsmuit firea mai desăvârşit. Fiţi, dar, înţelepţi după pilda câinelui şi vă bucuraţi, adulmecând şi gustând aceste cărţi săţioase, de preţ deosebit şi de mare cinste: uşurele dacă le frunzăreşti în pripă, dar pline de cugetare dacă zăboveşti la sfat cu ele. Apoi, sfărmaţi osul şi sugeţi-i măduva hrănitoare. Nu mă îndoiesc nici o clipă că, după citirea acestora, veţi fi mai înţelepţi şi mai pricepuţi; veţi simţi un gust cu totul nou şi veţi dobândi o învăţătură ascunsă, care vă va ferici cu înalte daruri şi minunate taine; nu numai în privinţa credinţei, dar şi a treburilor obşteşti şi a schimbului de bunuri între oameni". Aceştia l-au citit şi l-au înţeles şi nu a mai mirat pe nimeni faptul că librarii din Franţa au vândut în trei luni mai multe cărţi de-ale lui, decât Biblii în nouă ani. Criticii,

www.dacoromanica.ro

exegeții operei lui Rabelais îi mai recunosc un merit: acela de a fi fost ctitor al limbii literare franceze: „El a însemnat pentru limba franceză (scrie istoricul Jules Michelet) ceea ce a fost Dante pentru limba italiană. A folosit și a topit laolaltă toate dialectele, cuvintele pe care i le-au dat toate provinciile și toate secolele Evului Mediu, adăugând o lume întreagă de expresii tehnice, pe care i le puneau la îndemână științele și arta".

Don Quijote cel trist... care ne face să zâmbim

Oare să fi fost, așa cum se spune, o oră luminoasă a umanității aceea în care MIGUEL de CERVANTES SAAVADERA a început să înfățișeze lumii uluitoarele aventuri ale lui Don Quijote de la Mancha. Cavalerul Tristei Figuri, cum acesta singur se numește? Încă de la primele cadențe (simple și solemne) ale romanului, se desprinde un suflu de eternitate, afirmă, pe bună dreptate exegeții, primei figuri adăugându-i-se cea de-a doua, Sancho Panza, care aveau să obsedeze omenirea. Trebuia doar să treci, lucid, de anecdota întâmplării, pentru a simți și înțelege **simbolurile, magia creatoare care a făcut ca adânca semnificație a capodoperei să crească și să rodească încontinuu.** Și astfel, cel care, pe la 20 de ani, câștigase, la un concurs de versuri, două linguriță de argint, avea să ofere umanității un erou care, asemenea lui Prometeu, însă de proporții omenești, „se dedică binelui public, misiunea sa fiind, așa cum scrie G. Călinescu, să ajute pe cei în suferință, să ridice pe cei căzuți, să repare nedreptățile, să pedepsească insolența". Prima intenție declarată a lui Cervantes a fost aceea de a ridiculiza romanele cavalerești, cu uriași vrăjitori și insule fermecate, unele obiceiuri feudale de mult dispărute, când cavaleri pribegi porneau orbește, în căutare de aventuri pedestre și galante. Lupta-farsă a lui Don Quijote a căpătat însă, cu fiecare pagină, semnificația unei lupte tragic-eroice, **pentru a face ca lumea, idealurile sale să coincidă cu cea reală**, AVENTURA lui devenind o MISIUNE gigantică, aceea de a salva renascentista „dignitas hominis", pentru a se putea încorona cu titlul de OM și a putea declara fără să se rușineze: „Yo sé quién soy" (Eu sunt ceea ce sunt!) Și ce era Don Quijote? Era chiar

www.dacoromanica.ro

Miguel de Cervantes (1547 – 1616) – cu viaţa lui zbuciumată şi aventuroasă. Fiu al unui medic-chirurg, el şi-a însoţit tatăl străbătând ţara în lung şi-n lat, acumulând o bogată experienţă de viaţă. „Camerero", adică lacheu al unui cardinal, soldat în rândurile armatei spaniole din Italia, ia parte la marea bătălie navală împotriva turcilor de la Lepanta, din 1571, unde, în urma unei răni, rămâne infirm de braţul stâng; această nenorocire nu-l împiedică să participe mai apoi la alte campanii şi expediţii militare. În 1575, îmbarcându-se pe galera „El sol", ca să ajungă acasă, în Spania, este luat în captivitate de piraţi şi dus la Alger, iar la capătul mai multor încercări de evadare, va fi răscumpărat şi eliberat abia în 1583; trei ani mai târziu, termină romanul său pastoral intitulat *Galatea*. În 1605 tipăreşte prima parte din *Don Quijote*, roman care va fi isprăvit după 10 ani. Sărac şi bolnav, încetează din viaţă în anul 1616 şi, deşi s-au făcut multe cercetări în perimetrul mănăstirii Ordinului Franciscan din Madrid, unde a fost înmormântat, nu i s-a găsit mormântul.

Romanul *Don Quijote*, în care se prezintă sub forma unei parodii originle, fapte şi întâmplări ce se desfăşoară în spaţiul iluzoriu al romanelor cavalereşti, **relevă discrepanţa flagrantă dintre lumea idelă, poetică, visată de personajul principal şi duritatea prozaică a lumii reale în care acesta îşi trăieşte aventurile**. (Florentin Popescu) Astfel, într-un sătuc din La Mancha, trăia Quijada, un hidalgo din cei cu lancea în panoplie, scut vechi, şi cal ogârjit. Cu capul plin de isprăvi din faimoasele romane cavalereşti ale vremii, cel dintâi lucru pe care l-a făcut eroul principal al lui Cervantes a fost să-şi cureţe o armură ce slujise şi pe strămoşii săi şi care, mâncată de rugină şi mucegăită de veacuri, zăcea uitată într-un ungher. O dată armura curăţată, mârţoaga „bine poreclită" Rocinante şi el însuşi botezat din nou cu numele de Don Quijote, – nu-i mai lipsea nimic altceva decât să-şi caute o domniţă de care să se îndrăgostească. A... găsit-o într-un cătun alăturat, unde trăia o fată care nici nu-l băgase în seamă. O chema Aldonza Lorenzo, iar tomnaticul Don Quijote îi dădu, de îndată, titlul de stăpână a gândurilor lui; şi căutându-i un nume, se hotărî să-i spună „Dulcineea". „Rangul (acesteia) trebuie să fie cel puţin de principesă..., de vreme ce-mi este regină şi stăpână; frumuseţe supraomenească, pentru că în ea se adeveresc toate cele mai cu

www.dacoromanica.ro

neputință de gândit și mai himerice atribute de frumusețe din câte dau poeții iubitelor lor. căci cosițele-i sunt de aur. fruntea îi e o câmpie eliseană. sprâncenele i-s curcubee. ochii sori. obrajii trandafiri. buzele coralii. dinții perle. gâtul alabastru și marmură pieptul. fildeș mâinile. zăpadă albimea pielii..." După ce își văzu isprăvite toate pregătirile. într-o dimineață se ferecă până-n dinți. încălecă pe Rocinante. ieși pe poartă și grăbind pasul. ajunse la un han. într-un târziu. tocmai când înnopta. După ce se luă la harță și chiar la bătaie cu câțiva cărăuși care înnoptaseră acolo. Don Quijote îi cere „hangiului-castelan" să pregătească și să oficieze... investitura lui de cavaler. După ce a fost îndeplinit la galop și pe nerăsuflate și acest act nemaivăzut până atunci. pe eroul lui Cervantes îl cuprinde dorința arzătoare de a se vedea. în sfârșit. pornit în căutarea aventurilor cavalerești. De aceea. după o scurtă reîntoarcere acasă (unde își găsește biblioteca arsă chipurile de... Freston. un mag-vrăjitor pe care îl socotea dușmanul lui de moarte). Don Quijote intră la tocmeală cu Sancho Panza. un țăran din vecini și... atât stătu pe capul lui încât bietul om se hotărăște să plece cu el și să-i slujească de scutier. Cu apariția lui Sancho Panza. bogăția de resurse literare. de registre și motive se organizează complementar, se echilibrează și se împlinește în mod genial. Astfel, dacă tot ce aparține cavalerului Tristei Figuri face pe cititor să se gândească „la chipurile uscate, chinuite și exaltate, la negrul și galbenul sugerate lui El Greco de pământul și oamenii din Toledo, atât de aproape de La Mancha...; în schimb. Sancho Panza devine centrul altei lumi. pentru «pictarea» căreia Cervantes găsește realismul. vigoarea și obiectivitatea lui Velázquez din *Los borrechos* (Bețivii)". Cu toate acestea, așa cum sublinia și marele prozator și pamfletar spaniol Unamuno în *La vida de Don Quijote y Sancho*... **întâmplările, planurile și culorile nu se contrazic, ci se completează, până a se contopi într-un singur personaj, cu o singură istorie**... Romanul lui Cervantes este atât de prețuit și pentru faptul că Don Quijote exprimă o modalitate de afirmare generală a sufletului omenesc – **dorința de depășire, setea de ideal, năzuința spre mai sus și mai bine**. Lăsând în urmă **ideea medievală de eroism**, pe cea din renumitul roman al cavalerismului spaniol Amadis (*amantul constant și respectuos*), bravul erou al lui Cervantes **își pierde caracterul parodic**, chiar se emancipează și

www.dacoromanica.ro

înnobilează. Este adevărat, Don Quijote este un individualist, dar un individualist care doreşte triumful acţiunilor sale legate de idealul moral, în continuă devenire: el îşi apără acest ideal atât împotriva inamicului din afară (lumea medievală), dar şi împotriva lumii dinăuntru, a propriilor sale îndoieli, trecând de la entuziasm şi credinţă, la dezamăgire şi resemnare. Chiar şi Sancho, **spre deosebire de eroii picareşti, îşi păstrează neîntinată candoarea şi puterea creatoare de iluzionare, prin „bun-simţ, fidelitate şi mai ales prin căldură umană de a fi alături, de a-l înţelege şi de a-l iubi pe Don Quijote"**.

Marele poet englez George Gordon Byron scria în *Don Juan* că „povestea lui Don Quijote... este cea mai tristă dintre toate povestirile, pentru că ne face să zâmbim". Heinrich Heine considera opera lui Cervantes „cea mai amară satiră a entuziasmului uman", iar Dostoievski striga, emoţionat: „Nu există în lume nimic mai adânc şi mai puternic ca această operă! Până acum este ultimul cuvânt şi cel mai profund al gândirii umane, este ironia cea mai amară pe care omul a putut vreodată s-o exprime". Nu mai puţin impresionantă este şi părerea lui G. Călinescu: „Don Quijote trăieşte într-o lume de cavaleri şi păstori, adoră o Dulcinee, se crede victima permanentă a vrăjitorilor, combate cu giganţii (prefăcuţi fie în mori de vânt, fie în burdufuri cu vin), vede într-o peşteră pe Merlin, pe Durandante, zboară la distanţe incalculabile **pe un cal de lemn** (s.n.), zărind pământul cât o alună, şi în fine ia hotărârea să înnebunească întocmai ca Orlando «furioso», în care scop îşi lasă pantalonii şi face tumbe păşind pe mâini cu picioarele în sus".

*

WILLIAM SHAKESPEARE, „cel mai mare creator de caractere după Dumnezeu", s-a născut la Strafford-upon-Avon, în 1564. După şcoala elementară de gramatică terminată în oraşul natal, şi-a ajutat tatăl, practicând diverse îndeletniciri, s-a însurat la 18 ani, iar la 28 figurează ca actor, la Londra, când prelucrează piese de teatru mediocre pentru trupa lui Richard Burbage. Cinci ani mai târziu devine „proprietar-asociat" al celebrului teatru „Globe". Din această vreme începe marea şi prodigioasa lui carieră literară, care l-a încoronat cu

www.dacoromanica.ro

titlul de **cel mai mare dramaturg al tuturor timpurilor**. Debutase, se pare, încă din anul 1590 cu piesa de teatru *Henric VI* – dedicată dinastiei Plantageneţilor, dar inspiraţia lui a fost stimulată de întâmplări istorice mult mai vechi, al căror miez îl descoperise în legendele rămase din timpuri trecute, pe care le ascultase mai întâi în anii copilăriei, apoi bătând drumurile ţării în „căruţa cu paiaţe", în lungile turnee teatrale. A scris 37 de drame istorice, tragedii şi comedii, câteva poeme epice, precum şi 154 de sonete, dând dovadă de o deosebită măiestrie poetică. Dramaturgia istorică a lui Shakespeare a devenit, odată cu trecerea timpului, o adevărată lecţie de viaţă şi moralitate, cei puternici fiind prezentaţi ca dispunând de oamenii de rând după bunul plac, înfeştaţi, la rândul lor, într-o necruţătoare luptă pentru putere. (Mihnea Georghiu) De aceea, prin pana genialului dramaturg scena prezintă o lume, pentru că şi lumea e o scenă, iar „Omul de la Stratford" a devenit, aşa cum l-a proclamat şi Eminescu: **învăţător al împăraţilor**. Şi, desigur, nu numai al lor.

Cei mai mulţi cercetători ai operei shakespeariene sunt de părere că aceasta poate fi împărţită în **patru perioade de creaţie**. Prima ţine până în 1594 şi se caracterizează prin piese construite „pe coincidenţe", beneficiind de interesante jocuri de cuvinte (*Comedia încurcăturilor*, *Cei doi tineri din Verona*); celei de a doua perioade îi revin mai multe comedii romanţioase (*Visul unei nopţi de vară*, *Nevestele vesele din Windsor*, *Mult zgomot pentru nimic*) precum şi unele drame inspirate din istoria Angliei (*Regele Ioan*, *Richard al II-lea*, *Henric al IV-lea*, *Henric al V-lea*) dar şi *Romeo şi Julieta* şi *Sonetele*; în perioada a treia, Shakespeare a scris marile tragedii inspirate din istoria romană (*Iulius Caesar*, *Antoniu şi Cleopatra*), precum şi „comediile întunecate" (*A douăsprezecea noapte*, *Măsură pentru măsură*, *Totul e bine când se sfârşeşte cu bine*), cărora li se adaugă capodoperele *Regele Lear* şi *Macbeth*. Cea de-a patra perioadă de creaţie cuprinde piesele „fantastico-magice", dintre care amintim: *Poveste de iarnă* şi *Furtuna*. Rod al unei imaginaţii covârşitoare, dramaturgia lui Shakespeare se întemeiază, totuşi, pe realităţi profund umane. *Hamlet* şi *Othello*, de pildă, după părerea autorizată a regretatului profesor Ion Zamfirescu, „ne reflectă pe toţi la un loc şi pe fiecare în parte. Oricare dintre noi poate găsi în cuprinsul lor, ceva în stare să ne reprezinte". În

www.dacoromanica.ro

Hamlet, echilibrul firesc al omului „dornic de liniște, fericire și armonie... se zguduie din toate articulațiile lui și nu va mai putea fi regăsit niciodată... Evoluția nefericitului prinț al Danemarcei de la ființa echilibrată, iubitoare de adevăr și dreptate, dornică de viață în armonie cu ceilalți **și totodată într-o firească armonie interioară... până la personajul dornic de răzbunare, necruțător și cuprins de o furie oarbă, se petrece pe fundalul descoperirii răului și viciului... Conștiința propriei drame este dată de conștiința că aceasta e drama lumii în general**". (Florentin Popescu) Othello (a cărui morală luminoasă este tulburată de intrigile lui Yago) o ucide pe Desdemona, dar dându-și seama de nevinovăția ei, strigă, ca să auzim noi toți: „N-am făptuit nimic din ură – toate numai din cinste". Apoi se sinucide – „act de dreptate pe care personajul și-l impune cu hotărâre... ceea ce îi încoronează destinul și-i proiectează figura într-o idealitate de legendă".

Pentru adolescenți, legendară rămâne, mai ales, tragedia „colegilor lor de generație", Romeo și Julieta. Într-o piață din Verona, Romeo îi mărturisește prietenului său, Benvolio, că este trist... pentru că nu va putea să câștige niciodată iubirea fetei pe care o adoră. Benvolio este mai optimist:

S-atingă un țel frumos nu-i lucru greu...

Romeo: *Aici n-ai nimerit-o dragul meu,*
Căci oricât Eros și-ar vrăji săgeata,
Ar încerca-n zadar s-atingă fața.
Nu-i nimeni fecioria să i-o sfarme:
Ea are, ca Diana, scut și arme..
N-o vatămă săgeata prea subțire
Și nici cu vorbe dulci n-o scoți din fire...
Stând zăvorâtă-ntre pereții reci
E stearpă frumusețea pentru veci.
Frumoasă-i – însă pregetă la faptă,
De frumusețea ei e prea-nțeleaptă!

Dar, Romeo încă nu o cunoscuse pe Julieta, lui i se părea că-i îndrăgostit de Rosalinda. Despre Julieta, însuși tatăl ei crede că: *Deprinsă nu e cu-ale lumii datini. Nici n-are încă paisprezece ani.*

www.dacoromanica.ro

S-o pârguiască, două veri mai lasă. Până-o să fie bună de mireasă. (Îi spune el lui Paris, care îi ceruse mâna fiicei sale).

De-abia la **balul organizat în casa lui Capulet.** Romeo înţelege ce înseamnă iubirea:

S-atingă mâna-mi aspră mâna-i.
Tu inimă, ai mai iubit? O, nu!
Pe ochii mei mă jur că-ntâia oară
Văzut-am frumuseţea-n astă seară.

Adolescent adevărat, Romeo îşi trăieşte cu frenezie noua pasiune, înfruntând riscul de a fi prins de gărzi sau de vrăjmaşi, chiar sub balconul Julietei, care, bineînţeles, mânată de acelaşi dor se arată la fereastră:

Romeo:
Ce licăr joacă în fereastră? Ah!
Răsare ziua Julieta-i soare!
Te-nalţă soare dalb! Răpune luna
Bolnavă, rea şi galbenă de ciudă
Că tu, care-o slujeşti, eşti mai frumoasă!
N-o mai sluji! Nu vezi? Te pizmuieşte!
Veşmântu-i de vestală, trist şi pal,
Pentru neghioabe-i potrivit. Aruncă-l!
Stăpâna mea! Iubita mea! De-ar şti!
Vorbeşte fără glas! Ei şi? Ce-mi pasă!
Cu ochii îmi vorbeşte. Îi răspund!... *

La fel de plină de iubire este şi Julieta: chiar şi atunci când află că vărul ei, Tybalt, a fost ucis, ea îl numeşte pe Romeo: „tiran frumos" sau „Raiul pieritor al unui trup pătruns de frumuseţe".

Manifestările oamenilor (de dragoste, de ură) **izvorăsc dintr-un fond comun de umanitate.** Este adevărat însă că, aşa cum apreciază şi marele poet german Schiller, natura ne trasează în emoţia ei fizică.

* Versuri traduse de Virgil Teodorescu.

www.dacoromanica.ro

drumul pe care îl avem de parcurs **în lumea morală**. Ea nu se înalţă până la plăsmuirea nobilă a omului fizic decât după ce lupta forţelor elementare ale istoriei şi ale organismului s-au potolit. Tot astfel, dezacordul elementelor din fiinţa etică a omului, conflictul instinctelor oarbe trebuie să se strângă... să se asigure autonomia caracterului..., iar slăbiciunile... „să cedeze locul unei libertăţi convenabile". Motive pentru care opera genială a lui Shakespeare s-a înălţat în sufletele oamenilor de peste 400 de ani... „ca un templu, înlăuntrul căruia răsună o cântare universală".

www.dacoromanica.ro

MAI E MULT PÂNĂ DEPARTE?

JURNALUL... CĂLĂTORIILOR

Corespondenţi speciali: Homer.Vergilius. Dante. Marco Polo. Cervantes. Swift. Spătarul Milescu şi alţii...

Prima **călătorie** a omului a fost consemnată în cosmogonia mitologică, – în actul creaţiei din poemul *Enuma elish*, urmat de reorganizarea umană, operată de Hammurabi.* Dar, ca să se ajungă la cultura şi civilizaţia mesopotamiană, istoria consemnează (pas cu pas) unificarea Sumerului cu Akkad, prin Sargon I (2334 – 2249 î.Hr.) şi mai apoi, după o călătorie de 5 secole, să poposească la Babilonul lui Hammurabi, unde... cercul a fost împărţit, pentru prima dată, în 360 de grade, anul în 360 de zile, ziua în 12 ore duble, ora, la rândul ei în 60 de minute duble, minutul în 60 de secunde duble. Acum au apărut în construcţie bolta, cupola, apeductul şi podurile, grădinile suspendate şi turnurile (cel închinat zeului Marduk-Bel, cunoscut sub numele dat de evreii din captivitate drept „Turnul Babel", având latura bazei pătrate, după Herodot, de 180 m, iar înălţimea de 91 m), pe acea vreme un fel de **punte** între pământ şi cer.

Să însemne, oare, „pătrunderea zeilor în omul primordial", prima... călătorie întreprinsă în UNIVERS? În *Atharva Veda* (Veda însemnând în sanscrită „cunoaştere, ştiinţă"), care a apărut spre mijlocul mileniului al II-lea înainte de Hristos, este scris că zeii ce au „însoţit Năzuinţa" au fost: Răsuflarea suflată şi sorbită, Văzul, Auzul, Nesfârşirea şi Capătul, Suflul pieziş şi de sus, Cuvântul, Conştiinţa...

Lumea spirituală greacă şi romană, datorită firii lor solare „suprapunându-se de la început unei filosofii carnale", animată de spirit practic agitat şi iscoditor, cu o evidentă vocaţie a anecdoticului

* Hammurabi (1792 – 1730 î.Hr.), întemeietorul unui Babilon autocrat. Reformator juridic (*Codul lui Hammurabi*), prin reforma sa religioasă a impus ca zeu suprem, creator al lumii, pe Marduk.

www.dacoromanica.ro

(scrie Victor Kernbach în *Miturile esențiale*), a invadat MITUL, pentru a putea, atunci **când călătoreau**, să-și apere spațiul comercial, terestru, dar mai ales cel maritim. „Mixtura avică-egeeană-pelesgă" i-a condus, în voiajul lor prin Spațiu și Timp, să afle în Eros (divinitate primordială) „personificând dorința născută din **haos**" pe care Hesiod o numește... Afrodita, adică **începutul călătoriei**, dar și **sfârșitul** acesteia, – Thanaos (moartea), născută din „noaptea primordială, – Nyx".

În Bibliotecile-arhive din orașele Ninive și Mari, în care erau păstrate „opere însumând cunoștințele câștigate până la data respectivă" (O. Drimba), marele Hammurabi adunase și poeme mitologice, printre care și *Emma eliș*, – mitul creației, care amintește de *Cartea facerii* din Biblie. Și tot acolo se găsea, fără îndoială, și epopeea despre frumosul și viteazul Ghilgameș, cel îndrăgit de zeița Ișter, pe care însă el a refuzat-o, numind-o (într-o limbă literară, cu comparații deosebit de plastice): „ruină", „ușă dosnică", „burduf spart" și chiar „sandală... ce roade piciorul drumețului". Foc de supărată, zeița trimite în Uruk un taur ceresc să o răzbune, adică să-l ucidă pe Ghilgameș. Enkidu, prietenul său, omoară taurul, faptă care îi va aduce, lui însuși moartea. Astfel, Ghilgameș pornește în **prima călătorie** consemnată de mitologie, în căutarea vieții veșnice. Până să ajungă acolo, face un popas la capătul pământului, unde Utnapistin, singurul om care a supraviețuit Potopului (pe care epopeea îl descrie, deci, cu 1.500 de ani înaintea Bibliei), îl sfătuiește să **pornească** în căutarea „ierbii tinereții și a nemuririi" (nu cumva e vorba de „tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte" din basmul lui Ispirescu?), pe care, într-adevăr, o găsește, dar pe drum i-o fură un șarpe. Atunci, lui Ghilgameș nu i-a rămas altceva de făcut decât să călătorească în „Țara din care nu este întoarcere", unde, e adevărat, nu ajunge, însă poate vorbi cu spiritul lui Enkidu, care îi descrie deprimanta lume de dincolo. Această călătorie legendară l-a inspirat și pe Homer, în unele episoade din muncile lui Heracles (prezentate, pe larg, în unele întâmplări din *Odiseea*).

În 12.000 de versuri, scrise în hexametri dactilici, Ulise a străbătut, după unii cercetători, peste 12.000 de mile marine (soțul Penelopei ieșind din Mediterana, prin strâmtoarea Gibraltar și ajungând (unii susțin), până la Capul Horn, în sudul extrem al Americii Latine, alții, – în fiordurile Norvegiei, deci în extremul nord al Continentului euro-

www.dacoromanica.ro

pean. Aşadar, legenda a născut legende şi deci, nu-i inutil să prezentăm felul cum a fost reconstituită călătoria lui Ulise, de către un abil cercetător italian, Vittorio Berrabini, într-un volum apărut în urmă cu vreo 20 ani, intitulat *L'Odiseea. Rivelita*: după ce a poposit, cu navele lui, în ţara kikonilor, în Hellespont şi a trecut de capul Malia, din extremitatea sudică a Greciei, Ulise a acostat (aşa cum atestă majoritatea cercetătorilor tradiţionali), în ţara lotofagilor, pe litoralul de nord al Africii. Escala următoare a fost Insula Caprelor, din apropierea Siciliei. Originalitatea acestei noi interpretări a călătoriei lui Ulise începe o dată cu **Ţara ciclopilor**, care, până acum, era situată pe povârnişurile vulcanului Etna, în răsăritul Siciliei. Berrabini o plasează însă „în apusul insulei", în apropiere de Trapani, „locul unde Ulise ar fi scăpat de uriaşul Polifem, pe care îl orbise, ascunzându-se sub pântecul unui berbec, ieşind astfel din peştera fatală". Insula lui Eol, presupune, în continuare, omul de ştiinţă italian, s-ar găsi şi ea în apropiere de Sicilia, fiind una şi aceeaşi cu insula Ustica (unde fioroşii lestrigoni devorau pe navigatori), şi nu Sardinia. De acord cu „vechile teorii", conform cărora Scylla şi Caribda s-ar afla în strâmtoarea Messinei şi că „păşunile boilor soarelui" sunt pe ţărmul răsăritean al Siciliei, el se îndepărtează din nou de tezele clasice, în privinţa insulei nimfei Calipso, susţinând că e vorba de Pantelleria, o mică insulă, din sud-vestul Siciliei; el este, apoi, de părere că Ţara feacienilor nu ar fi Corfu, ci o regiune tot din apropiere de Trapani. De ce a făcut Vittorio Berrabini atât de minuţioase cercetări, legate de călătoria lui Ulise? Răspunsul este simplu: pentru a demonstra că *Iliada* şi *Odiseea* au fost create de oameni diferiţi „distanţaţi între ei în timp şi spaţiu", că acela care a descris călătoria lui Ulise a locuit... în Sicilia, un secol mai târziu decât Homer şi că „nu ar fi bărbat, ci o femeie", adică Nausica, fiica regelui feacienilor, motiv pentru care prezintă atât de temeinic itinerariul parcurs de eroul grec, felul cum descrie obiectele casnice şi de toaletă, precum şi „maniera reticentă şi pudică în care sunt relatate episoadele de dragoste". Alţi cercetători, fraţii Wolf din Germania, descriind „Drumul lui Ulise" (după nouă ani de studii, şi după o amănunţită analiză a indicaţiilor geografice, meteorologice şi nautice cuprinse în *Odiseea*), cred că grecii „neştiind să înainteze cu corăbiile lor împotriva vântului, au fost împinşi de curenţii Mării Mediterane pe

www.dacoromanica.ro

litoralul Tunisiei de astăzi, nu în Libia, şi că insula lui Eol se identifică, în mod sigur, cu Malta şi pentru motivul că poemul aminteşte de „zidurile imense care înconjoară insula". Tot după părerea cercetătorilor germani, Ithaca ar fi fost situată pe ţărmul vestic al Greciei şi că Ulise ar fi traversat pe uscat Peninsula Italică, străbătând, în total, 4.250 de kilometri. Oricum, fie că a pribegit de-a lungul a 12.000 de mile marine, sau numai a 4.250 de kilometri, Ulise rămâne unul dintre cei mai mari CĂLĂTORI literari ai lumii.

*

Meseria de a trăi literatura este, de fapt, meseria de a scrie, spunea cineva, şi toţi marii inspiraţi ai muzelor „au călătorit" mai întâi în microcosmos, contemplându-şi neliniştile, apoi în macrocosmos, aşa cum au făcut Vergilius, Ovidiu, Dante, Cervantes, Rabelais, Milton, Goethe, Mistral, care au salutat în Homer pe părintele lor, şi au fost mândri şi fericiţi de a fi fost socotiţi urmaşii acestuia. Departe de a fi un simplu joc literar, interioritatea lumii e însăşi putinţa de a fi exprimată prin universalitate (Mircea Mihăieş). Şi este sigur că, înainte de a pătrunde în macrocosmos, omul a făcut, mai întâi, o sumară călătorie în suflet, în microcosmosul său. Această călătorie a început prin ochii, urechile, nările şi gura lui, simţurile devenind motorul medierii, dar şi simbolul forţei sale creatoare. Apoi, pana şi condeiul au deschis poarta Paradisului, cât şi a Infernului, ÎNTÂLNIREA devenind un adevărat topos al mitului, basmului, povestirii şi romanului. Dar, ca să te poţi întâlni cu tine sau cu alţii trebuia să călătoreşti, iar călătoriile în antichitate aveau o anumită predestinaţie, fiind „dirijate" de forţe supranaturale şi puteau fi de bun-augur sau cu urmări nefaste. Închipuire? Realitate? Oricum, *Iliada* şi *Odiseea* se pare că reprezintă singura atestare directă, prin scriere, a unei civilizaţii care a putut fi reconstituită pe calea comparaţiei arheologice, de unde a izvorât şi necesitatea analizării în detaliu a universului epic, ca expresie complexă a unui sau a unor stadii de cultură şi civilizaţie (Tr. Herseni). Epopeea homerică, prin descoperirea arheologică a Troiei, dar şi prin scoaterea la lumină a zidurilor *Labirintului* din insula Creta, a legendarului rege Minos, fiul lui Zeus, să constituie, oare, faza ultimă a

www.dacoromanica.ro

demitizării complexului mitic, aşa-numitul mythos-grec, de sorginte şi factură indo-europeană? În acest caz trebuie să credem şi în posibilitatea **călătoriei-zbor** a fiului lui Dedal, Icar, peste zidurile Labirintului, construit de tatăl său, să visăm visul lui când, cu aripi din ceară şi pene de pescăruş s-a sacrificat, zburând spre Soare, ca să vadă Acropola străbunilor săi şi a CULTURII noastre. Un stadiu final al procesului pe traiectoria căruia se înscriu mitologizarea realităţilor cuprinse în mythos şi epicizarea mitologiei, însă, nu există, omul fiind abia la începutul marilor călătorii care îl vor purta, cu adevărat, dincolo de Scylla şi Caribda, străjuitoarele strâmtorii Gibraltar, ca să descopere că Pământul este un **glob** albastru. Selena, adică Luna, un corp ceresc acoperit de praf cosmic, iar tatăl sau fratele ei, zeul Helios, – Soarele este un imens reactor atomic.

Influenţa puternică a literaturii antice greceşti o simţim, în mod firesc, şi în literatura latină a călătoriilor. Astfel, cel mai mare poet latin, Publius Vergilius Maro (70 – 19 î.Hr.) care, influenţat de Hesiod (*Munci şi Zile*) scrie *Georgicele* (patru cărţi care tratează despre agricultură, pomicultură, zootehnie şi apicultură), dar, sub aripa inspiratoare a lui Homer, creează odiseea lui Enea, legendarul părinte al romanilor; Ovidius Naso (42 î.Hr. – 17 d.Hr.), după ce, inspirat de Homer şi Hesiod, scrie *Metamorfozele* zeilor greci şi *Festele*, – adevărat tezaur de mituri, legende şi obiceiuri ale romanilor, – *Tristele* şi *Ponticele*, elegii-epistole, despre dramatica lui... **călătorie**, în exilul de la Tomis, operă de o adevărată valoare literară dar şi documentară.

Apoi, după mai bine de 1.000 de ani, au început, iarăşi, călătoriile închipuite, adică cea a lui Dante, în cele trei împărăţii „de dincolo de lume şi viaţă – *Infernul*, *Purgatoriul* şi *Paradisul*, având în primele două drept ghid pe Vergilius, iar în a treia, pe Beatrice, şi în Empireul imaterial al sufletelor celor prea-fericiţi, pe Sfântul Bernard. Relatării acestei călătorii prin cele trei spaţii (plină de idei, gânduri, sentimente şi simboluri) – adevărata chartă a spiritualităţii omeneşti, Boccacio avea să-i opună, în *Decameronul*, o... mitologie a vieţii contemporane, – cu voiajuri, uneori poate frivole, dar fără restricţii, în moravurile epocii respective, promovate prin intermediul **călătorilor** ce soseau în Peninsulă şi pigmentată cu un anume fantastic-erotic, dar plin de realităţile pe care rafinatul scriitor le-a descoperit în decursul

www.dacoromanica.ro

călătoriilor pe care le-a întreprins, personal, pe drumurile Italiei.

Istoria consemnează, este adevărat, numeroşi exploratori ai Terrei şi în antichitate: Hanon Cartaginezul (sec. VI – V î.Hr.) care a plecat cu 60 de galere şi depăşind Coloanele lui Hercule (al doilea nume sub care este cunoscută Strâmtoarea Gibraltar) a ajuns până la „Cornul Sudului" (insula Fernando Poo, din Guineea spaniolă); un mare călător a fost şi istoricul grec Herodot (circa 484 – 425 î.Hr.) care a vizitat Egiptul, Babilonul, Siria, Asia Mică, Italia, Sciţia şi altele (într-o operă în 9 volume) care se referă şi la pământurile locuite acum de noi, românii, el pomenind şi despre fluviul Istros (Dunărea), care „curge prin întreaga Europă şi îşi are izvoarele la celţi".

În 1271, un tânăr de 17 ani este luat de tatăl şi de unchiul său într-o călătorie în Orientul îndepărtat, „fapt care îi va schimba destinul". Era isteţ, dornic de aventură şi cunoaştere şi, aşa cum se va dovedi ulterior, un bun povestitor. Pleacă din Veneţia, navighează pe Marea Mediterană, merge pe vadul fluviului Tigru, străbate Persia, schimbă caravane după caravane şi, în sfârşit, ajunge în China, la Kai-Ping Fu (în apropierea actualului Beijing), unde domnea marele han al mongolilor, Kubilai, care i-a primit pe el, pe tatăl şi unchiul său cu mare interes. Marco Polo se dovedeşte a fi foarte priceput şi, mai ales, învaţă cu uşurinţă limbile popoarelor străpânite de Kubilai, motiv pentru care hanul îi încredinţează numeroase funcţii importante. Şaptesprezece ani a stat Marco Polo la curtea lui Kubilai-Han, a străbătut în lung şi-n lat China, a cunoscut relieful ţării şi obiceiurile oamenilor, iar la reîntoarcerea la Veneţia, în anul 1295 (deci după aproape 25 de ani de absenţă), a început să povestească nobililor şi marilor negustori, fantasticile lui călătorii, amintind mereu despre „milioanele de monezi de aur ale hanului mongol" (fapt pentru care a şi fost poreclit „Il Milione") şi despre bogăţiile nemărginite ale Indiei şi Chinei. Călătoria şi întâmplările petrecute cu acest prilej le-a descris timp de doi ani, în închisoarea unde a fost închis (ca prizonier de război al genovezilor, aflaţi în luptă cu Veneţia), în *Cartea minunilor lumii*, pe care Marco Polo a dictat-o unui prieten, scriitor cunoscut, Rusticiano din Pisa. Astfel, cu 200 de ani înainte ca Noul Continent, America, să fi fost descoperit, cei care ştiau doar despre uluitoarele fapte de vitejie ale lui Alexandru cel Mare (dar care nu ajunsese decât până la fluviul Indus)

www.dacoromanica.ro

aflau că departe, în răsărit, se află Paradisul plin de fructe exotice şi mirodenii şi nu Iadul populat cu monştri înfiorători „cu cap de animal şi corp de om, ori invers". (Radu Gheorghiţă)

Unul dintre cei mari mari călători care au trăit pe Terra a fost, fără îndoială şi Ibn Battuta, cel care vrând, în 1320, să facă un pelerinaj la Mecca, pleacă din Tangerul natal, vizitează coasta mediteraneană a Africii de Nord, navighează pe Nil şi nu se poate opri până nu ajunge la Luxor, de unde, traversând deşertul şi Marea Roşie ajunge la locul mult visat, oraşul sfânt al musulmanilor. Vizitează apoi Siria, ajunge chiar până în Dobrogea, porneşte spre Extremul Orient traversând Turkestanul şi Afganistanul, până la Delhi, în India. Cu gândul la misterioasa Chină, se îmbarcă pe mai multe corăbii, atinge coastele Ceylonului (Sri Lanca), insula Sumatra şi se opreşte la Canton. Reîntors în Maroc, el se odihneşte timp de 2 ani, apoi porneşte din nou în călătorie, ca să cunoască lumea; traversează, pe cămile, Sahara, descoperă Nigerul şi ajunge până la Marele regat al Mali-ului; de aici urcă pe cursul fluviului Niger, până la Tombuctu şi Gao, iar în 1353 se reîntoarce, după ce străbate ţinuturile tuaregilor, la Frez, unde începe să-şi scrie amintirile de călătorie pe care le intitulează: *Dar preţios pentru cel care apreciază lucrurile străine ale marelor oraşe şi minunăţiile călătoriilor.*

Despre călătoriile care vor îmbogăţi radical cunoştinţele în legătură cu „lumea de dincolo de oceane şi mări", aflăm, apoi, din „jurnalul de bord" al navigatorului portughez Bartolomeo Dias (circa 1450 – 1500), primul care a reuşit să înconjoare Africa pe la sud, şi cel al lui Vasco da Gama care, continuând periplul înaintaşului său, a ajuns în India (1497), înconjurând capul Bunei-Speranţe.

Cu cinci ani mai înainte, la 17 aprilie 1492, Isabella, regina Castiliei, îi spunea lui Cristofor Columb: „Pluteşte drept înainte, iar dacă pământul pe care îl cauţi nu există, Dumnezeu îl va crea într-adins spre a-ţi răsplăti cutezanţa". Iar, în acelaşi an, vineri, 12 octombrie, două ore după miezul nopţii, marinarul Rodrigo de Triana, căţărat în vârful catargului Caravelei Pinta, striga din toţi rărunchii: „Tierra! Tierra!" Atunci, aşa cum se stabilise, căpitanul caravelei, ordonă să se tragă câteva salve, pentru a semnala apariţia pământului, iar pe toate cele 3 corăbii pânzele au fost strânse şi, cuprinşi de euforie, marinarii

www.dacoromanica.ro

au aşteptat ivirea zorilor. Conducătorul expediţiei. Cristofor Columb, era stăpânit de convingerea că pământul este rotund şi că. navigând numai spre apus. va ajunge pe ţărmurile Asiei. în India sau în China. La răsăritul soarelui. nerăbdător. el coboară pe ţărm. apoi pe plajă se arborează stindardele: cel al Spaniei şi cele două albe cu crucea verde. unul purtând iniţiala „F" a regelui Ferdinand. celălalt. iniţiala „Y" a reginei Ysabella. Insula descoperită era numită de localnici Guanahana. dar a fost botezată cu numele de „San Salvador" (Mântuitorul) şi astfel. în sfârşit. titlul atribuit lui Columb. încă din luna aprilie a aceluiaşi an. acela de „amiral al Mării-Ocean, Vice-rege şi Guvernator" încetează de a mai fi o înşiruire goală de cuvinte bombastice pe un petec de hârtie (Galia-Maria Gruder). În seara aceleiaşi zile. amiralul. fost căpitan. notează în jurnalul de bord: „O insulă foarte mare. foarte netedă, cu multă verdeaţă şi apă curgătoare. având un lac în mijlocul ei". Duminică. 14 octombrie, Cristofor Columb scria un fel de reportaj-scrisoare către regele şi regina Spaniei:

„Când se lumină de ziuă, pusei să se pregătească luntrea navei mele şi bărcile caravelelor şi ieşii să urmăresc coasta insulei în direcţia nord-nord-est spre a examina coasta opusă care se afla către răsărit şi să cercetez satele, dintre care nu după multă vreme văzui două sau trei, ai căror locuitori veneau în mare număr la mal chemându-ne şi aducând mulţumiri lui Dumnezeu. Unii duceau apă, alţii merinde, iar alţii, când vedeau că nu cobor pe uscat, se aruncau în mare şi veneau către noi înot, şi, după câte puteam înţelege, ne întrebau dacă sosisem din cer. Un bătrân se sui în luntrea mea şi alţii, cu glas tare, strigau către norod, bărbaţi şi femei, spunându-le: veniţi să vedeţi pe oamenii care au coborât din cer, aduceţi-le să bea şi să mănânce.

Un mare număr de bărbaţi şi de femei ieşiră înainte, fiecare purtând câte ceva, mulţumind lui Dumnezeu, prosternându-se în ţărână, ridicând mâinile la cer şi cu mari strigăte de bucurie ne poftea să debarcăm, dar eu nu voii să trag la mal, de teama unui şir de stânci puţin ascunse sub apa ce înconjură această insulă. Între insulă şi stânci, marea e adâncă şi este un port care poate să adăpostească toate navele creştinătăţii şi are intrarea foarte strâmtă. E

www.dacoromanica.ro

adevărat totuşi că înăuntrul şirului de stânci sunt adâncimi mici, dar marea e nemişcată ca apa într-un puţ.

Spre a-mi da seama de totul şi a relata apoi alteţelor voastre precum şi spre a cerceta locul unde aş fi putut construi un mic fort, pornii să fac o recunoaştere azi-dimineaţă şi văzui o peninsulă care conţine şase case şi care în câteva zile de lucru poate să devină o insulă. Totuşi nu socot că e necesar să se procedeze la o astfel de operaţie pentru că oamenii de aici, în ce priveşte armele, sunt foarte înapoiaţi, aşa cum alteţele voastre vor putea să judece după şapte dintre ei pe care i-am prins spre a-i aduce în Spania, spre a-i învăţa limba noastră şi a-i readuce înapoi la casele lor. Căci, dacă alteţele voastre ar porunci, fie a-i aduce pe toţi în Castilia, fie de a-i ţine robi în propria lor insulă, cu uşurinţă s-ar putea face aceasta, deoarece cu vreo cincizeci de oameni vor fi ţinuţi în supunere cu toţii şi se va putea face cu ei tot ce veţi voi.

După aceasta, în peninsula despre care v-am vorbit, am zărit grădini dese cu cei mai frumoşi copaci pe care i-am văzut vreodată, verzi şi frunzoşi ca cei din Castilia în lunile aprilie şi mai, şi izvoare bogate în apă. După ce am privit cu multă luare aminte acel port, mă întorsei la corabia mea şi întinsei velele şi descoperii atât de multe insule..de acelea că nu mă puteam hotărî spre care din ele să mă îndrept. Oamenii pe care îi prinsesem îmi spuneau prin semne că erau tot atât de multe că nu puteau fi numărate, şi-mi numiră mai mult de 100. M-am mulţumit de aceea să aflu care era cea mai mare şi către aceea am hotărât să merg, ceea ce mă şi pregătesc să fac. Socot că acea insulă se află la o depărtare de aproape cinci leghe de San Salvador, şi celelalte sunt mai mult sau mai puţin îndepărtate. Şi toate sunt joase, fără munţi, foarte îmbelşugate şi bine populate. Şi cu toate că aceşti oameni sunt foarte simpli şi buni, totuşi se poartă război între insule".

Se descoperise America şi începuse o nouă mare aventură a omului, care avea să devină şi una literară, scrisă mai apoi într-un limbaj sec, dar entuziast, în rapoartele către regi ale lui Hernan Cortéz, cuceritorul imperiului Aztec (1519), în jurnalul de bord al lui Magellan, scris în acelaşi an, despre expediţia lui de ocolire a

www.dacoromanica.ro

Pământului, numai pe apa mărilor şi oceanelor. Au urmat jurnalul lui James Cook (1728 – 1799), unul dintre cei mai mari navigatori ai tuturor timpurilor, descoperitor de noi pământuri, şi, desigur, cel al lui La Pérouse, celebrul navigator francez (masacrat, împreună cu tot echipajul, de indigenii din Vanikovo, insulă din arhipelagul malaezian), însemnările lui Robert Charles Darwin (1809 – 1882), redescoperitorul Americii tropicale, ale lui David Livingstone şi Henry Morton Stanley, socotiţi cei mai importanţi exploratori ai continentului african etc.

Nu trebuie să uităm să urmărim, în acelaşi timp, ITINERARIUL UMAN al lui Don Quijote, care de la Mancha, unde locuia, până la Tobosco, unde trăia Dulcinea, adică în doar câţiva kilometri, CAVALERUL TRISTEI FIGURI a putut să devină nu numai curajos, ci şi generos: curajos, pentru că se arunca în lume, aşa cum era, cu umbrele ei, şi generos, pentru că se dăruia, revărsând asupra lumii o lumină optimistă de înţelegere umană, **iubirea lui faţă de oameni desfăşurându-se larg, magnific, triumfător, sărbătorindu-şi micile-mari victorii, printr-o virtute dobândită prin merite, care valorează mai mult decât noblețea sângelui, de cele mai multe ori nemeritată.**

Mesajul lui Cervantes, transmis prin „faptele" lui Don Quijote, este întotdeauna demn, simplu, emoţionanat şi convingător, ca viaţa însăşi. La fel de convingător este şi mesajul eroilor parodici ai lui Rabelais, Gargantua şi Pantagruel, călători-refractari printre constrângerile vremii (scolastice, obscurantiste, bigote, ipocrite). În drumul lor prin lumea constrângerilor, ei pot înghiţi sute de oale de mâncare şi butoaie întregi de băutură, dar nu pot înghiţi abuzurile şi despotismul care strivesc personalitatea umană. Rabelais realizând, prin eroii săi, „o formaţiune spirituală de un echilibru devenit simbolic" (Marcel Petrişor).

Un personaj de „mitologie literară"... maestru în ducluri şi don quijotisme morale a fost şi scriitorul francez Cyrano de Bergerac, devenit el însuşi eroul unei piese de teatru a lui Rostand.* S-a născut în 1619 şi a murit în 1655, după ce şi-a făcut un prost renume de „duel-

* Rostand, Edmond-Eugène-Alexis (1868 1918), poet şi dramaturg francez „neoromantic, dezinvolt, spiritual... scrie într-un stil dezlănţuit, bogat în rime acrobatice şi jocuri de cuvinte".

www.dacoromanica.ro

giu", dar mai ales de autor de utopii filosofico-ştiinţifice: *Statele şi Imperiile Lumii*, *Statele şi Imperiile Soarelui* – **adevărate călătorii imaginare ale îndrăznelii şi aptitudinii autorului de a difuza „o gândire liberă", profund contestatară.** (Irina Bădescu)

De altfel, ca şi scriitorul de origine iralndeză Jonahtan Swift, unul dintre cei mai mari satirici ai literaturii universale. Romanul său parabolic *Călătoriile lui Gulliver* descrie aventurile unui englez obişnuit care devine: uriaş într-o lume mică, şi pitic într-o lume uriaşă. În fond, nu Gulliver se modifică, ci doar „lentilele" prin care este privit. Criticul francez Paul Hazard caracterizează acest roman deosebit de subtil în cartea sa *Les livres, les enfants et les hommes*: „Ceea ce îi atrage (pe copii) este fantezia lui Swift care îi uimeşte, îi farmecă şi, în acelaşi timp, le rămâne accesibilă. Această imaginaţie miraculoasă care se apropie de **povestirile de călători autentice** (s.n.)... care pregăteşte călătoriile dincolo de hotarele realului, transformându-le într-o minune continuă, nu se pierd, totuşi, în nori..."

Ne aflăm la începutul secolului al XVIII-lea, când literatura călătoriilor (mai ales a celor pe mare, urmate de interesante descoperiri geografice) captează, din ce în ce mai mult, atenţia unei clase sociale în plină expansiune economică, cea a burgheziei. Poate şi de aceea, „un bătrân acru şi morocănos care, dintre toţi muritorii, părea cel mai puţin indicat să fie pe placul copiilor, scrie acelaşi Paul Hazard, este autorul unei cărţi de referinţă «a gustului» celor mici: este vorba de *Robinson Crusoe* de Daniel Defoe, apărută în limba engleză în anul 1719" (iar într-o primă traducere românească, în 1835). Avid el însuşi de călătorii (a cutreierat Spania, Italia, Germania, Franţa), Defoe descrie în acest roman întâmplările petrecute în mod real de navigatorul Alexander Selkirk, „care a stat singur, din 1704 până în 1709, pe o insulă pustie în largul coastei chiliene. Este adevărat, naufragiatul Robinson Crusoe stă pe insula Deznădejdii din apropierea Antilelor Mici, timp de 28 de ani, unde, **întreprinzător, cu spirit practic, el îşi construieşte în stâncă o casă**. Prin mintea şi mâinile pricepute ale lui Robinson, insula pustie devine „un colţ de natură fertil şi primitor, în care omul nu se mai simte copleşit de singurătate", – deşi el mărturiseşte că, de mic copil, simţea chemarea pentru o viaţă aventuroasă: „Nu mă gândeam la nimic altceva decât să plec pe mare..."

www.dacoromanica.ro

Spătarul Nicolae Milescu (1636 – 1708), dimpotrivă, devine eroul propriilor sale călătorii pe uscat. După ce a studiat istoria, teologia şi filosofia la Constantinopol, este silit să ia drumul pribegiei, din pricină că participase la un complot împotriva domnitorului: călătoreşte prin Germania, Franţa şi Suedia şi se stabileşte în Rusia „ca reprezentant al intereselor culturale ale patriarhului din Ierusalim". Datorită erudiţiei sale, este numit conducătorul corpului de tălmaci de pe lângă consiliul diplomatic din Moscova. În 1667 traduce din greceşte Biblia, al cărei manuscris a fost folosit de fraţii Şerban şi Radu Greceanu la tipărirea *Bibliei de la Bucureşti* (1688). Pentru a îndeplini o misiune diplomatică, din însărcinarea Ţarului Alekxei Mihailovici, călătoreşte în China timp de 3 ani. Impresiile din această călătorie le-a consemnat în *Itinerar siberian* şi *Descrierea Chinei*, cărţi deosebit de instructive, mai ales prin caracterul lor inedit şi documentar.

Pe firmamentul literaturii pentru copii şi adolescenţi au apărut, în secolul următor, şi altfel de scriitori-călători, unul dintre aceştia luându-şi chiar numele de la cei care sondau apele, pentru ca vasele să poată înainta, în călătoria lor, pe fluviul Mississippi: „Mark Twain" („Doi stânjeni"). Antiromantic prin vocaţie, realist convins, Twain pleacă, în 1866, în Hawaii, în calitate de reporter al ziarului „Union", iar trei ani mai târziu, îşi povesteşte aventurile de călătorie în volumul *Ageamii în străinătate* – un fel de subliniere a unei butade rostite de el cu prilejul unuia dintre „turneele" sale, de altfel ca şi cele ale aedului orb, Homer, dar nu de epopei, ci de conferinţe: „Să fim recunoscători proştilor: dacă n-ar fi ei, noi ceilalţi nu ne-am putea afirma". Pentru Mark Twain, „ca adolescent şi ca om matur care-l privea cu ochii amintirii, Mississippi-ul era plin de viaţă". Era poate, perfid şi rău cu cei neavizaţi care nu-l respectau, dar tandru şi generos cu cei care, ca Huck Finn, îl iubeau şi îl cunoşteau, devenind în paginile sale din *Viaţa pe Mississippi* – **simbolul călătoriei omului în lume**.

Aşa cum Jules Verne, perseverând pe calea literaturii de călătorii, va dobândi o mare popularitate scriind numeroase romane, valoroase nu numai prin mesajul lor umanitar, dar şi prin cunoştinţele legate de locurile pe care le descrie în *Ocolul pământului în 80 de zile*, *Copiii căpitanului Grant*, *Un căpitan de 15 ani*, *De la Pământ la Lună*,

www.dacoromanica.ro

Insula misterioasă ş.a.

„Mama sa, Sophie, născută Allotte de la Fuye, era descendenta unui lung şir de navigatori şi armatori. În debaraua casei părinteşti se aflau, închise în cufere grele, actele de vânzare a mărfurilor trimise în America şi conosamentele împodobite cu desene stilizate reprezentând femei şi plante din India şi din Antile. O hrană de predilecţie pentru imaginaţia foarte receptivă a micului Jules, stimulată şi de suvenirurile membrilor ramurii materne a familiei. Bunica Adélaide îi povesteşte bătăliile navale cu englezii la care a participat tatăl ei, Francois Guillochet de la Perrière; unchiul Prudent Allotte de la Fuye călătoriile sale, având ca punct terminus Caracas şi Puerto-Cabello; unchiul Francisque de la Celle de Châteaubourg tentativa ilustrului său văr, Châteaubriand, de a descoperi legendara trecere pe la nord-vest spre oceanul Pacific.

Nu poate fi trecută cu vederea nici influenţa cărţilor de care scriitorul a rămas legat cu o dragoste statornică. Într-un text rămas inedit aproape nouă decenii, Amintiri din copilărie şi din tinereţe, el mărturiseşte: «Cunoşteam termenii marinăreşti şi înţelegeam destul de bine manevrele pentru a le urmări în romanele maritime ale lui Fenimore Cooper, pe care nu obosesc recitindu-le cu admiraţie»".

(Ion Hobana: *Jules Verne în România?*)

Pământul nu fusese descoperit în întregime şi în căutarea „misterelor" care încă îl mai înconjurau, porniseră, după cum mai aminteam, mulţi alţi călători-reporteri englezi, David Livingstone şi Henry Morton Stanley, socotiţi cei mai importanţi exploratori ai continentului african, Edwin Robert Peary, descoperitorul Polului Nord, dar şi românii Emil Racoviţă (care a ţinut un jurnal de participant la celebra expediţie în Mările Sudului, cu vasul „Belgica", al cărui prim-ofiţer era celebrul Ronald Amundsen, cel care, în 1909, avea să descopere Polul Sud); Iuliu Popper, ilustrul călător care „a colindat 5 continente", iar în „Ţara de Foc", din însărcinarea guvernului argentinian, a efectuat mai multe expediţii, făcând observaţii etnografice şi meteorologice importante şi a botezat unele ape şi formaţiuni geografice cu nume ca: „Rio Rosetti", „Rio Ureche", „Punta Sinaia", „Munţii Lahovary" ş.a.m.d., şi, de asemenea, Jean Bart, autorul, prin-

www.dacoromanica.ro

tre altele, al volumelor de călătorii: *Peste ocean* şi *Jurnal de bord*. O pagină din *Cartea Dunării* este edificatoare: „*Trecătorule!... Opreşteţi paşii când ai ajuns în faţa Dunării. Oricât de grăbit ai fi, rămâi câteva clipe pe loc: meditează şi contemplă, în tăcere, maiestatea străvechii ape-fluviu-rege pe care lumea antică îl diviniza ca pe o sacră personalitate. Albia acestui fluviu este leagănul neamului nostru. Fără Dunăre România nu poate fi!... Pe albastrul cerului, eşaloane de cocori, stoluri negre de cormorani şi caravane albe de lebede sfioase, plutind în tăcerea solemnă a bălţii, ca într-o lume aparte, dintr-o altă vârstă a omenirii, din vremea creaţiei, de pe când nu se despărţise apa de uscat. Să scrii o carte despre Dunăre? Greu! Dar pentru că Dunărea însăşi este o mare carte a naturii, o vie istorie universală, să ne deprindem a citi direct în ea. O călătorie pe Dunăre, cu ochii deschişi, te învaţă mai mult decât o bibliotecă întreagă...*" O „bibliotecă" pe care însă a citit-o, pentru că, altfel, Jean Bart nu avea cum să ştie şi nu putea să scrie, că întemeierea Atenei a fost „opera" Ciclopilor Traciei, că zeităţile Uranus, Saturn, Geea, Rhea îşi au originea în acest mare Imperiu Pelasgic şi că mormântul lui Ahile este în... Insula Şerpilor. El mai pomeneşte şi despre „expediţia la Dunăre a lui Osiris" (care era soţul lui Isis, divinitatea fecundităţii în mitologia egipteană), a cărui memorie se păstrează în legendele româneşti care închid „ca sâmburele în inima fructului" adevărul, căci dincolo de istoria scrisă „este istoria legendară, care trebuie descifrată oricât de încâlcită ar fi". Şi Emil Racoviţă ne previne, pe de altă parte, la fel de interesant şi lucid: „O dată cu adevăruri se vor tălmăci desigur şi... «poveşti». Ei, şi apoi? Cine poate garanta că multe din adevărurile de azi nu vor deveni poveştile de mâine?!".

În ultimul secol, în literatura pentru copii, călătoriile au suferit un fel de „mutaţie genetică", devenind în *Alice în Ţara Minunilor* de Lewis Caroll, un uriaş joc de cuburi amtestecate, cuprinzând fragmente din toate celelalte poveşti cunoscute, în *Fram, ursul polar* de Cezar Petrescu, un drum invers, dar imposibil, spre copilărie, iar în *Cartea cu Apolodor* de Gellu Naum, – o parodie îndreptată împotriva unei realităţi crude, despotice, când chiar şi să visezi puteai numai prin intermediul... visului.

www.dacoromanica.ro

VIZIUNEA ADOLESCENTULUI... MIOP

La vârsta de 16 ani, MIRCEA ELIADE (1907 – 1986) începe să scrie la *Romanul adolescentului miop*. Se socotea pregătit să scrie un roman, pentru că, până la acea vârstă, publicase „vreo 50 de articole şi schiţe literare în diferite reviste". În volumul de *Amintiri Mansarda*, apărut la Madrid în 1966, el relatează: „Voiam să fie... un document exemplu al adolescenţei. Îmi propusesem să nu inventez nimic, nici să nu înfrumuseţez, şi cred că m-am ţinut de cuvânt. Îmi spuneam că, pentru întâia oară, un adolescent scrie despre adolescenţă şi scrie întemeiat pe «documente»". Care erau documentele, amintite de adolescentul Eliade, cel despre care, atunci când peste ani a devenit o mare personalitate a culturii mondiale, doctor Honoris Causa a numeroase Universităţi din Occident, s-a spus că: „aparţine Universului" şi a fost numit, pe drept, „savantul simbolurilor"?

Era colaborator la revista liceului, „Vlăstarul", dispunea de un Jurnal voluminos şi începuse un **roman fantastic**, plăsmuit pe „dimensiuni ciclopice" intitulat: *Memoriile unui soldat de plumb* (cu care se jucase, probabil, doar cu unu-doi ani, mai înainte). Şi mai era ceva, de proporţii pentru el, atunci, gigantice: „Mă revăd în acei ani în mansardă, revăd masa de lemn acoperită cu hârtie albastră, lampa cu abajurul alb sub care împrimgeam cartea pe măsură ce mi se împăienjeneau ochii şi distingeam tot mai anevoie literele. Erau anii de «miopie galopantă»". Fantastică „miopie" când, **aproape în fiecare săptămână, descoperea un nou autor, alte lumi, alte destine**... ce aveau să-i călăuzească propriul destin, acela de a ajunge cel mai mare istoric al religiilor, cel care, ca nimeni altul, a reuşit (aşa cum singur mărturiseşte) să camufleze fantasticul în cotidian... transistoricul în istoric, extraordinarul în ordinar şi sacralitatea irecognoscibilă în realitate profană, – ultima caracteristică socotind-o chiar elementul de unitate al prozelor lui, realiste şi fantastice.

Pubertatea, ca şi adolescenţa, sunt de părere profesorii Ursula Şchiopu şi Emil Verza, în cartea lor *Psihologia vârstelor*, se caracte-

www.dacoromanica.ro

rizează prin trecerea spre maturizare şi integrare în societatea adultă, cu solicitările ei sociale, familiale, profesionale etc. Acest parcurs este cu atât mai sinuos, cu cât viaţa socială este mai complicată. Aşa se face că, de-a lungul timpului, începând din antichitate şi până azi, perioada adolescenţei a fost un Purgatoriu, atunci când nu a fost chiar Infernul. Iar celebrul vers al lui Dante, din *Divina Comedie*: „E caddi come corpo morto cade", – care încorporează începutul şi sfârşitul vieţii, pare... parcă lipsit de consistenţă, nepomenindu-se de faptul că adolescenţa rămâne „la mijloc", adică acolo unde se dă, cu adevărat, o luptă pe viaţă şi pe moarte. Starea acestei vârste se complică şi mai mult pentru că, aşa cum poeţii nu locuiesc într-o ţară, ci într-o limbă, adolescenţii (de toate vârstele!) – nu locuiesc în timp, ci în spirit. Atunci, cine-i personajul simbol al adolescenţei? Apollo (zeul printre altele al cântecului, dansului şi poeziei), sau Prometeu, (cel care „fură" din cer focul, pentru a-l oferi oamenilor)? Dar poate nici primul (care e prea frumos, bun şi fără griji) şi nici celălalt, al cărui nume în etimologia greacă înseamnă **previziune, prudenţă**, atunci când destinul adolescenţilor este să se arunce... imprudent, cu capul înainte, în oglinda realităţii. Şi totuşi, adolescenţii... răpesc, mereu, simbolica sămânţă a focului, deşi ştiu şi simt că se... ard.

Despre aceşti descendenţi ca Prometeu, din Titani, despre aceşti adolescenţi rebeli, înfuriaţi pe destinul lor de vrăbiuţe fricoase sau de privighetori dezlănţuite, se scrie şi în *Panchntantra*, cunoscuta dar mai ales necunoscuta culegere, datând din secolele II – I î.Hr. unde, în 70 de povestiri, un bătrân brahman îi învaţă pe fiii unui maharajah ştiinţa comportării morale în viaţă. Acest „inventar" de atacuri-fabulistice la adresa egoismului, răutăţii, avariţiei, pledează „pentru afirmarea omului prin propriile puteri şi virtuţi". Dacă mătasea ia naştere dintr-un vierme, aurul din piatră, focul din lemn, luna din mare, lotusul albastru din bălegar, piatra preţioasă din fierea de bou (?!), atunci ce însemnătate mai are naşterea? – se întreba vicleanul brahman, dorind să-i înveţe pe fiii maharajahului, copii, adolescenţi sau tineri, că numai meritele lor reale sunt importante în viaţă.

După ceva mai mult de 1.000 de ani, apar în Europa „cărţi pentru instruirea şi educarea prinţilor moştenitori" (*Salade* scrisă pentru Jean de Calabria, fiul regelui René), – precum şi cea a domnitorului muntean care a construit biserica mănăstirii de la Curtea de Argeş şi

www.dacoromanica.ro

căruia i se atribuie scrierea *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, învățături asemănătoare celor ale înțeleptului brahman. La fel și François Fénelon (1651 – 1715), celebrul preot-scriitor și preceptor al ducelui de Bourgogne. *Tratatul de educație al fiilor*, fabulele sale în proză, și mai ales *Aventurile lui Telemac* (fiul lui Ulise), – o literatură scăpărătoare prin spirit și fină ironie, demonstrează prețuirea pe care oamenii au acordat-o, întotdeauna, virtuților morale, astăzi, din păcate, cam neglijate, mai cu seamă când este vorba de adolescenți.

Fără îndoială, așa cum remarca cineva, și romanul pedagogic al lui Geoffroy Chevalier de la Tour-Landry (*Învățături pentru fiicele mele*, 1371), cărțile lui Antoine de la Salle și opera bizantină intitulată *Învățăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon*, și cele ale lui Neagoe Basarab, nu au (aproape) „nimic comun cu ceea ce înțelegem astăzi prin literatura pentru copii și adolescenți", dar, fără îndoială, sunt deosebit de interesante **pentru educatorii** acestora.

O altfel de „lecție" pentru adolescenți este romanul lui J.W. Goethe – *Suferințele tânărului Werther*. Când era copil, povestește Goethe, nu existau biblioteci pentru copii. „Oamenii de altădată aveau ei înșiși sentimente copilărești, așa încât găseau că e mai comod să transmită urmașilor propria lor cultură. În afară de *Orbis pictus* a lui Amos Comenius nu ne intra în mâini nici o altă carte de copii; răsfoind însă deseori marea *Biblie in folio*, cu gravuri de Merian, *Cronica lui Gottfried*, cu gravuri ale aceluiași maestru, ne făceau să cunoaștem întâmplările cele mai minunate din istoria lumii; *Acerra philologica* adăuga fel de fel de fabule, mitologii și curiozități și cum, curând, am luat cunoștință de *Metamorfozele* lui Ovidiu, din care am studiat cu sârguință mai ales primele cărți, în mintea mea încă fragedă se întipărise repede o mulțime de imagini și întâmplări, de figuri și evenimente însemnate și miraculoase, așa că nu mi se ura niciodată tot frământând, repetând, reproducând cele dobândite pe această cale..." Fericită selecție de cărți și fericită copilărie! Adolescența lui, însă, s-a înscris, ca a multora din aceeași generație, sub semnul fierbinților și puternicelor pasiuni declanșate de curentul literar „Sturm und Drang" (Furtună și Avânt) apărut în Germania în anul 1779 sub influența radicalismului lui Voltaire și a strigătului lui Rousseau: „Înapoi la natură!" Scris sub forma unor epistole (pe care personajul principal le trimite Charlottei, logodnica și apoi soția prietenului său Albert), –

www.dacoromanica.ro

romanul, după o analiză detaliată a sentimentelor eroului principal, „se constituie într-un document uman de puternică vibraţie şi autenticitate, tulburător prin forţa de trăire a acestora" – şi se încheie cu romantica si-nucidere a eroului principal, care ulterior (vai!) a produs un val de sinucideri, mai ales în rândurile adolescenţilor ce au citit, înţeles şi suferit... „suferinţele" lui Werther.

Adolescenţii din opera lui Mark Twain dezvăluie cititorilor un altfel de Voltaire, pe „Voltaire-ul" Americii, – curajos, drept, justiţiar şi mai ales cu un umor tăios, stârnind ostilitatea unui anumit public. Astfel, cartea lui preferată, *Aventurile lui Huckleberry Finn*, era sistematic prigonită de paznicii moralei, conducerile unor biblioteci publice scoţând-o din rafturi pe motiv că era imorală şi periculoasă pentru tineret. Şi nici nu putea să fie altfel, Huck prietenul lui (şi el decis să se opună celor ce încercau să le schilodească sufletul), Tom Swayer fiind la rândul lui o „voce" care se ridică împotriva pedagogilor filistini (mărginiţi în vederi, făţarnici). Huckleberry Finn „evocă o lume în acelaşi timp reală şi mitică... voiajul pe fluviul Mississipi transformându-se (cum mai arătam), într-o semnificativă incursiune în istorie". (Peter Conn) De ce erau în secolul al XIX-lea unii americani împotriva acestei cărţi? Pentru că aceasta se ridica în mod vehement împotriva sclavagiei. „Până şi un estet rafinat ca T.S. Eliot (arată un alt critic literar american, Roger Asselineau), îşi exprimă (acum) admiraţia faţă de opera lui Mark Twain. Într-o prefaţă la o nouă ediţie a *Aventurilor lui Huckleberry Finn*, publicată în 1950, Eliot admite într-adevăr că această carte, **pe care părinţii i-au interzis s-o citească în copilărie** (s.n.) are calităţi stilistice remarcabile". Dar, oare, numai... „stilistice"?

Din fericire şi în literatura română există un virtuoz al stilului căruia critica i-a analizat creaţia (şi nu a greşit!), mai cu seamă pe latura ei artistică, deşi una dintre eroinele romanului *La Medeleni*, Monica, reprezintă cota cea mai înaltă pe care a atins-o literatura română „în direcţia mitizării romantice a ceea ce numim eternul feminin". (Nicolae Ciobanu) Fără a fi dorit ca romanul său să fie neapărat al adolescenţei, Ionel Teodoreanu ne prezintă în **basmul** din primul volum o Monică-Ileană-Cosânzeană parcă descinzând direct din cele 1001 de nopţi ale Şeherezadei: Monica, roşie la faţă, „ca suflată de vaporos mărgean", în părul ei de aur a înflorit... un pui de piersic... ca un paradis de aur pe creanga cea din vârf, învelit de zeul livezilor... cu

www.dacoromanica.ro

visul unui japonez îndrăgostit de piersici.... o vignetă la începutul unei legende". Poate cam dulceag, dar critica a remarcat că autorul, **apelând la mijloacele sugestiei poetice, a reușit să suprindă momentele caracteristice prin care trec personajele în decursul desprinderii lor din propria copilărie**. „JOCUL sublim mistificator de altădată dispare și în locul lui apare un altul, mult mai complicat și mai dramatic. Este jocul propriu-zis al vieții, limitat în timp și spațiu, după cum și în aspirații". (N. Ciobanu) Criticii literari (G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, G. Călinescu, M. Ralea, Pompiliu Constantinescu) adâncesc analiza, socotind că prin eroul principal al romanului, Dănuț, „adolescentul teribil" **pe cât de precoce și extravagant, tot pe atât de romanțios și inhibat**, Ionel Teodoreanu „recuperează o întreagă tipologie a literaturii europene", care pornește de la tânărul Werther și trece „rând pe rând, prin dezabuzarea mussetiană, prin sentimentalismul turghenienean, prin cel tragic dostoievskian, prin inconformismul iconoclast rimbaudean, prin dandysmul wildean etc., pentru a ajunge, în sfârșit, la cinismul gidean", eroul din *La Medeleni* putând fi comparat cu toate personajele din opera celebrilor scriitori amintiți. Care este „axa întregii existențe" a adolescentului lui Ionel Teodoreanu? Iubirea. Uneori chiar cu dezlănțuiri tumultoase de senzualism, fapt care „a provocat o mare agitație în epocă", mulți critici, printre care E. Lovinescu și N. Iorga, exprimând serioase rezerve. I-a luat apărarea G. Ibrăileanu, care a afirmat că senzualismul din scenele incriminate, deși grav, „nu are nimic din grivoiseria care transformă naturalismul în pornografie". Mai mult decât atât, finul psiholog Mihai Ralea, al cărui învățăcel am fost, găsește și o motivație psihologică a situației: Adolescentul „pendulează între vis și senzualitate... e mereu prins între simțuri și reverie, construiește prin cea din urmă și cheltuiește prin cea dintâi". O observație pertinentă a lui N. Ciobanu, prefațatorul uneia dintre edițiile *Medelenilor*, pune, de asemenea, „faptele" la punct: „Sigur, cititorul de azi, după ce a făcut cunoștință cu adolescenții cinici ai unui Moravia, J.D. Salinger, John Osborne sau Tenessee Williams nu se mai scandalizează de îndrăznelile lui Dan Deleanu". Ionel Teodoreanu, subliniază critica literară, a fost și un mare portretist, atunci când a înfățișat cititorilor pe Monica și Olguța, comparabile cu eroinele Hortensiei Papadat-Bengescu și cu Otilia, din remarcabilul roman al lui Călinescu. „Grație somptuoasă", „pudoare

www.dacoromanica.ro

orientalistică". „naivitate exuberantă". iată câteva caracteristici ale adolescentelor din *La Medeleni*... pe care numai „demult trecuta literatură cavalerească îndrăznise să le pună în circulaţie, acceptând mistificaţia legendei..." *

* În anii mai de demult, când eram licean şi când nu aveam o concepţie precisă despre anotimpul vârstei numit ADOLESCENŢĂ, aveam, totuşi, răbufnirile mele şi idei sigure despre... răzvrătire. Pe atunci, pomenindu-se de *impulsie*, de *melancolie*, de *narcisism*, de *libido*, de *sublimare* sau de *Sine* se făcea o deviere brutală spre acţiunea omului care poate tranforma o cădere de apă într-o sursă producătoare de energie electrică, escamotându-se, astfel, abil-demagogic, concluzia la care ajunsese Freud şi anume cea de „deviere a energiilor instinctuale şi umane către scopuri individuale sau sociale elevate. Poate de aceea, într-un „extemporal la psihologie", pe care ni l-a dat profesorul şi dirigintele clasei mele, academicianul Romulus Vulcănescu, despre pur şi simplu EU, eludând, şmechereşte, ideea de „sediu al conştiinţei", dar şi „al manifestărilor inconştiente" am scris un fel de poem în proză despre eul adolescentin care, în 1967, a devenit sămburele romanului meu intitulat *Planetă de adolescent*. Pagina aceea, frumos caligrafiată, care, totuşi, nu putea fi admisă drept „extemporal la psihologie", a devenit apoi, la ora de dirigenţie, un subiect mult discutat, pentru care mulţi colegi şi profesori au socotit că ar trebui să fiu eliminat pe cel puţin trei zile, dacă nu pe o săptămână. Profesorul Vulcănescu, precum şi un alt profesor drag inimii mele, cel de limba română, Vladimir Dogaru, au refuzat „sugestiile" şi singura pedeapsă care mi s-a dat a fost aceea de a fi obligat să-mi citesc „capodopera" într-o şedinţă a cenaclului literar al liceului. Iată textul extemporalului:

„Nu voi scrie despre mine. Voi scrie despre adolescenţă.

La început...

Dar adolescenţa nu are început: îşi trage izvoarele de undeva, din copilărie, prăbuşindu-se, deodată, cu debitul unei Niagare. Şi se varsă tumultuos în tinereţe, cărând petale şi spini.

Adolescenţa e ca zorile: are lumină şi umbră. E ca amurgul: are întuneric şi strălucire.

Soarele ce arde cu congestia zilelor de iulie este întâmpinat de adolescent cu lupa în mână, prefăcându-i razele în flacără: iar nopţile, perforate de lună, îi găsesc lentilele ochelarilor mânjite cu funingine, pentru a putea anunţa, cu un soi de maliţie savantă, o presupusă eclipsă.

Adolescentul are dimineaţa 39 de grade, la ora 5 după-amiază 36, iar seara, ceva sub 41. S-ar putea crede că-i bolnav, dar e mai mult decât sănătos. Când suferă, e îndrăgostit. Iar dragostea-i ca guturaiul, sau ca bătătura, sau ca durerea.

Adolescentul se aruncă în foc pentru a salva un copil încuiat în casă de nişte părinţi iresponsabili (vezi colecţiile de ziare), dar tremură de teamă că se poate îneca la ştrand, într-un bazin cu apa încălzită.

Cu toate acestea, e curajos. Pentru că marinarul se bucură când zăreşte ţărmul, adolescentul când vede marea.

Adolescenţii pornesc la luptă fără a şti cum arată o armă şi mor apărând viaţa. De aceea, fără îndoială, mulţi „eroi necunoscuţi" au falange prelungi de adolescenţi.

Adolescentul plânge privind o albină care nu mai poate zbura pentru că are aripile udate cu rouă, şi aceleaşi lacrimi se scurg pe sub ochii lui încercănaţi când citeşte despre zborul omului în Cosmos.

Se plimbă cu barca şi se crede într-o rachetă.

Adolescentul citeşte cărţi de aventuri în ora de română (cu emfaza curajului rotundă ca o păpădie), dar îşi simte inima înfiptă în piept ca o insignă de tablă galvanizată, când la apariţia muzei cu codiţe nu-şi mai aminteşte versurile scrise în ora de algebră.

Urmăreşte cu microscopul ochilor fiecare nervură din frunze, însă nu vrea să vadă placarda care îl insultă cu imperativul ei: «Nu rupeţi florile!»

Fumează pe furiş, dar numai pentru că e convins că rotocoalele de fum pe care le scoate sunt atrase de forţa centrifugă a inelului lui Saturn.

Adolescentul iubeşte primavara, şi toamna, şi iarna, şi vara, şi al cincilea anotimp, şi al şaselea...

Râde zgomotos când la cinema se sărută pe pânză două fotografii, dar mâinile lui ude de emoţie mângâie cu gingaşie alte mâini la fel de emoţionate.

Adolescentul aleargă, caută, iscodeşte. E un vagabond. Aş face o propunere: închiriaţi pentru noi nişte microbuze, şi, la fel ca pentru fraţii noştri mai mici, scrieţi pe ele: «ATENŢIUNE –, ADOLESCENŢI!»"

www.dacoromanica.ro

Dar există şi altfel de adolescenţi! De pildă, cel al lui Fiodor Dostoievski, – Semionovici Nicolai Andreev, din romanul chiar cu titlul: *Adolescentul*, – trăieşte, pe viu, „un program de autodistrugere", cum notează Valeriu Cristea, în al său **unic** şi **monumental** *Dicţionar* al personajelor marelui scriitor rus. Trăind el însuşi un „haos de sentimente", Dostoievski l-a făcut să semene în multe laturi ale caracterului, pe *Adolescentul* său inconfundabil, unic... cu o imensă disponibilitate sufletească, încorporând în sine pe principalii săi eroi, lumea lor psihologică, morală şi spirituală. Semionovici Nicolai Andreev, **adolescentul** (ca de altfel şi părintele său spiritual, autorul romanului), are trăsături de caracter introvertite şi (**după Jung**), asemănător lui Prometeu, se dăruieşte bunului plac al sufletului său, adică funcţiei de relaţie cu lumea interioară. Analogia, deşi poate riscantă, este, totuşi, nimerită, iar analiza marelui psiholog elveţian, cum că Prometeu îşi jertfeşte eul individual sufletului, se repercutează nu numai asupra relaţiei lui Dostoievski „cu inconştientul, ca lăcaş matricial de imagini şi semnificaţii", ci şi asupra eroului său, care „se situează în afara oricărei legături cu lumea înconjurătoare şi pierde pe această cale caracterul indispensabil al realităţii exterioare". Şi aceasta deoarece şi adolescentul Prometeu, **dominat** de atributul pozitiv, înăbuşit de cel negativ, se află exclusiv de partea sufletului, iar toate tendinţele de adaptare la lumea exterioară sunt refulate şi cad în inconştient.

Mai aproape de zilele noastre, de concepţia modernă care, totuşi, ne mai şi încătuşează, este un alt adolescent, – Holden Caulfield, din *De veghe în lanul de secară*, romanul scriitorului american J.D. Salinger. Este o carte **care nu comercializează instinctele sau nostalgiile**, „incursiunile în patologia sexuală de tip Lolita a lui Nabokov", şi nici cele din telenovelele sud-americane de o realizare artistică minimă, este romanul unui adolescent singuratic şi până la un punct gingaş, care în loc să-şi dorească, plin de ardoare, să se cufunde în vârsta tuturor posibilităţilor, vrea să se refugieze în candoare şi în copilărie. În *The Catcher in the Rye*, Holden Caulfield are şaisprezece ani şi se află la bariera vieţii adulte pe care o mimează... dar de fapt o refuză (Silvian Iosifescu). În opera lui Salinger, este de părere acelaşi critic, abundă nu numai firile neobişnuite ci şi personaje aflate la frontiera anormalului, cum se pare că, pe nedrept, este aşezat şi eroul din

www.dacoromanica.ro

De veghe în lanul de secară, care este băgat cu forţa (după părerea mea), în categoria adolescenţilor **inadaptaţi** şi **dificili**, cu înclinări spre vagabondaj. Sigur, Holden pare prototipul adolescentului aventurier care îşi ratează tot ce are mai scump, adolescenţa, dar cele câteva zile când, eliminat din şcoală, se instalează într-un hotel (deşi se soldează cu eşecuri), reprezintă debutul celor mai neliniştite şi neliniştitoare întrebări, care îl vor duce, în mod firesc, după diverse „duşuri reci", **la situaţia bărbătească de a refuza lumea adultă, nesinceră şi dură, care îl sufocă**. El se simte bine doar privind înapoi spre copilărie şi, **fără a fi un Peter Pan care refuză să crească**, mimează pe adulţi (îşi îngroaşă vocea, se iritä când este întrebat câţi ani are, îşi cheltuieşte economiile prin baruri), dar, tot timpul îi este dor mai ales de sora lui mai mică, Phoebe, în fond, de copilărie. Spre sfârşitul aventurii lui de adolescent începător cumpără un disc şi se duce acasă să-şi vadă sora: „Am scos bucăţile (de disc) din buzunarul paltonului şi i le-am arătat.

– Eram pilit, i-am zis.

– Dă-mi bucăţile, mi-a spus ea. Le păstrez.

Mi le-a luat din mână şi le-a pus în sertarul măsuţei de noapte. Tare mă mai distrează..."

Îl distrează chiar ceea ce îşi doreşte cel mai mult: să mai fie şi el copil, şi îl urmăreşte ecoul unui vers al marelui poet american Robert Burns, fără să ştie că-i al lui, dar nu recunoaşte: „Dacă cineva întâlneşte pe careva venind prin lanul de secară..." Întotdeauna, acest vers îi aminteşte un vis dintr-o copilărie infinită, în care este părtaşul unui joc neîntrerupt, cu o mulţime de copii alergând în lanul întins de secară, iar el, om mare, stă la marginea unei prăpăstii şi prinde copiii care aleargă, ca să nu cadă în prăpastie. Căzuse, în schimb el. „De ce?", îl întreabă sora lui.

„– Ah, Doamne, Phoebe, nu mă mai întreba. Toţi mă întreabă asta, şi zău dacă nu m-am săturat. De ce? Pentru un milion de motive. Era o şcoală infectă, una din cele mai infecte din câte am cunoscut. Era plină de ipocriţi şi de răi. În viaţa mea n-am văzut atâta răutate. Uite, de pildă, dacă erai în camera unuia, la o şuetă, şi venea unul mai bleg şi plin de coşuri, să stea şi el acolo, nu-l lăsau să intre. Toţi îţi încuiau uşa în nas. Şi mai aveau şi asociaţia aia secretă, la care am

www.dacoromanica.ro

aderat din laşitate. Era un tip, unul Robert Ackley, un pisălog şi un bubos, care voia şi el să facă parte din asociaţie. A tot încercat, dar nu l-au primit. Numai pentru că era pisălog şi plin de coşuri. Mi-e şi silă să vorbvesc de asta. Era o şcoală împuţită. Crede-mă.

Phoebe nu spunea nimic, dar asculta. Se vedea după ceafa ei că ascultă. Te-ascultă întotdeauna când îi vorbeşti. Şi, în plus, de cele mai multe ori, înţelege ce vrei să-i spui. Zău că da.

Am continuat să-i povestesc despre Pencey. Simţeam nevoia să vorbesc.

Chiar şi cei doi, trei profesori simpatici erau tot ipocriţi. Era un bătrân, dommul Spencer. Nevastă-sa ne dădea întotdeauna ciocolată cu lapte şi tot soiul de lucruri d-astea şi erau oameni foarte drăguţi. Dar să-l fi văzut pe Spencer când venea bătrânul Thurmer, directorul şcolii, la ora de istorie şi se aşeza în fundul clasei. Venea mereu şi stătea câte o jumătate de oră în fundul clasei. Venea chipurile incognito. După ce stătea un timp în clasă, începea să-l întrerupă pe bătrânul Spencer, făcând o grămadă de bancuri tâmpite. Iar bătrânul Spencer aproape că se îneca râzând şi zâmbea şi nu ştia ce să mai facă să-i fie lui Thurmer pe plac, de parcă ar fi fost prinţ sau dracul ştie ce".

Pline de surprize şi suspans, chiar şi cele mai mici fapte devin un suport psihologic pentru evoluţia ulterioară a acţiunii care se revarsă copios tot în Oceanul Copilăriei, când trebuie să ai răspuns şi la întrebarea stupidă: „Ce vrei să te faci, în viaţă?" Om de ştiinţă nu putea să ajungă pentru că nu avea „nici un talent la ştiinţă", şi nici avocat, ca tatăl său deoarece, chiar dacă „de obicei câştigă o grămadă de bani... (şi) toţi reporterii îl bat pe umăr şi-l felicită la tribunal după ce se termină câte un păcătos de proces, aşa cum se întâmplă în filmele alea împuţite... de unde ştii că nu eşti un mare demagog?" De aceea, vrea să stea **de veghe în lanul de secară, să prindă copiii să nu cadă în prăpastie**. În generozitatea lui adolescentină **e singurul lucru care l-ar tenta**. Cu gândul la eliminarea din şcoală a fratelui ei, Phoebe nu-l înţelege şi exclamă pentru a zecea oară:

„– O să te omoare tata...

– Ei şi? las' să mă omoare... Nu-mi pasă!

Îi pasă mai mult când fetiţa aceea «tare frumuşică», îi spune aşa,

www.dacoromanica.ro

tam-nesam:

– Ştii că iau lecţii de râgâit de la o fată, una Phyllis Margulies? Ascultă!"

A ascultat, a auzit ceva, „dar nu mare lucru", aşa cum, poate, se aştepta. Pentru că Holden, **deşi e un adolescent tipic**, este mai sensibil şi cu privirea lucidă, tocmai pentru că **este un neliniştit**. Asemenea **neliniştiţi** se găsesc şi printre „cireşarii" lui Chiriţă, şi „liceenii" lui George Şovu, care, adesea, le spun cititorilor, **prin subtextul vieţii lor**, mai mult decât o mărturisesc, cenzurându-se, în replicile lor, adesea încordate, cu inevitabile repercursiuni artistice.

www.dacoromanica.ro

PEISAJUL MIRIFIC AL LITERATURII FRANCEZE

De la Perrault, la Alexandre Dumas şi Jules Verne, apoi până la Antoine de Saint-Exupery, drumul literaturii franceze pentru copii şi adolescenţi este plin de serpentine, beneficiind în faţă, pe stânga şi pe dreapta de un „peisaj" deosebit de pitoresc, interesant şi atrăgător... Mai înainte apăruseră, desigur, în maiestuosul peisaj, – legenda-epopee a lui Roland, *Les chansons de geste*, Gargantua şi Pantagruel, eroii lui Rabelais, precum şi, bineînţeles, personajele-animale şi insecte din fabulele lui La Fontaine, ale căror subiecte nefiind chiar originale (autorul lor inspirându-se copios din Esop, Babrios, Fedru sau din indianul Pilpay), dar, transformând radical structura fabulei prin schimbarea raportului dintre morală şi naraţiune, această specie didactică devenind o atrăgătoare şi căutată varietate a poeziei epice. Astfel, în fabula *Lupul şi mielul*, păţania naivului miel, care nu făcea altceva decât să se adape dintr-un pârâu, prilejuieşte un îndelung dialog între acesta şi lup, care răcneşte la el, că-i tulbură apa, sau că prea îl bârfeşte... „de anul trecut", când bietul de el nici măcar nu era născut pe atunci: vini imaginare care, bineînţeles, îl fac pe animalul de pradă să îl sfâşie. Cu toate acestea, morala reprezintă... un singur vers (şi încă aşezat chiar la începutul fabulei): „Dreptatea e de partea celui din doi mai tare".

CHARLES PERRAULT (1628 – 1703) – ale cărui basme (*Scufiţa Roşie*, *Cenuşăreasa sau pantofiorul de sticlă*, *Motanul încălţat*, *Frumoasa din pădurea adormită*), devenite celebre în toată lumea sunt... „fructul fermecat al inspiraţiei folclorice transpusă de un spirit cartezian, într-o ambianţă galantă, aristocratică, implantată pe tărâmurile miraculosului şi simbolicului, într-un flux temporal de legendă, totul degajând o lecţie de morală pentru contemporani" (Elena Brăteanu). Totuşi, atunci când copiii sunt întrebaţi ce versiune a acestei poveşti (cea a lui Perrault sau cea a Fraţilor Grimm) le place mai

www.dacoromanica.ro

mult, o apreciază pe cea a băsmuitorilor germani, pentru că... Vânătorul ia o foarfecă şi, făcând vreo două-trei tăieturi, fetiţa sare din burta lupului, strigând: „Vai, ce spaimă am tras! Ce întuneric era în burta lupului"! Şi asta deoarece în povestea lui Perrault cu acelaşi subiect, lupul nu-i omorât, motiv pentru care naraţiunea se încheie cu o morală în versuri:

Vedem aicea cum copiii, deseori,
Şi mai cu seamă tinerele fete,
Frumoase, graţioase şi cochete,
Fac rău dacă ascultă de orice trecători.
Şi n-are rost să fim măcar miraţi
Atunci când de lup ei sunt mâncaţi:
Zic lupul, fiindcă lupii de pe lume
Nu-s însă toţi de acelaşi fel;
Există câte unul mai blând decât un miel...
Dar, vai, cine nu ştie că-aceşti lupi mieroşi
Sunt din întreaga haită cei mai primejdioşi!

Istoria literaturii franceze pentru copii şi adolescenţi consemnează apoi romanele CONTESEI de SÉGUR (1799 – 1874) – *Fetiţele model* şi *Nenorocirile Sofiei* şi ajunge, triumfător, la ALEXANDRE DUMAS (1802 – 1870), sub a cărui pană se înşiruie peste 250 de romane... de capă şi spadă, cele mai citite dintre acestea fiind, desigur: *Cei trei muşchetari*, *După douăzeci de ani*, *Vicontele de Bragelonne*, *Regina Margot*, *Colierul Reginei* şi, bineînţeles, *Contele de Monte-Cristo*. *Cei trei muşchetari*, roman apărut în anul 1844 şi care continuă cu *După douăzeci de ani* (1845) şi *Vicontele de Bragelonne* (1847) au aceleaşi personaje, dar trăiesc în vremuri diferite şi sunt antrenate în destine diferite. Subiectul din *Cei trei muşchetari* se inspiră din Arhivele de la Curtea Franţei secolului al XVII-lea, când chiar a existat un cavaler cu numele d'Artagnan, gentilom gascon, fost căpitan de muşchetari la Curtea regelui Ludovic al XIV-lea, cunoscut şi sub numele Charles de Batz, conte de Montesquiou. Numai că subiectul romanului lui Dumas se desfăşoară pe vremea lui Ludovic al XIII-lea când... într-o frumoasă zi de primăvară, pe vremea când

www.dacoromanica.ro

„oamenii îşi apărau onoarea cu spada", cum se spune într-un rezumat, sosea la Paris, plin de speranţe, un băieţandru înalt şi subţire, cu faţa prelungă şi oacheşă, cu privirea deschisă şi ageră. Abia împlinise 18 ani, iar numele său era d'Artagnan. Nu se despărţea niciodată de spadă şi ţinea cu orice preţ să devină muşchetar în slujba regelui. Venea tocmai din Gasconia – o provincie îndepărtată, – iar drumul lung şi anevoios îl străbătuse călare, pe un căluţ bătrân cu păr galben şi coadă retezată, ce stârnise de multe ori hazul privitorilor.

Dintre toate darurile primite de la părinţi în ziua plecării nu-i mai rămăseseră decât câteva monede şi reţeta unui balsam vindecător de răni. Scrisoarea de recomandare către căpitanul muşchetarilor regali îi fusese furată la hanul "Morarul voios", în urma unei încăierări. Domnul Treville, căpitanul muşchetarilor, deşi îl primise bucuros, amintindu-şi de tatăl său, îi făcuse doar promisiuni. În schimb, se alese cu trei provocări la duel din partea unor muşchetari adevăraţi: Athos, Porthos şi Aramis.

Curajosul d'Artagnan acceptă senin provocările şi se îndreaptă spre locul de întâlnire – un câmp de lângă mănăstirea Carmeliţilor-desculţi. Când ajunse la tainicul loc de luptă, Athos era acolo împreună cu martorii. Mare fu mirarea tânărului când văzu că aceştia erau Porthos şi Aramis, cu care urma mai apoi să se dueleze. După ce se scuză că nu-şi va putea ţine cuvântul în cazul în care va fi ucis de Athos, d'Artagnan trecu la luptă cu binecunoscuta chemare: „În gardă!". Dar, abia ce spadele celor doi se atinseseră că îi şi surprinse o patrulă din gărzile cardinalului. Athos, Porthos şi Aramis rămaseră împietriţi. Dacă s-ar fi aflat că au fost surprinşi în duel, muşchetarii regali ar fi fost întemniţaţi. Şi, ca să contracareze o astfel de posibilitate, îşi provocară adversarii la duel. Lupta fu îndelungă şi, pentru că muşchetarilor li se alătură şi d'Artagnan, oamenii cardinalului fură învinşi în mod ruşinos. Văzând că ştie să mânuiască spada cu atâta pricepere, Athos, Porthos şi Aramis îl luară pe d'Artagnan pe lângă ei şi împreună jurară să fie „Toţi pentru unul şi unul pentru toţi" în orice împrejurare. Vestea despre vitejia lui d'Artagnan ajunse degrabă la urechile regelui care porunci ca tânărul să fie de îndată primit în rândul muşchetarilor săi. Astfel, îşi începu băieţandrul d'Artagnan viaţa de muşchetar, înfruntând tot felul de primejdii şi in-

www.dacoromanica.ro

trigi alături de Athos. Porthos şi Aramis.

Alexandre Dumas. înzestrat cu un simţ dramatic deosebit (de altfel. îşi începuse cariera literară scriind piesa în proză *Henric al III-lea şi curtea sa*. prin care „impune drama romantică înaintea lui Victor Hugo") se pricepea în mod deosebit la „descrierea acţiunilor violente. a aventurilor emoţionante şi în zugrăvirea vie. colorată. plină de nerv a eroilor săi... forţe ale binelui şi răului. puse faţă în faţă, într-o luptă acerbă", angajându-se pe drumul deschis de Walter Scott. în romanul istoric. subdiviziune importantă a literaturii romantice. Ce ştim despre cele mai iubite personaje ale romanelor sale. Aramis. Athos. Porthos? Toţi sunt „reprezentanţi ai binelui", ca de altfel şi Edmond Dantès. din *Contele de Monte Cristo*. cel ce reuşeşte să dea o pedeapsă exemplară tuturor celor vinovaţi de nenorocirea sa.

Prin literatura lui. Dumas inaugurează formula romanului foileton. adoptată în scurt timp de Eugène Sue (*Misterele Parisului*), Paul Feval (*Misterele Londrei*) şi Émile Zola (*Misterele Marsiliei*). Critica literară modernă din Franţa este severă cu romanele părintelui spiritual al lui d'Artagnan, însă. acestea continuă să atingă. peste tot în lume, tiraje uriaşe, fiind citite cu interes şi chiar cu devotament, mai ales de copii şi adolescenţi.

La alt nivel al valorii este cotat VICTOR HUGO (1802 1885), poet, romancier, dramaturg. Fiu al unui ofiţer bonapartist, s-a născut la Besançon, iar, când nici nu împlinise 16 ani, nota într-un carnet de însemnări: „Vreau să fiu Chateaubriand sau nimic!" A ajuns să fie socotit cel mai mare scriitor al Franţei, deşi, mulţi critici exclamă, atunci când sunt obligaţi să-şi spună părerea în această privinţă: "Hélas, Victor Hugo!". Scrisă în 1827. prefaţa piesei sale în versuri *Cromwell* este „un adevărat manifest anticlasic", iar în 1830, cu prilejul reprezentării dramei *Hernani* are loc „faimoasa bătălie" care a consacrat triumful mişcării romantice franceze. Romanul *Notre Dame de Paris* (1831) înfăţişează viaţa pariziană din Evul Mediu şi conţine atacuri violente la adresa monarhiei. Cea mai apreciată carte (de către copii, dar mai ales de adolescenţi) a lui Hugo este *Mizerabilii* (1862), operă monumentală, adevărat document de solidaritate şi de dragoste a autorului pentru oamenii simpli francezi, din prima jumătate a secolului al XIX-lea: Jean Valjean a furat o pâine... Din această simplă şi

www.dacoromanica.ro

banală întâmplare, se naşte o formidabilă operă de investigaţie a vremii, cu elemente subtile legate de morală, pornind de la păturile cele mai mizere, până la cele aparţinând înaltei societăţi. Şi, aşa cum singur mărturiseşte, dacă Dante a creat un Infern în poezie, el, Victor Hugo, a creat unul din realitate, un infern... în care „trăiesc, se mişcă, gândesc şi acţionează, după proprie morală, ori după împrejurările în care îi aruncă viaţa, nobili şi oameni de o extraordinară varietate a caracterelor, de la Jean Valjean, la poliţistul Javert şi copilul Gavroche" – (pantaloni lungi, bărbăteşti şi bluză femeiască), care, luptând pe baricade, înfruntă „golăneşte gloanţele" şi cade la datorie, pe baricada revoluţiei din 1832 (nu pe cea din 1848, cu greşit, notează unii). De altfel, în goana lor după aventură şi senzaţii tari, cititorii mai confundă uneori şi pe Jean Valjean, cu... Edmond Dantès, din *Contele de Monte Cristo*.

Dincolo de unele pagini, poate retorice sau prea sentimentale din romanele hugoliene, rămâne lumina constantă a credinţei în mersul înainte, posibilitatea omului de a se depăşi pe sine însuşi, rămâne ela-nul către adevăr, căruia Victor Hugo îi dă sonoritatea de bronz a marelui său glas (Teodosia Ioachimescu).

Şi iată-ne ajunşi în faţa uneia dintre cele mai înalte cote ale literaturii franceze şi mondiale pentru copii şi adolescenţi: Opera lui JULES VERNE (1828 – 1905). În 1895, Edmondo de Amicis face o vizită la Amiens, oraşul natal al soţiei lui Jules Verne, unde acesta „aruncase ancora", ca urmare a unor drame despre care se cunosc puţine amănunte: fusese rănit cu două gloanţe de către un nepot atins de „febră cerebrală", fusese nevoit să-şi vândă yachtul „Saint Michel", îi murise mama şi fratele. Scriitorul italian, autorul celebrului roman pentru copii *Cuore* (ne informează Ion Hobana), a vrut să verifice temeiurile unei legende-cancan, potrivit căreia Jules Verne nu exista ca persoană fizică, numele acesta fiind, chipurile, pseudonimul colectiv al unei echipe capabile să asigure apariţia unuia sau a două romane pe an. La întrebarea directă a lui Edmondo de Amicis, Jules Verne a răspuns „în puţine cuvinte, cu o mare simplitate şi o admirabilă limpezime. Cu totul altfel decât credeam, el nu începe să se documenteze în legătură cu una sau mai multe ţări după ce a născocit personajele şi faptele romanului pe care trebuie să-l scrie; dimpotrivă, mai întâi citeşte multe

www.dacoromanica.ro

studii istorice şi geografice despre ţările respective ca şi cum n-ar avea de făcut decât o descriere amplă şi minuţioasă a acestora: personajele, faptele principale şi episoadele romanului se nasc în mintea lui în timpul lecturii, inspirate de lectura însăşi, pe care nu o efectuează cu interesul limitat şi cu graba lipsită de răbdare a unui căutător de informaţii utile unui alt scop, ci cu afecţiunea şi cu desfătarea unui îndrăgostit de acele studii".

Cititorii lui Jules Verne se împart în două categorii: mai întâi copiii şi adolescenţii, apoi adulţii pe care „jocul lui ştiinţific" îi pasionează. El a creat o lume a sa, o lume deschisă imaginaţiei, dar de o puternică asemănare cu realitatea, pe care o explorează cu o vigoare neobosită în seria *Călătoriile extraordinare*. *Copiii căpitanului Grant* (1867), *20.000 de leghe sub mări* (1869), *Ocolul pământului în 80 de zile*, *Robur Cuceritorul* (1886), *Castelul din Carpaţi* (1892) etc. Evident, scriitorul n-a făcut ocolul lumii în optzeci de zile, n-a parcurs douăzeci de mii de leghe sub mări, n-a zburat cinci săptămâni în balon şi de la Pământ la Lună. Dar, în raport cu epoca şi profesiunea sa, el a fost un călător demn de afectuoasa noastră invidie. Mai întâi ca invitat pe cargourile companiei la care lucra fratele prietenului său, compozitorul Aristide Hignard, şi ca pasager pe transoceanicul „Great Eastern", apoi la bordul celor trei mici iahturi botezate „Saint Michel", după numele unicului său fiu. Jules Verne avea să facă mai multe croaziere, cunoscând de visu Marea Britanie, ţările scandinave, Statele Unite, Portugalia, Spania, Africa de Nord, Irlanda, Marea Nordului, Marea Baltică, Malta, Sicilia, Italia, unele din aceste zone fiind vizitate de mai multe ori.

În excelentul său studiu intitulat *Jules Verne în România?*, Ion Hobana afirmă (şi pe bună dreptate) că în creaţia vernusiană există „un deceniu românesc" (1880 – 1890), în care au fost scrise sau au apărut numeroase cărţi despre România – *Keraban Încăpăţânatul*, 1883; *Mathias Sandorf*, 1885; *Castelul din Carpaţi*, 1892; *Claudius Bombarnac*, 1892; *Pilot pe Dunăre*, apărut în 1908, – şi chiar se lansează ipoteza „unei vizite incognito a marelui scriitor în Delta Dunării, la Bucureşti şi în Transilvania. În *Călindarul poporului pe anul comun 1898* se scrie: „Între cărţile apărute la noi în anul acesta, mult-puţine câte sunt, ocupă un loc fără îndoială de frunte *Castelul din*

www.dacoromanica.ro

Carpaţi, acest minunat roman al vestitului scriitor francez Jules Verne. Dacă toate romanele lui Verne sunt interesante, plăcute şi pe lângă aceea pline de învăţătură folositoare, desigur că pentru noi, Românii, cel mai interesant e acesta...

Castelul din Carpaţi cuprinde una dintre cele mai interesante povestiri, ale cărei întâmplări se petrec în jurul satului Măţeşti din Valea-Jiului. Mai toate personajele care au rol în povestire sunt români şi întreagă cartea pare că e scrisă anume de un român. Cât pentru vrednicia cărţii, e destulă dovadă faptul că Academia Franceză din Paris a încununat-o cu premiul său şi a fost tradusă în mai toate limbile din Europa".

... Şi pentru a înţelege că premoniţiile lui Jules Verne nu sunt doar un simplu joc al imaginaţiei, tunul cu care s-a pornit expediţia pe Lună, se pare că va fi realizat în curând. Cum era acest tun? Iată cum îl descrie Barbicane, eroul principal al romanului *De la Pământ la Lună*: „Un tun de fontă, lung de nouă sute de picioare, cu un diametru interior de nouă picioare şi cu pereţii de şase picioare grosime". Dacă ne amintim că „piciorul" este o măsură englezească, ce reprezintă circa 30 cm, înseamnă că Tunul lui Jules Verne avea o ţeavă lungă de 270 m, cu un diametru interior de 2,70 m şi o grosime a ţevii de 1,8 m! Ceva colosal, nu?!

Scriitorul ne mai spune cum a fost turnat acest tun într-un puţ pe măsură, săpat pe Colina de piatră (Stone's Hill) în California; cum a fost introdus în el un „obuz" enorm, în care au luat loc cei trei eroi: Barbicane, căpitanul Nicholl şi francezul Michel Ardan, şi cum au pornit zborul lor fantastic spre Lună, împinşi de o explozie enormă, pe ţeava acestui tun. Până acum, văzând cum astronauţii, navetele spaţiale şi sateliţii de toate felurile, îşi iau zborul spre imensele spaţii albastre cu ajutorul rachetelor, cei mai mulţi oameni au crezut că Tunul lui Jules Verne a rămas înmormântat pentru totdeauna în filele cărţii.

Dar iată că, pornind de la această superbă fantezie, oamenii de ştiinţă americani de astăzi au reuşit să construiască şi să testeze prototipul unui super-tun, pe care intenţionează să-l întrebuinţeze ca dispozitiv de lansare a sateliţilor fără echipaj la bord. După îndelungi studii efectuate la Lawrence Livermore National Laboratory, din California, ei au realizat schiţa acestui tun, a cărui ţeavă este de... 3 km,

www.dacoromanica.ro

şi pe care intenţionează s-o amplaseze în interiorul unui munte! Atenţie! Diametrul ţevii are 1.7 m. Nu chiar atât de departe de diametrul Columbiadului imaginat de Jules Verne! Pentru construirea super-tunului lansator de sateliţi ar trebui să se investească nu mai puţin decât 6.6 miliarde de dolari! Iscusiţii cercetători sunt de părere că, prin acest mijloc de lansare, s-ar putea reduce de 20 de ori costul zborurilor făcute cu rachetele ce pornesc astăzi în spaţiu.

Prin utilizarea tunurilor cu gaz, care folosesc hidrogen explozibil (se înlocuieşte, deci, praful de puşcă, folosit la tunurile obişnuite), proiectilele vor fi propulsate cu o viteză de peste 25.000 mile pe oră, fapt care ar permite unui satelit să se deplaseze pe orbita Pământului şi dincolo de ea.

Cum va parcurge proiectilul, ori vehiculul lansat, cei trei kilometri pe ţeava super-tunului? Aici, e aici! Cercetătorii, siguri pe ei, pe calculele de mare precizie pe care le-au făcut, au stabilit că vehiculul-proiectil va întâlni pe ţeavă mai mulţi recipienţi din oţel de înaltă rezistenţă (un fel de staţii succesive de injecţie, care vor accelera viteza corpului lansat). Firesc, recipienţii vor comunica cu vehiculul, iar după trecerea lui se vor aprinde gazele explozibile. În acest fel se va elimina şocul inimaginabil al unei singure explozii, care ar cutremura Terra!

Interesant, nu? A cui a fost ideea super-tunului – nu se ştie. Însă, pentru a cinsti memoria scriitorului francez care, cu aproape 130 de ani în urmă şi-a imaginat lansarea unui vehicul spaţial, din Florida, spre Lună, cu ajutorul unui tun gigant, dispozitivul de lansare va purta numele „Jules Verne"!

„Poveste... poveste, înainte mult mai este..." Pentru că, până a ajunge la Antoine de Saint-Exupéry, simbolul actual al literaturii franceze pentru copii, este nimerit să mai facem câteva succinte popasuri, în compania lui **Hector Malot** (1830 – 1907), care ne va prilejui să luăm parte la peripeţiile unui copil care, până la urmă, îşi găseşte părinţii şi reuşeşte să intre în circuitul normal al vieţii de familie (*Singur pe lume*), să-l descoperim pe celebrul fanfaron, laş şi ridicol – Tartarin din Tarascon, al lui **Alphonse Daudet** (1840 – 1897); să ne oprim în... grădina de legume a lui *Morcoveaţă* de **Jules Renard** (1864 – 1910)... şi călărind *Măgarul*, (un iepure de casă care a crescut mare...) pe *Cărarea piedută* a lui **Alain Fournier** (1886 – 1914), aflăm

www.dacoromanica.ro

că visul împlinit lasă un gol şi din această „cauză" apare tendinţa de continuă depăşire: să ne amintim de strădania poetului, prozatorului şi eseistului **Guillaume Apollinaire** (1880 – 1918) – prieten bun cu marele sculptor Constantin Brâncuşi, pentru descoperirea unei mitologii moderne, în vechiul joc cu simbolul din versuri: să... ajungem la *Prinţesa îndepărtată* a lui **Edmond Rostand** (1865 – 1918), neoromanticul „bogat în rime acrobatice şi jocuri de cuvinte": şi, în sfârşit, să rămânem uimiţi în faţa imaginilor surprinzătoare din poeziile lui **Jacques Prévert** (1900 – 1977) – împreună cu ştrengarul care, la *Ora de dictare* nu vrea să ştie cât fac şaisprezece şi cu şaisprezece, şi o şterge afară, pentru că a ascuns o pasăre în pupitru:

Şi toţi copiii
O aud cântând
Şi toţi copiii
muzica aud
şi opt cu opt se cară binişor
patru cu patru doi cu doi
o şterg frumos la rândul lor
şi unu şi cu unu nu fac nici unu şi nici doi
ci fug şi nu se uită nici unu înapoi
Şi pasărea-liră cântă
şi copilul cântă
şi profesorul strigă:
Termină secătură! Nu trăncăni în gol!
Dar toţi ceilalţi copii
ascultă muzica
pe când pereţii clasei
se prăbuşesc domol
şi geamurile redevin nisip,
cerneala redevine apă
şi creta, stâncă lângă mare,
pupitrele în arbori se prefac,
penitele în păsări călătoare.

Domeniul „legendei istoriei literare franceze" se îmbogăţeşte,

www.dacoromanica.ro

desigur, cu ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY (1900 – 1944), dispărut în cursul unei misiuni militare de război, cel pe care prietenii şi criticii îl numesc: „poet al acţiunii", „prinţ" sau „magician". Profund ancorat în epoca sa (îşi face stagiul militar... ca Icar, la aviaţie, devine pilot de linie, asigurând legăturile poştale între Franţa şi Africa, apoi linia de transporturi aeriene între Franţa şi Argentina), iar în literatura pe care o scrie pentru copii se îndepărtează simbolic, de pământ... „cedând locul unui erou care, până la urmă, se înalţă din ce în ce mai sus, spre soare, pentru a se mistui în văzduh ca zeii nemuritori!" Acesta este *Micul prinţ*, „aflat în tranzit pe pământul oamenilor". Aici se întâlneşte cu o vulpe:

„ *Bună ziua, zise vulpea.*

– Bună ziua, răspunse politicos micul prinţ, care întoarse capul dar nu văzu nimic.

Sunt aici, zise vocea, sub măr...

– Cine eşti? întrebă prinţişorul. Eşti foarte drăguţ.

– Sunt o vulpe, zise vulpea.

– Vino să te joci cu mine, propuse prinţişorul. Sunt atât de trist...

– Nu pot să mă joc cu tine, zise vulpea. Nu sunt domesticită.

– Oh! Pardon, zise prinţişorul.

Dar după o clipă de gândire adăugă:

– Ce înseamnă „domesticită"?

– Nu eşti de pe aici? Ce cauţi?

– Caut oameni, spuse prinţişorul. Ce înseamnă «domesticită»?

– Oamenii, spuse vulpea; au puşti şi vânează. E ceva destul de supărător. Cresc şi găini. E interesul lor. Cauţi găini?

– Nu, spuse prinţişorul. Caut prieteni. Ce înseamnă «domesticită»?

– E ceva prea uitat, zise vulpea. Înseamnă «a crea legături».

– A crea legături?

– Desigur, spuse vulpea. Tu nu eşti deocamdată pentru mine decât un băieţaş care seamănă cu alţi o sută de mii de băieţaşi. Şi eu n-am nevoie de tine. Şi nici tu n-ai nevoie de mine. Eu nu sunt pentru tine decât o vulpe care seamănă cu alte o sută de mii de vulpi. Dar dacă mă vei domestici, vom avea nevoie unul de celălalt. Tu vei fi pen-

www.dacoromanica.ro

tru mine unic în lume.

Încep să înțeleg, spuse prințișorul. Există o floare... Cred că m-a domesticit.

Tot ce se poate, spuse vulpea. Se văd ciatea pe Pământ.

Oh! Nu pe Pământ, zise prințișorul.

Pe altă planetă? Acolo sunt vânători?

Nu.

Asta e interesant; dar găini sunt?

Nu.

Nimic nu e perfect, suspină vulpea.

Dar vulpea se întoarse la ideea ei:

E monotonă viața mea. Eu vânez găini, oamenii mă vânează pe mine. Toate găinile seamănă între ele, toți oamenii seamănă între ei. Așa că, vezi, mă cam plictisesc. Dar dacă tu mă vei domestici, eu voi cunoaște un zgomot de pași care va fi cu totul deosebit de celelalte. Ceilalți pași mă vor alunga în pământ, pașii tăi mă vor scoate afară, la lumină, ca o muzică. Și apoi, ia te uită colo! Vezi lanurile de grâu? Eu nu mănânc pâine. Pentru mine grâul e inutil. Lanurile de grâu nu-mi amintesc nimic Și asta e foarte trist. Dar părul tău are culoarea aurului. Atunci va fi minunat când mă vei domestici. Grâul, care e auriu, o să-mi aducă aminte de tine. Și are să-mi placă foșnetul vântului de grâu...

Vulpea tăcu și privi îndelung pe prințișor.

– Dacă vrei... domesticește-mă, spuse ea.

– Sigur că vreau, răspunse prințișorul dar nu prea am timp. Am prieteni de descoperit și lucruri de văzut.

– Nu cunoști decât ce domesticești. La început ai să te așezi ceva mai departe de mine, uite așa, în iarbă. Eu am să te privesc și tu n-ai să spui nimic. Graiul e izvor de neînțelegere. Dar în fiece zi vei putea să te așezi nițel mai aproape..."

Nu aceeași „situație" era pe asteroidul 325, pe care ajunge Micul Prinț, unde trăia un rege înveșmântat în purpură și hermină:

„– A, iată un supus! strigă regele, când îl zări pe micul prinț.

Și micul prinț se întrebă:

www.dacoromanica.ro

Cum poate oare să mă recunoască, dacă niciodată nu m-a mai văzut?

El nu ştia că lumea, pentru regi, e un lucru foarte simplu. Oamenii sunt, toţi, nişte supuşi.

Vino mai aproape, să te văd mai bine, îi spuse regele, deosebit de mândru că e rege pentru cineva.

Micul prinţ căută cu privirea un loc, ca să se aşeze, dar falnica hlamidă de hermină încurca întreaga planetă. Rămase, de aceea, în picioare şi, obosit cum era, începu să caşte.

– Datina la curte nu îngăduie să caşti când regele e de faţă, îi spuse monarhul. Nu-ţi dau voie să caşti.

- Nu mă pot opri, răspunse micul prinţ, fâstâcit. Vin de la drum lung şi sunt nedormit.

Dacă e aşa – zise regele – îţi poruncesc să caşti! De ani de zile n-am mai văzut pe nimeni căscând. Căscatul e o raritate pentru mine. Haide! mai cască. E o poruncă.

– Mi-e ruşine... nu mai pot... – rosti micul prinţ, roşind.

– Hmm! Hmm! făcu regele. Dacă e aşa... îţi... îţi poruncesc ba să caşti, ba să...

– Măria ta... peste cine domneşti?

– Peste tot – răspunse regele, cu aerul cel mai firesc.

– Peste tot?

Regele, cu un semn uşor, îi arătă planeta lui, celelalte planete şi stele.

– Peste acestea toate? zise micul prinţ.

– Peste acestea toate! răspunse regele.

Căci el nu era numai monarh absolut, era aşi un monarh universal.

– Şi stelele te-ascultă?

– De bună seamă, zise regele. Numaidecât m-ascultă. Eu nu îngădui nesupunerea.

Asemenea atotputernicie îl minună pe Micul prinţ. Dacă el ar fi avut-o, ar fi putut să privească, nu doar patruzeci şi patru, ci şaptezeci şi două, sa chiar o sută, sau chiar două sute de apusuri de soare, într-o singură zi, fără a mai fi nevoit să-şi mute scaunul din loc! Şi fiindcă la amintirea micii lui planete părăsite îl cam încercă tristeţea,

www.dacoromanica.ro

cuteză a-i cere regelui să-i facă un hatâr.

Aş vrea să văd un asfinţit de soare... Fă-mi această plăcere. Porunceşte-i soarelui să asfinţească.

Vei avea şi-un asfinţit de soare. Voi da această poruncă. Cunoscând însă legile ocârmuirii, voi aştepta până când împrejurările vor fi prielnice.

Şi asta cam pe când ar fi? vru să afle Micul prinţ.

Hm! Hm! răspunse regele, care începu să caute într-un calendar gros. Hm! Va fi pe la... pe la... va fi astă-seară, pe la ora şapte şi patruzeci de minute. Şi vei vedea cât sunt de ascultat".

Micul prinţ, croul din ultima carte a lui Antoine de Saint-Exupéry, scrisă în cursul şederii sale în Statele Unite ale Americii, se aseamănă cu un copil întâlnit de el într-un tren de refugiaţi, în 1939 şi pe care l-a numit „un mic Mozart sortit morţii sau degradării". Îl obsedau imaginile cu bătrâni terorizaţi şi copii asasinaţi în cel de-al II-lea război mondial care abia începuse. Pentru el, oamenii reprezentau o reţea de legătură umană şi de aceea se reîntoarce, în 1943, din SUA, în mijlocul familiei sale spirituale, formată din membrii escadrilei. După opt misiuni efectuate, pilotul de război, Antoine de Saint-Exupéry porneşte, în ziua de 31 iulie 1944, în cea de a noua şi ultima sa misiune... „Antoine de Saint-Exupéry (scrie Irina Eliade, în dicţionarul de *Scriitori francezi*), – va rămâne în istoria literaturii franceze, fiindcă a ştiut să pună în plină lumină în cărţile sale... un adevăr străvechi dar pe care oamenii îl uită adesea: valoarea vieţii efemere se manifestă pe pământ prin flori, zâmbete şi focuri aprinse în noapte, uneori la mari depărtări unele de altele, sensul acţiunii omului este de a lupta pentru ca focul să nu se stingă, pentru ca florile să nu fie năpădite de buruieni, pentru ca micul copil ce ar putea deveni într-o zi un nou Mozart să nu fie asasinat".

www.dacoromanica.ro

LISTA CĂRȚILOR LUI JULES VERNE TRADUSE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

(prima şi ultima apariţie)

A. Călătorii extraordinare: *Cinci săptămâni în balon* (1930, 1978), *O călătorie spre centrul Pământului* (1958, 1977), *De la Pământ la Lună* (1942, 1977), *Căpitanul Hatteras* (1973), *Copiii căpitanului Grant* (1950, 1981), *20.000 de leghe sub mări* (1921, 1977), *În jurul lumii* (1921, 1977), *Un oraş plutitor* (1985), *Aventurile celor trei ruşi şi trei englezi în Africa australă* (1933, 1991), *Ţinutul blănurilor* (1975, 1980), *Ocolul Pământului în 80 de zile* (1931, 1982), *Doctorul Ox* (1975), *Insula misterioasă* (1904, 1979), *Mihail Strogoff* (1994), *Hector Servadac* (1966, 1984), *Indiile negre* (1908, 1979), *Căpitan la cincisprezece ani* (1949, 1980), *Uimitoarele aventuri ale unui chinez* (1992), *Cele 500 de milioane ale Begumei* (1968, 1976), *Casa cu aburi* (1923, 1979), *800 de leghe pe Amazon* (1935, 1981), *Şcoala Robinsonilor* (1975), *Raza verde* (1975), *Keraban Încăpăţânatul* (1989), *Steaua Sudului* (1984), *Arhipelagul în flăcări* (1930, 1957), *Mathias Sandorf* (1961), *Un bilet de loterie* (1936, 1975), *Robur cuceritorul* (1958, 1982), *Drumul gloriei* (1925, 1991), *Nord contra Sud* (1935), *Doi ani de vacanţă* (1962, 1975), *Întâmplări neobişnuite* (1955, 1980), *Cesar Cascabel* (1988), *Castelul din Carpaţi* (1897, 1980), *Claudius Bombarnac* (1989), *Prichindel* (1987), *Uimitoarele peripeţii ale jupânului Antifer* (1978), *Insula cu elice* (1959, 1978), *În faţa steagului* (1933, 1965), *Clovis Dardentor* (1982), *Minunatul Orinoco* (1980), *Testamentul unui excentric* (1981), *Satul aeriana* (1986), *Şarpele de mare* (1969, 1986), *Fraţii Kip* (1944), *Burse de călătorie* (1978), *Stăpânul lumii* (1982), *Invazia mării* (1985), *Farul de la capătul lumii* (1975), *Vulcanul de aur* (1976), *Agenţia Thomson & Co* (1983), *Goana după meteor* (1983), *Pilotul de pe Dunăre* (1985), *Naufragiaţii de pe „Jonathan"*, *Secretul lui Wilhelm Storitz* (1982), *Uimitoarea aventură a misiunii Barsac* (1967, 1976).

B. Nuvele şi alte lucrări: *O dramă în văzduh* (1975), *O iarnă printre gheţari* (1975), *Spărgătorii blocadei* (1985), *Călătorie prin imposibil* (piesă de teatru, 1994), *Cristofor Columb* (1992), *Ziua unui ziarist american în 2889* (1961, 1966), *Peripeţiile familiei Ronţ* (1975), *Domnul Re-Diez şi domnişoara Si-Bemol* (1975), *Eternul Adam* (1975), *Humburg* (1975), *Parisul în secolul XX* (1995).

www.dacoromanica.ro

DE LA VISUL UNEI NOPȚI DE VARĂ, LA ALICE ÎN ȚARA MINUNILOR, ÎN LITERATURA ENGLEZĂ...

În jurul figurii legendare a regelui Arthur, fantezia populară celtă a creat multe mituri, investindu-l cu o forță miraculoasă și cu puteri vrăjitorești: el nu numai că nu a murit în lupta împotriva anglo-saxonilor, dar a plecat într-o țară legendară și trebuia, cândva, să se întoarcă, să-i elibereze. Astfel, dintr-un erou legendar celt, el s-a transformat, o dată cu trecerea anilor, într-un erou al întregiii literaturi feudale cavalerești. Cunoscute, la început, doar în limba franceză, romanele ciclului arthurian apar în secolele al XIII-lea și al XIV-lea și în limba engleză (*Arthur and Merlin, Lancelot of the Lake, Perceval of Wales* etc.)

Apoi, fără o pregătire, să zicem, firească, atunci când e vorba de apariția unui fenomen literar de proporții universale, în 1598, un critic al vremii, Francis Meres, scria: „Întocmai cum spiritul lui Euphorubus, potrivit legendei trăia în Pitagora, așa și spiritul plin de grație și duh al lui Ovidiu trăiește în Shakespeare, cel cu limbă de miere, după cum ne-o dovedesc *Venera și Adonis*, *Lucreția* și dulcile sonete cunoscute de cei doi mai apropiați prieteni ai săi". Mai mult decât atât, Shakespeare era așezat lângă Plaut și Terentius, marii dramaturgi antici, deși încă nu scrisese *Hamlet*, *Othello*, *Regele Lear* *Romeo și Julieta* și multe alte piese din cele 37 pe care le consemnează istoria literaturii universale.

Istoria lumii consemna atunci și deosebitul avânt pe care îl luaseră călătoriile și descoperirile unor pământeni și lumi noi, aventurile legate de aceste isprăvi. De aceea, poate, și istoria literaturii engleze socotește că „primul și cel mai vestit roman al lui DANIEL DEFOE (1659 – 1731), *Robinson Crusoe*, este interpretat de către cititori, în primul rând, ca o carte de aventuri. De altfel, și viața autorului acesteia a fost o mare aventură. Fiul măcelarului Foe, a fost, după ce s-a căsătorit la 24 de ani, negustor de ciorapi, motiv pentru care a călă-

www.dacoromanica.ro

torit în Franţa, Spania, Germania şi Italia. În 1685, când a izbucnit răscoala ducelui de Moumouth, tânărul Defoe (adăugase numelui său particula franceză „de", probabil ca urmare a călătoriilor sale în Franţa) s-a alăturat ducelui, a stat o vreme ascuns, apoi, în 1688, s-a înrolat în armata lui William al III-lea de Orania, care voia să se urce pe tronul Angliei. După ce noul monarh a fost încoronat... a devenit din nou negustor, dar, poate, numai pentru că trebuia să dea... faliment şi să se apuce de scris eseuri, în care se simţea obligat să apere „ideea reformelor" în diferite domenii ale vieţii sociale. Însă, până la urmă a reuşit să facă „o adevărată revoluţie" în literatură. „Neîngrădit de nici un fel de reguli literare, Defoe a creat modele exemplare ale noului gen literar, ceea ce, pe bună dreptate, i-a adus titlul de «părinte al romanului englez şi european»". (Al. Duţescu) De la început, literatura lui, a captat atenţia unui public larg şi nu neapărat al copiilor, categorie căreia, de altfel, opera lui nici nu îi era adresată, cum consemnează şi critica literară.

De ce Defoe a devenit, prin *Robinson Crusoe*, un scriitor cu o largă popularitate, chiar în timpul vieţii sale, şi tot aşa a rămas şi pentru secolele următoare? Cititorii-copii care se pricep mai puţin la critică literară, spun că aceasta se datorează modului cum autorul prezintă aventura unui naufragiat, care a trăit 28 de ani pe o insulă pustie; sociologii pun succesul cărţii pe faptul că romanul „este prima lucrare literară din lume în care munca omului este descrisă în mod inspirat"; apoi, dacă şi cititorul matur obişnuit să se concentreze mai mult asupra fabulaţiei din romane în care rolul principal îl joacă, cum mai aminteam, peripeţiile şi aventura, *Robinson Crusoe*, se impune şi pentru că are o importantă semnificaţie social-filosofică, eroul fiind nu doar un caz particular interesant, ci şi „o alegorie a destinelor întregii umanităţi". Născut şi crescut în condiţiile civilizaţiei secolului al XVIII-lea, Robinson ajunge, printr-un joc al sorţii, la acel stadiu primar de la care, după părerea iluminiştilor, a început istoria omenirii. El ia istoria omenirii de la început şi parcurge principalele ei faze de dezvoltare. Este adevărat, pretextul şi chiar intriga romanului, se bazează pe un fapt real, autentic, şi că în presa vremii chiar apăruse povestea marinarului Alexander Selkirk pe care, din motive de „securitate" a corăbiei pe care se îmbarcase, căpitanul acesteia, corsarul Dempiere, îl

www.dacoromanica.ro

lasă pe o insulă nelocuită, din arhipelagul Juan Fernandez, în largul coastelor chiliene, iar după câţiva ani, aproape că uitasc să mai şi vorbească. Eroul lui Defoe, Robinson Crusoe, ajunge şi el pe o insulă unde rămâne 28 de ani, motiv suficient ca autorul să-şi imagineze nenumărate întâmplări, captivante prin inedit, prin dârzenia şi chibzuinţa de care dă dovadă naufragiatul, pentru a-şi continua existenţa în natura vitregă şi aridă care-l înconjoară.

Pentru a ne convinge de posibilitatea unor asemenea fapte autorul ne arată că Robinson, încă de la vârsta de 19 ani (fără să ţină seama de sfaturile tatălui său), pleacă împreună cu un coleg de şcoală, pe corabia acestuia, într-o călătorie, şi desigur, din lipsă de experienţă, naufragiază; nu renunţă la pasiunea sa şi, împreună cu un adevărat căpitan de corabie, călătoreşte în Guineea, devenind în acest timp un bun marinar. Nu mult după aceea însă, într-o altă călătorie, în apropierea insulelor Canare, Robinson este luat prizonier de piraţii mauri, se salvează, porneşte spre America de Sud şi ajunge în Brazilia unde devine un bun plantator; însă el nu era obişnuit cu o viaţă patriarhală, liniştită şi pleacă într-o nouă călătorie, şi când, prinsă de o furtună, corabia pe care se îmbarcase se scufundă şi, din tot echipajul, este singurul supravieţuitor care ajunge pe o insulă pustie, în apropierea Antilelor Mici. Pe insula „Deznădejdii", cum o numeşte Robinson, încetul cu încetul îi renaşte speranţa; întreprinzător, el îşi construieşte, cu uneltele cărate de pe epavă, o casă, plantează arbori, seamănă, vânează, domesticeşte animale, fabrică vase din lut ars, şi foloseşte pentru îmbrăcăminte piei de capră, fapte, poate minore, dar care îl fac să nu se mai simtă copleşit de singurătate. Pe insulă apar însă nişte canibali, el îl salvează din mâna lor într-o zi de vineri, pe **Vineri**, cel care, pentru cititorii-copii, devine imediat un personaj pe cât de pitoresc, pe atât de uman. (Ilie Stanciu) Prin apariţia lui Vineri, în viaţa lui Robinson, începe o nouă perioadă: „ia naştere prima formă de viaţă civică". Apoi, aflăm din roman, pe insulă apar alţi oameni – nişte europeni naufragiaţi, care cad în mâinile sălbaticilor canibali, dar Robinson îi salvează... Numărul locuitorilor de pe insulă a crescut simţitor, se formează o colonie umană, fiecărui membru al acesteia, Robinson împărţindu-i pământ. Apar şi **trântorii**, – doi marinari bătăuşi şi hoţi, dar Robinson instaurează ordinea şi pe baza „contrac-

www.dacoromanica.ro

tului social" (ca urmare a zugrăvirii alegorice în roman a întregii orânduri feudale), iese la iveală concepţia iluministă a lui Daniel Defoe, care nu vede „baza dezvoltării istorice în acţiunile regilor şi comandanţilor de oşti, ci în activitatea oamenilor de rând". (Al. Duţescu) Despre limba şi stilul scrierilor sale cea mai bună definiţie a formulat-o chiar Defoe însuşi: „Dacă aş fi întrebat ce anume consider eu stil sau limbă desăvârşită, aş răspunde că este limba prin care un om, adresându-se altor cinci sute de oameni cu capacităţi medii şi diferite (excluzându-i pe idioţi şi pe nebuni) – ar fi înţeles de ei toţi şi exact în sensul în care a vrut să fie înţeles". Scriitor popular chiar în timpul vieţii sale, lăudat şi de J.J. Rousseau, Defoe a rămas aşa şi în secolele care au urmat. Apărut în 1719, *Robinson Crusoe* a fost tipărit în limba română, pentru prima dată, în 1835.

Rămas orfan de timpuriu, irlandezul JONATHAN SWIFT (1667 – 1745), pentru că „nu a fost un student sârguincios, a absolvit universitatea doar cu o diplomă de bunăvoinţă specială", iar la moşia unchiului său, care a „consimţit" cu greu să-l angajeze ca secretar, era considerat „un servitor cu ştiinţă de carte". Totuşi, deoarece sir Temple, după ce se retrăsese de la curtea Stuarţilor (datorită revoluţiei conduse de Cromwel, care subjugase Irlanda), începuse să scrie eseuri, Swift intra, încetul cu încetul, în miezul problemelor politice şi literare ale vremii şi, la rândul lui, începu să publice pamflete împotriva „englezilor asupritori". Totodată, creează nemuritoarea sa „poveste", *Călătoriile lui Gulliver* (1726). Ce îşi propunea Swift să facă în scrierile sale? Să analizeze contradicţiile burgheziei, atunci în formare, şi să demaşte, mai ales, nedreptăţile şi viciile sociale. De aceea, opera lui, chiar şi romanul *Gulliver's Travels*, care a devenit una dintre cele mai importante lecturi ale copiilor de pretutindeni, „este îndreptată polemic împotriva tuturor încercărilor de justificare ideologică a sistemului social existent pe atunci". (Al. Duţescu) Descriind aventurile unui englez obişnuit, Gulliver, în Ţara Liliput, apoi în cea a uriaşilor, Brodbingang, în ţara Laputa, insulă zburătoare pe care locuiesc savanţii, şi în ţinutul populat de vrăjitori şi magicieni (Glubdrubdrib), scriitorul îşi creează prilejul de a prezenta o serie de tablouri din întreaga istorie a omenirii, de a analiza contrastele flagrante, de pildă, dintre senatul roman, („o adunare de eroi şi semizei") şi cel englez („o adună-

www.dacoromanica.ro

tură de burghezi, hoți de buzunare, tâlhari și zurbagii"). În ultima lui **călătorie**, Gullliver ajunge în **țara cailor**, unde oamenii sunt sclavii cailor, societate ideală, unde frumoasele patrupede, înzestrate cu rațiune, sunt animate doar de **prietenie** și **bunăvoință**, „cele două virtuți de seamă ale lor... Cumpătarea, hărnicia, exercițiile fizice, curățenia sunt **lecții** pe care le învață deopotrivă tinerii de ambe sexe...". Ce arme folosește Swift, pentru a-și atinge scopul în călătoriile lui Gulliver, această corozivă satiră la adresa întregii societăți umane? Ironia și sarcasmul, alegoria și simbolul, creionarea în imagini grotești a ființelor ce o populează, „tonul sumbru, mergând până la mizantropism de care este străbătută (mai ales) ultima parte a cărții care reflectă temerile scriitorului în privința primejdiei unei și mai mari degradări a naturii umane sub povara împilării și inechității". (Ion Aurel Preda, în *Dicționarul literaturii engleze*). Și totuși, cartea place copiilor, deși ei nu înțeleg că, în **Lilliput**, Swift condamnă regimul polițienesc, în **Brodbdingang**, – sistemul corupției guvernamentale (mormanul de comploturi, tulburări, crime, bătăi, revoluții și surghiunuri), în **Laputa** (unde savanții nu trăiesc pe pământ ci deasupra lui... pe o insulă zburătoare), pseudoștiința... Gulliver rămâne însă pentru copii personajul ideal plin de gingășie și candoare, suflet mare și minte limpede, care „nu se lasă câtuși de puțin copleșit de cele întâlnite în călătorii, și luciditatea lui veghează în permanență, ca un alter ego, la fiecare pas făcut în necunoscut". (Florentin Popescu)

Dar faptul că și lui Swift îi plăcea să se joace cu cuvintele ne-o dovedește un fragment din scrierile sale, intitulat *Cum se sting lumânările*, publicat în minunata *Antologie a inocenței* – alcătuită de Iordan Chimet.

„Sunt mai multe feluri de a stinge lumânările și trebuie să le cunoașteți pe toate: puteți să treceți repede cu vârful lumânării pe lemnăria pereților, ceea ce o va stinge imediat; puteți să o țineți cu susu-n jos până când propria-i grăsime o va sufoca; sau să o înfigeți invers în sfeșnic; puteți să o învârtiți în mână până când se stinge; când mergeți la culcare, după ce ați făcut pipi, puteți să înmuiați vârful lumânării în oala de noapte; puteți să scuipați pe arătător și pe degetul mare și să striviți astfel fețtila. Bucătăreasa poate să o vâre în puti-

www.dacoromanica.ro

na cu făină, grăjdarul în baniţa cu ovăz sau într-un maldăr de fân sau în aşternutul de paie: fata din casă poate să stingă lumânarea strivind-o de oglindă, căci nimic nu curăţă mai bine o oglindă ca mucul de lumânare; dar cea mai promptă şi mai bună dintre toate metodele este să sufli în ea, lumânarea rămânând astfel curată şi uşor de aprins a doua zi".

Cu operele lui Defoe şi Swift începuse epoca romanului realist englez, atât de preţuit de cititorii copii.

În 1771 se năştea la Edinburgh, WALTER SCOTT, creatorul romanului istoric. La început a scris poezie şi sub influenţa „furtunii şi avântului" (făcea traduceri din literatura germană), cântece şi balade, în care prezenta unele aspecte din viaţa scoţiană, încă păstrătoare a unor rămăşiţe istorice tradiţionale, motiv întemeiat, ca primul lui grup de romane de această factură să se inspire din trecutul Scoţiei (*Rob Roy*, *Piticul negru*, *Logodnica din Lammermoore*). Subiectul romanului *Rob Roy*, de pildă, este legat de răscoala din 1715 a susţinătorilor dinastiei Stuarţilor, consemnată în istorie drept prima răscoală a iacobiţilor. Operele care se inspiră din istoria Angliei constituie al doilea grup de romane istorice şi cel mai concludent exemplul îl oferă romanul *Ivanhoe*, a cărui acţiune are loc pe timpul lui Richard Inimă-de-Leu, când se dă o luptă acerbă între ţăranii anglo-saxoni şi feudalii normanzi asupritori. Romanul, ingenios alcătuit şi captivant, prezintă figuri importante ale istoriei Angliei, pe regele Richard (reprezentant al aristocraţiei normande care dorea o împăcare cu anglo-saxonii), pe Ioan, fratele acestuia, care vrea să-i ia tronul, pe Cedric, lordul de obârşie anglo-saxonă, dornic să restabilească puterea regilor băştinaşi, dar mai ales pe arcaşul Locksley, întruchipare a legendarului Robin Hood, atât de mult iubit de copii (mai ales din romanul cu acelaşi nume al lui Henri Gillbert) – personaj dârz, neînfricat, curajos şi drept, cel ce sare întotdeauna în ajutorul săracilor şi face dreptate cu ajutorul sabiei şi al arcului său miraculos. De altfel, *Ivanhoe* conţine („sub formă de epigrafe la diferite capitole") fragmente din vechile balade englezeşti, despre Robin Hood. În opera lui Walter Scott, scriu exegeţii acestuia, foarte importante din punct de vedere artistic sunt nu personajele însufleţite de sentimente înalte, ci

www.dacoromanica.ro

mulţimea de „excentrici", ale căror ciudăţenii vor fi descrise, mai apoi, de Dickens şi Thackeray.

CHARLES DICKENS (1812 – 1870) este considerat cel mai de seamă reprezentant al realismului critic din literatura engleză. Când abia împlinise 10 ani, tatăl său, un mic funcţionar la vistieria departamentului marinei, este trimis, din cauza unor datorii, la închisoarea pentru datornici, „amintiri ce i-au rămas întipărite în suflet toată viaţa" şi pe care, de altfel, le-a redat în „cel mai autobiografic dintre romanele sale, *David Copperfield*".

„Când privesc înapoi către spaţiile albe ale copilăriei, cele dintâi chipuri care mi se înfiripă desluşit în minte sunt mama, cu părul ei frumos şi silueta-i tinerească, şi Peggotty, care n-avea deloc siluetă, dar avea ochii atât de negri, încât îi întunecau parcă tot restul feţei, şi obraji şi braţe atât de roşii şi de durdulii, încât mă miram de ce, în loc să ciugulească mere, păsărelele nu veneau s-o ciugulească pe ea...

Pentru că am prins să vă spun toate acestea, m-aş putea teme că iar am pornit «să bat câmpii», dar trebuie să arăt că toate aceste concluzii se întemeiază în bună parte pe propria-mi experienţă; şi dacă din cuprinsul povestirii de faţă va reieşi că am fost un copil înzestrat cu spirit de observaţie sau că, ajuns la bărbăţie, păstrez proaspete amintirile din copilărie, înseamnă că nu mă sfiesc să revendic aceste două însuşiri...

Se desprinde, din negură, casa noastră, care, în cele mai vechi amintiri, nu-mi pare deloc necunoscută, ci aproape familiară. La catul de jos se află bucătăria lui Peggotty, care dă în curtea din dos; în mijlocul acesteia, pe un stâlp, un porumbar fără porumbei; într-un colţ, o cuşcă mare, fără câine; şi o mulţime de păsări, care mi se par uriaşe, se plimbă de colo-colo cu un aer fioros şi ameninţător.

Aici e coridorul cel lung – mi se pare nesfârşit de lung – care duce de la bucătăria lui Peggotty la uşa din faţă. Din el se deschide cămara întunecată, pe lângă care e bine să treci repede noaptea; căci cine ştie ce se poate ascunde printre acele butoaie, garniţe şi cutii de ceai, când nu e nimeni pe acolo cu o lumânare aprinsă ca să deschidă uşa cămării şi să lase să iasă aerul umed, încărcat cu miros de săpun, de murături, de piper, de lumânări şi aromă de cafea, toate ameste-

www.dacoromanica.ro

cate într-o singură boare.

Nu cred să se găsească nicăieri pe lume iarbă pe jumătate atât de verde, sau copaci pe jumătate atât de umbroşi, sau un loc pe jumătate atât de tihnit ca pietrele de mormânt din cimitirul acesta. Dimineaţa, devreme, când mă ridic în genunchi în pătucul meu, aşezat într-o nişă în dormitorul mamei, şi privesc într-acolo, văd oile care pasc şi lumina roşie a zorilor pe cadranul solar, şi atunci îmi spun: «Oare o fi fericit cadranul solar că poate iarăşi să ne spună cât e ceasul?»"

David, acest copil erou de roman, este obligat să trăiască în condiţii asemănătoare cu cele îndurate de micul Charles Dickens, când, familia lui, lipsită de orice mijloace de trai, a fost obligată să se mute la închisoare. Charles a fost dat la o fabrică de cremă de ghete, unde spăla borcane şi lipea etichete, îndurând, ca şi David, – bătaie, foame, frig. Dar, la fel cum, adesea, se întâmplă în romanele scriitorului, undeva, la celălalt capăt al ţării, moare o rudă îndepărtată, ai cărei unici moştenitori au fost părinţii lui Dickens. Între anii 1837 şi 1839, Charles Dickens scrie al doilea său roman, *Oliver Twist*, unde continuă să descrie o lume a sărăciei şi suferinţei, a copiilor provenind din acest mediu, care, după părerea sa trebuia să devină o problemă socială importantă. Acestei anomalii sociale generatoare (atunci, dar şi astăzi), de suferinţă, umilinţă, foame, mizerie, degradare morală, criminalitate, Dickens îi opune salvarea miraculoasă, dar ostentativă, a orfanului Oliver, de către filantropul Brownlow. Şi în romanul *Nicholas Nickleby* este descrisă soarta grea a unei familii ruinate şi prilejuieşte autorului, prin descrierea şcolii particulare a lui Squeers, o privire atentă şi critică a sistemului de învăţământ existent în Anglia, în acea vreme, în care bătaia era principalul mijloc... de influenţă pedagogică. Cele zugrăvite de Dickens în acest roman, scris între anii 1838 – 1839, au dus, două decenii mai târziu, la o reformă a învăţământului englez. Prin *David Copperfield*, Dickens rămâne în istoria literaturii, părintele spiritual al unui erou care se căleşte în lupta cu viaţa, îmbogăţindu-şi cele mai alese trăsături omeneşti.

Tot în acea perioadă se năştea în Scoţia ROBERT LUIS STEVENSON (1850 – 1894), căruia încă din timpul studenţiei **îi plă-**

www.dacoromanica.ro

cuse să facă experienţe stilistice şi scrisese diferite lucrări literare imitând când maniera scriitorilor francezi, când stilul eseiştilor englezi. Fiind predispus să i se agraveze tuberculoza de care suferea încă din copilărie, a fost obligat să schimbe clima şi să locuiască fie în Franţa, fie în California. „Respingând categoric orice legătură a artei literare cu morala, se pronunţă critica literară. Stevenson nu vrea să fie un **mentor** al cititorilor, ci un scriitor care creează tablouri şocante, pentru a satisface năzuinţa omului spre extraordinar, pentru a-l amuza povestindu-i întâmplări inaccesibile cititorului, dar pe care, în schimb, le poate trăi în imaginaţie". Pentru elaborarea romanului *Comoara din insulă*, apărut mai întâi în foileton în revista „Young Folks" (Tinerii), într-un articol autobiografic autorul mărturiseşte că un rol dintre cele mai însemnate în creaţia lui l-a jucat... harta: „Povestirea îşi are rădăcinile aici (adică în hartă), ca creşte din acest sol... Fireşte, e mai bine dacă ţara descrisă e reală şi autorul a străbătut-o în lung şi în lat şi-i cunoaşte fiece palmă de pământ. Dar chiar în cazul când vrea să descrie tărâmuri imaginare, el face bine să înceapă prin a-şi desena o hartă. Cercetând-o, i se vor dezvălui relaţii la care nici nu s-ar fi gândit mai înainte". Personajul central al romanului pomenit mai înainte este Jim Hawkins, un copil care, de altfel, povesteşte toate aceste întâmplări cu piraţi, echipajul goeletei „Hispaniola" fiind chiar format din piraţi,* care intenţionau să pună mâna pe comoara căpitanului Kidd, când aceasta va fi descoperită de Trelawney şi de doctorul Livesey, posesorul unei hărţi care indica locul unde era ascunsă. Personajele, descrise amănunţit, rămân adânc întipărite în memoria cititorului: piratul Long John Silver (lăcătuşul vasului) este viclean, crud, necruţător, dominat de patima aurului; Israel Hands, alt pirat, îşi rezumă astfel... filosofia tagmei: „a lovi întâi, asta-i credinţa mea, morţii nu muşcă... şi cu asta, basta, amin!" Căpitanul vasului este plin de curaj, cinstit şi nu-şi pierde cumpătul nici în clipele cele mai primejdioase. Dar, şi acesta este cel mai important lucru, Stevenson a reuşit să recreeze în acest roman de aventuri, lumea sufletească a copiilor, eroii săi preferaţi. **Isteţul şi dezgheţatul Jim Hawkins şi-a căpătat, astfel, un loc definitiv în galeria copiilor-eroi ai literaturii, alături**

* Noţiunea de „piraterie" derivă din greaca veche şi e definită ca o acţiune pe mare, efectuată de către echipajul unei nave, în scopul jefuirii altei nave.

www.dacoromanica.ro

de **Tom Sawyer, Gavroche şi mulţi alţii**. Pentru Jim, căutarea comorii este un pretext, acela de a-şi împlini dorinţa de acţiune şi aventură, de a deosebi binele de rău, „lecţie" prezentată de autor fără a deveni didactic, cu mijloacele adevăratei arte.

Unul dintre cei mai importanţi scriitori englezi ai sfârşitului de secol XIX a fost OSCAR WILDE (1856 – 1900), – care, deşi în prelegerile intitulate *Renaşterea artei engleze* a formulat principiul „artei pentru artă", susţinând că arta trebuie să se dezvolte independent de viaţă, în povestirea parabolă pentru copii *Prinţul fericit*, el dezvoltă generoasa idee potrivit căreia nimeni nu poate fi fericit trăind în egoism şi singurătate, nepăsător faţă de interesele celorlalţi. Scriitorul a avut o atitudine ostilă faţă de morala filistină (făţarnică, laşă, mărginită) a epocii victoriene şi în creaţia sa a susţinut că singura soluţie pentru a fi frumos cu adevărat, este dobândirea sentimentului plenar de **fericire**, altfel poţi fi doar un om care se bucură, **în nici un caz nu poţi fi fericit**. Despre cărţi el spunea: „Nu există cărţi morale sau imorale. Există sau cărţi scrise bine sau cărţi scrise prost. Atât!" Stilist remarcabil, Oscar Wilde „ştia să picteze în cuvinte..., îi plăcea să descrie tot felul de giuvaeruri, chiar natura o asemăna cu mărgăritarele, cu briliantele, dar ştia să scrie şi laconic, fără să se piardă în amănunte". Iată un fragment din povestirea *Stafia familiei Cantern*, caracteristică stilului său adesea caustic:

„La sfârşitul sezonului, domnul Otis şi graţioasa lui soţie, însoţiţi de copiii mai mari – tânărul Washington şi gingaşa Virginia (o fetişcană de vreo cincisprezece ani) precum şi de copiii mai mici, doi băieţi gemeni, neastâmpăraţi, soseau la proaspăta lor proprietate.

Le ieşi în întâmpinare bătrâna doamnă Umney, pentru a le ura «bun venit», mulţumind pentru faptul că fusese păstrată în slujbă.

În timpul ceaiului, servit în bibliotecă, doamna Otis observă cu neplăcută surprindere o pată pe podea, în dreptul şemineului.

– Mă tem că s-a vărsat ceva în locul ăsta – îi spuse doamnei Umney.

– Da, coniţă, în locul ăsta s-a vărsat sânge, spuse bătrâna.

– Îngrozitor! strigă doamna Otis. Nu-mi place să am pete de sânge în camera de primire.

www.dacoromanica.ro

E sângele doamnei Eleanore de Canterville, care a fost ucisă chiar în locul acesta de propriul ei bărbat, Sir Simon de Canterville, în anul 1575. Sir Simon a mai trăit nouă ani, după moartea ei, apoi a dispărut în mod misterios. Pata de sânge a fost foarte mult admirată de turişti şi nu poate fi scoasă cu nimic.

Prostii! exclamă Whashington Otis. O curăţ rapid cu solventul Pinkerton, campion la scos petele şi detergent ideal.

Şi tânărul îngenunche, începând să frece podeaua, cu un beţişor, iar pata dispăru.

Un fulger lumină încăperea, urmat de un tunet înspăimântător...

Ce climă nesuferită! spuse calm capul familiei aprinzându-şi un trabuc. În ţara asta suprapopulată mi mai găseşti timp frumos pentru toată lumea. De aici, probabil, ideea că singura soluţie este emigraţia.

Vijelia ţinu toată noaptea. A doua zi, coborând la micul dejun, familia Otis constată că pata de pe podea se afla la locul ei...

O, nu e de vină detergentul Pinkerton. Aici e mâna fantomei, zise tânărul Washington Otis şi şterse încă o dată pata, care totuşi se ivi din nou a doua zi...

Domnul Otis întrebă dacă nu cumva fusese prea dogmatic negând existenţa strigoilor, în timp ce doamna Otis îşi exprimă intenţia de a intra într-o societate metafizică, iar tânărul Washington pregăti o scrisoare adresată domnilor fabricanţi ai solventului Pinkerton, despre persistenţa petelor sanguine... "

Calităţile lui de stilist s-au manifestat mai ales în paradoxurile sale: „Transmit întotdeauna mai departe numai sfaturile bune. Este singurul lucru pe care-l poţi face cu ele; nu îţi sunt niciodată de vreun folos". Sau: „Dragostea de sine este începutul unui roman de o viaţă..."

Unul dintre cei mai citiţi scriitori englezi este JOSEPH RUDYARD KIPLING (1865 – 1936). S-a născut în India, petrecându-şi prima copilărie în mijlocul unei naturi luxuriante, dar la şase ani a fost adus în Anglia, unde a început şi apoi şi-a terminat studiile. La colegiul în care învăţa se edita o revistă, scriu biografii lui, iar Kipling a devenit un colaborator activ şi permanent. Întorcându-se (la 18 ani) în India, el a intrat în redacţia „Gazetei civile şi militare", a scris cu frenezie

www.dacoromanica.ro

schițe, povestiri și versuri, „introducând în literatura engleză o nouă tematică, cea a vieții coloniilor din Asia". La 24 de ani, a devenit corespondentul ziarului la care lucra, în Anglia, dar până a ajunge din nou acolo, a călătorit prin Japonia, Africa de Sud, în insula Ceylon (Sri Lanka), în Noua Zeelandă și în Statele Unite, unde s-a căsătorit și a petrecut câțiva ani. După războiul anglo-bur (când în Africa de Sud a editat ziarul „Prietenul"), a revenit, la începutul noului secol în Anglia, iar în 1907 i s-a decernat premiul Nobel – „pentru puterea de observație, originalitatea imaginației, virilitatea ideilor și remarcabilul talent narativ care caracterizează creația acestui autor de reputație mondială". Scrisese până atunci printre altele: *Povești simple din munți* și *La umbra cedrilor* (1888), culegeri de nuvele, romane, „cărți în care se aduce un elogiu curajului și aventurii", dar mai ales opera care l-a făcut celebru... *Cartea junglei* (1894) și *A doua carte a junglei* (1895), cu personaje din lumea animalelor din junglă (pantera Bagheera, ursul Baloo, lupul Akela, elefantul Hathi, pitonul Kaa, mangusta Rikki-Tikki-Tavi, care îl ajută pe micuțul Mowgli cum se poate trăi în condițiile vieții dure din sălbăticie), descrise cu multă măiestrie și surprinse în acțiune și atitudini cu numeroase similitudini umane. „Visul, basmul, miracolul posibil în atmosfera spiritualității indiene îi părcau scriitorului englez apte de a intra mai curând în lumea copilului englez, decât în cea a adulților, mai sceptici, mai pozitiviști, mai puțin receptivi la poezie. Și, într-adevăr, scriitorul mi se pare a se fi realizat integral într-o literatură care pare pentru copii, dar de fapt se adresează fanteziei, capacității de fabulație a oamenilor sensibili de toate vârstele". (Zoe Dumitrescu-Buşulenga)

Asemenea multor scriitori englezi, și HERBERT GEORGE WELLS (1866 – 1946), după ce tatăl său s-a ruinat, și-a petrecut copilăria în condiții vitrege, la un conac, unde mama sa era bucătăreasă. A fost, rând pe rând, laborant într-o farmacie, comisionar și băiat de prăvălie; în timpul liber, însă, studia la o academie pedagogică și, la absolvire, a devenit suplinitor la o școală. Apoi, fiind beneficiarul unei burse, a urmat Universitatea din Londra și, deși i se deschidea perspectiva unei cariere științifice, i-a plăcut mai mult să scrie. Aceasta poate și pentru că primul său roman publicat, *Mașina pentru explorat timpul*, a avut un mare succes. Deși el însuși socotea

www.dacoromanica.ro

că... asemenea povestiri fantastice „nu își propun ca scop să descrie ceea ce este cu adevărat posibil. scopul lor este de a realiza o verosimilitate **nu** mai mare decât aceea a unui vis frumos și atrăgător. Ele îl cuceresc pe cititor prin artă și iluzie, iar nu prin dovezi și argumente. și e destul ca el să închidă cartea. pentru a înțelege imposibilitatea tuturor acestor întâmplări...". Apoi. pentru că aceste gânduri puteau părea prea categorice. adaugă: „Ficțiunea în sine nu este nimic... Aceste invenții devin interesante atunci când sunt traduse în limbajul faptelor cotidiene și când se exclud toate minunile pe care le conține povestirea". Luându-și ca model (cum singur mărturisește) opere ca *Măgarul de aur* al scriitorului antic Apuleius. precum și *Călătoriile lui Gulliver*. el abordează fantasticul în mod frontal și. fără nici o reținere. plonjează în timp. pomenindu-se pe planeta noastră. ca în romanul amintit. în anul 802701. când. la suprafață trăiesc eloii. care nu muncesc și își petrec viața în distracții. iar sub pământ. unde se află fabricile în care se lucrează. trăiesc morlockii. – pretext care îi prilejuiește lui Wells „predispoziția de a reflecta" probleme politice și sociale contemporane. În *Insula doctorului Moreau*, savantul face experiențe de **transplant** pe animale. **convins că dezvoltarea animalelor poate fi adusă în mod artificial până la nivelul oamenilor**. iar în *Omul invizibil*, inventatorul Griffin descoperă o substanță care face corpul omenesc transparent și invizibil. dorind să sugereze prin eroul său că **într-o societate în care domnește individualismul, invențiile și descoperirile tehnice pot fi arme cu două tăișuri**. Alături de *Omul invizibil*, roman mult apreciat de tinerii cititori, stă și *Războiul lumilor*, care prezintă o invazie... a marțienilor pe Terra. Aceștia, înzestrați numai cu un cap enorm, cu șaisprezece tentacule, **nu mănâncă și nu digeră, iar hrănirea organismului se face sorbind sângele unor ființe vii, – motiv pentru care au și venit pe pământ, pentru a-i folosi în acest scop pe oameni**. ..... Fără trup, scrie Wells, creierul marțienilor trebuia să devină, firește, organul unei inteligenți mai egoiste, lipsită de substratul emoțional al ființelor umane". Organismul lor, nefiind adaptat la condițiile atmosferei terestre, cad victime bacteriilor. Ce mesaj urmărea să transmită Wells? Acela că oamenii normali îi pot birui pe cei dezvoltați unilateral. Însă forța distructivă pe care o poate crea intelectul îl înspăimântă, și romanul se ter-

www.dacoromanica.ro

mină cu presentimentul sumbru al unor catastrofe viitoare. Care, din păcate, o dată cu posibilitatea dezintegrării atomului, au apărut pe pământ, chiar şi fără să se producă invazia... marţienilor.

De la *Visul unei nopţi de vară* şi *Prinţul fericit*, până la *Alice în ţara minunilor* trebuia să fie, ca în basme, cale de 1001 de poşte... şi când colo, Alisa, luând-o la fugă peste câmp, pe urmele unui Iepure Alb, care (nici mai mult nici mai puţin, **scosese un ceasornic din buzunarul vestei)** a înţeles cu greu că intrase într-o altfel de poveste decât cele auzite sau citite de ea până atunci. La început, vizuina domnului iepuraş era ca un tunel, apoi a început să cadă ca într-o fântână, cam **vreo patru mii de mile**, până pe undeva pe-aproape de centrul pământului şi se aştepta să ajungă până la celălalt capăt al pământului (antipozi parcă le zice), în Noua Zeelandă sau în Australia. Cădea, cădea în continuare şi se gândea că Dina (pisica ei) sigur o să-i simtă lipsa, „la ora ceaiului", când n-o să-şi găsească laptele în farfuriuţă. Deodată buf! şi iar buf! – căzu pe un maldăr de crengi şi de frunziş veşted... Iepuraşul Alb alerga cât îl ţineau picioarele pe un alt coridor şi Alisa porni după el, iute ca vântul, şi se trezi într-o sală lungă şi joasă cu uşi de jur-împrejur, însă toate încuiate. Pe o măsuţă de cleştar, descoperi o cheie, mică, de aur, dar care nu se potrivea la nici o uşă... Se potrivea însă la o uşiţă „înaltă" de vreo trei palme după care zări o grădină... cum nu mai văzuse alta atât de frumoasă. Însă nu se putea „strânge ca o lunetă", ca să poată intra pe uşiţa mică. Şi nu găsise nici „măcar o notiţă cu instrucţiuni cum se pot strânge oamenii ca lunetele..." În schimb, a găsit o sticluţă cu o etichetă pe care scria: „«Bea-mă!» Ba nu, – zise ea, întâi mă uit, să văd dacă nu cumva pe sticlă mai scrie şi «Otravă!» (Pentru că ea citise câteva istorioare foarte drăguţe despre copii care se aleseseră cu arsuri... numai şi numai pentru că nu ţinuseră seama de nişte reguli foarte simple). Cum pe sticlă nu scria de fel otravă, se încumetă să guste din conţinutul ei şi găsindu-l foarte pe placul ei (avea gust amestecat de plăcintă cu vişine, cremă de ananas, friptură de curcan şi pâine prăjită, caldă, unsă cu unt), repede o dădu gata toată"... Cam aşa se desfăşura povestea pe care un tânăr profesor de matematică la Oxford o spunea, plimbând cu barca pe Tamisa, pe Surorile Liddell şi îndeosebi pe „preferata" lui, Alisa. Unde erau principele Bender şi prinţesa Semandal, a căror poveste se

www.dacoromanica.ro

asemănă cu cea a lui Ulise cu Circe? Unde era Şeherezada, prinţesa adormită, sau chiar *Zadig, prinţesa Babilonului* a lui Voltaire, sau din întâmplările din *Voyage en Orient* de Gérard de Nerval, în care autorul se „transplantează" în domeniul magic al Orientului identificându-se cu Califul Hakem? Charles Lutwidge Dodgson, – cel care va deveni celebru în întreaga lume sub pseudonimul LEWIS CARROLL, – povestea, fără să-şi fi făcut un plan special, aceste aventuri fireşti, minunate şi uluitoare în acelaşi timp, încât, la rugămintea fetiţelor, autorul a acceptat să împărtăşească şi altora, de fapt copiilor din lumea întreagă, *Aventurile Alisei în Ţara Minunilor*, „joc uriaş de cuburi amestecate, cuprinzând (parcă) fragmente din toate poveştile cunoscute: îmbinare fericită de vis şi de adâncă pătrundere a realităţilor, de joc sprinţar şi de observare gravă a vieţii". (Gheorghe Secheşan) Mulţi au considerat *Aventurile Alisei în Ţara Minunilor*, unde totul se întâmplă aşa cum **nu** te aştepţi să se întâmple, – nişte întâmplări fără sens. Numai că „aventurile Alisei, oricât de bizare, de neobişnuite ar părea, nu sunt simple născociri năstruşnice, ci idei specifice unei gândiri de matematician", ne atrage atenţia Virginia Carianopol, într-un **cuvânt înainte** la excelenta traducere a cărţii în limba română, făcută de Frida Papadache. Întâmplările Alisei se bazează (**oricât de necrezut ar părea faptul la prima vedere**) pe două capitole ale matematicilor moderne, capitole care acum mai bine de o sută de ani erau în plină formare: **Logica matematică** şi **Teoria matematică** a jocurilor. Aşadar, conchide pe drept prefaţatoarea *Aventurilor Alisei în Ţara Minunilor*, era cu totul şi cu totul altceva decât cele ce se întâmplau în alte basme celebre ale lumii, precum *Cenuşăreasa*, *Motanul încălţat*, *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte* sau *Harap Alb*.

Iepurele Alb îi deschide Alisei porţile unei împărăţii de vis, cea a **cărţilor de joc şi a pieselor de şah**, „în care fiinţe dintre cele mai obişnuite ale vieţii de toate zilele ţi se pare că au o comportare şi un mod de a gândi din ce în ce mai neobişnuit", dacă nu cunoşti teoria matematică a jocurilor, fundamentată de Blaise Pascal, genialul gânditor francez, cel care, copil fiind, la 12 ani **a reinventat** geometria pitagoreană, la 16, a scris un tratat despre „conice", socotit de contemporani „un efort atât de mare al minţii, încât (se afirma) de la Arhimede încoace nu s-a mai văzut un spirit de asemenea forţă". Analizând bas-

www.dacoromanica.ro

mul lui Lewis Carroll în spiritul teoriei matematice a jocurilor, toate lucrurile şi faptele, aparent fără noimă, dobândesc o anumită logică. Ceea ce aduce, de asemenea, în plus, acest... să-l numim **basm fantastic** este inexistenţa unui cod comun. Niciodată nu se ştie (afirmă, pe bună dreptate, comentatorii) când se va întâmpla un anumit fapt şi, mai ales, ce se va întâmpla: dacă în basmul obişnuit, rostindu-se o formulă de genul „sesam, deschide-te", eşti sigur că în faţa eroului va apărea „un tărâm minunat", în *Alisa în Ţara Minunilor*, **deznodământul** se schimbă şi ne trezim în faţa unui basm modern, în care până şi Luna poate face reflecţiii filosofice, iar fetiţa, atunci când ajunge la curtea regelui de Cupă, nu se aruncă, la fel ca toţi ceilalţi, cu faţa la pământ, când trece alaiul regal (..... la ce folos toată parada, dacă lumea trebuie să stea cu faţa la pământ şi să n-o vadă?") – pentru că se comportă **ca o adevărată fiică a secolului raţionalist**, XIX, comparând şi judecând totul ca „un adevărat scientist" (Gheorghe Secheşan) şi tocmai confruntarea dintre cele două modalităţi de exprimare ale conţinutului textului, permanentul conflict între logic şi absurd generează un umor special, de un tip aparte. Iată un fragment concludent:

„Un arbust stufos de trandafiri se înălţa aproape de intrarea în grădină; trandafirii înfloriseră albi, dar trei grădinari dădeau zor pe lângă arbust şi vopseau florile în roşu. Alisei i se păru foarte ciudată treaba asta şi se apropie, să vadă mai de aproape ce făceau.

Când ajunse alături de grădinari, îl auzi pe unul din ei zicând:

– Fii atent, Cinci! Uite cum m-ai stropit cu vopsea!

– Nu-s eu de vină – răspunse Cinci morocănos. Şapte m-a lovit peste cot.

Şapte ridică ochii şi spuse:

– Aşa, Cinci, dă mereu vina pe alţii!

– Tu mai bine să taci! spuse Cinci. Ieri am auzit-o pe Regină spunând c-ai merita să ţi se taie capul.

– Da' ce-a făcut? întrebă cel care vorbise întâi.

– Asta nu te priveşte, Doi! îl repezi Şapte.

– Ba îl priveşte! zise Cinci. Şi-o să-i spun: i-a adus bucătăresei, în loc de ceapă, cepe de lalele.

Şapte zvârli pensula jos şi tocmai striga:

www.dacoromanica.ro

Aşa nedreptate mai rar!

Când, din întâmplare, dete cu ochii de Alisa, care stătea şi-i observa. În clipa aceea se opri; ceilalţi se întoarseră şi o văzură şi ei, şi toţi îi făcură o plecăciune adâncă.

Vreţi să fiţi aşa de buni şi să-mi spuneţi de ce vopsiti trandafirii? întrebă Alisa cu oarecare sfială.

Cinci şi Şapte nu ziseră nimic, ci priviră spre Doi. Doi începu, cu glas scăzut, ca şi cum i-ar fi fost teamă să mi-l audă cineva:

Ştiţi, domnişoară, de fapt în locul ăsta trebuia să fie o tufă de trandafiri roşii, iar noi, din greşeală, am sădit un trandafir alb, şi dacă descoperă Regina horoboaţa asta, pune să ne taie la toţi capul. Aşa că încercăm şi noi să facem ce putem, înainte să vină dânsa.

Chiar atunci Cinci, care-şi plimba îngrijorat privirile prin grădină, exclamă: «Regina! Regina!» şi într-o clipă cei trei grădinari se aruncară cu faţa la pământ. Se auzi tropot de paşi se apropia alaiul Reginei. Alisa întoarse capul, foarte curioasă să o vadă.

În fruntea alaiului păşeau zece oşteni, purtând halebarde în formă de trefle; aveau aceeaşi înfăţişare ca şi cei trei grădinari: lunguieţi şi turtiţi, iar mâinile şi picioarele le ţineau întinse spre cele patru colţuri.

Urmară zece curteni; în loc de diamante purtau, presărate peste tot veşmântul, carouri. Ca şi oştenii, treceau doi câte doi.

După ei veneau copiii perechii regale; erau zece la număr şi drăguţii de ei ţopăiau voioşi, ţinându-se de mână doi câte doi; toţi erau împodobiţi cu inimi. Urmau oaspeţii cei mai mulţi dintre ei regi şi regine. Printre dânşii, Alisa recunoscu pe Iepurele Alb; era plin de neastâmpăr, vorbea pripit şi zâmbea la orice se spunea. Trecu pe lângă ea fără s-o observe.

În urma acestora venea Fantele de Cupă, purtând coroana regelui pe o pernă de catifea purpurie.

Tot acest măreţ alai fu încheiat de Regele şi Regina de Cupă, împodobiţi de sus până jos cu inimi".

La un moment dat, când Alisa descoperă „un monstru", în realitate un biet şoricel pe care, în mod obişnuit, poate nici nu l-ar fi observat şi se întreabă în ce limbă ar trebui să-i vorbească, ajunge la

www.dacoromanica.ro

concluzia că, musai, e necesar să i se adreseze „în limba universală", pe care, sigur, o cunoşteau şi... animalele. Şi, astfel, limbajul poveştii Alisei a devenit universal, numai că el este tălmăcit în mod felurit de milioane şi milioane de cititori, – fiecare descoperind, ascunse printre rânduri, tot felul de semnificaţii care, aşa cum spunea cineva deosebit de inspirat, reprezintă, poate, **cea mai mare „minune" a acestui basm.**

Ce se mai poate spune despre autorii englezi de literatura pentru copii? Că renumite au devenit şi cărţile din ciclul *Mary Poppins*, mai ales de când această eroină a fost interpretată, într-o peliculă cinematografică, de Julie Andrews, şi că, în anul 1997, a fost lansat pe piaţa literaturii, primul volum din romanul *Harry Potter* de J.K. Rowling, autoare care, prin tirajul de peste o sută de milioane de exemplare, pe care cartea l-a obţinut până acum, a devenit, deodată, celebră în toată lumea.

www.dacoromanica.ro

... PRIMII ŞI NEÎNTRECUŢII MOHICANI AI LITERATURII AMERICANE PENTRU COPII ŞI ADOLESCENŢI

Literatura nord-americană, în general, dar şi cea dedicată copiilor şi adolescenţilor stă, de la început, sub semnul unor evenimente de o importanţă covârşitoare pentru istoria acestei ţări, despre dramatismul cărora, adesea, este citat Mircea Eliade care scria: „America are în pivniţă două cadavre: negrii şi indienii".

JAMES FENIMORE COOPER (1789 – 1851) a scris, în special, despre viaţa fermierilor americani care trăiau în mijlocul **indienilor**, despre Netty Bumppo (copilul alb, rămas orfan, crescut de tribul Delawari), erou, este adevărat, romantic, dar capabil de acţiuni deosebite, fiind înzestrat de autor cu trăiri puternice şi cu un generos spirit de sacrificiu, atunci când era vorba de dreptate, de bine şi adevăr, şi asta cu atât mai mult cu cât devine erou împotriva voinţei sale. Mânuind cu aceeaşi dexteritate lassoul, pistolul, carabina sau arcul, el, indianul alb, – fie că i se spune „Ochi de şoim" sau „Ciorap de piele", ajunge să fie socotit un erou legendar, învăţând de la şcoala aspră a vieţii şi a supravieţuirii legile drepte ale preeriei. Astfel, aşa cum arată Peter Conn în *Istoria literaturii americane*, Natty (cel din *Vânătorul de cerbi*, *Ultimul mohican*, *Căutătorul de urme* ş.a.) „reprezintă chintesenţa personajului american... care se eliberează de modelul european şi anticipează ceea ce avea să devină... El exemplifică primitivismul romantic ce scinda cultura literară pe ambele ţărmuri ale Atlanticului". De aceeaşi părere este şi Mihnea Gheorghiu, într-o prefaţă la *Ultimul mohican*, care scrie că Natty Bumppo „... se deosebeşte **de eroii romantismului** dulceag prin calităţile lui omeneşti reale: e un om al faptei, curajos şi întreprinzător, (care) nu cunoaşte tristeţea şi plictisul celorlalţi, e încrezător în izbânda oamenilor de acţiune, cinstit, generos". Într-adevăr, deşi critica literară a vremii i-a fost ostilă, Cooper a descris viaţa oamenilor adevăraţi (a cowboy-ilor, de pildă), plină de

www.dacoromanica.ro

peripeţii şi primejdii pe care însă ştiu să le învingă, asemenea eroilor tuturor timpurilor (zei, semizei, cavaleri medievali), numai prin propriile însuşiri fizice şi morale.

Dar cine era acest „cavaler al spaţiilor nemărginite", cowboy-ul? Era un simplu paznic de vite pe imensele teritorii din vestul Americii, care a devenit simbol al curajului şi sângelui rece, al forţei de a supune şi domina natura, descori ostilă, care mai trebuia să facă faţă şi altor multe situaţii neprevăzute, cum erau atacul animalelor sălbatice, al bandiţilor şi hoţilor de vite. „El trebuia să fie capabil să adune de prin văi şi viroage animalele rătăcite, să poată mâna întreaga cireadă prin locuri greu accesibile, pe ploaie sau viscol, să stăvilească şi să potolească desele accese de spaimă ale vitelor care porneau din senin, în galop dezordonat într-o învălmăşeală greu de controlat (aşa numitele «stampede»). Un bun cow-boy era în stare să se descurce în toate aceste situaţii fără a descăleca nici măcar pentru o clipă. De multe ori şi somnul şi-l făcea în şa. Când oboseala îşi spunea cuvântul, se culca îmbrăcat pe pământul gol, sub cerul liber, învelit doar cu pătura, având şaua căpătâi şi calul păscând alături. Dimineaţa, după ce îşi prepara o băutură fierbinte care cu multă indulgenţă se putea numi cafea şi îm-buca rapid din modestele provizii de hrană pe care le purta în şa, încăleca, fiind gata pregătit pentru o nouă zi de lucru istovitoare care putea fi, ori monotonă, ori plină de întâmplări neprevăzute". (Valentin Tănase)

Care erau accesoriile concrete ale acestui nou erou, – romantic şi nostalgic, declanşatorul unui nou mit, care a lansat în America nu numai un nou stil de viaţă, ci şi un nou concept cultural şi artistic, începând cu genul de muzică „country", cu vedete şi festivaluri celebre, apoi cu producţia de filme „western", cu monştri sacri ai genului (Gary Cooper, Henry Fonda, John Wayne, Paul Newman, Kevin Costner), la care se adaugă nenumăratele romane dar şi povestirile în imagini, cu o atât de mare audienţă mai ales în rândul copiilor şi adolescenţilor? Aceste accesorii, atribute ale vieţii de cow-boy, erau nemaipomenit de pământene: în primul rând, costumaţia: nedespărţiţii blue jeans, cămaşa cadrilată cu buzunare mari, pălăria Stetson, cu boruri largi şi cizmele cu tocuri înalte. Cizmele erau mândria oricărui cow-boy. Croite din piele groasă, ornamentată cu cusături, cu carâmbi

www.dacoromanica.ro

şi tocuri înalte, erau prea puţin comode pentru mers. Pentru a le face mai comode, cow-boy-ii obişnuiau să le lase o zi la muiat în apă, după care le încălţau ude şi nu le scoteau timp de câteva zile pentru a le face să se muleze pe picior. De altfel, scosul şi încălţatul cizmelor erau două ocupaţii foarte anevoioase pe care posesorii le ocoleau adesea. Nici pe ultimul drum, cow-boy-ii nu se despărţeau de cizmele lor. Nu degeaba, cimitirul din Tombstone („Piatră de mormânt") unul din oraşele „fierbinţi" ale Vestului sălbatic se numea „Boot-Hill" (Dealul Cizmei).

Şaua era cea mai importantă piesă de echipament a cow-boy-ului. Pentru cineva care-şi petrece toată ziua călare, şaua este biroul şi pupitrul său de comandă. De aceea, şeile de cow-boy erau foarte solide şi foarte scumpe. Toate accesoriile şi ustensilele cow-boy-ului erau legate de şa. Noaptea, şaua devenea şi pernă şi căpătâi. În decursul vieţii, cow-boy-ul putea avea mai mulţi cai, dar de cele mai multe ori o singură şa, care era, astfel, prima şi ultima sa avere.

Pistolul, atârnând la şold în tocul de piele, numit "holster", era ultimul accesoriu, însă de o importanţă vitală în viaţa de cow-boy. Pistolul „Colt" cu şase focuri a fost cea mai folosită armă a cow-boy-ului, un fel de prelungire naturală a braţului, şi cel mai eficient mijloc de apărare într-o lume ostilă. În diverse versiuni, de la modelul „Navy-Colt" la renumitul „Colt 45", armele „Colt" au devenit celebre atât prin robusteţea şi precizia lor, cât şi prin faptul că au la activ cele mai multe victime dintre toate armele de foc folosite în epocă. Cu un mecanism simplu, „Colt"-ul putea trage chiar dacă se rupea o parte din angrenaj.

Faptul că mirajul vieţii de cow-boy nu s-a risipit, o dovedeşte pasiunea copiilor şi adolescenţilor de a citi şi alte cărţi ale lui James Fenimore Cooper, *The Pioneers*, *The Prairie*, *The Pathfinder* (Cercetaşul), *The Deerslayer* (Vânătorul de cerbi) – care se alătură aşa-numitelor „rodeo's", acele întreceri spectaculoase între noii cow-boy, la unele discipline specifice, odinioară, vieţii de văcar: **înşeuarea, călărirea şi îmblânzirea unui cal sălbatic, călărirea unui taur tânăr, prinderea, răsturnarea şi imobilizarea unei vite cu lassoul, probe de călărire de mare dificultate**.

Încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, în pamfletele marcate

www.dacoromanica.ro

de un „umanism lucid", Benjamin Franklin * scria despre „nedreptatea strigătoare la cer a negoţului cu sclavi". În această atmosferă, reverberatoare de largi ecouri, apare scriitoarea HARRIET BEECHER STOWE (1811 – 1896), al cărei roman, *Coliba unchiului Tom*, se pronunţă pentru abolirea sclaviei negrilor. Fiică, soră şi soţie de pastor, ea a cunoscut bine viaţa sărmanilor negri, aduşi din Africa, pentru a lucra pe plantaţiile vechilor sau mai noilor colonişti. Prin unchiul Tom, pentru prima oară într-o carte se arată că negrii nu sunt cu nimic inferiori albilor, că sunt capabili de înaltă omenie şi generozitate. Prin alegerea unui negru ca personaj central al unei cărţi, propunându-l chiar ca exemplu de umanitate profundă şi prototip al omului adevărat (remarcă Andrei Bantaş, traducătorul în româneşte al romanului) – autoarea „izbuteşte să creeze un personaj complex... pentru că noblеţea lui sufletească şi înaltele principii pe care le susţine şi le practică determină la el cel puţin două atitudini fundamentale: pe de o parte, o rezistenţă pasivă împotriva răului – ceea ce s-ar putea numi o doctrină a non-violenţei, iar pe de altă parte un dinamism activ, manifestări curajoase în slujba binelui". Istoricul literar american, Peter Conn, analizând acest roman, face o precizare interesantă: „*Coliba unchiului Tom* nu va fi fost cauza Războiului de Secesiune, după cum a spus Lincoln,** dar scenele culminante ale cărţii – moartea micuţei Eva şi omorârea lui Tom – au devenit simboluri universal recunoscute ale destinului inocenţei aflate în mâinile corupţiei. Victimele din romanul Harretei Beecher Stowe au forţă – dar este forţa dragostei şi a iertării creştine. Mila şi îngăduinţa se opun şi, în cele din urmă, învinge cruzimea monstruoasă a sistemului sclavagist, personificat de Simon Legree, ticălosul beţiv".

Literatura americană, cu mare impact în rândurile copiilor şi mai ales ale adolescenţilor de pretutindeni, descoperă în HERMAN MELVILLE (1819 – 1891) pe autorul animat de „dorinţa arzătoare de a spune adevărul şi numai adevărul, pe cel care iubea pe toţi oamenii, inclusiv pe cei care se scufundau în adâncuri (adică)... întregul corp al

---

* Benjamin Franklin (1706 – 1790), fizician (a inventat paratrăsnetul), filosof, publicist şi om de stat american.

** Abraham Lincoln, a cărui alegere la preşedinţia Statelor Unite, prin aboluţionism (1880), a dat semnalul Războiului de Secesiune.

www.dacoromanica.ro

intelectualilor care, de la începuturile lumii până acum (după cum mărturisea într-o scrisoare), deşi s-au scufundat în adâncurile gândirii, s-au ridicat din nou la suprafaţă..." În 1841, după ce a dobândit o bogată experienţă de viaţă, s-a îmbarcat pe o balenieră şi a pornit pe Mările Sudului: a trăit întâmplări extraordinare în Tahiti şi a supravieţuit printre canibali. Întorcându-se după trei ani în America, a început să scrie cărţi, inspirat de călătoriile sale, care însă au fost privite cu răceală; chiar şi *Moby Dick*, unul dintre marile romane ale lumii, despre care criticul Eugen Schileru spunea: „Frumuseţea morală a acestei cărţi constă în faptul că eroii ei, deşi resimt ostilitatea naturii, cu intensitatea înspăimântată cu care o vor fi resimţit-o primii oameni, totuşi confirmă, cu o hotărâre de neclintit, lupta împotriva acesteia. Şi astfel, plăsmuind epopeea înfruntării dintre Ahab şi balena albă, Melville ne face să înţelegem întregul proces de creaţie a miturilor şi simbolurilor". Sunt şi critici care afirmă chiar că urmărirea balenei Moby Dick oferă şi ocazia de a prezenta o mare parte din „istoria politică şi economică a Americii, precum şi multe dintre tensiunile ei interne". Fără a nega cu desăvârşire acest aspect, romanul prezintă în mod sigur, metaforic şi simbolic, confruntarea implacabilă dintre forţa naturii şi voinţa umană. Subiectul cărţii este simplu şi poate fi înfăţişat în câteva fraze: un căpitan de vapor, Ahab, a fost rănit trupeşte, dar mai ales sufleteşte de o balenă, motiv pentru care, în anul următor, porneşte cu baleniera „Pequod" spre locurile unde se ascunde marele chit alb, cu dorinţa fermă de a se răzbuna, ucigându-l. Însă, după trei zile de urmărire, Moby Dick este cel care îl ucide pe Ahab şi sfărâmă vasul. Totul pare simplu, linear, ca în multe alte povestiri şi romane apărute până atunci şi după aceea, a căror naraţiune se învârte în jurul dramelor posibile ale mării. Romanul lui Melville este însă de o forţă extraordinară şi alternează cu măiestrie, „pasaje senine" şi „tensiuni insuportabile". Şi toate acestea într-un stil inegalabil, plin de greutate, dimensiune şi culoare. Nimic nu-i artificial, nici chiar faptul că toate personajele romanului, Ahab, Ishmael, Elie, Gabriel au nume luate din Biblie, – asemenea nume părând firesti „în contextul vieţii din Noua Anglie... autorul fiind astfel îndreptăţit să sugereze analogii biblice". Ahab, „acest mare om nelegiuit şi divin... chiar şi năpăstuit şi urgisit... îşi păstrează atributele umane şi, asemenea lui Iona, păcătuieşte cu

www.dacoromanica.ro

ştiinţă, căci dacă îi suntem credincioşi lui Dumnezeu, trebuie să ne trădăm pe noi înşine" (Marcus Cunliffe – *Literatura Statelor Unite*). Cel care povesteşte toate întâmplările din Moby Dick este Ishmael care, într-unul din capitolele romanului exclamă: „Toată cartea asta este doar o ciornă – ce zic, ciorna unei ciorne". Minunată **ciornă**, pentru că reprezintă... unul din cele mai mari şi importante romane ale lumii, semnificaţia lui îmbogăţindu-se cu fiecare nouă lectură.

„Povestea" lui MARK TWAIN (1835 – 1910) începe în anul 1859, când publică în ziarul „The Delta", din New Orleans, câteva povestiri. Fiu al unui judecător de ţară, Samuel Langhorn Clemens se stabileşte împreună cu familia la Hannibal, pe malul fluviului Mississipi. Moartea tatălui său, atunci când avea numai 12 ani, îl face să intre ucenic la o tipografie, apoi, criza economică ce loveşte Statele Unite în 1857 îl determină să-şi schimbe „meseria" şi să devină marinar pe Mississipi, şi să-şi ia ca nume literar... un strigăt semnificativ al acestora, atunci când măsurau adâncimea apei fluviului: „Mark Twain" (**Doi stânjeni, aproximativ** – s.n.). Celebritatea i-a adus-o, aproape instantaneu, povestirea *Broasca săltăreaţă din ţinutul Calavaras*, care a apărut în revista newyorkeză „The Saturday Press", în anul 1865. În povestire era vorba despre Jim Smiley, mare amator de pariuri, care avea „şoricari, cocoşei, motani şi tot soiul de dihănii dintr-astea, şi pe orice ai fi vrut să pui rămăşag, hop că el ţi-o şi punea sub nas! Într-o bună zi, a prins un broscoi şi l-a luat acasă, zicând că se gândeşte să-i facă educaţia". Şi într-adevăr, în scurt timp broasca lui devenise expertă la săritura pe teren neted... iar Smiley era gata să-şi pună rămăşag toţi banii, până la ultima lescaie:

Într-o zi, un om străin de aşezarea aceasta dădu peste Smiley, care tocmai ieşise cu colivia (în care ţinea broasca pe care o botezase Daniel) şi îl întrebă:

„– Ce-ai acolo?

Smiley răspunse cam în doi peri:

– Ar putea să fie un papagal, tot aşa cum ar putea fi un canar. Dar uite că nu-i decât un broscoi!

Străinul luă colivia, o privi cu atenţie, o întorse pe toate feţele şi zise:

www.dacoromanica.ro

Hmm, aşa-i! Ei, şi ce mare scofală e de dumnealui?

Ei bine, zise Smiley degajat şi nepăsător, la ceva tot se pricepe, în orice caz. Eu cred că sare mai departe decât orice broască din ţinutul Calaveras.

Omul luă din nou colivia şi o privi iarăşi cu băgare de seamă, apoi i-o dădu înapoi lui Smiley şi zise răspicat:

Totuşi, nu văd de ce-ar fi broasca asta mai grozavă decât altele.

Se prea poate să nu vezi, i-o întoarse Smiley. Nu zic, poate că te pricepi la broaşte, dar poate că nu; cine ştie, poate că eşti cunoscător, dar poate că eşti numai un ageamiu în chestia asta. În orice caz, eu ţin la părerea mea şi sunt gata să risc patruzeci de dolari, punând rămăşaag că sare mai departe decât orice broască din tot ţinutul Calaveras.

Omul rămase o clipă pe gânduri, şi apoi zise puţin întristat:

Ei, eu nu sunt de aici şi n-am nici o broscă, dar dacă aş avea, aş pune rămăşag.

Smiley îi răspunse:

– Nu-i nimic, nu-i nimic, dacă îmi ţii puţin colivia, mă duc să-ţi aduc o broască.

Şi aşa se face că omul a luat colivia, a pus jos cei patruzeci de dolari, împreună cu cei ai lui Smiley, şi s-a apucat să-l aştepte.

Stătu o bucată de vreme, gândindu-se şi tot gândindu-se în sinea lui, apoi scose broscoiul, îi căscă gura şi umplând o linguriţă cu alice i-o turnă pe gât, de-i ajunseră alicele până în fălci, după care îl aşeză din nou jos. Smiley se duse la baltă şi se înfundă prin mâl, unde dibui vreme îndelungată, până ce, în cele din urmă, prinse o broască, pe care o duse la faţa locului. O dădu omului şi zise:

– Acum, dacă eşti gata, pune-o lângă Daniel cu labele din faţă pe aceeaşi linie, iar eu le voi da plecarea. Apoi zise: «un', doi, trei, săriţi!», şi atât el, cât şi străinul atinseră dindărăt broaştele. A doua broască se săltă şi sări, dar Daniel încercă să se ridice şi se opinti din umeri, aşa – ca un francez –, dar degeaba: nu se putea urni din loc; era greu ca o nicovală şi nu se putea mişca, de parcă era ancorat. Smiley rămase tare mirat şi oarecum deziluzionat, dar, bineînţeles, nu ştia ce se întâmplase.

www.dacoromanica.ro

Străinul luă banii şi plecă. Când ieşi pe uşă, arătă cu degetul mare peste umăr înspre Daniel şi zise din nou, foarte liniştit:

– Ei bine, nu văd de ce-ar fi broasca asta mai grozavă decât altele.

Smiley rămase locului, scărpinându-se în cap şi uitându-se o bună bucată de vreme în jos, la Daniel, până când în cele din urmă zise:

Mă mir de ce dracu s-o fi dat bătut Daniel. N-o fi păţit ceva? Nu ştiu de ce, dar mi se pare tare umflat.

Îl apucă pe Daniel de ceafă, îl ridică şi exclamă:

Ei, drăcie! Zău dacă nu cântăreşte cinci livre! Şi întorcându-l cu capul în jos văzu cum îi ies din gură vreo doi pumni de alice. Abia atunci se dumiri şi-l cuprinse furia. Puse broasca jos şi o porni după omul care-l înşelase... dar ia-l de unde nu-i!"

După numai doi ani, adică în 1867, Twain îşi publică primul volum intitulat (după povestirea care îi adusese o adevărată glorie literară), *Broasca săltăreaţă din Calaveras şi alte povestiri*, ce parcă trăgea o concluzie... „maximei" pe care, adesea, o repeta în ciclul lui de conferinţe expuse în California, într-un stil absurd şi burlesc: „Să fim recunoscători proştilor, dacă n-ar fi ei, noi ceilalţi nu ne-am putea afirma".

Bibliografia despre Twain este imensă. Se afirmă că s-au scris până acum peste o mie de lucrări despre viaţa şi opera acestui adevărat titan al literaturii americane. Deosebit de popular în timpul vieţii sale, multă vreme critica literară s-a axat mai ales pe latura umoristică a creaţiei sale, fiind considerat un „rege al veseliei" şi ignorat ca **purtător al unui mesaj profund umanist**. Într-adevăr, în cărţile lui Mark Twain, fie că sunt sau nu sunt scrise pentru copii şi adolescenţi, umorul are felurite ipostaze (zâmbet, zâmbet ironic, râs, hohot de râs, rictus amar etc.), dar întotdeauna subtextul acestuia îşi trage seva din „Ridendo castigat mores", – adică din acel dicton clasic, – **râd ca să nu plâng**, fluviu satiric subteran prezent nu numai într-una din primele lui cărţi publicate – *Ageamii în străinătate* (1869), ci şi în *Aventurile lui Tom Sawyer*, *Viaţa pe Mississipi*, *Aventurile lui Hucklebery Finn* (care se inspiră din propria copilărie şi adolescenţă), dar şi în *Prinţ şi*

www.dacoromanica.ro

cerşetor sau în *Un yankeu la curtea regelui Arthur*, romane care, sub pretextul poveştii, ne cufundă în plină realitate. Un cunoscut critic american, Marcus Cunliffe, face chiar o remarcă subtilă: „În operele sale clasice, Twain este, ca şi Chaplin în primele lui filme, un mare artist, stăpân deplin pe meşteşugul său. Posteritatea şi-l va aminti pentru cărţile în care elementul principal nu este nici farsa, nici dezolarea, ci dragostea de oameni împletită cu o profundă cunoaştere a vieţii. Acestea sunt *Tom Sawyer*, *Viaţa pe Mississipi* şi mai ales *Huckleberry Finn*. În ele a zugrăvit, cu căldură şi precizie, viaţa pe care o cunoştea cel mai bine, viaţa oraşului copilăriei sale şi a fluviului pe care e situat..." Astfel, Tom Sawyer, vesel şi mereu pus pe şotii, îşi pune isteţimea şi curajul în slujba găsirii celor mai ingenioase soluţii pentru a ieşi din situaţii dificile, iar **vocea** lui Huck, remarcă un alt critic, Peter Conn, este „**una din principalele realizări americane din secolul al XIX-lea, evocând o lume în acelaşi timp reală şi mitică**. Călătoria făcută de Huck şi Jim pe fluviul Mississipi se transformă într-o incursiune în istoria americană, **o luare de poziţie împotriva politicii oportuniste** care aprobase sclavia". Dar Twain, aflăm prin gura lui Huckleberry Finn, vagabondul – nu se împacă nici cu aşa-zisa „viaţă civilizată", din casa văduvei care l-a înfiat:

„– Am încercat, da-i degeaba, e degeaba, mă Tom! Nu-i de mine: nu-s învăţat. Văduva e pâinea lui Dumnezeu, dar nu mă-mpac cu obiceiurile lor..."

Care sunt obiceiurile încriminate de Huck? Îl pune să se scoale în fiecare dimineaţă cu ceasul, îl pune să se spele, iar slugile îl piaptănă, **până îl apucă ameţelile**... Apoi, pe lângă toate acestea, nu-l lasă nici să doarmă în şopron şi e obligat, musai, să poarte nişte „afurisite" de ţoale, de-i vine să crape în ele. Şi, unde s-a mai pomenit una ca asta, e obligat să umble toată duminica încălţat! „Superstiţios, naiv, prost crescut, şolticar, dar bun la suflet şi generos din fire", vagabondul este la început sub tutela prietenului său Tom Sawyer, care îl acceptă ca prieten, numai dacă se va „civiliza". Dar Huck, plin de un nativ bun-simţ, îşi dă seama că emanciparea lui nu va veni nici prin „constrângerile" văduvei, nici prin minciunile lui Tom. Iar „răpirea" din casa văduvei, de către tatăl său, deşi acesta este tiran, beţiv şi brutal, înseamnă pentru el începutul eliberării, pentru că libertatea o va găsi pe Mississipi,

www.dacoromanica.ro

care, în fond înseamnă „întoarcerea la natură". Este un prim popas pe lungul drum al libertății – care se va întregi în contactul cu fugarul negru Jim, căruia îi promite că nu-l va da în vileag: „E-adevărat, ți-am spus că n-am să te pârăsc, și am să mă țin de cuvânt. Să mor, dacă nu. O să zică lumea că-s un abolționist ticălos și-o să mă disprețuiască fiindcă n-am suflat o vorbă, da nu-mi pasă..." Doi potlogari care se aciuaseră pe pluta lor, îl vând însă pe Jim... pe 40 de dolari, dar Huck și Tom, în finalul cărții, îl eliberează. De ce este readus Tom, tocmai acum, în prim-planul romanului? Pentru că Twain a găsit o metodă măiastră de a sublinia transformarea lui Huck, printr-un puternic contrast. În zadar Tom nu va omite, în scopul eliberării lui Jim, nici unul din clișeele clasice ale unui anumit gen de literatură de aventuri: întotdeauna va ieși în evidență bunul-simț și omenia lui Huck. Pentru aceasta a fost, însă, nevoie ca în finalul cărții să realizeze o adevărată satiră împotriva unui anumit romantism, transformându-l pe Tom Sawyer într-un fel de Don Quijote adolescent. Cu ajutorul lui Huckleberry Finn, Twain „sfâșie vălurile romantice ale modului de viață feudal" și demonstrează șubrezenia și absurditatea acestuia. Începând să o scrie în anul 1876, – cartea a fost tipărită la sfârșitul anului 1884 – și Huck a pornit, într-un marș triumfal, să cucerească întreaga lume.

Dacă despre *Aventurile lui Tom Sawyer*, Twain își închipuise că „nu e deloc o carte pentru copii" și... „va fi citită numai de adulți, pentru care a și fost scrisă" nu același lucru l-a gândit despre „cărticica pentru copii" intitulată *Prințul și pajul*, pe care a dezvoltat-o, dându-i o semnificație simbolică în *Prinț și cerșetor*. A răsfoit vechile cronici engleze, s-a oprit la prințul Edward Tudor, fiul lui Henric al VIII-lea, și l-a pus „să-și schimbe temporar îmbrăcămintea și destinul", cu un cerșetor de la periferia Londrei, – Tom Canty. Între timp, la Hartford, reședința scriitorului, soseau scrisori pline de admirație din America și din toate colțurile lumii, purtând uneori adrese năstrușnice: „Mark Twain, Statele Unite" sau „Mark Twain, omenirea". O dată a primit o astfel de scrisoare chiar cu adresa „Mark Twian, naiba știe unde", iar marele umorist i-a răspuns corespondentului său: „Uite c-a știut!". Despre *The Prince and the Pauper*, îi mărturisea unui prieten: „Povestirea îmi face atâta plăcere, încât nu vreau

www.dacoromanica.ro

să mă grăbesc, ca să n-o termin. Intenţia mea este de a sugera plastic asprimea excesivă a legilor din acea vreme, punându-l chiar pe rege să sufere unele din rigorile lor şi dându-i prilejul de a le vedea pe celelalte aplicate semenilor săi, şi asta pentru a explica relativa blândeţe care deosebeşte domnia lui Edward al VI-lea de toate domniile anterioare şi posterioare ei". Cartea *Prinţ şi cerşetor* a apărut într-o ediţie frumos ilustrată, cu dedicaţia: „Binecrescuţilor şi drăguţilor copii, Susi şi Clara Clemens", – fetiţele lui. Despre conţinutul acestei cărţi bine primită de cititori, critica literară a scris că este „cea dintâi povestire istorică a lui Mark Twain care, în sfârşit... a fost luată în serios" şi că este „opera unui alt Twain decât cel pe care îl cunoaştem de vreo 12 ani încoace ca pe un umorist şugubăţ..." La sfârşitul anului 1889 apare, însă, romanul *Un yankeu din Connecticut la Curtea regelui Arthur*, care a dezlănţuit un potop de recenzii injurioase şi anunţau „lamentabilul eşec" al ultimei opere a lui Twain. Cartea, scrisă ca şi *Aventurile lui Hucleberry Finn*, la persoana întâi, începe cu definirea personalităţii yankeului:

„Sunt american. M-am născut şi am fost crescut la Hartford, în statul Connecticut ştii, pe malul râului, la ţară. Aşa că sunt yankeu get-beget, din tălpi şi până-n creştet – şi încă unul practic. Ba, şi nesentimental, după câte mi se pare, care va să zică lipsit de poezie. Aşa e! Tata a fost potcovar, unchiu-meu doctor de cai, iar eu, pentru început, am făcut şi una şi alta. Apoi, m-am dus la o mare fabrică de armament şi mi-am învăţat adevărata meserie. I-am deprins toate chichiţele. Am învăţat să fabric de toate: puşti, revolvere, tunuri, cazane, maşini şi tot felul de maşinării care scutesc omul de oboseală".

Acest american **practic**, o dată ajuns la curtea Regelui Arthur, începe „să revoluţioneze întreaga societate feudală", el fiind „înarmat cu cunoştinţele unui muncitor industrial din secolul al XIX-lea, pentru că nu-i vine greu să ducă de nas pe cavalerii creduli şi ignoranţi ai secolului al VI-lea". Astfel, el îşi începe isprăvile prin prezentarea unei eclipse totale de soare ca pe un „miracol personal, fiind duşmănit... de (acum cunoscutul nostru personaj) – vrăjitorul Merlin, însă fără suc-

www.dacoromanica.ro

ces: „Acțiunile lui Merlin se prăbușiseră. Regele voia să-i taie leafa; voia chiar să-l dea afară, dar am pus o vorbă bună pentru el..." Puterea yankeului devenise foarte mare, nu era „umbra unui rege", devenise „substanța lui – ba chiar mai curând regele era umbra lui". Tabloul societății engleze din secolul lui Arthur este „prezentat de yankeu în culori sumbre":

„Majoritatea națiunii britanice a regelui Arthur era alcătuită pur și simplu din sclavi, care purtau acest nume și aveau o zgardă de fier la gât. Restul erau sclavi în fapt, doar că n-aveau și numele, dar își închipuiau că sunt oameni , și încă oameni liberi, și chiar așa își spuneau. Adevărul e că națiunea în întregul ei se afla pe lume cu un singur scop: să se prosterne înaintea regelui, a bisericii și a nobilimii; să robească pentru ei; să-și dea sufletul, trudind pentru ei: să moară de foame pentru ca ei să fie ghiftuiți; să muncească pentru ca ei să poată zburda; să soarbă până la fund cupa amărăciunii pentru ca ei să poată fi fericiți; să umble goi pentru ca ei să poată purta mătăsuri și bijuterii; să plătească biruri pentru ca ei să fie netrebnici; să se obișnuiască o viață întreagă cu vorbele și atitudinile înjositoare ale lingușirii, pentru ca ei să poată păși cu semeție și să se creadă zeii lumii. Și pentru toate acestea nu primeau alte mulțumiri, decât lovituri și dispreț, și erau atât de săraci cu duhul, încât până și această atenție o luau drept cinste".

Dorind să cunoască „mai îndeaproape" viața poporului, yankeul, împreună cu regele Arthur, pornesc incognito prin țară și ajung să fie vânduți ca sclavi, ba chiar să fie condamnați la moarte prin spânzurătoare. Din fericire, yankeul reușește să **ia contact** telefonic cu omul său de încredere și cu puțin înainte de execuție sosesc, călări... **pe biciclete**, vreo 500 de cavaleri în frunte cu Lancelot și-i salvează de la moarte. Dar, imediat după întoarcerea la Curtea regelui, yankeul (devenit mai de mult „șef") este obligat să lupte cu un cavaler care îl provocase, cândva, la duel și cu lassoul de cow-boy, apoi cu revolverul, el își doboară, cu ușurință adversarii. Urmează trei ani de adânci prefaceri, la capătul cărora:

www.dacoromanica.ro

„Sclavia era moartă şi îngropată: toţi oamenii erau egali în faţa legii; impozitele ajunseseră echitabile. Telegraful, telefonul, fonograful, maşina de scris, maşina de cusut şi toţi ceilalţi o mie şi unul de slujitori sârguincioşi şi îndemânateci ai aburului şi electricităţii îşi câştigau, treptat, simpatia în rândurile poporului. Aveam două-trei vase cu aburi pe Tamisa, aveam nave de război cu aburi şi iniţiasem marina comercială cu aburi; mă pregăteam să trimit o expediţie care să descopere America".

Între timp, „şeful" se însurase, avea şi o fetiţă botezată „Alo Centrala", dar care, îmbolnăvindu-se de anghină difterică, a fost nevoit s-o ducă în Franţa „pentru a schimba aerul". Prilej ca... **profitând de înghesuială** şi de moartea regelui Arthur, Lancelot (acum, pasionat speculant de bursă) să înlăture toate schimbările săvârşite de yankeu. Acesta, împreună cu câteva zeci de tineri „crescuţi la **noua şcoală**", se fortifică într-o peşteră, de unde nimicesc cu **ajutorul curentului electrtic** şi al **dinamitei** zeci de mii de cavaleri. Merlin rămăsese însă vrăjitorul bineştiut şi strecurându-se în peşteră, deghizat în straie femeieşti, îl adoarme pe vechiul său duşman... pentru treisprezece secole.

... Însă yankeul, asemănat de admiratorii lui Twain cu Don Quijote, se părea că urma să aibă, ca personaj literar, un destin sumbru. N-a fost să fie aşa şi împotriva criticii americane, dar mai ales a celei englezeşti, timpul i-a hărăzit un „destin clasic". Astfel încât, G.B. Shaw, contemporanul mai tânăr al lui Twain, îi scria: „Sunt convins că viitorii istorici ai Americii vor avea nevoie de operele dumneavoastră, aşa cum au nevoie istoricii francezi de scrierile politice ale lui Voltaire".

Un alt prozator american, ale cărui cărţi nu trebuie să lipsească din bibliotecile copiilor şi adolescenţilor este JACK LONDON (1876 – 1916). La fel ca aproape toţi scriitorii importanţi, a avut o copilărie chinuită (la vârsta de zece ani vindea ziare pe stradă), iar adolescenţa l-a scufundat profund în viaţă, creându-i posibilitatea de a dobândi o experienţă inedită şi variată, valorificată apoi în opera sa. Criticul american Marcus Cunliffe, în volumul *Literatura Statelor Unite* (despre care am mai amintit), reuşeşte să facă un rezumat succint al tematicii şi subiectelor din volumele acestui „scriitor cât se poate de

www.dacoromanica.ro

neşlefuit (care, totuşi), în ciuda şabloanelor jurnalistice şi a povestirilor despre forţă şi despre virilitate, constituie o lectură deosebit de plăcută". Scriind mai ales **despre viaţa celor care se luptă cu vitregiile naturii şi cu răul din oameni**, London surprinde, cu multă forţă, „peripeţiile goanei după aur din Klondike, viaţa în mahalalele Londrei, episoadele războiului ruso-japonez, pe care le-a urmărit în calitate de corespondent al agenţiei Hearst... supra-omul şi oprimatul..." Cel mai cunoscut roman al său este, fără îndoială *Colţ Alb* în care scriitorul înfăţişează peripeţiile unui câine lup („trei sferturi lup şi un sfert câine"), dotat cu o mare forţă fizică, dar şi cu o „inteligenţă" specială, puse în slujba omului ce l-a domesticit şi căruia îi devine un devotat prieten: impresionantă şi înţeleaptă pledoarie pentru apropierea de natură, pentru apărarea acesteia.

Mai sunt, desigur, şi alţi scriitori americani care ar trebui amintiţi: A.A. MILNE, autorul *Povestirilor despre Ursuleţul Winnie*, pentru că despre Salinger am pomenit într-o altă parte a fabuloasei istorii a acestui gen de literatură. Dar, desigur, nu trebuie scăpat din vedere nici marele EDGAR ALLAN POE care, încă din 1841, prin povestirea lui *The murder's in the Rue Morgue*, a deschis drumul întregului gen poliţist şi celebrilor autori: Robert Luis Stevenson, William Wilkie Collins, Arthur Conan Doyle, Nicholas Blake, Gilbert Keith Chesterton şi mulţi, mulţi alţii.

www.dacoromanica.ro

DE LA SIEGFRIED ŞI TILL... LA WINNETOU, DAR ŞI LA PINOCCHIO, NILS ŞI BIMBI...

Trecând prin *Parsifal* (25.000 de versuri), opera capitală şi singura pe care a desăvârşit-o Wolfram von Eschenbach, apoi prin romanul *Tristan şi Isolda* de Gottfried von Strassburg şi ajungând la epopeea eroică populară *Cântecul Nibelungilor*, literatura germană, în general, dar şi cea pentru copii şi adolescenţi s-a adăpat, multă vreme din mici povestiri şi snoave, de obicei satirice, care făceau deliciul ascultătorilor din castele, tavernele oraşelor şi cârciumile satelor. Încă din se-colul al XIV-lea se răspândesc, astfel, farsele unui personaj frate bun cu Păcală – Till Eulenspiegel (tipărite în 1515 şi reluate de mulţi scriitori – Grable, Raabe, Busch şi Charles de Coster), iar apoi, *Uimitoarele călătorii şi aventuri pe uscat şi pe apă ale Baronului Münchausen* de GOTTFRIED AUGUST BURGER (1747 – 1794) – „o carte despre fanfaronadă şi lăudăroşenie, care nu şi-a pierdut farmecul nici azi".

Desigur, succinta dar minunata călătorie prin literatura germană pentru copii şi adolescenţi nu ar fi cât de cât completă, dacă nu am aminti de E.T.A. HOFFMANN (1776 – 1822) care, în *Spărgătorul de nuci*, prezintă unele întâmplări din lumea păpuşilor şi a jucăriilor, de GOETHE şi de *Suferinţele tânărului Werther*, precum şi de SCHILLER, poet, prozator, care, de asemenea, şi prin opera lui dramatică (*Fecioara din Orléans*, *Logodnica din Messina* şi mai ales *Wilhelm Tell*) „unică prin monumentalitatea dimensiunilor şi inepuizabilele ei resurse..., prin patosul avântat şi prin măiestria clasică şi armonios echilibrată... reprezintă una din paginile cele mai de preţ ale literaturii universale, şi constituie temelia dezvoltării dramei germane din secolul al XIX-lea şi al XX-lea". (Mihai Isbăşescu, *Istoria literaturii germane*)

Secolul al XIX-lea se caracterizează, în multe ţări din Europa,

www.dacoromanica.ro

precum şi în Germania, printr-o valoroasă creaţie şi în domeniul literaturii pentru copii şi adolescenţi. Reamintim astfel că, între anii 1812 – 1818, apar binecunoscutele *Poveşti pentru copii* ale Fraţilor Grimm, precum şi *Legendele germane* ale aceloraşi autori. WILHELM HAUFF (1802 – 1827) publică, la rândul lui, renumitele basme inspirate din folclorul german: *Inimă rece*, *Califul Barză* şi *Muck cel mic*. Cine era Muck? O piticanie ciudată, ţintă a batjocurii copiilor răi. Iată un rezumat al acestei poveşti:

„Muck cel mic, băiatul unui om înstărit, rămăsese orfan. Rudele lui îl goniră din casă permiţându-i să ia numai hainele tatălui răposat. Îmbrăcat în straiele prea mari pentru el, băiatul arăta foarte caraghios.

Merse ce merse, până ce dădu de o cetate. Era flămând şi istovit. Deodată văzu o bătrână care-şi chema pisicile şi câinii la masă. Muck reuşi să se strecoare şi el în bucătărie, laolaltă cu animalele.. Când îl descoperi, bătrâna se înduioşă de necazul băiatului şi-l tocmi slugă. Slujba aceasta îi dădu însă multă supărare, căci pisicile erau puse pe hârjoană şi mai ales pe distrugeri, iar Muck trebuia să suporte ponoasele. De aceea, se hotărî să-şi ia lumea-n cap, dar nu înainte de a primi simbria cuvenită, simbrie pe care femeia nu voia să i-o mai dea.

Fiindu-i milă de Muck, care-i purtase de grijă, un căţel îl ajută să ajungă la o cămară încuiată cu străşnicie, de unde băiatul reuşi să-şi ia o pereche de botfori şi un toiegel, pentru că bani nu se aflau acolo.

Dar, să vezi şi să nu crezi! Atât încălţările cât şi toiegelul erau lucruri fermecate.

Punându-şi în picioare acei botfori uriaşi, Muck se pomeni alergând de mama focului, apoi botforii zbârnâitori îl ridicară în văzduh şi îl duseră până deasupra unei piete. Coborât pe pământ, băiatul reuşi să obţină slujba de ştafetă a împăratului şi în scurt timp intră în graţiile acestuia. Invidioşii curteni nu-l vedeau însă cu ochi buni. Dorind să le câştige prietenia, Muck se hotărî să găsească o comoară pe care să le-o dăruiască, iar toiegelul îl ajută să o descopere. Muck, nereuşind să urnească din loc oala plină cu galbeni strălucitori, luă cu

www.dacoromanica.ro

sine numai atâta cât putu să ducă, dar hănuții de aur i-au adus numai necazuri. Azvârlit în temniță sub învinuirea că prădase visteria împărătească. dornic să-și recapete libertatea Muck dezvălui împăratului însușirile nemaipomenite pe care le aveau obiectele ce-i aparțineau.

Lacom de avuții, împăratul încălță la repezeală hotforii, dar neștiind cum să-i oprească se trezi urcat de aceștia, până când căzu sleit de puteri.

După această întâmplare, hapsânul împărat îl goni pe Muck și își opri lucrurile fermecate ale băiatului.

Ajuns într-o pădure, Muc cel mic, adormi ostenit. Când se trezi, culese câteva poame din smochinul sub care se odihnise. Mare-i fu însă uimirea când, ducându-se să bea apă își descoperi în oglinda pârâului urechile de măgar care-i crescuseră, precum și nasul lung și borcănat.

Mai târziu, cuprins de tristețe și de foame, băiatul culese smochine din alt pom, și după ce mâncă, descoperi că urechile de măgar precum și nasul cel urâcios dispăruseră.

Adunând smochine din amândoi pomii, porni spre împărăția unde se aflau lucrușoarele sale vrăjite, cu gândul să și le recapete.

Travestit în negustor de smochine reuși să-și vândă marfa bucătarului împărătesc. Acesta servi smochinele la masă, iar poamele vrăjite își făcură efectul: împăratul și musafirii se treziră cu urechi lungi, de măgar și cu năsoaie pocite.

Zadarnic încercară vracii să lecuiască pe cei ce purtau aceste podoabe groaznice.

Muck cel mic se prezentă și el la palat și reuși să-l vindece pe un prinț cu ajutorul smochinelor pe care le culese – ați ghicit – din cel de-al doilea pom. Pe împărat, care îl ispiti cu toate bogățiile sale, nu vru să-l lecuiască.

Așa că, Muck cel mic, după ce-și recăpătă lucrurile fermecate, ajunse iar pe meleagurile orașului Nicheia..."

Tot în această perioadă se tipăresc și povestirile pline de umor scrise și ilustrate de WILHELM BUSCH, despre doi ștrengari deveniți, îndată, celebri – Max și Moritz. Spre sfârșitul secolului al

www.dacoromanica.ro

XIX-lea. şi începutul celui de al XX-lea. încep să apară romanele lui KARL MAY (1842 – 1912), despre indienii din America, alcătuind un ciclu format din cinci cărţi: *Winnetou încătuşat*, *Ku-Klux-Klan*, *Old Friehand*, *Tâlharii pustiului* şi *Testamentul lui Winnetou*. Despre eroul său, Winnetou, Karl May spune că a existat cu adevărat, mai mult chiar, că i-a fost „cel mai bun şi cel mai credincios dintre prieteni, gata oricând să se jertfească... tipul reprezentativ al rasei din care se trăgea..." şi nu numai atât: eroul său are „mintea cea mai ascuţită, sensibilitatea cea mai înaltă, cea mai mare îndemânare în toate exerciţiile fizice..." Şi, deşi recunoaşte că este imposibil ca astfel de însuşiri „să se regăsească toate la acelaşi om", Karl May a cunoscut totuşi pe unul, „a cărui figură deosebit de luminoasă şi minunată sălăşluieşte la loc de cinste în inima şi gândurile mele". Astfel, cel mai nobil fiu al apaşilor, deşi s-a jertfit salvându-şi prietenii, continuă să trăiască în paginile acestor cărţi atât de căutate şi îndrăgite de copiii şi adolescenţii de pretutindeni. Literatură de aventuri prin excelenţă, cu lupte, urmăriri şi evadări spectaculoase, ce se petrec în mijlocul unei naturi sălbatice, în munţi stâncoşi sau în peşteri misterioase, cărţile lui Karl May prezintă numeroase figuri de oameni interesanţi, adevărate modele de comportare pentru cititori.

Secolul al XX-lea a evidenţiat un alt scriitor german care şi-a dedicat creaţia în totalitate literaturii pentru copii: ERICH KASTNER, autorul romanelor *Emil şi detectivii*, *Emil şi cei trei gemeni* şi *Cele două Lotte*. Un alt scriitor german, care a devenit pe merit celebru, este WALDEMAR BONSELES, cu *Aventurile albinei Maya*.

În secolul al XIX-lea apare danezul HANS CHRISTIAN ANDERSEN (1805 – 1875), ale cărui poveşti pline de imaginaţie şi de aspecte noi de viaţă, prezentate altfel decât în literatura populară, îl fac să fie recunoscut ca un adevărat inovator al acestui gen de creaţii în literatura ţării sale şi, desigur, în cea universală. Cercetătorii operelor lui le-au împărţit în două categorii: basme inspirate **din folclorul Danemarcei** („auzite în copilărie şi repovestite"): *Hainele cele noi ale împăratului*, *Amnarul*, *Klaus cel mic şi Klaus cel mare*, *Porcarul*; basme considerate de scriitor ca fiind **propriile sale creaţii**: *Sirena cea mică*, *Privighetoarea*, *Lebedele*, *Margareta de câmp* ş.a. În celebra lui povestire *Fetiţa cu chibriturile*, care, de asemenea, face parte din

www.dacoromanica.ro

această ultimă categorie, s-a inspirat dintr-o întâmplare nefericită a familiei sale, când, Maria, sora lui vitregă, s-a pierdut, de mică, în Copenhaga.

Andersen a reuşit, ca nimeni altul în basmele şi povestirile sale, să pună, faţă în faţă, pe de o parte curajul, modestia şi bunătatea, pe de alta, laşitatea, îngâmfarea şi răutatea, invidia şi minciuna, influenţând prin această evidentă antiteză conduita morală a cititorilor copii, cultivându-le trăsături pozitive de caracter, influenţându-le modul cum trebuie să se comporte în viaţă. Astfel, în *Prinţesa şi mazărea*, o împărătească, dorind să verifice dacă o tânără sosită la palat (în scopul de a se căsători cu fiul ei), este prinţesă adevărată, i-a pus sub saltea un bob de mazăre. A doua zi, când a întrebat-o cum a dormit, fata a răspuns că „n-a închis ochii toată noaptea şi e plină de vânătăi, pentru că a stat pe ceva tare" – semn că prinţesa spunea adevărul. Acest fapt însă nu-l împiedică pe autor să critice mentalitatea celor care socotesc că sunt cu atât mai nobili, cu cât pielea le este mai fină...

În anul 1867, scriitorul belgian CHARLES DE COSTER (1827 – 1879) culege o mai veche şi deosebit de plină de haz snoavă-farsă despre Eulenspigel, în care „sănătoasa lui logică populară găseşte soluţii amuzante pentru toate conflictele şi tribulaţiile cotidiene, transformând râsul în satiră şi umorul în grotesc". Prelucrând această creaţie populară, De Coster aduce noi şi noi elemente, pe care le contopeşte într-un text cursiv, armonios şi captivant. Cine a fost Till Eulenspiegel? Se zice că s-a născut cu adevărat, cu mai multe veacuri în urmă, în Ţara Saxonilor. I se cunosc chiar şi două morminte: unul la Moelin şi altul la temelia turnului cel mare din Damme, lângă Bruges, în Belgia. Lespezile funerare poartă aceeaşi emblemă: Uyl en Spiegel, adică Bufniţă şi Oglindă, simbolizând Înţelepciunea şi Farsa. Iată una din farsele acestui erou popular, „frate bun" cu Păcală:

„Till călători de-a lungul Rinului, până ajunse în oraşul Colonia. Şi stătu aici o vreme mai îndelungată. Locuia la un han mai de soi. Aici oaspeţii, chiar dacă nu serveau masa, tot trebuiau să plătească hangiului. Till nu se-mpăca deloc cu socotelile hangiului zgârcit, aşa că, într-o bună zi răbufni. Venind la masă, se întâmplă ca mâncarea să nu fie gata, iar Buhoglindă se făcu foc. Hangiul, văzân-

www.dacoromanica.ro

du-l supărat, strigă în gura mare: «Cine nu poate să aştepte până ce mâncarea va fi gata, n-are decât să se îndestuleze cu mirosul bucatelor».

Till scoase atunci pâine din buzunar şi ducându-se lângă vatra din bucătărie, o ţinu deasupra fripturii din frigare, aşa ca aburul acesteia să-i pătrundă miezul pâinii. Apoi, o mâncă liniştit, până o înghiţi toată.

Într-un târziu, când carnea din frigare se fripsese pe toate părţile, hangiul puse masa, poftindu-şi oaspeţii să mănânce.

Buhoglindă rămase însă în bucătărie. Văzându-l, hangiul îl întrebă de ce nu se aşază la masă, dar Till îi răspunse:

Fiindcă mi-a trecut pofta de mâncare. M-am săturat cu aburul fripturii.

După ce sfârşiră masa, oaspeţii plătiră mâncarea, plecând fiecare cu treburile lui, numai Buhoglindă rămase pe loc, lângă vatră. Hangiul se-apropie de el, cerându-i plata prânzului: doi pfenigi de argint.

– Cum vine asta, jupâne? se supără Buhoglindă. Dumneata vrei bani şi de la cei care nici măcar nu ţi-au gustat bucatele?

Puţin îmi pasă mie, dacă le-ai gustat sau nu, răspunse hangiul. Dumneata mi-ai spus doar că te-ai săturat tot dintr-al meu. Prin urmare, plăteşte!

Buhoglindă scoase atunci doi pfenigi de argint din buzunar şi-i aruncă pe masă, zicând:

– Jupâne, îi auzi cum sună?

– Fireşte că-i aud, încuviinţă hangiul.

– Ei bine, spuse Buhoglindă, luând repede banii de pe masă şi băgându-i iar în buzunar, cât îţi foloseşte dumitale sunetul banilor, tot atât i-a folosit şi stomacului meu aburul fripturii dumitale. Aşadar, ia sunetul banilor drept plată pentru mirosul fripturii".

Capodopera lui Charles de Coster, al cărei titlu complet este: *Legenda şi întâmplările vitejeşti, vesele şi glorioase ale lui Ulenspiegel şi ale lui Lame Goedzak*, face astăzi înconjurul lumii, iar compozitorul Richard Strauss a imortalizat eroul principal şi într-un poem muzical intitulat chiar *Till Eulenspiegel*.

www.dacoromanica.ro

Şi literatura **italiană**, de dinainte şi de după Dante, s-a inspirat din epopeile medievale clasice. Dar, dacă epopeea în versuri a lui Roland a cunoscut în secolele XII – XIII, în Europa vestică, un succes constant ca atare, în secolul al XV-lea a fost transcrisă în proză, iar în secolul al XVIII-lea a fost compilată sub formă romanului cavaleresc: literatura italiană a schimbat cu totul tradiţia acestui erou medieval şi a făcut din el când un îndrăgostit foarte stilat (*Orlando inamorato* de Boiardo, 1494), când un fel de brută (*Orlando furioso* de Ariosto, 1516). Legendarul francez Roland, cinstit şi eroic, sunt de părere criticii literari, devine, astfel, în Italia un „imaginar Oliver": „Roland este grav şi brav, pe când Orlando (alintat şi Olivier) este, în cel mai bun caz, un adolescent sau un tânăr... cuminte sau aproape cuminte". Şi pe isteţul Eulenspiegel îl găsim în anecdotele populare italiene, numai că el apare, ce-i drept năzdrăvan, dar cam prostănac, sub numele de Bertoldo, în cartea lui Cesare De la Croce (1550 – 1609).

Prin *Cuore*, EDMONDO DE AMICIS (1846 – 1908) descrie sub forma unui jurnal ceea ce se petrece în inima unui copil, curăţenia sufletească a acestuia... îmbrăcând în cuvinte simple şi calde multe idei morale şi educative, valabile şi azi. Autorul, încântat de succesul obţinut de carte, scrie că nu a fost niciodată, în viaţa lui „atât de fericit" ca atunci când a scris *Cuore*: „Mi se părea că simt din plin libertatea aerului, a vântului; de atâtea ori mi-au venit lacrimile în ochi, fără ca măcar să-mi dau seama..." Adevărul era că, fără nici o îndoială, şi copiii, dar şi bunicii plângeau şi plâng şi azi de-a binelea, atunci când ajung la unele scene emoţionante din carte. Numai criticul Benedetto Croce a fost mai sever atât cu autorul, cât şi cu opera, negându-le valoarea. Să fi avut dreptate celebrul critic italian? Fără îndoială că nu, pentru că romanul *Cuore* – inimă de copil – a cucerit mapamondul.

Ca de altfel şi *Aventurile lui Pinocchio* de CARLO COLLODI (1826 – 1910), micul roman în care sunt prezentate întâmplările prin care trece păpuşa de lemn „descoperită" de tâmplarul... Cireaşă într-o bucată de lemn şi pe care i-a dăruit-o bunului său prieten, Geppetto; om cu suflet mare şi cald, acesta „l-a înfiat", apoi, l-a trimis la şcoală. Dar, mai ştrengar decât alţi copii, Pinocchio fuge de acasă şi, dorind să devină un băiat cuminte şi ascultător, trece prin tot felul de necazuri ce fac deliciul micilor cititori – îi creşte nasul, pentru că e mincinos, este

www.dacoromanica.ro

jefuit de o Vulpe şi un Motan, e transformat într-un măgăruş, e silit să facă tumbe la un circ, se trezeşte în burta unui rechin şi, în sfârşit, regăsindu-şi tatăl, exclamă: „Cât de caraghios arătam când eram păpuşă de lemn şi cât de mulţumit sunt acum când am devenit un băieţel adevărat!"

Dar, în literatura pentru copii (şi în aceasta constă marele ei farmec!) lucrurile se pot petrece şi invers, ca de pildă în *Minunata călătorie a lui Nils Holgersson prin Suedia*: un băiat de paisprezece ani este transformat de un spiriduş într-un pitic şi... îmbarcat pe aripile bătrânei gâşte Akka, descoperă fauna şi flora Peninsulei Scandinave. Curajos şi temerar, Nils se bucură că natura îl întâmpină parcă în mod festiv, – motiv care îl face să fie „mai blând şi înţelegător cu toată lumea şi, desigur, mai înţelept". Cartea a fost scrisă de suedeza SELMA OTTILIA LOVISA LAGERLÖF (1858 – 1940), prima autoare de literatură pentru copii, a cărei operă a fost încununată (în 1909) cu Premiul Nobel, „ca preţuire pentru nobilul său idealism, bogăţia fanteziei şi expunerea spirituală care îi caracterizează opera". De altfel, şi viaţa acestei mari scriitoare este un adevărat roman: paralizată de picioare încă de la vârsta de trei ani, ea nu se lasă înfrântă şi petrecându-şi copilăria sub farmecul duios al bunicii („adevărată comoară de legende şi cântece populare"), se lasă îmbrăţişată de minunata lume a cărţilor şi citeşte încă de la cea mai fragedă vârstă *O mie şi una de nopţi*, povestirile lui Andersen şi romanele lui Walter Scott, studiază apoi la Şcoala superioară normală din Stockholm şi devine învăţătoare la o şcoală primară. Şi apoi, pentru că era înconjurată de... un roi de poveşti... care nu ştiau unde să găsească pe cineva în stare să le adune într-un stup, se apucă să scrie unele din cele mai frumoase cărţi pentru copii din literatura universală. Chiar şi un fragment, luat la întâmplare, din *Minunata călătorie a lui Nils* este edificator în privinţa măiestriei autoarei suedeze, atunci când îmbină descrierea naturii cu acţiunea, cu aventura:

„Se stârnise o vijelie cumplită. Gâştele încercară de câteva ori să se întoarcă spre uscat, dar nu fură în stare.

Văzând că nu e chip să se întoarcă, Akka se gândi că n-avea rost să se lase purtate de vijelie pe toată Marea Baltică. Coborî deci pe apă

www.dacoromanica.ro

şi întregul stol făcu la fel. Marea era frământată şi se umfla mereu. Talazurile verzi cu creste spumegânde se încălecau, unul mai înalt ca altul. Parcă se luau la întrecere care să se urce mai sus şi să spumege mai furios. Gâştele sălbatice nu se speriau totuşi de rostogolirea valurilor. Dimpotrivă, parcă simţeau o deosebită plăcere. Nu-şi dădeau nici o silinţă să înoate, ci se lăsau duse pe creste şi cufundate apoi, bucurându-se ca nişte copii daţi în leagăn. Singura lor grijă era să nu fie împrăştiate. Sărmanele păsări călătoare, care se luptau în văzduh cu vijelia, strigau la ele invidioase:

Ce vă pasă vouă, care ştiţi să înotaţi, că aici sus e sfârşitul sfârşiturilor!...

Gâştele sălbatice nu erau totuşi la adăpost de orice primejdie. În primul rând, legănatul pe valuri le trăgea la somn. Mereu le venea să-şi întoarcă îndărăt capul, să-şi bage pliscul sub aripă şi să doarmă. Nimic nu poate fi mai periculos decât să dormi în această situaţie, aşa că Akka striga la ele neîncetat:

– Nu adormiţi, gâştelor! Care din voi adoarme e în primejdie să se despartă de stol! Care din voi se desparte de stol, e pierdută!...

Nils, «năpârstocul», se uitase câtva timp în jos, privind nemaipomenitul clocot al valurilor, când, deodată, i se păru că marea vuia mai tare ca înainte. Ce se întâmplase? Valurile se spărgeau de stâncile unui munte, «spumegând cu furie». Dar, după ce stolul coborî, fără să păţească nimic, Nils, observă că înaintea lor se deschidea gura rotundă a unei peşteri; acolo se adăpostiseră nişte oi, iar un berbec le spuse că pe o podişcă de gheaţă veniseră pe insulă trei vulpi care, noaptea, pe furiş, înhaţă câte un miel. «Ce zici? îl întrebă Akka pe Nils, – o să ne poţi scoate din impas, cum ai făcut de atâtea ori până acum?» Nils, nu mai aşteptă alt îndemn şi-i spuse berbecului: «Ridică-te, moşule, să băgăm nitel vulpile în sperieţi!»

Năpârstoc şedea pe spinarea berbecului, să vadă cum se furişau vulpile.

– Împunge acuma drept în faţă! şopti el.

Berbecul făcu întocmai şi vulpea din faţă fu dată peste cap, de ajunse până la deschizătura peşterii.

– Acum împunge la stânga! îndemnă Năpârstoc, îndreptând căpăţâna cea mare a berbecului într-acolo.

www.dacoromanica.ro

Berbecul dădu o lovitură puternică, izbind vulpea în șale. Jivina se rostogoli de câteva ori, după care se ridică și o luă la fugă. Băiatul ar fi dorit ca nici cea de a treia să nu scape, dar hoțomana își luase tălpășița.

Cred că și-au primit porția pentru noaptea asta! fu de părere Năpârstoc.

Așa socot și eu! răspunse berbecul. Și acum fă-ți culcuș în blana mea! Să te bucuri și tu de căldurică după ce ai trecut printr-o asemena vijelie..."

Din raftul cărților pentru copii și adolescenți nu trebuie să lipsească, de asemenea, poemele lui Puşkin, povestirile lui Lev Tolstoi, precum și *Cavalerii teutoni* și *Quo vadis*, romanele polonezului Senkievici, *Băieții de pe strada Pal* de scriitorul maghiar Molnar Ferenc, *Bimbi* – seria de povestiri a danezului Estrial Ott și, bineînțeles, cărțile unor autori români clasici și contemporani pe care îi vom comenta în continuare.

www.dacoromanica.ro

O VALOROASĂ DAR, DIN PĂCATE, PUȚIN CUNOSCUTĂ LITERATURĂ AUTOHTONĂ PENTRU COPII ȘI ADOLESCENȚI

În marele fluviu al literaturii mondiale pentru copii și adolescenți se varsă, cu sclipiri de diamant șlefuit, și fastuoasa operă folclorică românească, transmisă oral, din generație în generație (despre care am mai avut ocazia să scriem), cărțile clasicilor literaturii noastre, pentru că, așa după cum menționam, aproape toți, cu rare excepții, au scris pentru copii, dar și zecile de opere ale scriitorilor contemporani, a căror bibliografie face corp comun cu acestă ISTORIE și o prezentăm într-un capitol special, **tocmai** pentru a sublinia, pe lângă valoarea incontestabilă a multora, și varietatea stilistică și tematică a cărților acestora.

Cântecele („de dor" și „de leagăn"); legendele (*Meșterul Manole*, *Soarele și Luna*); baladele păstorești (*Miorița*, *Codreanu*); fantastice (*Iovan Iorgovan*); vitejești (*Gruia lui Novac*); istorice (*Constantin Brâncoveanu*); haiducești (*Toma Alimoș*, *Iancu Jianu*, *Pintea Viteazul*); basmele, „oglindire a vieții în moduri fabuloase"; snoavele (cele despre Păcală, ce stau, ca valoare, alături de cele ale lui Till); ghicitorile și proverbele, toate la un loc reprezentând un fond esențial și inestimabil al culturii artistice naționale. Copiii de ieri, mai ales, au crescut adăptându-se numai de la acest „izvor de înțelepciune", în brațele duioaselor mame, strânși în jurul focului din vatră lângă o bunică sfătoasă sau un moș ghiduș. În fond, creațiile populare, pline de imagini și metafore, exprimate într-o limbă curată și plastică, i-au însoțit pe oamenii de pe aceste meleaguri de la naștere, până la moarte, punând în valoare obiceiuri și credințe străvechi, modelându-le sufletul, obligându-i chiar să facă distincția nu numai între bine și rău, ci și între frumos și urât: în viață, dar și în artă. Însușindu-și prin cuvânt un adevărat cod de viață, copiii vremurilor trecute descopereau

www.dacoromanica.ro

prin folclor nu numai valoarea unor fapte, ci şi puterea sentimentelor cizelate de adevărata artă.

Apoi, au apărut şi în viaţa copiilor noştri *Esopia* şi *Alexandria* şi sub titlul de *Halima*, basmele din *1001 de nopţi*. Ne mărturisesc, primii, despre aceste momente unice, – Ion Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Costache Negruzzi, adică cei care aveau să devină, la rândul lor, creatori de frumos literar. Deosebit de interesantă, pentru a înţelege starea de efervescenţă cultural-artistică a clasicilor literaturii române din secolul al XIX-lea, este chiar „nota" lui Nicolae Filimon în legătură cu cele mai de seamă cărţi ce se aflau în biblioteca lui Dinu Păturică: *„Proorocirea lui Ahathanghel, Filosoful Sindipa, Alexandria, Till Buh-Oglindă* (s.n.) şi alte capete de operă ale literaturii naţionale de pe atunci, cărţi glumeţe, care prin anecdote de spirit şi povestire filosofică făceau petrecerea favorită a poporului".

Dar şi până atunci, în „biblioteca esenţială", dar desigur, practic, încă neconstituită pe deplin, a copilăriei şi adolescenţei, trebuie să amintim că mai erau: *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*; *O samă de cuvinte*, cu cele 42 de legende istorice, de **Ion Neculce** (1672 – 1745); *Istoria ieroglifică* de **Dimitrie Cantemir** (1673 – 1723), unde recurgând la alegorie şi folosind cu măiestrie satira, marele cărturar enciclopedist realizează primul roman cu caracter social din literatura română; *Descrierea Chinei* şi *Itinerariul Siberian* de **Spătarul Nicolae Milescu** (1636 – 1708); **Ion Budai Deleanu** (1760 – 1820) creează poemul eroic-comic *Ţiganiada*; **Dimitrie Ţichindeal** (1775 – 1818) scrie şi tipăreşte, primul în literatura română, o culegere de fabule, „filosoficeşti, politiceşti şi moralnice învăţături"; **Anton Pann** (1794 – 1854) s-a afirmat, la început, cu *Fabule şi istorioare*, dar şi cu *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea*, opere prin care, cultivând un lexic pitoresc, a contribuit la dezvoltarea limbii noastre literare; **Alexandru Donici** (1806 – 1866) a publicat, de asemenea (uneori inspirându-se din Krîlov), două volume de fabule.

Şi iată-ne ajunşi la GRIGORE ALEXANDRESCU (1810 – 1885), considerat cel mai mare fabulist român. Prin fabulele sale (cele mai cunoscute fiind: *Boul şi viţelul*, *Toporul şi pădurea*, *Vulpe liberală*, *Dreptatea leului*, *Lupul moralist* şi, mai ales, *Câinele şi căţelul*), el realizează un tablou cuprinzător şi pitoresc al societăţii româneşti de la

www.dacoromanica.ro

mijlocul secolului al XIX-lea. Tipică pentru felul cum scriitorul crea tensiune dramatică situațiilor și își portretiza personajele este, fără îndoială, fabula *Câinele și Cățelul*, în care dulăul de curte Samson ține „un discurs" în fața cățelului Samurache, unde „câinele sadea" este revoltat că toți vorbesc despre egalitate, când... cei mari sunt atât de înfumurați și încrezuți. La sfârșitul... discursului însă, când Samurache apreciază sincer „gândirea" elevată, **frățească** a dulăului, cât și a boului ce luase parte la întâlnire, Samson se mânie brusc și strigă indignat:

Noi, frații tăi, potaie!
O să-ți dăm o bătaie
Care s-o pomenești.
Cunoști tu cine suntem și ți se cade ție,
Lichea nerușinată, astfel să vorbești?...

Finalul, plin de subtext, de ironie și umor, stigmatizează pe cei mari, care una spun și alta fac:

Adevărat vorbeam
Că nu iubesc mândria și că urăsc pe lei,
Că voi egalitate, dar nu pentru căței.

DIMITRIE BOLINTINEANU (1825 – 1872), participant activ (ca de altfel și Grigore Alexandrescu) la revoluția de la 1848, aduce în literatura română suflul dinamic și plin de muzicalitate al legendelor și baladelor istorice numite de el „naționale": *Bătăliile românilor*, *Legende noi* și epopeea *Traianida*, evocatoare a cuceririi Daciei de către romani.

Nu numai legendele sale istorice, în întregime, capătă ecouri evocatoare de patriotism fierbinte, dar chiar și unele versuri, separate, sapă adevărate făgașe, pline de simțire, în conștiința copiilor, mai ales a celor de vârstă școlară:

Ce spui tu streine? Ștefan e departe,
Brațul său prin taberi mii de morți împarte.
Eu sunt a sa mamă; el e fiul meu;
De ești tu acela, nu-ți sunt mamă eu!

www.dacoromanica.ro

Strigătul îndurerat al mamei lui Ştefan cel Mare, care ştie că în faţa ei se află chiar fiul rănit, este plin de demnitate, iar rezonanţa lui este edificatoare pentru cultivarea admiraţiei faţă de lupta şi trecutul glorios al oamenilor de pe aceste pământuri:

Du-te la oştire! Pentru ţară mori!
Şi-ţi va fi mormântul coronat cu flori!

Apoi, memorabila apoteoză din legenda *Mircea cel Mare şi solii*:

Viitor de aur ţara noastră are
Şi prevăz prin secoli a ei înălţare.

Era spiritul ardent al revoluţionarilor de la 1848, dintre care mai făceau parte (alături de cei mai înainte amintiţi precum şi de Nicolae Bălcescu, Cezar Bolliac, Alecu Russo ş.a.), VASILE ALECSANDRI (1818 – 1890), viitorul poet al Unirii şi Independenţei:

... Acel rege al poeziei, veşnic tânăr şi ferice,
Ce din frunză îţi doineşte, ce cu fluierul îţi zice,
Ce cu basmul povesteşte veselul Alecsandri...

... cum îi spunea Mihai Eminescu, – şi care editează, între 1850 şi 1853, două culegeri de folclor – *Poezii poporale ale românilor*, unde era inclusă şi celebra *Mioriţa*, tipăreşte, de asemenea, volumul de versuri *Doine şi Lăcrămioare* (1853) şi creează *Hora Unirii*, cea care... strânge la un loc pe toţi „cei cu inimă română". În 1878, scrie ciclul de poezii *Ostaşii noştri*, care preamăreşte eroismul românilor la Plevna şi Griviţa, faptele de vitejie ce au consfinţit Independenţa.

Prin ce a îmbogăţit Vasile Alecsandri „fondul literaturii româneşti pentru copii şi adolescenţi"? El este primul care, încă din 1844, publică în *Calendarul pentru poporul românesc*, doinele haiduceşti *Andrii Popa*, *Ursiţii* şi *Groza*, în ultima poezie menţionată strălucind... celebrul epitet dat de Titu Maiorescu drept exemplu tinerilor scriitori:

Galben ca făclia de galbână ceară...

Arta literară a lui Alecsandri s-a cizelat continuu, iar atunci când editează culegerea de folclor amintită, menţionează: „Cântece

www.dacoromanica.ro

bătrâneşti adunate şi îndreptate". În această culegere este publicată *Mioriţa* (descoperită de Alecu Russo în perioada când acesta a fost trimis în exil, pentru că fusese revoluţionar paşoptist, la Soveja, în Munţii Vrancei, – alegoric-răspuns inspiraţiei populare la „misterul morţii şi al integrării vieţii în circuitul cosmic", despre care Mircea Eliade spunea că aceasta „nu înseamnă (aşa cum mai susţin unii – n.n.) o viziune pesimistă a lumii, o rarefiere a debitului vital... ci o calmă reîntoarcere lângă ai săi". În aceste volume era inclusă şi o variantă (cea mai cunoscută), a baladei *Monastirea Argeşului*, care, pentru G. Călinescu, reprezintă unul dintre miturile fundamentale ale poporului român (mitul estetic), cel care pune în valoare străvechea concepţie despre creaţie, ca „rodul suferinţei"

Beneficiind de un spectru tematic variat, creaţia lui Vasile Alecsandri cuprinde Pastelurile (*Sfârşit de toamnă*, *Iarna*), exteriorizarea poetică a mulţumirii molcome pricinuită de victoria omului asupra stihiilor, pe care le poate înţelege, organiza şi stăpâni într-un necesar echilibru, contemplarea contrastului dintre interiorul intim prielnic visării hedoniste şi exteriorul cu meteorologia lui ostilă (Ion Rotaru). De altfel, aşa după cum ne sesizează şi Tudor Vianu, descrierile naturii ocupă un loc atât de întins (şi în proza lui Alecsandri – n.n.) încât ele sunt acelea care le imprimă caracterul lor cel mai izbitor... Când ajunge în faţa Ceahlăului..., acesta îi apare lui Alecsandri „ca un uriaş ce şi-ar fi întins capul pe deasupra munţilor ca să privească apusul soarelui..."

O mare valoare educativă pentru copii o au şi poeziile bardului de la Mirceşti cuprinse în ciclul *Ostaşii noştri* în care, aşa cum mai menţionam, este evocată vitejia celor ce au luptat în Războiul pentru Independenţa naţională (*Sergentul*, *Peneş Curcanul* ş.a.).

În creaţia sa epică, Vasile Alecsandri se inspiră din trecutul istoric, – lupta lui Ştefan cel Mare cu regele Poloniei, Albert, în *Dumbrava Roşie*, iar în *Dan căpitan de plai* este glorificată, cu măiestrie, parcă undeva la graniţa dintre realitate şi legendă, bărbăţia şi vitejia locuitorilor de pe plaiurile moldovene.

Şi în dramaturgie (din păcate, foarte săracă în literatura română care se adresează copiilor), Alecsandri vine cu o contribuţie meritorie: *Sânziana şi Pepelea*, o adevărată feerie folclorică, unde sunt

www.dacoromanica.ro

puse în valoare isteţimea şi perspicacitatea unui personaj popular asemănător lui Păcală, care, simulând naivitatea şi ignoranţa, dă în vileag năravurile oamenilor, pe care le tratează cu multă ironie şi cu umor.

O concluzie legată de opera lui Vasile Alecsandri a fost trasă, încă din anul 1886, de către Titu Maiorescu: „Farmecul limbii române în poezia populară el ni l-a deschis; iubirea omenească şi dorul de patrie în limitele celor mai mulţi dintre noi el le-a întrupat; frumuseţea proprie a pământului nostru natal şi a aerului nostru, el a descris-o..."

Nu ne-am propus, desigur, o prezentare exhaustivă a clasicilor literaturii române care au abordat în creaţia lor, într-o formă adecvată, genuri şi specii literare propice asimilării de către copii a unui conţinut, să-i zicem, educativ. Totuşi, nu îl putem... sări pe **Alexandru Odobescu** (1834 – 1895) al cărui simţ muzical-literar, cum îl caracterizează Tudor Vianu, nu s-a făcut simţit nici în *Tigrul păcălit*, nici în *Jupân Rănică Vulpoiul* sau în cele 10 basme antologice, aşa cum îi încântă pe cititori în nuvelele istorice *Mihnea Vodă cel Rău*, *Doamna Chiajna* sau în *Pseudo-Kinegeticos*. Meritele lui ni-l evidenţiază ca stilist („crescut la şcoala clasicismului"), făuritor de comparaţii nobile, de aluzii savante, mijloace literare aparţinând retoricii clasice pe care el le întrebuinţează cu umor, atunci când însoţeşte o notaţie intimă cu o referinţă erudită, în stilul scriitorilor umanişti de la Rabelais la Anatole France.

Basmul, această naraţiune cu eroi himerici şi psihologie misterioasă, este prezent în literatura populară din timpuri imemoriale şi a beneficiat în ţara noastră de culegători importanţi dintre care amintim pe **Ioan Pop-Reteganul**, **Ion Sbiera**, **Dimitru Stăncescu**, **Simion Florea Marian**, **Gh. Dem Teodorescu**, **Tudor Pamfile**, **Ovidiu Bârlea** şi, bineînţeles, **Petre Ispirescu**, pe care Lazăr Şăineanu îl aşează, din acest punct de vedere, chiar înaintea marelui Creangă, cel ce, împreună cu Eminescu, avea un mare cult de tot ce se apropia de ţăran şi de trecutul lui.

PETRE ISPIRESCU (1830 – 1887) a ajuns foarte popular, încă din timpul vieţii, prin culegerea *Legende sau basmele românilor*, în care sunt incluse texte folclorice clasice (după el, vechi legende mitologice), ca de pildă: *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*,

www.dacoromanica.ro

Greuceanu. Prâslea cel voinic şi merele de aur. Aleodor Împărat. Sarea în bucate ş.a. Urmaşul la tron al unui Împărat, care nu mai spera să-l aibă (din *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*), este un adevărat năzdrăvan. Şi nu numai pentru că refuză chiar şi să se nască, dacă nu i se promite tinereţe şi viaţă veşnică, ci şi pentru că, pus în faţa imposibilului, se hotărăşte să-şi caute singur idealul. Îl găseşte, dar în tărâmul pe care a ajuns nu există tocmai acele moduri de trai propice omului: timpul şi memoria. Se poate... integra Făt-Frumos într-o lume din care lipseşte binele şi răul, bucuria şi suferinţa, viaţa şi moartea? Bineînţeles că nu, iar cea care îl reumanizează este **memoria**. În acest fel, „mitul eternei reîntoarceri" îl face pe croul lui Ispirescu, să-şi găsească fericirea umană... într-o ladă veche, unde descoperă: moartea. Un final de basm (aşa cum remarcă toţi comentatorii), neobişnuit, care însă îi determină să-l aşeze lângă ecalaltă capodoperă a literaturii române şi universale, *Harap Alb*.

Concluzia (lui Barbu Ştefănescu-Delavrancea):

„Ispirescu nu este un culegător... ci un adevărat creator... Ispirescu a fost artistul care a croit şi modelat diferite calapoade în care s-au închegat formele acestor legende..."

Văzută de generaţia lui Emil Cioran, Mircea Eliade şi Mircea Vulcănescu, steaua lui ION CREANGĂ (1837 – 1889) apare neînchipuit mai luminoasă decât pentru contemporanii săi. Pe atunci el, „bărdăhănosul Creangă", „Popa Smântână", „răspopitul" era îndemnat de Titu Maiorescu (care l-a avut elev eminent la Şcoala Normală) să scrie cărţi didactice. Chiar şi autorul *Soacrei cu trei nurori*, când a fost aproape obligat de Mihai Eminescu să citească la Junimea, se pare că ar fi spus: „Vrei să râză boierii de mine?" Dragostea caldă şi totală dintre Eminescu şi Creangă se baza nu doar pe faptul că povestitorul îl considera pe prietenul său „cel mai mare poet al românilor", ci şi pentru că acesta vedea în autorul *Amintirilor din copilărie* „o minune a expresiei populare întemeiată în timp şi spaţiu". Pentru mulţi, „Creangă e un fel de Gargantua, un rafinat estet al voluptăţilor aspre, un şomer intelectual autohton, care nu poate străbate, de atâta streinătate" (Jean Boutière), – iar alţii văd în el „chipul transfigurat al unui Creangă impersonal, identificat cu românul în genere", al unui Creangă-om-universal, Creangă-instituţie, în felul în

www.dacoromanica.ro

care s-a vorbit de un Iorga-instituţie". (Mircea Vulcănescu) Care este, atunci, Creangă cel adevărat, cum apare el în istoria literaturii? „El are acces la universalitate, pentru că este mereu în actualitate; originalitatea lui constă în felul cum exprimă un spirit general al unei etnii într-o formă particulară, unică şi nerepetabilă, numită generic stilul lui Creangă: în opera lui descoperim o frapantă coincidenţă a râsului, cu cel al unora dintre artiştii Renaşterii europene, ca Rabelais". (Zoe Dumitrescu-Buşulenga). Într-un univers construit cuminte, cu adânci accente de lirism nostalgic, apar personje „gigantice" – rude bune cu Gargantua şi Pantagruel: Oşlobanu, Trăsnea în *Amintiri*, Setilă, Flămânzilă, Ochilă şi Păsări-Lăţi-Lungilă în *Harap Alb*. Apoi, deşi lumea lui Creangă pare a fi construită pe dos, cu oameni anapoda puşi în ipostaze insolite, temelia logicii este restabilită prin contrast, tocmai de unele personaje ciudate (ca Mirăuţă din Gurmăzeştii... Amintirilor), care caută lucruri ce nu există: teacă de cosor, căpăstru de purcei, cuie de la corabia lui Noe... „Universul creaţiei scriitorului de la Humuleşti, sat din Moldova care poate pentru mulţi părea straniu şi grotesc, este, ca în cele mai renumite pagini din literatura mondială, libertatea râsului, acel miracol estetic în care totul este privit printr-o lentilă genial deformată" (Zoe Dumitrescu-Buşulenga), care-l apropie pe Creangă de Rabelais şi Swift, dar şi de acel „simt enorm şi văd monstruos" al lui Caragiale.

Povestea lui *Harap Alb* o cunoaştem din rezumatul şi analiza făcută de Lazăr Şăineanu; despre *Amintirile din copilărie*, nu putem şi nu îndrăznim să spunem mai mult decât ceea ce a afirmat „criticul nepereche": Creangă povesteşte în acestă operă „Copilăria copilului universal", solidarizarea autorului, prin Humuleşti, cu vatra strămoşească, izvorul curat ca lacrima, la care s-a adăpat conştiinţa sa artistică; „Creangă este o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza ei istorică ce se numeşte poporul român, sau, mai simplu, e poporul român însuşi, surprins într-un moment de genială expansiune". (George Călinescu)

Dacă a existat vreunul dintre contemporanii lui care să aibă despre Creangă o icoană apropiată de aceea a timpului nostru, acela nu e decât Eminescu, spunea Mircea Vulcănescu. De aceea, este o datorie de suflet, dar şi de adevăr literar să-i aşezăm alături, atunci când ne în-

www.dacoromanica.ro

cumetăm, cu toată modestia însă, a alcătui o istorie a literaturii pentru copii şi adolescenţi.

MIHAI EMINESCU (1850 – 1889) scria, la vârsta de 20 de ani, poemul *Epigonii*, în care sprijinindu-se pe antiteză, procedeu tipic romantic, face o analiză poetică succintă mai ales a scriitorilor revoluţiei de la 1848, unde îi dedică lui Ion Heliade Rădulescu una dintre cele mai frumoase strofe, care ne va edifica, dacă mai era nevoie, asupra concepţiei sale generoase şi complexe legată de mituri şi poveşti:

Eliad zidea din visuri şi din basme seculare
*Delta biblicelor sânte, profeţiilor amare.**
Adevăr scăldat în mite, sfinx pătrunsă de-nţeles,
Munte cu capul de piatră de furtune deţinată
Stă şi azi în faţa lumii o enigmă nesplicată
Şi vegheaz-o stâncă arsă dintre nouri de eres.

Tot în *Epigonii*, Eminescu mai scria despre fabuliştii „Cichindel gură de aur" şi Donici, – „cuib de-nţelepciune", despre „Pann, finul Pepelei, cel isteţ ca un proverb", despre Grigore Alexandrescu şi Dimitrie Bolintineanu, precum şi despre „acel rege al poeziei..." „Iară noi? noi, epigonii?" se întreba el cu pesimism, deşi, în acelaşi an, 1870, apărea în „Convorbiri literare", *Făt-Frumos din Lacrimă*, cu subtitlul *Poveste*, iar peste şase ani avea să publice *Călin (file din poveste)* şi peste alţi trei, *Luceafărul*, ca să amintim doar de cele mai apropiate creaţii eminesciene legate de tematica acestei ISTORII.

Făt-Frumos-din-Lacrimă, de inspiraţie folclorică, respectă schemele basmului popular enunţate de Şăineanu, dar aduce şi unele elemente de noutate, bineînţeles în primul rând de natură stilistică: Împăratul, „întunecat şi gânditor ca miază-noaptea" (are o împărăteasă „tânără şi zâmbitoare ca miezul luminos al zilei"), – dar trăieşte în tristeţe că nu are un moştenitor. Înţelegându-i durerea, împărăteasa se roagă la icoana Fecioarei Maria şi vede cum din ochii acesteia curge o lacrimă; sorbind-o... rămâne gravidă şi naşte un fecior pe care-l

* Ion Heliade Rădulescu publicase la Paris, în 1858, *Biblicele sau notiţe istorice, filosofice, religioase şi politice asupra Bibliei*.

www.dacoromanica.ro

botează Făt-Frumos-din-Lacrimă. Când ajunge mare, el este un adevărat Făt-Frumos românesc, îmbrăcat cu „haine de păstor, – cămaşă de borangic, ţesută în lacrimile mamei sale, mândră pălărie cu flori, cu cordele şi cu mărgele rupte de la gâturile fetelor de-mpăraţi, îşi pune brâul verde, **un fluier de doine** şi **altul de hore** şi, când soarele este de două suliţe pe cer, **pleacă în lumea largă şi-n toiul lui de voinic**. Şi pe unde trece „păstoraşul-împărat", ochii fetelor „se umpleau de lacrimi de dor", iar în piepturile flăcăilor „dorul voiniciei". Dar, pentru că îşi aminteşte de dorinţa de răzbunare a tatălui său, **în cea de a treia zi** de când a plecat de acasă, el aruncă buzduganul, iar acesta se izbeşte într-o poartă de aramă şi zăreşte un lac în mijlocul căruia, pe o insulă „de smarald", se înalţă „un mândru palat de marmură ca laptele, lucie şi albă – atât de lucie încât în ziduri răsfrângea ca-ntr-o oglindă de argint: dumbravă şi lunci, şi lac, şi ţărmuri". Intră în palat şi pătrunde într-o sală susţinută de stâlpi şi de arcuri, toate de aur. La masa din mijloc stă împăratul căruia îi cere să se bată cu el. Dar, până la urmă, amândoi se leagă „fraţi de cruce", şi împăratul află că Făt-Frumos nu se teme de nimeni pe această lume. În schimb, el, Împăratul, se teme de Dumnezeu şi de... **muma pădurilor**, o babă urâtă care umblă prin împărăţie „de mână cu furtuna". Şi pentru că n-a reuşit s-o înfrângă, este nevoit să-i dea ca bir „tot al zecelea din copiii supuşilor". Însă, s-a întâmplat că, tocmai în acea zi, muma pădurilor vine să-şi ia birul. În lupta pe care Făt-Frumos o are cu baba, o bagă într-o piuă de piatră, peste care prăvăleşte o stâncă... legând-o, bineînţeles, cu „şapte lanţuri de fier", dar muma pădurilor fuge cu piuă cu tot, motiv ca el să plece din nou în căutarea acesteia. După ce o găseşte şi o biruie, o ia de soţie chiar pe fata ei. Dar, povestea parcă de-abia acum începe: fratele lui de cruce este nefericit că nu poate să se căsătorească cu fiica Genarului. Dorind să-l ajute, Făt-Frumos-din-Lacrimă pleacă în căutarea fetei şi ajunge la un castel, unde aceasta „locuia singură ca un geniu într-un pustiu". Întâmplările şi luptele cu Genarul se ţin lanţ, până când îl aruncă pe Făt-Frumos „în norii cei negri şi plini de furtună ai cerului", de unde, prefăcut în cenuşă, cade pe pământ, transformându-se într-un izvor. Din fericire (ca în basme!), tocmai atunci trece pe acolo Dumnezeu şi Sfântul Petru, care, însetaţi ca doi oameni obişnuiţi sorb din izvor, ca să se

www.dacoromanica.ro

răcorească. Apoi, Sfântul Petru îl roagă pe Dumnezeu să facă din izvor ce-a fost mai înainte şi, ca prin farmec, Făt-Frumos se întrupează „ca dintr-un somn lung" şi... aventurile acestuia reîncep, pentru că, fiind om de cuvânt, trebuie să-i aducă fratelui său de cruce pe fata Genarului cu care, până la urmă, acesta se va însura, la fel ca şi Făt-Frumos-din-Lacrimă cu Ileana lui.

Ce aduce nou Eminescu în acest basm, ca de altfel şi în *Călin (file din poveste)*? Unii comentatori încep prin a remarca atmosfera romantică în care se desfăşoară acţiunea celor două basme, alternarea **planurilor – real şi fantastic – fantezia poetică în descrierea naturii, măiestria de bijutier al cuvântului, atunci când îşi descrie personajele; puritatea morală a personajelor pozitive, participarea naturii la desfăşurarea tuturor evenimentelor, prezentarea nunţilor şi a altor obiceiuri specifice, după „obiceiul pământului"**.

Păcat că şi alte creaţii eminesciene din acest domeniu, mă refer la *Frumoasa lumii* (*Omul de fier*) şi la *Vinul lui Dumnezeu*, rămân încă îngălbenite şi prăfuite de vreme, în rafturile Bibliotecii Academiei Române!

Dragostea şi interesul lui Eminescu pentru folclorul poporului nostru se vădeşte şi în îndemnul adresat de el lui ION SLAVICI (1848 – 1925), despre care se poate afirma că şi-a început cariera literară prin suita de basme *Zâna zorilor*, *Ileana cea şireată*, *Floriţa din codru*, *Stan Bolovan*, *Ioan al Mamei* şi, bineînţeles, *Păcală în satul lui*.

În mod greşit se afirmă că ION LUCA CARAGIALE (1852 – 1912) n-ar fi scris **pentru copii**. Desigur, opera lui de dramaturg îl face să fie **cel mai important creator de comedii de moravuri şi de caracter din literatura română**, iar proza sa completează critica necruţătoare făcută în piesele de teatru, la adresa demagogiei şi abuzurilor. Însă, nu-i mai puţin adevărat, că nimeni până la el (şi chiar după el), n-a criticat cu atâta virulenţă plină de sevă satirică slăbiciunile educaţiei familiale (*Domnul Goe*, *Vizită*, *Bubico*) sau şcolare (*Lanţul slăbiciunilor*, *Bacalaureat*, *Dascăl prost*, *Un pedagog de şcoală nouă*). G. Călinescu face o caracterizare deosebit de exactă şi sugestivă a domnului Goe, a cărui celebritate a depăşit hotarele ţării noastre, găsindu-se frumos portretizat chiar într-o „bandă desenată" în revista italiană pentru copii, fără îndoială cea mai interesantă din lume

www.dacoromanica.ro

– „Giornalino". „D-l Goe... (scrie G. Călinescu) e un copil, fiziceşte drăgălaş. D-l Goe a rămas o dată repetent, ceea ce din punctul nostru de vedere este un accident foarte serios... Obişnuit a nu suferi nici o contrarietate, Goe este, în aşteptarea trenului, impacient şi poruncitor: «Mam'mare! de ce nu mai vine...? Eu vreau să vie!» Cunoaşteţi dezastrele pricinuite de acest mic tiran: zborul pe fereastră al pălăriei cu biletul în pamblică, izbirea nasului în clanţa uşii de la cupeu, oprirea trenului prin tragerea semnalului de alarmă. Cu toate acestea, repetentul impertinent şi autoritar inspiră familiei o admiraţie extatică:

«– E lucru mare, cât e de deştept! zice mam'mare.

– E ceva disperiat, parol! adăugă tanti Miţa»".

În *Arta prozatorilor români*, Tudor Vianu, analizează, de asemenea, cu subtilitate neîntrecută, **stilul** lui Caragiale. Pentru că, dacă (aşa cum remarca şi Caragiale) ..... între stil şi manieră este aceeaşi deosebire ca între organismul necesar al fiinţei vii şi structura voită a lucrului artificial", la marele nostru satiric există numai un fel de stil: „Stilul potrivit"... Şi Tudor Vianu continuă: „Unicitatea absolută a stilului (lui Caragiale – n.n.) rezultă din aceea că, privit în esenţa lui, stilul este produsul acordării a două ritmuri, a ritmului în care se desfăşoară spectacolul lumii pentru sufletul nostru şi a ritmului în care prin creaţia de artă, sufletul nostru îi răspunde: Ritmul – iată esenţa stilului". Or, ritmul în opera lui Caragiale îşi are începutul în vorbirea personajelor sale care se află întotdeauna în acţiune, **în acţiune orală, adică în dialog**, autorul *Domnului Goe* nefiind un descriptiv, ci un creator de acţiune, adică, afirmăm cu tărie, ACŢIUNE care este **chiar sucul propriu al copilăriei şi adolescenţei**.

Dar, ca să ajungem la **scriitorii profesionişti de literatură pentru copii şi adolescenţi**, cum, totuşi, neinspirat, după părerea mea, numea un critic pe unii creatori, e necesar să mai amintim o parte dintre cei clasici: ALEXANDRU VLAHUŢĂ (1858 – 1919), despre care Ibrăileanu nota că „a adus în literatura română limba veche şi-nţeleaptă şi a dat romantismului vremii o formă clasică prin claritatea şi perfecţiunea ei, a evocat viaţa tristă a copiilor sărmani (*Mogâldea*, *În ajunul de Crăciun*, *De-a baba oarba*) cu simpatie, adăugând însă şi un **discret protest**, iar descrierile din „România pitorească" servesc, fără îndoială, la cultivareaa dragostei faţă de frumuseţile ţării.

www.dacoromanica.ro

BARBU ŞTEFĂNESCU DELAVRANCEA (1858 – 1918), cel care a deschis „porţile cetăţii literare graiului muntenesc, aşa cum Creangă o făcuse pentru vorbirea moldovenilor săi" (T. Vianu), descrie, **cu subtilă finețe artistică, portretele** *Bunicului* **şi** *Bunicii*, îşi aminteşte cu durere de *Domnul Vucea*, iar prin trilogia sa dramatică (*Apus de Soare*, *Viforul* şi *Luceafărul*), apropie copiii şi, bineînţeles, nu numai pe ei, de multe pagini glorioase ale istoriei noastre.

Şi GEORGE COŞBUC (1866 – 1918), care spunea că „a scrie pentru copii e foarte greu, tocmai fiindcă e uşor", a creat o poezie general valabilă, mult tipărită în manualele şcolare: (*Nunta în codru*, *Iarna pe uliţă*, *Vestitorii primăverii*, *Nunta Zamfirei*, *Concertul primăverii*, *El-Zorab*, *Trei Doamne şi toţi trei*) şi a valorificat, de asemenea, calităţile specifice ale talentului său (muzicalitatea, voioşia, simplitatea), în poezii scrise anume pentru copii: *Povestea gâştelor*, *Jucăriile celui cuminte*, *Cartea celor doi sbârliţi şi a mai multor alţi pârliţi*.

„În timp ce în nuvelele primilor realişti sau chiar în cele ale lui Delavrancea şi Duiliu Zamfirescu, oamenii apar ca figuri individuale sau în puţine şi neadâncite relaţii, exteriorizate mai degrabă prin dialog, Brătescu-Voineşti excelează în pictura grupurilor, a scenelor animate, învăluite de o caldă şi pătrunzătoare atmosferă, reprezentând unul din câştigurile cele mai sigure ale artei narative ale sale". (T. Vianu, *Arta prozatorilor români*) În povestirile sale despre copii – *Niculăiţă Minciună*, *Nicuşor*, dar şi în drama *Puiului de prepeliţă* din volumul *În lumea dreptăţii*, I.Al. BRĂTESCU-VOINEŞTI (1868 – 1946) **nu oficiază când scrie** şi, lăsându-se parcă pradă unor obsesii minore, îşi colorează proza cu duioşie, învăluind-o într-o aură **infantilă, dezarmantă, simpatică, trezind compasiune şi milă pentru nişte destine revoltător de nedrepte** (Mircea Zaciu).

Poetul Şt.O. IOSIF (1875 – 1913) a început să scrie literatură pentru copii, creând pentru fetiţa lui, Corina, un *Cântec de leagăn*; au urmat: *Cântec de primăvară*, *Bunica*, *Doi prieteni*, *Artiştii* şi, atras de câteva figuri legendare, a rememorat unele momente din viaţa haiducilor şi ale cărturarilor, care i-au marcat primii ani de şcoală.

EMIL GÂRLEANU (1878 – 1914) a vrut să se dedice marinei militare, dar devine, prin scrierile sale un exponent al semănătoriştilor,

www.dacoromanica.ro

portretul lui literar fiind marcat de concizinea mijloacelor în descrierea a tot ceea ce este robust, direct şi exploziv în natură, cum este, de pildă, prezentarea nucului lui Odoboc, „înălţat pe dealul Sterp al Arşiţenilor, ca un monstru care devorează toată vitalitatea locului". Norma evocării prin povestire, operată în descrierea naturii însufleţite, îşi continuă analiza Tudor Vianu, a fost folosită cu multă consecvenţă în seria de schiţe întrunite sub titlul *Din lumea celor care nu cuvântă*, – mult apreciate de copii.

MIHAIL SADOVEANU (1880 – 1961), prin *Dumbrava minunată*, *Nada Florilor* şi *Măria Sa, Puiul Pădurii*, deschide un drum larg literaturii pentru copii din ţara noastră, impunându-se ca **un bun şi subtil cunoscător al psihologiei acestora**; din raftul de cărţi care, cu predilecţie, se adresează copiilor, mai putem scoate, cu plăcere, oricând, *Împărăţia apelor*, *Creanga de aur*, *Divanul persan*, *Hanul Ancuţei* ş.a.

Romanele de inspiraţie istorică ale celui mai mare şi fecund povestitor român (a scris peste o sută de volume) sunt **comori nepreţuite** şi pentru adolescenţi şi tineri. Lectura unor romane ca: *Şoimii*, *Neamul Şoimăreştilor*, *Zodia Cancerului*, *Nunta Domniţei Ruxandra*, *Viaţa lui Ştefan cel Mare* etc. poate crea pentru cititori aceleaşi satisfacţii ca şi romanele lui Walter Scott şi Al. Dumas. Deopotrivă cu marii artişti ai cuvântului, Sadoveanu „sparge, însă, liniile de structură ale formei generale... arta lui îşi croieşte drumuri cu totul proprii", – este de părere Tudor Vianu. Omul cel de toate zilele devine pentru el **„omul eroic"**, **„omul legendă"**, cum îl descoperim în Fraţii Potcoavă, în Cozma Răcoare, în Ciobanul mioritic din *Baltagul* sau în temerara şi aspra lui femeie. „Peste elementele materiale ale operei sale (este de părere criticul Eugen Lovinescu), scriitorul a aruncat vălul de poezie al duioşiei, reuşind, astfel, să spiritualizeze materia îndepărtând-o într-o lume străvezie de umbre poetice". Şi concluzia cea mai des citată: „M. Sadoveanu este un mare poet liric în proză". Iar despre „Ceahlăul prozei româneşti", G. Călinescu spunea că „e un mare povestitor, cu o capacitate de a vorbi autentic, asemănătoare lui Creangă şi lui Caragiale, mai inventiv decât cel dintâi, mai poetic decât cel de al doilea".

Trei succinte analize: *Dumbrava minunată*, este de părere

www.dacoromanica.ro

Garabet Ibrăileanu, nu numai că se distinge printr-o impresionantă vibraţie artistică, dar autorul realizează şi „una dintre cele mai încântătoare combinaţii de realitate şi poezie". Cele nouă capitole ale povestirii fac o incursiune **cu adânci şi multiple semnificaţii în universul vieţii copiilor lipsiţi de copilărie**. Lumea reală (doamna Mia Vasilian, mama vitregă a Lizucăi) şi lumea basmului (Sora-Soarelui, Împărăteasa furnicilor, Sfânta Miercuri) devin un pretext perfect pentru a se face o firească legătură cu fantasticul, aşa cum se reflectă el în imaginaţia fetiţei. Între aceste lumi „pendulează" Patrocle căruia, atribuindu-i-se însuşiri omeneşti, devine, la rândul lui, un căţel năzdrăvan. Finalul povestirii este cel dorit de cititorii-copii, participanţi cu trup şi suflet la desfăşurarea acţiunii: sunt **săgetate de albine** mama vitregă şi servitoarea cea rea.

Prin *Domnul Trandafir*, Sadoveanu realizează un portret fizic, dar şi unul sufletesc al fostului său învăţător: în tinereţe era „cu mustăcioară neagră pe care şi-o tundea scurt", mai târziu, „puţin chel în vârful capului". Mai importante, pentru scriitor, sunt însă trăsăturile de caracter şi comportament ale învăţătorului: „bun, blând, delicat şi foarte ataşat copiilor", calităţi care îl fac să stabilească o adevărată şi trainică **punte sufletească** între el şi copii.

Trilogia *Fraţii Jderi* este concepută în spiritul romanului istoric şi de aventuri clasic... dar cu păstrarea şi accentuarea caracterului popular şi românesc al povestirii, şi înfăţişează epoca de glorie a Moldovei din vremea lui Ştefan cel Mare. Inspirându-se din *Letopiseţul Ţării Moldovei* de Grigore Ureche, prozatorul modern păstrează tonul uşor tehnicist, în sensul că dă anumite detalii cu privire la mişcările tactice ale armatelor, ori că descrie locul unde a avut domnitorul război cu otomanii, dar căruia îi adaugă şi un anume aer de legendă, de fabulos (Ion Rotaru). Apărute în perioada cea mai fertilă a literaturii române, adică între cele două războaie mondiale, *Fraţii Jderi*, ca de altfel, *Zodia Cancerului* dar şi celelalte romane ale lui Sadoveanu ne pun în faţa unui mare scriitor, care după aprecierea inspirată a lui G. Călinescu „are realismul lui Balzac şi melancolia unui romantic, meditaţia aspră a lui Miron Costin şi voluptatea senzorială a lui Rabelais. E precis ca un pictor flamand şi inefabil ca un muzician, un creator de atmosferă, un analist al sufletelor impenetra-

www.dacoromanica.ro

bile, un dramaturg în proză, încordat, un cunoscător al individului şi al colectivităţii, al grupurilor arhaice şi al societăţii moderne, un înţelept oriental, vorbind în pilde şi un critic al ordinii sociale nedrepte".

Despre TUDOR ARGHEZI (1880 – 1967), am mai scris şi atunci când am prezentat istoria fabulei şi nu cred că am exagerat, punându-l printre fruntaşii din literatura universală ai acestei specii literare, atât de apreciate şi de copii. Arghezi, demiurg şi bijutier al slovei, a declanşat, după opinia lui M. Ralea, o adevărată revoluţie în arta cuvântului: „Importanţa covârşitoare a volumului de versuri *Cuvinte potrivite* e de natură filologică. Altfel se scria înainte de domnia sa şi altfel se scrie astăzi..." G. Ibrăileanu şi T. Vianu au afirmat, de asemenea, că după Eminescu, Arghezi este cel mai mare creator de limbă literară românească. În *Stihuri pestriţe* (1957), după interdicţia dogmatică impusă în 1948, o „prefaţă didactică" – *Fabula-fabulelor*, explică rostul apariţiei... speciei care slujeşte pe om, mângâindu-l „de tot ce-l doare"... În acest fel, fabula argheziană devine o „artă poetică" din multele lui arte poetice, aşa cum ghimpele, prelucrat, devine o sculă genială, adică un ac: un ac literar care împunge cu folos.

Cartea cu jucării... este o capodoperă a prozei universului infantil. Chipurile copilărindu-se, Arghezi radiografiază, prin Miţu şi Baruţu, psihologia copilului, ca şi propria sa psihologie, arătându-şi disponibilitatea de a „reveni oricând în abianţa purităţii desăvârşite a vârstei dintâi". (Hristu Cândroveanu) Un moment desăvârşit de „analiză" este relatat cu multă inuţie, de acelaşi comentator, atunci când face chiar analiza schiţei *Miţu* – şi când eroina îl aşteaptă pe Tătuţu să se întoarcă din oraş ca să-i spună, nu să-l pârască pe fratele ei, care a vorbit urât cu Mama-mare... Pentru că s-a hotărât să-i aplice o corecţie binemeritată, vinovatul se ascunde în baie, dar părintele îl descoperă şi acolo. Apoi, spre crunta dezolare a fetei, faptele iau o altă întorsătură, cu atât mai mare şi mai nostimă cu cât scriitorul o lasă pe Miţu să relateze cele ce s-au întâmplat: „Şi ştii ce-a făcut Tătuţu? A stat acolo, în baie, cu Baruţu, pe care l-a întins pe genunchi şi l-a mâncat de tot, de subsuori, de burtă, de guşă şi de toate părţile lui grase. Şi Baruţu, în loc să plângă, râdea în hohote şi se zvârcolea".

Cu câtă măiestrie ştie să analizeze Arghezi psihologia şi reacţiile celor mici, ne dăm seama dintr-un adevărat... *Crâmpei dramatic*:

www.dacoromanica.ro

Baruțu: Miciu (adică, sora lui, Mitzura – n.n.) scoate limba la mine și-mi face semn că sunt un prost.

Mițu: El a scos limba la mine. (Mama prinde pe Baruțu cu limba afară. Confuz, el nu mai cutează să-și tragă limba îndărăt.)

Mama: Te-am prins! Dacă n-ar fi ziua ta de botez, te-aș pune la colț, ca să te înveți minte. (Baruțu și-a băgat limba la loc, își rotește ochii și nu mai știe ce să zică. Scoate un suspin).

Mițu: Iar ni s-au înecat corăbiile cu pisici...

Baruțu (vexat): Zice că iar ni s-au înecat cohăbiile cu pișici...

Cartea cu jucării, capodoperă a prozei pentru și despre copii, este **o asumare a purității desăvârșite, creionare admirabilă a universului existențial infantil**... Devenit „poet al paternității" (spune criticul și istoricul literar Marian Popa), Tudor Arghezi posedă și minunata artă de a se metamorfoza în copil și de a face un studiu comportamental... „devenit mare literatură" (Gheorghe Secheșan). **Infantilismul** jucat cu artă dezvăluie **anarhismul nevinovat al copilăriei** dintotdeauna, închegat însă într-un tablou existențial dureros de... gingaș, cum este, de pildă, acela când Baruțu vrea să bată un cui în oglindă, iar aceasta, râzând, crapă în toate direcțiile, arătându-i chipul desfigurat în cioburi... Cioburile multicolore din caleidoscopul mirific al copilăriei, pe care îl descoperim și în *Cărticică de seară*, *Hore*, *Drumul poveștilor*, *Țara piticilor*, *Prisaca*... Și iată-ne ajunși la versurile din *De-a v-ați ascuns*, – pe care critica le socotește „ale celor mari, în suprema clipă anticipată a sfârșitului". Dar, câți copii nu au fost și nu vor mai fi orfani pe această lume, din zarea cărora nu poate și nu trebuie să se șteargă imaginea părinților? De aceea, chiar dacă jocul este tragic (cum nu este altul în toată poezia românească, ce se adresează vârstei purității) – prin acest fatidic examen, trebuie să treacă și copiii:

Dragii mei, o să mă joc odată
Cu voi, de-a ceva ciudat...
Jocul începe încet, ca un vânt,
Eu o să râd și o să tac,
O să mă culc la pământ,
O să stau fără cuvânt,

www.dacoromanica.ro

De pildă lângă copac...

Voi să nu vă mâhniți tare
Când mă vor lua și duce departe
Și-mi vor face un fel de înmormântare
În lutul afânat sau tare.
Așa e jocul, începe cu moarte...
.....
Așa este jocul.
Îl joci în doi, în trei,
Îl joci în câte câți vrei.
Arde-l-ar focul!

Cu o simplă întorsătură de condei, Arghezi poate transforma, instantaneu, tragedia, în farsă:

L-ați văzut cumva pe Zdreanță
Cel cu ochii de faianță?
E un câine zdrențuros
De flocos, dar e frumos.
Parcă-i strâns din petice
Ca să-l tot împiedice.

Stil oral, umor, ritm alert. Și copiii asistă, cu plăcere, la farsa „fierbinte" care i se face „pungașului fără pereche":

Pune laba, ia cu botul
Și-nghite oul cu totul.

Efectul, amuzant pentru sutele de mii de recitatori ai poeziei, pentru că insolita situație l-a luat prin surprindere pe cățel care recunoaște... fără supărare:

Când se uită la găină,
Cu culcușul lui, vecină,
Zice Zdreanță-n gândul lui:
«S-a făcut a dracului!»

www.dacoromanica.ro

O lecție de morală? Nicidecum: o întâmplare obișnuită, prezentată în mod firesc, deși, uneori, cuvintele frumoase cu care își făurește imaginile plastice, contrastează cu unele expresii, hai să le zicem triviale. Dar, în acest mod de a ști întotdeauna cum trebuie manevrat bogatul său lexic stă, printre altele, geniul său: și în literatura pentru copii unde își are locul binemeritat, printre clasicii acesteia.

Puține sunt poeziile lui GEORGE TOPÂRCEANU (1886 – 1937), mai ales cele care înfățișează evenimentele lumii infime și delicate ale florilor și gâzelor, la lectura cărora copiii să nu participe sufletește. Debutul, *Balade vesele*, în 1916, completate, apoi, în 1920, cu *Baladele triste*. În *Rapsodii de primăvară*, în crângul adormit, apare „în taină mare": *Stol hălai de îngeraşi. Cu alai De toporaşi.* În *Rapsodii de vară*, în orice strop de rouă, poetul vede două brațe mici: *Ca două Picioare de furnici.* Uneori apare însă: *Fulger negru... trăsnet lung Dus pe aripi de furtună. Zguduind pământul, tună. Zările de-abia-i ajung...* Bineînțeles că, din tufișuri, apar păsările ciufulite, care alarmate și-ngrozite se întreabă: *Cine-i?... Ce-i?... Ce-a fost pe-aici?...* Le răspunde un pui de pițigoi, speriat și el, dar care o face pe grozavul: *Ce să fie? Nu-i nimic. A trecut Acceleratul...* Apoi, toamna, când trece întâi o boare pe deasupra viilor și fură de prin ponoare puful păpădiilor, – *Din căsuța lui de humă A ieșit un greieruș. Negru, mic, muiat în tuș Și pe-aripi pudrat cu brumă*:

– Cri-cri-cri,
Toamnă gri,
Nu credeam c-o să mai vii
Înainte de Crăciun,
Că puteam și eu s-adun
O grăunță cât de mică,
Ca să nu cer împrumut
La vecina mea furnică...

Astfel, Topârceanu îi cufundă pe cititori nu numai în lumea miniaturală de mare sensibilitate a gâzelor, ci și în lumea fabulei. Finalul *Baladei unui greier mic* germinează duioșie și exprimă compasiunea poetului, dar și a copiilor, pentru mica și... muzicala viețuitoare:

www.dacoromanica.ro

Cri-cri-cri,
Toamnă gri,
Tare-s mic şi necăjit!

Opera lui VICTOR EFTIMIU (1889 – 1972), poemele dramatice *Înşiră-te mărgărite*, *Cocoşul negru*, basmele *Cerbul fermecat*, *Vulpea păcălită* şi *Tinereţe fără bătrâneţe*, este de părere H. Căndroveanu, în *Literatura română pentru copii*, se înscrie perfect în universul infantil-juvenil, prin fantezia lui debordantă, prin tinereţea majorităţii covârşitoare a personajelor... Criticul se referă, bineînţeles, mai ales la *Înşir-te mărgărite*, pentru că, în legătură cu basmele lui Eftimiu are unele rezerve, acestea mai cu seamă legate de „finaluri". Şi, desigur, are dreptate... Totuşi, creaţia lui Eftimiu se caracterizează „prin proporţionalitate, infinite nuanţe, echilibru, armonie, patetism, tensiune, graţie, subtilităţi şi cantabilitate desăvârşită a versului"... Ceea ce, trebuie să recunoaştem, nu înseamnă puţin...

CEZAR PETRESCU (1892 – 1961), prin romanul său pentru copii *Fram, ursul polar* este celebru în ţară şi străinătate. De ce? Pentru că puiul de urs orfan, deşi intră în lumea fascinantă a circului, reprezintă, totuşi, **simbolul alegoric şi gingaş al dramei dezrădăcinării**. La reprezentaţia de adio a Circului Struţki, în iarna anului 1924, Fram cel care iubea aplauzele, face nazuri, şi simte nevoia să plece îndărăt, spre oceanul copilăriei sale, unde, ajungând, devine, mai ceva decât în spectacole, un fel de bufon polar. Pentru că, o dată ajuns în locurile mult visate, ursul domesticit nu poate recurge la forţă şi cruzime pentru a supravieţui şi începe să viseze... lumea oamenilor. Într-un „cuvânt înainte" la una dintre numeroasele ediţii ale cărţii, criticul Mihai Gafiţa notează pertinent: „Păstrându-şi toată vremea însuşirile adevărate ale firii lui de urs, felul lui aparte de a trăi, de a se comporta în raport cu animalele şi cu oamenii, personajul romanului ne vorbeşte în acelaşi timp şi despre oameni, despre raporturile lor cu civilizaţia, cu societatea, despre existenţa naturală sau alterată, falsificată, despre putinţa sau neputinţa lor de a se adapta, de a-şi schimba total sau numai pentru un timp obiceiurile, viaţa, mediul, societatea".

Într-adevăr, Cezar Petrescu, faimos prin romanele sale (se spune că îşi dorea nespus să creeze, ca Balzac, o replică românească a

www.dacoromanica.ro

Comediei umane) a reuşit prin Fram, o poveste-povestire nostalgică, o analiză atotcuprinzătoare a ceea ce numim dor: de straniul său ţinut natal, de ciudaţii spectatori de circ, copiii, – întruchipare a ceea ce numim cu toţii – vis:

„Fram închide ochii şi visează la ţările calde, acolo unde luminile se aprind în fiecare seară răsucite de un buton, unde mai sunt copii care râd şi roagă pe bunici să le povestească, la gura sobei, întâmplări minunate din gheţurile polare. Fram visează şi scânceşte prin somn.

Tot aşa cum scâncea odinioară prin somn, visând la depărtările acestea pustii, în cuşca de la Circul Struţki.

Atunci dorea viaţa de aici.

Acum se zgribuleşte, tânjind după viaţa de acolo. Pe urmă, când viscolul s-a oprit, păşeşte din vizuină, flămând.

Urşii ceilalţi s-au făcut nevăzuţi. Nu-l mai aşteaptă nici o masă întinsă de-a gata, când îi uimeşte sau îi sperie cu tumbele lui. Poate au pornit spre locuri ştiute i umai de dânşii, unde în spărturile gheţii îşi mai scot capetele afară turme de foci şi de morse. Poate s-au pitulat în peşteri, cu vânat adunat din vreme, cu masa întinsă sub bot, aşteptând, pe jumătate amorţiţi, să răsară la marginea cerului soarele polar.

Singur şi chinuit de foame, Fram scotoceşte cotloanele stâncilor. Îl întovărăşeşte numai umbra lui culcată în lumina lunii. Toate urmele de paşi s-au acoperit. Toate erau urme vechi. Nici una nouă.

Numai pustiu.

Numai tăcere.

O lună sticloasă şi neclintită, spre care îi vine să ridice botul şi să urle.

Şi nu mai este nici o măsură a timpului, ca să ştie cât mai are de aşteptat până la sfârşitul nopţii. Într-un ceas de deznădejde, Fram a luat-o de-a curmezişul banchizei.

E un drum fără capăt. Fără ţintă. Dar pentru Fram n-are nici o însemnătate unde îl duce calea de acum. Oriunde, numai să fugă de această singurătate înfricoşătoare. Poate că podul de gheaţă leagă un ostrov de alt ostrov. Poate că undeva, departe, se află o insulă cu mai multă viaţă.

www.dacoromanica.ro

Când simțea că se pregătește viscolul, își dura din zăpadă un culcuș ca vai de el. Aștepta ceasuri de ceasuri să se potolească urgia. Își dezmorțea labele degerate, întorcând spatele aurorei boreale. Era o minune care nu-i ținea nici de cald, nici de foame.

A mers așa o săptămână? Două? Mai multe?

Cine ar fi știut să spună?

Uneori îi venea să se lungească pe jos, pe patul de gheață, și să nu mai ridice capul, istovit.

Apoi își zgudui rămășița voinței. Își aduna puterile. Se ridica în două labe să adulmece vreun miros adus de vânt. Vreo adiere de pământ, de vietate, poate de oameni..."

Cezar Petrescu a mai scris şi alte cărţi pentru copii: *Pif-paf-puf*, *Iliuță copilul*, *Omul de zăpadă*, *Fiul câmpurilor*, *Cârț și bomba atomică*, unele, este adevărat, îmbibate de un sentimentalism dulceag, altele strident fanteziste, dar în care sobrietatea expunerii întâmplărilor şi analiza stărilor sufleteşti ale personajelor predispun copiii spre benefícul efort al unei gândiri mature.

Despre poezia OTILIEI CAZIMIR (1894 – 1967) găsim, într-un portret făcut de Hristu Cândroveanu, o caracterizare perfectă: „Imaginea universului copilăriei în scrisul delicatei poete ieşene... este cea a unui Gulliver în Ţara piticilor din propria sa perspectivă de om matur, sau a aceluiaşi erou al lui Jonathan Swift în Ţara uriaşilor – din unghiul copilului de odinioară care a fost scriitoarea..." A debutat cu volumul *Lumini şi umbre* în 1923, după care urmează *Fluturi de noapte*, *Licurici* – în care poeziile sunt pătrunse de „sensibilitatea specific feminină ca senzaţie, sentiment şi expresie". (G. Ibrăileanu) O mostră:

A ieşit răchita-n drum.
Ce-o mai fi şi asta oare,
Că-i din cap până-n picioare
Numai motocei de scrum?...

IONEL TEODOREANU (1897 – 1954), este, înainte de toate, prozatorul-poet al copilăriei şi adolescenţei. Le-a evocat în *Ulița copilăriei*, *Prăvale-Baba*, *Masa umbrelor*, *Întoarcere în timp* şi mai ales în *La Medeleni*, care, de altfel, a şi impus în critica literară denumirea de medelenism, – conturat printr-o trăire nostalgică a vârstelor

www.dacoromanica.ro

copilăriei şi adolescenţei, acest hotar nestatornic al unei stări de vacanţă continuă ce se desfăşoară în familii patriarhale, într-un ruralism cu o figuraţie ţărănească pur decorativă, într-o lume aflată într-o plăcută stare de... relaxare. „Medelenismul e o stare a copilăriei şi una etern umană... Realitatea e paradisiacă, evenimentele grave ale lumii străbat cu greu până la această oază a comportamentului idilic: poznele, farsele, jocurile determină o organizare ce pare a avea încă suficiente resurse materiale pentru a-şi permite traiul relaxat, sprijinit pe imaginaţia ludică". (Marian Popa) De altfel, primul volum din romanul *La Medeleni* (*Hotarul nestatornic*) este caracterizat drept o monografie sensibilă şi amplă a copilăriei, iar al doilea (*Drumuri*), a adolescenţei. „Prin adânca incursiune în sufletul copilăresc (este de părere G. Călinescu) – prin atmosfera fericirii şi prin prospeţimea recepţiei – *Uliţa copilăriei* şi întâiul volum din *La Medeleni* sunt opere de valoare deosebită şi adevărate înfăptuiri ale scriitorului..." Adevărate poeme în proză, multe din paginile romanului prezintă un mare interes psihologic prin puterea de a fixa experienţa sensibilă, gingaşă a vârstelor dintâi pe care, din nefericire, oamenii maturi o pierd.

În afară de „bătrânii clasici", şi alţi scriitori au creat opere valoroase dedicate generaţiilor tinere: VASILE VOICULESCU (1884 – 1963), *Amintiri despre pescuit*, *Şcoală nouă*, *Micul învăţător*, *Singuri* (în care o fetiţă de şase ani, ca să „capteze" atenţia frăţiorilor, le spune o poveste cu un băiat însetat, care vrea să bea apă dintr-o urmă de cerb, iar sora lui nu-l lasă pentru că, zice ea, dacă ai bea apă de acolo „în cerb te preschimbi, pe loc!").

MARIA BANUŞ (1914 – 1997), – *Prin oraşul cu minuni* şi mai ales *Noru visătoru şi amicii săi*, în care eroul principal este prezentat ca un fel de Don Quijote vesel şi dispus să participe la orice aventură, ajutat de Ursache, un fel de Sancho Panza... patruped.

ALEXANDRU ŞAHIGHIAN (1901 – 1965), a fost şi el, asemenea lui Emil Gârleanu, povestitorul unor întâmplări din lumea necuvântătoarelor: *Ursuleţul şi Grivei*, *Rici-Rici*, *Lacul cu raţe* ş.a.

NINA CASSIAN (n. 1924) publică, în 1950, un basm în versuri, de largă respiraţie, apărut mai apoi în numeroase ediţii: *Nică fără frică*, apoi alte volume îndrăgite de micii cititori, unele dintre acestea drama-

www.dacoromanica.ro

tizate pentru teatrele de păpuşi: *Povestea a doi pui de tigru numiţi Ninigra şi Aligru. Prinţul Miorlau. Aventurile lui Trompişor...*

Un autor de o factură inedită, modernă a fost şi VLADIMIR COLIN – cu poveşti umoristice: *Povestea celor trei mâncinoşi. Zece poveşti pitice. Poveşti de buzunar*, dar şi cu literatură ştiinţifico-fantastică – *Dincolo de zidul de neon* şi *Legendele ţării lui Vâm* – o abilă şi poetică interpretare a mitologiei.

GELLU NAUM (1915 – 2001), scriitor cu succese notabile în literatura suprarealistă românească, a dăruit copiilor, prin *Cartea cu Apolodor* (pinguinul care a apărut aşa, deodată, „pe gheaţa unui răcitor"), una dintre cele mai plăcute lecturi, călătoria lui Apolodor la Polul Nord şi în Antarctica, în căutarea fericirii... din locurile sale de baştină, nu-i aşa cum ar părea la prima vedere, o transpunere în versuri, a romanului *Fram, ursul polar*, ci o parodie, cu tâlcul bine ascuns.

Sunt însă şi scriitori care şi-au dedicat aproape în întregime creaţia universului de suflet infantil. Iar „decanul de vârstă" al acestora a fost, fără îndoială, NICOLAE BATZARIA (1874 – 1952), părintele binecunoscutului personaj Haplea, frate bun, dar mai prostănac, al lui Păcală, cu toate că şi el, prin farsele şi ghiduşiile pe care le face, a devenit, încă de la naşterea sa, acum vreo 70 de ani, un erou mult îndrăgit de copii. Mai ales că, pe lângă Haplea, mai trăiau şi alte personaje din familia sa: Frosa, soţia, Hăplina şi Hăplişor – copiii lor. N. Batzaria, cunoscut mai ales sub pseudonimul „Moş Nae", a publicat aproape 100 de volume, romane, basme, povestiri, versuri, scenete şi a condus revistele care au încântat copilăria bunicilor şi părinţilor noştri, „Dimineaţa copiilor" şi „Universul copiilor".

DUMITRU ALMAŞ îşi începe prodigioasa carieră de autor de literatură pentru copii cu *Cetatea de pe stânca verde*, o atrăgătoare expediţie în... mitologie. A scris apoi numeroase povestiri istorice: *Vânătoarea lui Dragoş*, *Fata de la Cozia*. *Arcaşul Măriei-Sale*, *Un om în furtună* şi multe altele.

Şi ALEXANDRU MITRU se inspiră din istorie: *Săgeata căpitanului Ion*, *Cântecul Columnei*, *În ţara legendelor*, dar fiind un bun cunoscător al epopeilor, legendelor şi miturilor antice, publică excelente prelucrări şi repovestiri despre Ghilgameş, Cidul, Roland, Sregfried, – *Legendele Olimpului*, *Războiul Troiei* ş.a. Tot el este

www.dacoromanica.ro

autorul unor pline de haz *Povestiri despre Păcală și Tândală*.

CĂLIN GRUIA a avut cu adevărat „har și plăcere" de a scrie basme noi: *Minunata-împărăție cu palate de hârtie*, *Nuieluța de argint*, *Izvorul fermecat*, *Ramura de măr înflorit*. A mai scris și două romane: *Nucul lui Todoriță* și *De-a visele*.

Cu *Toate pânzele sus*, RADU TUDORAN se instalează, pe bună dreptate, în fruntea autorilor cu cele mai populare și îndrăgite romane pentru adolescenți, adevărat poem al prieteniei și al iubirii, în care eroi de neuitat (Anton Lupan, Pierre Vaillant, Adnana, Gherasim, Haralamb și turcul Ismail) iau parte la aventuri extraordinare, cu nimic mai prejos decât cele descrise de Jules Verne în *Copiii căpitanului Grant*. Alte cărți ale lui Radu Tudoran se adresează înțelegerii copiilor mai mici: *Purcelul care a ajuns boier*, *Ferma cotofana veselă*, *Ultima poveste* și *Al treilea pol al pământului*.

CONSTANTIN CHIRIȚĂ a scris un ciclu de cinci romane, cunoscute sub titlul generic: *Cireșarii* – prin care propune cititorilor săi... maturi o călătorie înapoi, în copilărie, iar copiilor și adolescenților, de aceeași vârstă cu Tic, Ursu, Victor, Dan, Maria, Lucia, eroii romanului – o aventură nemaipomenită, o „defilare" a tuturor calităților care țin de adevărata viață: energie, inteligență, virtuți și sentimente pilduitoare. Constantin Chiriță a scris pentru adolescenți și o trilogie polițistă (*Trandafirul alb*, *Pescărușul alb* și *Îngerul alb*) în care talentul său cochetează cu... parodia și umorul.

„Copilul teribil" al literaturii pentru copii din anii '50 – '60 (așa cum pe bună dreptate îl numește Viniciu Gafița) este OCTAV PANCU-IAȘI. Începe prin a scrie un roman, *Marea bătălie de la Iazul Mic* (1953), dar marele și inepuizabilul lui talent își găsește realizarea în numeroasele volume de schițe pe care le-a publicat: *Are tata doi băieți*, *Mai e un loc pe genunchi*, *Schițe în pantaloni scurți*, *Făt-Frumos când era mic*, *Ariciul din călimară*, *Tartină cu vară și vânt*, *Nu fugi, ziua mea frumoasă*... A fugit el, prea devreme, lăsând în urmă multe regrete. Între timp, în 1969, publică al doilea său roman, *Cartea cu ochi albaștri*, unde are prilejul să-și etaleze adevăratele calități de prozator: observație fină, umor suculent, dialog sincer și spontan. A rămas în literatura noastră pentru copii ca un campion al adevărului, curajului, inventivității, pe de o parte, pe de alta, al purității și candorii.

www.dacoromanica.ro

Ca de altfel şi MIRCEA SÂNTIMBREANU, ale cărui subiecte domnul profesor le-a luat mai ales din viaţa şcolară. Iată titlurile câtorva cărţi: *Cu şi fără ghiozdan* (volum de debut, 1965), *32 de premianţi*, *Extemporal şi alte lucrări scrise*, *Recreaţia mare*, iar pentru copiii de la grădiniţă: *La telefon telefonul*, *Elefanţi în rochiţe*, *Melcul mincinos* ş.a. „Mircea Sântimbreanu, scrie unul dintre exegeţii săi – are dexteritatea de a sonda sufletul copilului din interior, mod de a rămâne un perpetuu copil mare în aproape întreaga lui creaţie.

Descoperind că, întotdeauna, copiii „îşi joacă" propria lor copilărie, MARIN SORESCU a început să se joace cu ei pe coala albă de hârtie... Şi ce-a ieşit din acest joc „mitizând şi demitizând" realitatea înconjurătoare? În *Ocolul infinitului mic pornind de la nimic*, marea filosofie a copilăriei, în *Tinereţea lui Don Quijote*... veşnicul copil din noi toţi, în *Lumea format mic*, – cum văd frunzele „ochiul soarelui... mereu călător şi cum muşcă „din visul de azi-noapte, copii cu dinţii lor de lapte". Un adevărat miracol (pentru cei mici) este descifrat de Marin Sorescu, atunci când începe să se joace cu ei *De-a Delta Dunării*, unde se deschide (anual) pentru o lună şi jumătate, *Expoziţia păsărilor neîmpăiate*. Literatura pentru copii a lui Marin Sorescu este o continuă sărbătoare a purităţii şi imaginaţiei.

Aşa cum o descoperim şi în opera altor poeţi şi prozatori care au pătruns mai mult sau mai puţin întâmplător în... universul de suflet al copilului şi copilăriei: Nicolae Labiş, Nichita Stănescu, Gheorghe Tomozei, Dim. Rachici, Tiberiu Utan (părintele celebrului personaj **Ciopârţilă**), Alecu Popovici, Ovidiu Zotta, Petre Ghelmez... trecuţi prea devreme în lumea umbrelor...

www.dacoromanica.ro

O SPECIE MINORĂ?

Există, fără îndoială, prejudecata că literatura de aventuri, chiar şi cea „clasică", prin însăşi structura sa, este una de factură minoră. Şi totuşi, mai ales preadolescenţii, adolescenţii şi tinerii sunt cititori pasionaţi în a afla viaţa neobişnuită a unor exploratori, oameni de ştiinţă, inventatori şi, desigur, a unor... detectivi. De la o anumită vârstă, mai interesant pentru lector este să descopere omul prin efortul, acţiunea şi energia acestuia, şi mai puţin prin miraculos sau fantasticul neverosimil integrate în obiecte sau personaje magice, imposibil de descoperit în viaţa concretă, de toate zilele, a muritorilor: la aceste vârste contează cel mai mult inteligenţa, curajul, vigoarea, cu alte cuvinte, aşa cum pe bună dreptate remarca cineva, miraculosul este strămutat dinafară în sufletul eroului. Literatura de aventuri mai ales cea poliţistă, devine, astfel, un popas util, şi mai cu seamă normal, în drumul fascinant de la basm la literatura realistă.

„Romanul poliţist – spunea un mare scriitor – este un fel de joc intelectual..., o disciplină sportivă în care autorul trebuie să se întrecă în mod loial cu cititorul". Pornind de la Balzac şi trecând prin laboratoarele creatoare aparţinând unor scriitori cu nume de prestigiu, ca Poe, Faulkner, Doyle sau alţii mai noi ca Agatha Christie, Georges Simenon, Raymond Chandler sau Rodica Ojog-Braşoveanu, romanul poliţist propulsează spre cote tot mai înalte cultul fabulosului, spiritul de dreptate şi permanenta sete de mai bine a omului de pretutindeni şi dintotdeauna. Este motivul pentru care, contrazicând pedanteria celor care-i anulează virtuţile prin etichetări de cele mai multe ori nemeritate („superficialitate", „prost-gust", „banalitate" etc.), pledăm fără prejudecăţi pentru această specie literară, aşa cum am făcut-o şi pentru romanul cu spadă şi capă. Vă propunem să descoperiţi, pentru început, un autor – Arthur Conan Doyle, un roman – *Studiu în roşu*, şi un detec-

www.dacoromanica.ro

tiv – Sherlock Holmes – cu care, făcând cunoştinţă (sau din nou cunoştinţă), veţi avea posibilitatea să vă cultivaţi logica, să vă studiaţi capacitatea de intuiţie, de analiză, de deducţie şi raţionament. Şi aceasta deoarece Sherlock Holmes (poate mai mult decât Dupin al lui Edgar Allan Poe, decât sergentul Cuff al lui Wilkie Colins sau comisarul Maigret al lui Georges Simenon) este înzestrat de autor nu numai cu calităţi native, ci şi cu „cunoştinţe complete şi exacte" şi care, făcând cercetări minuţioase cu trimiteri la fizică, anatomie, chimie, botanică, geologie, poate să rezolve orice mister şi să facă să triumfe logica. De care avem atâta nevoie.

Naşterea lui S.H.

Un oarecare **John H. Watson**, care, după scriitorul Arthur Conan Doyle, a fost biograful lui Sherlock Holmes, era doctor în medicină şi fusese în serviciul Direcţiei Medicale a Armatei engleze. În calitate de chirurg-ajutor la regimentul 5 de puşcaşi Northumberland, luase parte la cel de-al doilea război afgan; lovit la umăr de un glonţ, a ajuns, împreună cu mulţi alţi răniţi, la spitalul de la Peshawar. Aici, tocmai când starea sănătăţii lui începuse să se îmbunătăţească, a fost atins de frigurile galbene, nenorocire ce l-a ţintuit la pat câteva luni, iar mai apoi a trebuit să fie trimis, în convalescenţă acasă, în Anglia. Pentru că nu avea rude, a locuit la un hotel privat de pe Strand şi când şi-a dat seama că îşi cheltuise aproape toţi banii şi intenţiona să se mute într-o locuinţă mai modestă, s-a întâlnit cu tânărul Stamford, un fost subaltern. Acesta, aflând de nenorocirile ce se abătuseră asupra lui, i-a propus să „împartă" un apartament cu un prieten de-al lui de la laboratorul de chimie al spitalului şi căruia locuinţa i se părea cam scumpă pentru punga lui. Bucuria lui Watson, în faţa acestei propuneri, a fost însă puţin estompată de infirmierul Stamford care i-a vorbit şi despre unele ciudăţenii ale prietenului său, pe nume Sherlock Holmes, priceput, se pare, ca nimeni altul, la orice problemă legată de anatomie şi de chimie.

Cu toate acestea, îşi manifestă dorinţa să-l cunoască, iar tânărul infirmier îl conduse spre spitalul unde lucra.

www.dacoromanica.ro

„– Totuşi, să nu mă învinovăţeşti dacă nu te vei înţelege cu el, a adăugat Stamford.

Auzindu-l, Watson a devenit întrucâtva circumspect:

– Nu cumva are un caracter insuportabil?

– Nu, dar face unele excese, când e vorba de ştiinţele exacte. Şi cred că nu numai atât pentru că, trebuie să fii de acord cu mine, lucrurile capătă un aspect bizar când vezi pe cineva biciuind cadavre, chiar dacă acest lucru îl face numai ca să constate dacă se pot produce echimoze şi după deces.

– Poate-i student la medicină.

– Nu, îl asigură Stamford, deschizând uşa laboratorului de chimie.

– Evrika! Am găsit! s-a îndreptat spre ei, în culmea bucuriei, un bărbat de peste un metru optzeci, dar care fiind foarte slab părea şi mai înalt. Avea privirea vie şi pătrunzătoare, nasul încovoiat ca ciocul păsărilor de pradă, iar bărbia (pătrată şi puţin ieşită în afară) îl reliefa, cu pregnanţă, ca pe un om hotărât şi de acţiune. S-a oprit, cu ochi luminaţi în faţa celor doi abia intraţi şi agitând în faţa lor o eprubetă, a continuat cu glas triumfător: Am găsit un reactiv care este precipitat numai de hemoglobină. Dacă l-ar fi descoperit altcineva, mai demult, sute de ucigaşi, care circulă fără teamă pe pământ, şi-ar fi primit pedeasa pentru crimele lor. Şi oprindu-se în faţa lui Watson, îi spuse cu prietenie, ca şi cum l-ar fi cunoscut de-o veşnicie: Ce mai faceţi?... Apoi, cu siguranţă în glas: Înţeleg că v-aţi întors de curând din Afganistan...

Watson l-a întrebat uluit:

– Dar cum de ştiţi acest lucru?

– Nu are nici o importanţă! Problema numărul unu este acum hemoglobina. Aţi sesizat, sunt convins, semnificaţia descoperirii mele?

– Într-adevăr, din punctul de vedere al chimiei teoretice...

– Dimpotrivă, descoperirea mea este epocală tocmai pentru aplicaţiile ei practice... Dacă petele de sânge de pe hainele criminalilor erau vechi, nu mai puteau fi identificate. Cu testul meu, acum, gata, nu va exista nici o dificultate! De pildă, cazul von Bischoff din Frankfurt, al lui Mason din Bradford, al lui Lefevre din Montpellier şi Sammson din New Orleans...

www.dacoromanica.ro

– Eşti un adevărat anuar ambulant al crimei, dragul meu Holmes, l-a întrerupt Stamford, dar noi am venit aici pentru o afacere...

– Am înţeles, l-a oprit să mai continue, de astă dată Sherlock Holmes. Casa de pe Baker Street ar fi ideală pentru noi...

Watson era de-a dreptul uluit: întâi chestiunea cu Afganistanul, acum cea cu locuinţa. Să se fi aflat, oare, în faţa unui vrăjitor?

– Dar, încercă el să afle cât de cât ceva, dar...

– Într-adevăr, există mai mulţi de «dar»: aşadar, nu ştiu dacă nu te supără mirosul de tutun tare, dacă o să mă suporţi când zile în şir nu deschid gura sau dacă uneori voi cânta la vioară...

Watson, încă uluit, a încercat să-l liniştească:

– Unu: şi eu fumez mahorcă marinărească: doi: îmi place şi mie liniştea, pentru că am nervii puţin obosiţi: trei: în legătură cu vioara, deocamdată nu pot spune decât că muzica bine interpretată încântă şi pe zei...

– În regulă, a exclamat Sherlock Holmes, cu un zâmbet viclean prins în colţul buzelor.

Când, mai apoi, Watson l-a cunoscut mai bine şi l-a auzit cântând la vioară ca un adevărat virtuos, a înţeles semnificaţia acelui zâmbet, să-i spunem acum, vesel. A rămas, însă, stupefiat aflând că ciudatul lui colocatar nu ştia nimic despre literatura contemporană şi mai ales că nu auzise încă despre teoria lui Copernic şi despre componenţa sistemului solar.

– De ce ai rămas uimit? zâmbi parcă din nou, ironic, Holmes; după ce mi-ai explicat, atât de convingător, despre această teorie, mă voi strădui din răsputeri... să o uit!

– Cuuuum? Dar de ce?

– Pentru că, a început el să-i explice, creierul omului este – şi ca poziţie, de altfel, un fel de mansardă goală. Ei, bine, eu nu îndes în ea tot ce îmi iese în cale, ci mă străduiesc s-o mobilez numai cu ce îmi este de trebuinţă. Ce mare scofală este că pământul se învârte în jurul soarelui? Pentru meseria mea, ar însemna acelaşi lucru dacă s-ar învârti în jurul Lunii.

Lui Watson i s-a părut că e încă prea devreme, nepoliticos şi indiscret, să-l întrebe ce meserie are. Şi-apoi «chestia cu Afganistanul» îl incitase atât de mult încât – punându-şi în minte să descopere, sin-

www.dacoromanica.ro

gur. meseria lui Sherlock Holmes. a întocmit următorul document. care se mai află şi acum pierdut într-un sertar (după ce. mai întâi. a fost tentat să-l arunce în foc):

1. Cunoştinţe în domeniul literaturii – zero (nici o pagubă!).

2. Cunoştinţe în domeniul filosofici – zero (ei. şi?).

3. Cunoştinţe în domeniul astronomici – zero (parcă astronomii nu se combat între ei?).

4. Cunoştinţe în domeniul politic – slabe (uneori nu merită să ai deloc!).

5. Cunoştinţe în domeniul botanicii – ciudat de inegale. (Formidabile. când e vorba de opium şi de unele plante otrăvitoare: nu ştie nimic despre tomate. pătrunjel. gladiole şi praz).

6. Cunoştinţe în domeniul geologiei – limitate. (Habar n-are despre crele geologice. dar îţi spune cu precizie în ce colţ al Londrei te-a stropit cu noroi roata de la trăsura vreunui birjar indolent).

7. Cunoştinţe în domeniul chimiei – extraordinare (ce i-or fi trebuit?!).

8. Cunoştinţe în domeniul anatomiei – exacte, dar sistematizate intuitiv.

9. Cunoştinţe în domeniul literaturii criminalistice şi de senzaţie – atotcuprinzătoare.

10. Cântă excelent la vioară.

11. Mânuieşte bastonul cu agilitate – poate fi, oricând, campion de box şi profesor de scrimă.

12. Poate înfunda orice avocat, în domeniul dreptului englez.

În ziua de 4 martie (189...), coborând, cu întârziere din dormitor, pentru a servi micul dejun, Watson (în timp ce tovarăşul lui de apartament mesteca tacticos, o felie de pâine prăjită) a observat, pe masă o revistă cu unul din titlurile articolelor subliniat: *Cartea vieţii*. Şi pentru că nu prea avea chef de vorbă, a început să-l citească. asta cu atât mai mult cu cât, de la prima frază, i-a lăsat impresia unui text scris cu inteligenţă, dar de o perfectă absurditate. În concluzie, deşi ne simţim tentaţi să inserăm mai jos (într-o traducere impecabilă) un fragment din acest articol, autorul era de părere că nu are nevoie decât de «o expresie fugară, de mişcarea unui muşchi sau de o licărire de ochi», pentru a descoperi gândurile cele mai bine ascunse ale unui interlocu-

www.dacoromanica.ro

tor. «Dintr-o picătură de apă, un logician poate deduce posibilitatea existenței unui ocean Atlantic sau a unei Niagare, fără să le fi văzut» (și urma exagerarea): «sau să fi auzit vreodată despre vreuna dintre ele». Totuși – citarea, întocmai, a unui mic paragraf din articol pare a fi esențială, tocmai pentru a marca izbucnirea lui Watson, după ce a terminat lectura. Așadar: «Ca toate celelalte științe, cea a deducției și analizei nu poate fi însușită decât cu prețul unor studii îndelungate și minuțioase... Înainte de a se îndrepta spre aspectele morale și intelectuale ale temei, care prezintă cele mai mari dificultăți, cercetătorul va trebui să încerce rezolvarea problemelor elementare. Să învețe mai întâi să citească dintr-o privire povestea unui om, meseria sau profesiunea pe care o exercită. Oricât de pueril ar putea să pară un asemenea exercițiu, el ascute facultățile de observație și te învață ce și unde să cauți. Unghiile, mâneca hainei, pantofii, genunchii pantalonilor, proeminențele degetului gros și ale celui arătător, expresia feței, manșetele cămășii – fiecare dintre aceste elemente relevă din plin profesiunea unui om. Este aproape de neconceput ca, adunând toate aceste date, un cercetător competent să nu se edifice asupra cazului pe care-l studiază»".

O lecție complexă de studiere a VIEȚII, nu?

Cum a murit și a înviat Sherlock Holmes

Artur Conan Doyle (1859 – 1930) a publicat, la vârsta de 28 de ani, primul său roman polițist – *Studiu în roșu*. Doi ani mai târziu, îi apare cel de-al doilea, *Semnul celor patru*, care, ca și primul, s-a înscris sub semnul succesului. Este, desigur, și motivul pentru care, începând din 1891, publică în revista „Strand", timp de 36 de ani, încontinuu, seria de povestiri cu Sherlock Holmes, care, periodic, apăreau și în volume, cum sunt de pildă *Aventurile lui Sherlock Holmes* (1892), *Memoriile lui Sherlock Holmes* (1893) ș.a. La un moment dat, autorul are nefericita inspirație să-l... omoare pe eroul său principal. Deoarece, între timp, acesta devenise celebru, cititorii reacționează violent, iar A.C. Doyle este obligat să-l readucă la viață. De atunci, adică după apariția volumului *Reîntoarcerea lui Sherlock Holmes* (1905) în Baker

www.dacoromanica.ro

Street, la numărul 221 – reşedinţa imaginară a... imaginarului Sherlock Holmes, unde astăzi se află muzeul cu acelaşi nume – continuă să sosească, pentru celebrul detectiv, scrisori din lumea întreagă.

Pentru că, întotdeauna, când literatura se înscrie sub semnul adevăratei inspiraţii, cititorii sunt bucuroşi să confunde ficţiunea cu realitatea.

Marii detectivi

Fenomenul literar poliţist, care este adesea ignorat şi împins „la periferia romanescului", a dat viaţă pe hârtia cărţilor unei categorii de „oameni de onoare", „oameni mândri", „oameni puternici", „oameni neobişnuiţi", – ale căror nume încercăm să le adunăm pe o listă, desigur incompletă, dar care grupează, oarecum cronologic, pe cei mai importanţi detectivi-eroi sau eroi-detectivi ai literaturii mondiale de gen. Aşadar: Sergentul Cuff, Cavalerul Dupin, Sherlock Holmes, Lecoq, Nick Carter, Comisarul Maigret, Hercule Poireau, Simon Templar, James Bond, Gideon Fell, Sir Henry Merrivale, Arsene Lupin, Phil Vance, Sam Spade...

Aceste personaje au devenit atât de cunoscute încât, aşa cum deosebit de plastic se exprima Maurice Leblanc (1864 – 1941) despre eroul său Arsene Lupin – Gentleman-hat (Gentlemanul cu pălărie), **acesta** „nu mai e umbra mea, eu sunt umbra lui".

Literatura acestor autori (E.A. Poe, Conan Doyle, Hubert Coryell, Ellery Queen, Maurice Leblanc, Gaston Jerouox, Edgar Wallace, S.S. Van Dine, Agatha Christie, G. Simenon, Mircea Opriţă, H. Zincă, Rodica Ojog-Braşoveanu), ca, de altfel, întreaga literatură de aventuri îşi propune să răspundă, cu mijloace artistice specifice speciei, setei de cunoaştere, cei mai mulţi dintre eroii-detectivi amintiţi fiind dotaţi cu trăsături morale deosebite, acţionând în spiritul unor idei şi idealuri umanitare. Să ignorăm impactul romanului poliţist asupra sutelor de milioane de cititori, să-l împingem la periferia sferei romanescului, aşa cum adesea se sugerează? Ar fi, desigur, o mare greşeală, măcar şi numai pentru faptul că fenomenul literar poliţist este fecundat de o permanentă sete de senzaţie a omului dintotdeauna, de cultul fabulosului, de nevoia de a descoperi, şi prin intermediul litera-

www.dacoromanica.ro

turii, oameni de onoare, oameni puternici, oameni neobişnuiţi, pe care nu poţi să nu-i iubeşti, tocmai pentru că, uneori, au şi slăbiciuni şi fac parte, astfel, din categoria oamenilor completi. Desigur, prin intermediul acestei literaturi au proliferat uneori: superficialitatea, prostul-gust, banalitatea, fapt care ne obligă să pledăm pentru o lectură atentă şi critică a acesteia. Şi să ţinem seama de definiţia pe care a dat-o S.S. Van Dine, părintele marelui detectiv creat de el, Philo Vance: **„Romanul poliţist este un fel de joc intelectual. Mai mult, este, dacă pot să mă exprim astfel, o disciplină sportivă în care autorul trebuie să se întreacă în mod loial cu cititorul"**.

Iar Raymond Chandler, despre care se spune că a fost cel mai mare creator de romane poliţiste, scria: „Lumea noastră nu e o lume care miroase frumos, dar e lumea în care trăim, şi unii scriitori cu minte lucidă şi înzestraţi cu un spirit rece de detaşare pot scoate din ea mostre interesante şi chiar amuzante. Nu e amuzant ca un om să fie ucis, dar e uneori amuzant că e ucis pentru nişte fleacuri, **iar moartea lui reprezintă ceea ce noi numim civilizaţie** (s.n.)... Povestea detectivului din romanele poliţiste care, mai întotdeauna, poartă titluri voit incitante (*Văduva mortului viu, Vampirul bâlbâit, Andaluza cheală, Cuţitul fără limbă, Contele fără cap, Întoarcerea incineratorului, Hoţii de locomotive, Omul care-i împăia pe rajahi*), este povestea celor care, totuşi, caută adevărul ascuns, iar detectivul nu este erou, dacă nu-i la înălţimea aventurilor prin care trece. De aceea, trebuie să aibă o mare şi surprinzătoare capacitate de luciditate, dar care trebuie să îl prindă perfect, pentru că aparţine lumii în care trăieşte. Dacă ar exista destui oameni ca el, lumea ar fi un loc sigur de trăit, fără a deveni însă atât de monotonă încât să nu mai merite să trăieşti în ea" (Raymond Chandler).

www.dacoromanica.ro

LITERATURA S.F.

Nu se poate concepe, astăzi, literatura pentru copii şi adolescenţi fără o referire, chiar şi succintă, la conceptul de literatură ştiinţifico-fantastică, sau fără a prezenta... „vocile scriitorilor, care-şi... depăşesc limitele pentru a extinde cunoaşterea lumii înconjurătoare (dar şi interioare, n.n.), pentru a grăbi înaintarea civilizaţiei şi pentru a se elibera de propriile angoase existenţiale". (Ion Hobana şi Julien Weverbergh în *Triumful visătorilor*) Prin „Science-Fiction", unii cercetători înţeleg acel tip de povestiri şi romane scrise în genul lui Jules Verne, H.G. Wells şi Edgar Allan Poe. – „o invenţie fermecătoare, amestecată cu fapte ştiinţifice şi cu viziuni profetice" (Hugo Gernsback), „... un fantastic încadrat în realism" (Michel Butor), „... o speculaţie realistă despre posibile întâmplări viitoare". (Robert A. Heinlein)

Literatura S.F. (Science-Fiction) îşi propune să dezvolte, mai mult sau mai puţin riguros ştiinţific, proiecte şi ipoteze încă neverificate sau cel puţin atât de noi, încât n-au ajuns la marele public. O bună parte a acestui gen de literatură este destinată anticipării (din care motiv se mai numeşte şi literatură de anticipaţie), adică a descrierii realităţilor viitoare, aşa cum le presupune sau le vede autorul; asta nu înseamnă însă că, uneori, chiar şi cercetarea trecutului neştiut nu poate fi fecundată de zborul fanteziei. Astăzi, se poate susţine cu argumente literare de necontestat că, dacă primele scrieri ştiinţifico-fantastice propriu-zise au apărut pe la mijlocul secolului al XIX-lea, pe premergătorii genului îi găsim chiar în antichitate. Astfel, primul scriitor care a poposit pe... Lună, ajutat bineînţeles de imaginaţie, a fost Lucian din Samosata în *Poveste adevărată*, de prin anul 180 d.Hr., dar durata arhetipală a genului, susţin „optimiştii S.F.", poate include şi *Epopeea lui Ghilgameş* (cca. 1800 î.Hr.), *Odiseea* lui Homer, ba chiar şi *Dialogurile* lui Platon, „unde se fac referiri la Atlantida", – continentul dispărut... Iar dacă înţelegerea a ceea ce numim sfera acestei litera-

www.dacoromanica.ro

turi o putem explica printr-o perspectivă mai largă sau mai restrânsă. cei mai mulţi cercetători au căzut de acord cu ideea că literatura ştiinţifico-fantastică îşi „clarifică obiectul şi îşi fixează unele trăsături proprii distincte. în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. O schemă a evoluţiei... ştiinţifico-fantastice a genului ne-o poate oferi. de pildă. faptul că. dacă în 1670 italianul Francesco Lena şi-a imaginat balonul. în 1744. germanul E.B. Kinderman se înalţă primul cu un balon adevărat. iar în 1863. Jules Verne publică romanul *Cinci săptămâni în balon*. Alt exemplu îl reprezintă... moda Insulelor şi a Oraşelor plutitoare. care se desfăşoară exact invers: în 1605 apare un roman al lui Thomas Artus pe această temă. în 1726 Guliver... călătoreşte în Laputa. insula zburătoare a lui Jonathan Swift. în 1895 insula devine artificială şi mobilă (*Insula cu elice* de Jules Verne). Ca şi cea a lui Alexandru Macedonski (Oceania – Pacific Dreadnought). în 1911 – şi. în sfârşit. adevăratele aeronave de azi... Scriitorii încep. apoi. să-şi imagineze... insule care se scufundă. apoi revin la lumină. ca submarinele (Jean de la Hire şi André Mad): insule aeriene. în fond un fel de staţii orbitale actuale (care au fost prezise într-o carte de francezul Fieux de Mouhy – 1737); într-un roman de André Laurie (1892) apare şi o insulă propulsată de o... maşină cu abur. iar Jean de la Hire îşi imaginează un motor ce se alimentează cu energie solară. folosită, într-adevăr (experimental, deocamdată). astăzi.

„Să auzi şi să vezi peste mări şi ţări" îşi intitulează un capitol Hobana şi Weverberg în cartea lor *Triumful visătorilor*. apărută de curând şi înţelegem imediat că este vorba despre faptul că „oamenii au simţit nevoia de a-şi transmite mesaje cât mai repede cu putinţă. În antichitate, o metodă folosită cu succes era aceea a focurilor aprinse pe culmi, potrivit unor coduri dinainte stabilite". Şi cei doi autori mai înainte amintiţi scriu că în acest fel o anunţa Agamemnon pe Clitemnestra că a cucerit Troia: mult mai târziu, în 1684, fizicianul Robert Hooke „s-a gândit să înalţe în văzduh semnale corespunzătoare literelor alfabetului". În 1787, profesorul Bergstrasser a recurs la undele sonore. Cum? Codul său era transmis prin lovituri de tun!... La 13 octombrie 1832, pictorul Samuel Morse se întorcea în America, la bordul transatlanticului francez „Sully". Acolo, s-a întâlnit, întâmplă-

www.dacoromanica.ro

tor. cu chimistul Charles Jackson. care era în posesia unui electromagnet. Oare ce înlănţuire de raţionamente şi deducţii bine amalgamate cu imaginaţie l-au făcut pe Morse să-i declare căpitanului navei că ..... dacă. mai târziu. va auzi vorbindu-se de telegraf. ca despre o minune a lumii. să-şi amintească. întotdeauna. că descoperirea a fost realizată la bordul lui «Sully». la 13 octombrie 1832". Visătorii (se spune în foarte interesanta carte amintită) au adoptat de îndată noul mijloc de comunicare şi au început să... viseze că în anul... 2848 va fi instalat un telegraf atlantic. Legătura telegrafică intercontinentală a fost realizată. însă. în 1866 (deci. cu aproape 1.000 de ani mai devreme). printr-un cablu nu plutitor. ci submarin... Un alt *vis* realizat: nu Neil Armstrong a... inaugurat prima transmisie radiofonică de pe Lună. ci domnul Cavor. „prizonier în cavernele selenare". în romanul lui Wells. *Primii oameni în Lună* (1901). Şi „invenţia trăsnită". numită azi telefon. a fost prezisă de Chevalier de Béthune. în 1750. care îşi imaginase nişte „cornete care te fac să auzi de la zece leghe"; iar Albert Robida (cel care publicase. în 1879, o carte cu un titlu lung. dar nostim: *Voyages très extraordinaires de Saturnin Farandoul dans les 5 ou 6 parties du monde et dans tous les pays connus et même inconnus de Monsieur Jules Verne*. aşadar, Robida anunţă în anul 1882, în cartea sa *Secolul douăzeci*, că printre sublimele invenţii cu care se mândreşte acest secol... „atât de fecund în descoperiri magnifice. telefonoscopul (adică televiziunea. n.n.) poate fi socotit drept una dintre cele mai minunate". Nu greşise deloc! Tot din volumul *Triumful visătorilor* aflăm şi despre o altă surprinzătoare anticipaţie a lui Cyrano de Bergerac, din *Statele şi imperiile Lunii* (1657): o carte care nu are nici pagini, nici litere... căreia nu trebuie decât să le întorci arcul, pentru a asculta un capitol şi în acest fel, „îi ai mereu în preajmă pe toţi oamenii de seamă, morţi sau vii. care stau de vorbă cu tine, cu voce tare". Această „carte miraculoasă" a devenit acum, pentru toţi oamenii de pe Terra, o realitate banală, magnetofonul, casetofonul sau walkmanul. La fel ca şi... videocaseta, prezentată de Albert Robida în *Viaţa electrică* (1892), când la „marea serată artistică şi ştiinţifică de la palatul Philox Lorris... invitaţii sunt fericiţi să asculte fonogramele marilor artişti de altădată". „Cine sunt autorii S.F.?" ne întrebăm, împreună cu Horia Aramă, el însuşi scriitor de astfel de povestiri. „Orice autor de scrieri ştiinţifico-

www.dacoromanica.ro

fantastice, ne informează că este o persoană care se orientează în perimetrul ştiinţei". Numai „orientarea", desigur, nu a fost suficientă, motiv pentru care, în multe cazuri, autorii de literatură de anticipaţie s-au bucurat şi se bucură de o bună pregătire ştiinţifică, iar uneori sunt chiar specialişti în domenii importante, de vârf ale ştiinţei. Câteva exemple în această privinţă sunt edificatoare:

Johannes Kepler (1571 – 1630), cel care a descoperit legile mişcării planetelor şi care este considerat fondatorul astronomiei moderne, a scris romanul *Somnium* (1610), imaginându-şi o... călătorie în Lună.

Camille Flamarion (1842 – 1925) a început să scrie literatură de anticipaţie încă de la vârsta de 16 ani, pasiune care l-a urmărit şi după ce a devenit fondatorul Societăţii astronomice din Franţa şi a scris nu mai puţin de şase cărţi de acest gen.

Şi un astronom român, **Victor Anestin** (1875 – 1918) care, de asemenea, a întemeiat Societatea astronomică română, a publicat romanele *În anul 4000 sau o călătorie la Venus* (1899), *Romanul cerului* (1912), *O tragedie cerească* (1914) şi *Puterea ştiinţei* (1916).

Scriitorul **Gib Mihăescu** (1894 – 1935) a fost şi el astronom, dar amator, şi a publicat, în 1930, romanul de anticipaţie *Braţul Andromedei*.

Dar nu numai specialiştii şi amatorii din domeniul astronomiei au creat astfel de romane:

Cibernetician**ul Norbert Wiener** a scris nuvela *Creierul*, fizicianul atomist **Leo Szilard** a tipărit, în 1961, un excelent volum de nuvele S.F., celebrul chimist englez **Humphery Davy** a descris, în 1830, *Viaţa de pe Saturn*, iar biochimistul american **I. Asimov** a devenit „unul dintre clasicii contemporani ai literaturii de anticipaţie". Tuturor acestora, fără nici o îndoială, trebuie să-i adăugăm pe naturalistul suedez **Karl Linné** (1707 – 1778), cel care a pus bazele clasificării botanice şi zoologice, dar a scris şi despre *O călătorie în Lună*, pe cunoscutul biolog darwinist englez, **Julien Huxley**, născut la Londra în 1887, care a scris nuvela *Regele culturilor de ţesuturi*, şi pe geneticianul **J.B.S. Haldane**, care publică în volumul *Lumi posibile* (1927) o istorie a Terrei, scrisă de venusieni până dincolo de anul 25.000.000! (H. Aramă).

www.dacoromanica.ro

Literatură S.F. au mai scris şi medicul **Paolo Mantegazza**, *Anul 3000* (1897), profesorul de anatomie român **Victor Papilian**, cunoscutul **Ivan Efremov**, paleontolog de meserie: *Corăbii astrale* (1953), *Nebuloasa din Andromeda* (1957), filosoful englez **Olaf Stapledon** (descrie istoria omenirii până în anul... 2.000.000.000 – record mondial, precum şi... filosoful român **Adrian Rogoz** care şi-a dedicat întreaga viaţă literaturii S.F. (romanul *Omul şi năluca*, 1965, volumul de nuvele *Preţul secant al gemuni*, 1974). Criticul şi istoricul literar **Ov.S. Crohmălniceanu**, care a publicat două merituoase volume de *Povestiri insolite*, a fost, de asemenea, inginer, ca de altfel şi ziaristul **Cristian Tudor Popescu**, şi el un excelent creator de astfel de literatură.

Dacă primul film a cărui acţiune se petrece... în Lună (*Visul unui astronom sau Luna la un metru depărtare*) a fost creat în 1898 de Georges Meliès, adică la trei ani de la prima proiecţie cinematografică, dramaturgia S.F. este anunţată abia în 1921 de *R.U.R.*, piesă de teatru a scriitorului ceh **Karel Čapek** (1890 – 1938); apoi de marele dramaturg irlandez **G.B. Shaw** (1856 – 1950), care într-un ciclu de cinci comedii, *Înapoi la Matusalem*, descrie viitorul omenirii pe 30.000 de ani...

În ultimii 50 de ani ai secolului al XX-lea, s-a produs o adevărată „cruciadă" a filmelor şi serialelor de televiziune S.F. (*Căpitanul video*, în 1949) care tinde să cucerească lumea, *Războiul stelelor*, *Star Trek* etc. ... Şi... lupta S.F. este abia începută, cine ştie ce formule literare şi... tehnico-literare va mai îmbrăca, pentru că visătorii din acest domeniu sunt capabili de noi şi tot mai îndrăzneţe aventuri ale imaginaţiei.

www.dacoromanica.ro

LITERATURA DE INFORMARE

Extraordinara dezvoltare a ştiinţei din ultimele secole a antrenat... apariţia, paralelă, a studiilor ştiinţifice din cele mai diferite domenii, dar şi a lucrărilor de popularizare, care îşi propun să „informeze" pe cititorul neavizat, într-o formă plăcută şi accesibilă, despre cele mai importante noutăţi din lumea tehnicii şi ştiinţei. Etichetată ca „material de popularizare sau de vulgarizare a ştiinţei", aceste (totuşi) creaţii literare au fost, cel puţin la noi în ţară, analizate, nefiind asimilate exerciţiului artistic şi încorporate istoriei literare, precum unele specii de graniţă ca reportajul, memorialistica, literatura S.F. (Tudor Opriş).

Primele lucrări de acest gen au fost destinate la început mediilor elevate ale aristocraţiei şi mai ales femeilor curioase din fire (pe care Molière, de altfel, le-a ironizat în *Les précieuses ridicules* şi în *Les femmes savantes*) – şi reprezintă o suită de disertaţii astronomice, **scrise într-un stil cuceritor** de savantul francez B. Fontenelle (1657 – 1757), **despre pluralitatea lumilor**. Acest fapt se petrecea cam în acelaşi timp cu *Istoria comică a Statelor Lumii*, adică a voiajului imaginar al lui Cyrano de Bergerac... traversând planetele. **O acţiune organizată** în acest domeniu au făcut-o enciclopediştii, filosofii iluminişti Voltaire, Diderot, D'Holbach, Hélvétius, D'Alembert, nu atât pentru a satisface marea curiozitate feminină, cât pentru a lumina marile mase, pregătindu-le în acest fel pentru revoluţie.

Au mai apărut în decursul anilor numeroşi alţi autori, renumiţi şi ca oameni de ştiinţă, care au creat opere devenite, mai apoi, clasice: ornitologul german C. L. Brehm (1787 – 1864), *Viaţa animalelor*; naturalistul englez Charles Darwin (1809 – 1882), *Călătoria vasului Beagle*; entomologistul H. Fabre (1822 – 1915), *Viaţa insectelor*; scriitorul belgian M. Maeterlinck (1862 – 1949), *Viaţa albinelor*; chirurgul şi psihologul francez Alexis Carrel (1873 – 1944), *Omul, acest*

www.dacoromanica.ro

necunoscut: astronomul francez Camille Flamarion (1842 – 1925), despre care am mai scris. *Cerul*.

Şi în România există o frumoasă tradiţie a literaturii de popularizare şi informare ştiinţifică: începe, încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, cu Gheorghe Şincai (*Învăţătură firească pentru surparea superstiţiilor norodului*), continuă cu Emil Racoviţă (*O călătorie la Polul Sud*) şi cu Ion Simionescu (1873 – 1944), geontolog şi paleontolog, autorul lucrărilor *Flora României* şi *Fauna României*. Dintre autorii mai recenţi se cuvine să amintim pe C. Maximilian, Horia Matei, Edmond Nicolau, Eugen Pora, Solomon Marcus, Florica Câmpan şi bineînţeles Tudor Opriş, ale cărui numeroase şi valoroase cărţi le înscrăm în **dicţionarul bibliografic**.

Literatura de popularizare şi informare, care în ultima vreme a fost rebotezată şi se mai numeşte acum şi literatură „non fiction", are în ţara noastră, într-adevăr, tradiţie seculară şi începe cu *Calendarele* (1733 – 1737) care au circulat în toate ţinuturile locuite de români şi cuprindeau noţiuni ştiinţifice menite să combată superstiţiile, ignoranţa. Acţiunea iluminiştilor români este preluată, la sfârşitul secolului al XIX-lea, de oamenii de cultură din jurul revistei „Contemporanul" şi a stimulat apariţia unor colecţii de popularizare ca „Biblioteca pentru toţi" şi „Minerva". În ultima jumătate a secolului al XX-lea, „orientarea mondială a literaturii de popularizare cunoaşte unele nuanţări, prin adecvarea la particularităţile de vârstă, pentru copii, adolescenţi, maturi şi autodidacţi şi prin ierarhizarea după nivelul ştiinţific al cititorului (elementar, mediu, superior), ceea ce a impus o revizuire, pe plan mondial, a sistemului editorial" (Tudor Opriş: *Pentru o reconsiderare modernă a literaturii de informare ştiinţifică*). Şi la noi în ţară, editura Ion Creangă (pentru copii), editura Albatros (pentru adolescenţi) şi editura Nemira au promovat, în standurile literaturii ştiinţifice, colecţii diferenţiate: „ABC" (pentru cititorii de 7 – 9 ani), „Alfa" (pentru cei de 9 – 14 ani), cărora li s-au adăugat „Uzinele" (Terra, Aqua etc.) şi „Enciclopediile". Trebuie, totuşi, să recunoaştem condiţia ingrată în care se află cartea românească de acest gen, incompetenţa unor conducători de edituri, amatorismul şi mercantilismul acestora, care sunt străini de orice noţiune de culturologie. **Literatura de informare ştiinţifică**, spun cercetătorii în domeniu, aparţine aceleiaşi zone

www.dacoromanica.ro

cu cea ştiinţifico-fantastică, „în măsura în care datele ştiinţei le sunt un numitor comun, dar nu întru totul înrudite". Într-adevăr, în primul caz, scriitorul doreşte să explice cât mai colorat, cu mijloace literare şi să trezească, în acest fel, interesul cunoaşterii, în al doilea caz, autorul „îmbracă haine de profet, încercând să anticipeze configuraţia viitorului". Astfel, „datorită plusului de fantezie şi de angajare în aventura epică a prezumţiei, operele de ficţiune au fost asimilate sectorului beletristic, pe când chiar şi capodoperele literaturii de popularizare, din cauza unei rigurozităţi de explicaţie şi a dependenţei de lumea fenomenalităţii reale (deşi scrise cu talent literar), **au rămas anexate sectorului de vulgarizare, gen ingrat, hibrid, plasat pe o graniţă incertă, contestat de oamenii de ştiinţă... ignorat cu superioritate de critică... care îi refuză atributele unei opere literare**". Şi asta, cu toate că o bună carte de literatură ştiinţifică pentru copii este, prin ea însăşi, o operă de creaţie, care cere autorului talent în alegerea noţiunilor, în descoperirea celor mai expresive perifraze, precum şi în prezentarea informaţiei într-un stil antrenant. Scriitorii unor astfel de cărţi nu trebuie să uite nici un moment că personajele lor sunt „noţiunile", care pot căpăta funcţie epică numai în măsura în care antrenează imaginaţia cititorului. Desigur, cărţile cu flori, furnici, albine etc. semnate de Coşbuc, Gârleanu, Topârceanu, Otilia Cazimir, Ionel Pop şi mulţi alţii, menite să-i apropie pe copii de lumea vie, „nu pot fi remorcate la exigenţele literaturii de informaţie ştiinţifică, rămânând opere pur beletristice"; în acelaşi timp, trebuie menţionat că, deşi în unele cărţi se face apel la modalităţile povestirilor pentru copii, în care apar personaje aşa-zis „fantastice" (atomii îmbrăcaţi în fustiţe colorate ca fetiţele, microbi care vorbesc şi fac năzbâtii ca „spiriduşii") – acestea nu vor căpăta niciodată diplomă de cărţi de informare literară ştiinţifică şi, mai mult decât atât, vor pluti în apele tulburi ale unei aşa-zise literaturi pseudo-didactice, în care şi calitatea estetică şi noţiunile se evaporă pe drum, iar scopul educativ se pulverizează. (Tudor Opriş)

Soluţia pentru a fi depăşită această dificultate: o sinteză armonioasă între creaţia ştiinţifică (sprijinită pe valoarea argumentelor) şi cea literară (stil colorat, captivant), un echilibru creator între ştiinţă şi literatură.

www.dacoromanica.ro

La sfârşitul, totuşi, fără... sfârşit al acestei ISTORII, care nu este numai aşa cum a fost, ci şi aşa cum a fost percepută de mine (ajutat şi de gândurile altora), – un document revelator: I. B. Singer, laureatul Premiului Nobel pentru literatură pe anul 1978, aflat la Stockholm pentru a-şi primi însemnele distincţiei, a spus: „Există 500 de motive pentru care am început să scriu pentru copii, dar, ca să economisesc timpul, voi înşira doar zece din ele. Nr. 1. Copiii citesc mai cu seamă cărţi, nu reviste. Nr. 2. Ei nu dau doi bani pe critică. Nr. 3. Copiii nu citesc pentru a-şi găsi identitatea. Nr. 4. Ei nu citesc pentru a se elibera de complexe. Nr. 5. Ei nu fac caz de psihologie. Nr. 6. Ei detestă sociologia. Nr. 7. Ei nu încearcă să înţeleagă pe Kafka sau *Finnegans Wake*. Nr. 8. Ei cred încă în bine, în familie, în zâne şi vrăjitoare, în logică, în claritate, în punctuaţie şi alte asemenea vechituri. Nr. 9. Lor le plac povestirile interesante, nu comentariile, îndreptarele şi notele de subsol. Nr. 10. Când o carte este plicticoasă, ei cască fără să se jeneze".

www.dacoromanica.ro

MIC DICȚIONAR BIBLIOGRAFIC DE LITERATURĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ PENTRU COPII ȘI ADOLESCENȚI

ACSAN, ION (7 februarie 1932)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Primăvara cosmică – Editura pentru literatură, 1962; ***Viteazul Jumătate*** (basme) – Editura Tineretului, 1966; ***Legende mitologice*** (antologie) – Editura Albatros, 1972; ***Prometeu, erou al literaturii universale*** (antologie) – Editura Albatros, 1977; ***Faraonul Kheops și vrăjitorii*** (povestiri) – Editura Minerva, 1977; ***Tăblițele de argilă*** – Editura Minerva, 1981; ***Povestirile unui șoarece de bibliotecă*** – Editura Ion Creangă, 1985; ***Porumbeii Semiramidei*** – Editura Ion Creangă, 1988; ***Vrăjitorii faraonilor*** – Editura Junior, 1995; ***Apuleius. Metamorfoze sau Măgarul de aur*** (traducere) – Editura Univers, 1996; ***Eros, regele dezmățului*** – Editura Fiat Lux, 1998; ***Homer. Imnuri*** (ediție bilingvă) – Editura Teora, 1998.

ALBOIU, GEORGE (6 iulie 1944)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Joc în patru (versuri), București, 1970; ***Horă mică*** (versuri), București, 1985.

ANANIA, GEORGE (14 iulie 1941)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Cel din urmă mesaj – colecția P.S.F., 1963; ***Corsarul de fier*** – Editura Tineretului, 1966; ***Ploaia de stele*** (roman) – Editura Tineretului, 1969; ***Acțiunea Lebăda*** (roman) – Editura Ion Creangă, 1985; ediția a II-a – Editura Ion Creangă, 1992; ***O experiență reușită*** – Editura Ion Creangă, 1987; ***Un creier de inox*** (nuvelă) – Editura Odeon, 1991.

Lucrări în colaborare cu Romulus Bărbulescu:

PROZĂ

Constelația din ape – colecția „Povestiri SF", 1962; ***Captiv în inima galaxiei*** – colecția P.S.F., 1964; ***Doando*** – Editura Tineretului, 1965, ediția a II-a – Editura Nemira, 1992; ***Fântânile*** – colecția P.S.F.,

www.dacoromanica.ro

1966; ***Statuia şarpelui*** – Editura Tineretului, 1967; ***Ochii ei albaştri*** – colecţia P.S.F., 1967; ***Astronava lui Olm*** – colecţia P.S.F., 1968; ***Planeta umbrelor albastre*** – colecţia P.S.F., 1969, ediţia a II-a, 1993 Editura Alma, Galaţi; ***Aventură pe fluviul Hidrogen*** – colecţia P.S.F., 1969; ***Ferma oamenilor de piatră*** – Editura Tineretului, 1970; ***Paralela enigmă*** – Editura Albatros, 1973; ***Şarpele blând al infernului*** – Editura Albatros, 1977; ***Recviem după singurătate*** – Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1983; ***Uneori, marea*** – revista „String", 1990; ***Război contra Sfinxului*** – Editura Labirint, 1991; ***Arma secretă a speranţei*** – revista „Unu", Oradea, 1991; ***Feedbeck Pampero*** – Editura Alma, Galaţi, 1993; ***Lupta cu îngerul*** – Editura Nemira, 1996.

DRAMATURGIE

Despărţire la marele zbor (piesă în 3 acte), 1982; ***Fântânile*** (piesă S.F. în 4 tablouri), 1984; ***Ferma oamenilor de piatră***, 1988.

SCENARIU DE FILM

Mireasma ploilor târzii, 1984.

ANTON, COSTACHE (27 iulie 1930)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Nelinişte în detaşament (debut – schiţe) – Editura Tineretului, 1956; ***Seri albastre*** – Editura Tineretului, vol. I, 1960; vol. II, 1964; ***Colegi de clasă*** (schiţe) – Editura Kriterion, 1961; ***Luna beată*** (schiţe) – Editura Tineretului, 1961; ***Liniştea*** (roman) – Editura pentru literatură, 1965; ***Despărţirea de jocuri*** (schiţe) – Editura Ion Creangă, 1969; ***Ochii aurii ai Roxanei*** (schiţe) – Editura Albatros, 1972 (Premiul Uniunii Scriitorilor); ***Neuitatele vacanţe*** (schiţe) – Editura Ion Creangă, 1974; ***Vacanţa*** (roman) – Editura Ion Creangă, 1981; ***Întâlniri paralele*** (roman) – Editura Cartea Românească, 1986; ***În lunga noapte*** (roman) – Editura Cartea Românească, 1990; ***Castelul din vis*** (schiţe) – Editura Ion Creangă, 1991.

APOSTOL, RODICA (6 noiembrie 1958)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Efect Holografic (proză SF) – Editura Albatros, 1985; ***Şoimul Alb*** (proză fantastică) – Editura Facla, Timişoara, 1988; ***Uriaşul cel Bun*** (basme fantastice) – Editura Ion Creangă, 1989.

www.dacoromanica.ro

ARAMĂ, HORIA (4 noiembrie 1930)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Omul care are timp (debut) – Editura Adrian Rogoz, Colecţia povestirilor ştiinţifico-fantastice, 1963; ***Moartea păsării-săgeată*** – Editura Tineretului, 1966; ***Cosmonautul cel trist*** – Editura Tineretului, 1967; ***Ţărmul interzis*** (roman SF.) – Editura Albatros, 1972; ***Pălăria de pai*** (pov. fantastice) – Editura Cartea Românească, 1974; ***Jocuri de apă*** (pov. fantastice) – Editura Cartea Românească, 1975; ***Verde Aixa*** (roman SF) – Editura Albatros, 1976; ***Colecţionarul de insule*** (eseuri) – Editura Cartea Românească, 1981; ***Dincolo de paradis*** (povestiri) – Editura Cartea Românească, 1983; ***Insulele Fericite*** (eseuri) – Editura Cartea Românească, 1986; ***O insulă în spaţiu*** (eseuri) – Editura Cartea Românească, 1991.

ASLAN, CRISTIANA MONICA (16 ianuarie 1922)

CĂRŢI PUBLICATE:

Trei Basme – Editura Socec, 1945; ***Poveştile Visului*** – Editura Ion Creangă, 1977; ***Basmele Apelor*** – Editura Ion Creangă, 1987; ***Poveştile Pământului*** – Editura Ion Creangă, 1990.

BALACI, ANCA (14 februarie 1932)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Poveşti de pe Mediterana, Bucureşti, 1977; ***Urechile regelui Midas*** (proză), Bucureşti, 1979; ***Clelia*** (proză), Bucureşti, 1983; ***Taina muntelui albastru*** (proză), Bucureşti, 1991.

BĂLAN DODU, ION (5 noiembrie 1929)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Copilăria unui Icar (proză), Bucureşti, 1974; ***Ei l-au cunoscut pe Vlaicu*** (proză), Bucureşti, 1989; ***Făt-Frumos din aer*** (proză) – Editura Viitorul Românesc, 2002.

BÁLINT, TIBOR (12 iunie 1932)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Adio, pantaloni scurţi! (proză), Bucureşti, 1964; ***Împărat şi ucenic pălărier*** (proză), Bucureşti, 1971; ***Năzdrăveniile roboţelului***

www.dacoromanica.ro

Robi (proză). Bucureşti. 1973.

BĂRAN, VASILE (20 ianuarie 1931)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Întâmplări din primul vis (proză). Bucureşti. 1968; *Săgeata albă* (proză). Bucureşti. 1969; *Berbecul zburător* (proză). Bucureşti. 1971; *Insula manechinelor* (proză). Bucureşti. 1975.

BĂLĂIŢĂ, GEORGE (17 aprilie 1935)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Întâmplări din noaptea soarelui de lapte (proză). Bucureşti. 1968.

BĂRBULESCU, MARTA (6 iunie 1937)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Poarta viselor (versuri). Bucureşti. 1969; *Lumea culorilor* (versuri). Bucureşti. 1976; *Surâsul copilăriei* (versuri). Bucureşti. 1981; *Anotimpuri de uimire* (versuri), Bucureşti, 1985; *O aripă călătoare* (versuri). Bucureşti, 1989.

BĂRBULESCU, ROMULUS (27 octombrie 1925)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Simbammuenni (nuvele) – Editura Tineretului, 1966; *Insulele de aur şi argint* (roman) – Editura Tineretului. 1969; *Catharsis* (roman) – Editura Albatros, 1984; *Încotro curge liniştea* (roman) – Editura Ion Creangă. 1988; *Cât de mic poate fi infernul?* – Editura Odeon, 1991; *Golful ucigaşilor* – Editura Porto Franco. 1993.
În colaborare cu prozatorul George Anania (vezi la bibliografia scriitorului George Anania).

BÂRLĂDEANU, VICTOR (18 decembrie 1928)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Copii din lumea noastră (reportaje), 1955; *Operaţia Psycho* (roman SF), 1969; *Exilatul Planetopolis* (roman SF), 1974; *Cei care caută, cei care găsesc* (roman), 1974; *Gheata de foc* (roman SF), 1983; *Peisaj cu mori de vânt* (roman), Bucureşti. 1990.

www.dacoromanica.ro

BLANDIANA, ANA (25 martie 1942)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Întâmplări din grădina mea (versuri). Bucureşti. 1980; ***Alte întâmplări din grădina mea*** (versuri). Bucureşti. 1983; ***Întâmplări de pe strada mea*** (versuri). Bucureşti. 1988.

BALOGH, IRMA (6 octombrie 1930)

CĂRŢI PUBLICATE:

Rândunelele se întorc (A fecskék Hazajönnek) – Editura Ion Creangă. 1979; ***A fost odată ca niciodată*** (Egyszer volt. hol nem volt). 3 vol. – Mica Bibliotecă Elöre. 1974; ***Adolescenţii*** (Barataim a serdülők) – Editura Politică. 1980; ***Vară, vară, verişoară*** (Ne stess. nyar) – Editura Ion Creangă. 1981; ***Ferko*** (Ferkó a Danu utcából) – Editura Ion Creangă. 1984; ***Se văd stelele*** (Csillaglató) – Editura Ion Creangă. 1985; ***Cu bicicleta în jurul lumii*** (Kerékpárral a világ köül) – Editura Ion Creangă, 1992.

BALOGH, JÓZSEF (18 iulie 1931)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Răzbunarea lui Pirgoteles (roman), Bucureşti. 1986; ***Aventura cu o sută de picioare*** (poem, lb. maghiară). Bucureşti, 1988; ***Versuri zâmbitoare*** (lb. maghiară), Bucureşti. 1989.

BODUNESCU, ION (16 martie 1933)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Revelion 214 – Editura Scrisul Românesc, 1973; ***Piraţii în acţiune*** – Editura Scrisul Românesc, 1974; ***Călătorie în Marea Antilă*** – Editura Scrisul Românesc, 1975; ***Povestea Micaporei*** – Editura Militară, 1979; ***Marşul cormoranilor*** – Editura Sport Turism, 1985; ***Drumul Tupşanilor*** – Editura Dacia, 1986 – 1988; ***Casa din pădure*** – Editura Spicon, 1995; ***Păguboşii*** – Editura Spicon, 1996.

BRAD, ION (8 noiembrie 1929)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Orele căutatului cu copiii satului (versuri), Bucureşti, 1956; ***Cele patru anotimpuri*** (versuri), Bucureşti, 1966; ***Eroii fabulelor***

www.dacoromanica.ro

(versuri). Bucureşti. 1964; *Fiica Dunării şi a mării* (versuri). Bucureşti. 1966; *La curtea regelui Tigru* (versuri). Bucureşti. 1970.

BUD, FLORICA (21 martie 1957)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Aventurile lui Nu-Motanul la curtea zmeului Ca-Fe-Mini (poveste) – Editura Scripta. 1994; *Nu-Motanul şi zmeul Pager* – Editura Scripta. 1995; *Alergând prin sine* – Editura Printek. Cluj-Napoca. 1996; *Cui îi place şcoala* – Editura Odeon. 1997; *Nu-Motanul şi Zmeul semafor*. Cluj-Napoca. 1999.

BUMBAC, ILEANA [Dragoş Elena] (27 octombrie 1934)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Oraşul cu porumbei (versuri) – Editura Tineretului. 1958; *Cireşul* – Editura Tineretului. 1960; *Scufiţa roşie* – Editura Tineretului. 1962; *Oglinda fermecată*. Bucureşti. 1974; *Colina vântului*. 1983; *Povesteşte-mi despre tine* – Editura Ion Creangă, 1986; *Şi a venit o porumbiţă* – Editura Ion Creangă. 1988.

BUZEA , CONSTANŢA (31 martie 1941)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Cărticica de doi ani (versuri). Bucureşti. 1970; *Aventurile lui Hop şi Pop* (versuri. în colaborare cu Adrian Păunescu). 1970; *Cărticica de trei ani* (versuri şi proză). Bucureşti. 1972; *Cărticica de patru ani* (versuri). Bucureşti. 1974; *Cărticica pentru fetiţe-veveriţe şi băieţi-vevereţi*, 1979; *Cărticica de cinci ani* (versuri). Bucureşti. 1983; *Cărticica de şase ani*. Bucureşti, 1988; *Zgomotocicleta* (versuri), Bucureşti. 1996.

BUZINSCHI, CORNELIU (25 februarie 1937)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Numiţi-mă Varahil (proză). Bucureşti, 1969; *Hoţii de vise* (proză), Bucureşti. 1972.

CÂNDROVEANU, HRISTU (5 februarie 1928)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Porni racheta (versuri). Bucureşti, 1974; *Poveşti de la miazăzi*

www.dacoromanica.ro

(proză). București. 1976; *Trei balade aromâne* (versuri). București. 1980; *Ore de aur* (proză). București. 1983.

CÂRNECI, RADU (14 februarie 1928)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv)
Hora anotimpurilor (versuri). București. 1979.

CETEA, DOINA (25 decembrie 1942)
CĂRȚI PUBLICATE:
Iataganul și alte povestiri (proză). București. 1988; *Misterul din Lacul Nuferilor* (proză). București. 1991; *Poiana nălucilor* (proză). Cluj. 1996.

CHIMET, IORDAN (18 noiembrie 1924)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
Westernul (eseu) – Editura Meridiane. 1966; *Lamento pentru peștișorul Balthazar* (poeme) – E.P.L., 1968; *Câte-o gâză, câte-o floare* – Editura Ion Creangă, 1970; *Închide ochii și vei vedea Orașul* (roman) – Editura Ion Creangă, 1970; *Eroi, Fantome, Șoricei* (eseuri) – Editura Meridiane. 1970; *Antologie Inocenței* – Editura Ion Creangă. 1972; *Cu Ell in Imaginaria* – Editura Univers. 1999; *Cică niște cronicari* (antologie) – Editura Universal Dali. 1999.

CHERECHEȘ, IOAN (21 martie 1929)
CĂRȚI PUBLICATE:
În căutarea eroilor – Editura Albatros, 1981; *Ecoul ultimului foc de pușcă* – Editura Albatros, 1986.

CHIRIAC, N. VIRGIL (10 aprilie 1926)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
Ăsta-i Petruț! (proză), București. 1955; *Cinci căpitani și "Racheta"* (proză), București, 1958; *Dimineața cerul e mai albastru* (proză), București, 1961; *Papucarul vrăjitor*, 1962; *Zânele călătoresc cu acceleratul* (proză), București, 1965; *Lacrimile Lăcrămioarei* (proză), București, 1972; *Fug anii dragostei* (proză), București, 1988.

www.dacoromanica.ro

CHEROIU, GABRIEL (21 iulie 1960)
CĂRŢI PUBLICATE:
Numai conturul (versuri) – Editura Litera, 1986; ***În stupină*** (versuri) – Editura Ion Creangă, 1987; ***O carapace călătoare*** (versuri) – Editura Ion Creangă, 1988; ***La început a fost pădurea*** (proză) – Editura Sport Turism, 1990.

CHIRILĂ, GEORGE (13 noiembrie 1941)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Cu poezii şi nuci în buzunar (versuri), Bucureşti, 1980; ***Un delfin, trei copii şi mai multe peripeţii*** (versuri), Bucureşti, 1988.

CHIŢIMIA, SILVIA (3 martie 1954)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Albinuţa, fetiţa cre zbura deasupra oraşului (versuri), Bucureşti, 1983; ***Magazinul fermecat*** (versuri), Bucureşti, 1988.

CINCA, SILVIA (15 iunie 1934)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Trenul fără staţii (proză), Bucureşti, 1971.

CSIRE, GABRIELA (21 aprilie 1938)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Tüzes napok (nuvelă, debut), 1962; ***Pandora szelencéi*** (Cutiile Pandorei) – Editura Tineretului, 1969; ***Turpi meséi*** (Poveştile lui Turpi) – Editura Ion Creangă, 1971; ***Turpi és Világjáró Kópé*** (Turpi şi Vântură Lume) – Editura Ion Creangă, 1976; ***Álomhajó*** (Corabia visurilor) – Editura Ion Creangă, 1980; ***Az anyam es en*** (Mama şi eu) – Editura Ion Creangă, 1982; ***Mókus Pali vándorúton*** (Veveriţa şi cometa) – Editura Ion Creangă, 1985; ***A forrás titka*** (Taina izvorului) – Editura Ion Creangă, 1985; ***Kaktusztövis*** (Spini de cactus) – Editura Ion Creangă, 1991; ***Kalevala messze foldjén*** (roman pentrut copii după Kalevala) – Editura Corvin, Deva, 1995; ***Aprilisi tréfa*** (Gluma de aprilie) – Editura Erdélyi Gondolat, Odorheiu Secuiesc, 1996; ***Ráma es Szita csodálatos története*** (Povestiri miraculoase) – Editura Erdélyi Gondolat, 1997.

www.dacoromanica.ro

CONSTANTINESCU, LIDIA (17 ianuarie 1933)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Ne jucăm, construim, învăţăm – Editura Litera (debut), 1980; *Felinar de Licurici* – Editura Ion Creangă, 1980; *Clopoţei de argint* – Editura Ion Creangă, 1988; *Ploaia vine, ploaia pleacă* – Editura Ion Creangă, 1989; *Ciupercuţe colorate* – Editura Ion Creangă, 1991; *Micii meşteri mari* – Editura Didactică şi Pedagogică, 1994; *Treci, inimă, Prutul* – Editura Publistar, 1998; *Bulgăr de lumină* – Editura Publistar, 1998; *Pe sub val la Carnaval* – Editura Publistar, 1998.

COZMIN, MARTA (31 ianuarie 1930)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Geamantanul din America – Editura ESPLA, 1969; *Cocoşul de apă* – Editura Ion Creangă, 1971; *Câinele şi gramofonul* – Editura Cartea Românească, 1973; *Porţile vântului* – Editura Ion Creangă, 1975; *Marea la ora şase* – Editura Cartea Românească, 1976; *Degetarul de ceaţă* – Editura Ion Creangă, 1976; *Supravieţuitorii* – Editura Cartea Românească, 1980; *Croitorul de poveşti* – Editura Ion Creangă, 1980 (Premiul Uniunii Scriitorilor); *Sora păpădiilor* – Editura Ion Creangă, 1984; *Să vorbim despre palmieri* – Editura Cartea Românească, 1984 (Premiul Uniunii Scriitorilor); *Umbra poveştilor* – Editura Ion Creangă, 1986; *Porţile vântului* (trad. în germană), 1985; (trad. în spaniolă), 1986.

CIURUNGA, ANDREI (28 septembrie 1920)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Micul meu atlas (versuri), Bucureşti, 1976; *Imn pentru flacăra fără sfârşit* (versuri), Bucureşti, 1982.

CONSTANTINESCU, FLORIN (16 mai 1938)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Călătoriile lui Bogdan Năzdrăvan (versuri), Bucureşti, 1979; *Cum se dau nume copiilor* (versuri), Bucureşti, 1983; *Concurs de şotron* (versuri), Bucureşti, 1987.

www.dacoromanica.ro

CRĂSNARU, DANIELA (14 aprilie 1950)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Cântec pentru fata Gu, o fetiță cum ești tu (versuri). București. 1982: ***Poezii jucării pentru cei mai mici copii*** (versuri). București. 1985: ***O poveste cu mult soare, despre cum te faci tu mare*** (versuri). București. 1987.

CRÂNGULEANU, ION (28 martie 1937)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Bucurii pentru copii (versuri). București. 1968: ***Un cățel ca vai de el*** (versuri). București. 1968: ***Ridică mâna și vei primi o floare*** (proză). București. 1972: ***Alte bucurii pentru copii*** (versuri). București. 1975: ***Planeta Eminescu*** (proză). București. 1980: ***Luceafărul cu cireșe la urechi*** (versuri). București. 1982.

CREMENE, MIOARA (6 septembrie 1923)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Mălin și trei ursulți (teatru), București, 1951; ***Trestiile de aur*** (versuri), București, 1955. ***Povești de-o șchioapă*** (proză), București. 1958; ***Livada cu povești*** (proză), București. 1964; ***Mărirea și decăderea planetei Globus*** (proză), București, 1968.

CUBLEȘAN, CONSTANTIN (16 mai 1939)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Iepurilă varză-dulce (versuri). București, 1975; ***Orașul de cretă colorată*** (proză), București, 1986; ***Furnicuțele harnice*** (proză), București, 1990.

DAN, BOGDAN (2 decembrie 1948)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Relaxare (schițe umoristice) – Editura Litera, 1979; ***Meșterul rătăcitor*** (roman) – Editura Albatros. 1982 (Premiul de debut al Editurii Albatros, 1982); ***Personaje în cristalin*** (nuvele) – Editura Albatros, 1987; ***Pe urmele lui Ion Ghica*** – Editura Sport Turism, 1988; ***Scorpionul de Durango*** (roman) – Editura Militară, 1991 și Editura Cartea Românească.

www.dacoromanica.ro

DECUSARĂ, BOCŞAN CRINA (27 septembrie 1941)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Fetiţa răsfăţată – Editura Ion Creangă, 1974; ***Povestiri despre Vlad Ţepeş*** – Editura Ion Creangă, 1975; ***Povestiri despre Cuza-Vodă*** – Editura Ion Creangă, 1983; ***Caietul de citire*** – Editura Ion Creangă, 1986; ***Iubirile Iuliei Haşdeu*** – Editura Ion Creangă, 1996; ***Ochelarii bunicului***, 1998; ***Semnul*** (piesă de teatru), 1995.

DOINAŞ, ŞTEFAN AUGUSTIN (1922 – 2002)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Poveşti cum altele nu-s (versuri), Bucureşti, 1974; ***Povestea celor 10 fraţi*** (versuri), Bucureşti, 1976.

DUMITRESCU, RODICA (2 mai 1937)
CĂRŢI PUBLICATE
Mesaj cifrat pentru vacanţă (roman) – Editura Ion Creangă, 1984; ***Noi, profesorul şi valiza albastră*** – Editura Ion Creangă, 1986; ***Râul fără nume*** – Editura Ion Creangă, 1989; ***Piatra de ametist*** – Editura Ion Creangă, 1990; ***Operaţiunea „Vulpea Albă"*** – Editura Făt Frumos, 1991.

DUMITRU M. ION (1 ianuarie 1948)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Farfurii zburătoare (proză), Bucureşti, 1969; ***Povestea minunatelor călătorii*** (proză), Bucureşti, 1972; ***Sir şi Elixir*** (proză), Iaşi, 1973; ***Meteoritul care a uitat să cadă*** (proză), Bucureşti, 1977.

DIMA, VASILE (19 mai 1921)
CĂRŢI PUBLICATE:
Primii paşi – Editura Tineretului, 1962; ***Voinicel de Păpădie*** – Editura Tineretului, 1982.

FILIP, STELIAN (16 septembrie 1924)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Azi pitic, mâine voinic (versuri), Bucureşti, 1963; ***Rime sprinţare*** (versuri), Bucureşti, 1968; ***Fabule dintr-un degetar*** (ver-

www.dacoromanica.ro

suri). Bucureşti 1974; *Cartea cu zâmbete* (versuri). Bucureşti. 1974; *Jocul cuvintelor* (versuri). Bucureşti. 1982; *Triptic satiric* (versuri). Bucureşti. 1999.

FODOR, SÁNDOR (7 decembrie 1927)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Prieteni noi (povestiri) – Editura Tineretului. 1961; *S-a pierdut o fetiţă* (proză) – Editura Tineretului. 1964; *Piticul cel fioros* (proză) – Editura Tineretului. 1966; *Cipi, prea fericitul uriaş* (proză) – Editura Ion Creangă. 1970.

GAFIŢA, VINICIU (1 martie 1926)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
A venit primăvara (proză). Bucureşti. 1961; *Întâmplările Marinei* (proză). Bucureşti. 1962; *Trei întâmplări la Suceava* (proză). Bucureşti. 1968; *Curcubeul poveştilor* (proză). Bucureşti. 1970; *Noi, cei care visăm* (proză). Bucureşti, 1975; *Alfabetul năzdrăvan* (versuri), Bucureşti. 1975; *Ghiocei pentru mama* (proză). Bucureşti. 1986; *În căutarea lui Avram Iancu* (proză). Timişoara, 1989.

GHELMEZ, PETRU (1932 – 2000)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Joacă-te, gândule (versuri), Bucureşti, 1968; *Cine eşti, pasăre* (versuri), Bucureşti, 1974; *Mânzul de vânt* (proză). Bucureşti. 1979; *Măgăruşul* (proză). Bucureşti, 1984; *Băiatul şi pădurea* (proză). Bucureşti, 1986.

GHEORGHE, ION (16 august 1935)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Ţara rândunelelor (versuri) Bucureşti, 1963.

GROSU, GHEORGHE (20 ianuarie 1927)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Albe şi colorate – Editura Eminescu, 1981; *La ţintă şi Ţintă lovită* – Editura Militară, 1977 şi 1978; *Hipocrate se amuză* – Editura Medicală, 1980.

www.dacoromanica.ro

HOBANA, ION (25 ianuarie 1931)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Centru înaintaş (versuri) – Editura Tineretului, 1954; ***Petrică şi ceasul vrăjit*** (versuri), 1957, 1970; ***Caleidoscop*** (versuri), 1958; ***Orar de vacanţă*** (versuri), 1962; ***Horea***, 1974; ***Ultimul văl*** (proză), 1957; ***Sfârşitul vacanţei***, 1960, 1969; ***Oameni şi stele***, 1963; ***Un fel de spaţiu***, 1988; ***Călătorie întreruptă*** (proză), 1989; ***Vârsta de aur a anticipaţiei româneşti***, 1969 (Premiul Uniunii Scriitorilor şi Premiul „Europa Special"); ***Maeştrii anticipaţiei clasice***, 1975; ***Science fiction. Autori, cărţi, idei***, vol. I, 1983 (Premiul Uniunii Scriitorilor); ***Literatura de anticipaţie. Autori, cărţi, idei***, vol II., 1986; ***Jules Verne în România?***, 1992; ***Douăzeci de mii de pagini în căutarea lui Jules Verne***, 1979 (Premiul Uniunii Scriitorilor); ***Un englez neliniştit. H.G. Wells şi Universul SF***, 1996 (Premiul Uniunii Scriitorilor); ***Triumful visătorilor***, în colaborare, 1998.

HOREA, ION (10 mai 1929)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Flori de păpădie (versuri), Bucureşti, 1962; ***Guguştiucul*** (versuri), Bucureşti, 1985.

HUBER-ROGOZ, VIORICA (5 aprilie 1927)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Vălurea (proză), Bucureşti, 1954; ***Căluţul de foc*** (proză), Bucureşti, 1957; ***Ulciuţ cu vrăji*** (proză), Bucureşti, 1957; ***De ce nu mai are puricele potcoave de argint*** (proză), Bucureşti, 1958; ***Ghil-Tagar*** (proză), Bucureşti, 1959; ***Corabia de pe câmpie*** (proză), Bucureşti, 1961; ***Petrolache Făt-Frumos*** (proză), 1962; ***Câte-n lună şi-n soare*** (proză), Bucureşti, 1964; ***Eu şi bătrânul lup de stele*** (proză), Bucureşti, 1966; ***Taina sfinxului de pe Marte*** (proză), Bucureşti, 1967; ***La braţ cu ultimul zmeu*** (proză), Bucureşti, 1970; ***Giumbuş-Măgăruş*** (proză), Bucureşti, 1974; ***Basme Ţigăneşti*** (proză), Bucureşti, 1997 (Premiul Asociaţiei Scriitorilor, Bucureşti).

www.dacoromanica.ro

IOACHIM, ALEXANDRA (1 august 1926)
CĂRȚI PUBLICATE:
Al cincilea (proză) – Editura Tineretului, 1969; *Adam și Băiatul* (teatru), 1971; *O idee isteață nu se vinde la piață* – Editura Ion Creangă, 1975 (Premiul Asociației Scriitorilor, București); *Călătorie fără escală* (proză) – Editura Ion Creangă, 1980; *Zgomotul cuvintelor* (roman) – Editura Albatros, 1984.

IONIȚĂ, ANA (24 iunie 1917)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
Poveste de iarnă (teatru), 1953; *Întâmplarea de pe baltă*, 1954; *Micul campion*, 1974; *Neastâmpărata* (proză), 1976; *Poftiți la șerbare* (proză), 1978; *Fiica părinților săi*, 1981; *Caietul de matematică* (proză), 1982; *Doi frați neastâmpărați* (proză), 1986; *Fata de nota zece* (proză), 1987; *O soră și-un frate se joacă prin carte* (proză), 1987; *De ce au fugit jucăriile* (proză), 1987; *Ghiozdanul cu vise* (proză), 1989; *Acasă* (proză), 1996; *Taina unei tinereți* (proză), 1997; *O umbră prin noapte* (proză), 1999.

IONESCU, FLORIN ANDREI (14 martie 1941)
CĂRȚI PUBLICATE:
Punctul pe Y (schiță satirică) – Editura Eminescu, 1969; *Unchiul dumneavostră e brunet?* (roman) – Editura Eminescu, 1971; *Suspecții se demască* (povestiri polițiste) – Editura Albatros, 1973; *Spionul mă privi surprins* (roman) – Editura Eminescu, 1973; *Ceaiul de la ora cinci* (roman) – Editura Eminescu, 1974; *Friptură de lebădă* (schițe satirice) – Editura Albatros, 1976; *Spune-mi unde, când și cine* (roman) – Editura Eminescu, 1980; *Ger năprasnic în luna lui cuptor* – Editura Cartea Românească, 1987; *Mașina de mers pe jos* (schițe satirice) – Editura Albatros, 1990; *Șarpele de catifea* – Editura Scaiul, 1993.

IUREȘ, ȘTEFAN (7 mai 1931)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
A voastră e lumea (versuri), București, 1963; *Ocheșel și Bălăioara* (versuri), București, 1965.

www.dacoromanica.ro

IUTEŞ, GICA (17 septembrie 1925)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Să vă povestim despre noi (schiţe) – Editura Tineretului, 1950; ***Vlăstar Voinicul*** (basm) – Editura Tineretului, 1950; ***Inimoşii*** (roman) – Editura Tineretului, 1953; ***Praştia Năzdrăvană*** (proză fantastică) – Editura Tineretului, 1955; ***Băiatul şi noaptea*** (nuvelă) – Editura Tineretului, 1957; ***Cei de la Crisanta*** (roman) – Editura Tineretului, 1960; ***Atenţiune Carolina*** (roman parodic poliţist) – Editura Ion Creangă, 1970; ***O stea din toate e a mea*** – Editura Ion Creangă, 1974; ***Răpirea Mietei*** (proză) – Editura Ion Creangă, 1974; ***Dabada şi Nubanu*** (schiţe) – Editura Ion Creangă, 1978; ***Măr roşu ca Focul*** (roman) – Editura Ion Creangă, 1978; ***Noi şi Arhimededoi*** (roman) – Editura Ion Creangă, 1984.

JIANU, EUGEN (11 ianuarie 1925)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Poveşti vânătoreşti (proză), Bucureşti, 1952; ***La noi în pădure*** (proză), Bucureşti, 1956; ***Povestiri cu păsări şi animale*** (proză), Bucureşti, 1958; ***Vânător cu puşcă şi fără puşcă*** (proză), Bucureşti, 1960; ***Locuitorii Deltei*** (proză), Bucureşti, 1962; ***Prin fâneaţă, prin verdeaţă*** (proză), Bucureşti, 1970; ***Podul*** (proză), Timişoara, 1982.

JURIST, EDUARD (22 februarie 1928)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Pentru voi, copii (debut) – Editura Tineretului, 1955; ***Băiatul cu valiza*** (proză) – Editura Tineretului, 1961; ***Oul lui Columb*** (proză) – Editura Tineretului, 1963; ***Mister la – 179 C*** – Editura Tineretului, 1967; ***Sunaţi de 2 ori*** (proză) – Editura Tineretului, 1967; ***Duţu, Lucu şi vacanţa de primăvară*** – Editura Ion Creangă, 1975; ***Ochelarii de scris poveşti*** – Editura Ion Creangă, 1976; ***Captivi în spaţiul cosmic*** (proză) – Editura Albatros, 1979; ***Umor la purtător*** (proză) – Editura Sport Turism, 1980; ***Duţu, Lucu şi vacanţa de vară*** (proză) – Editura Ion Creangă, 1982; ***Jocul continuă*** (proză) – Editura Ion Creangă, 1985; ***Învăţaţi să râdeţi fără profesor*** (proză) – Editura Albatros, 1986; ***Duţu şi Lucu*** – Editura Ion Creangă, 1989; ***Şi Dumnezeu a creat umorul*** – Editura RAI, 1997; ***N-aţi văzut dv. un tată?*** (teatru), 1965; ***Un concert extraordinar!***, 1965; ***Ediţie specială***, (teatru), 1966.

www.dacoromanica.ro

KERIM, SILVIA (21 octombrie 1935)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv).

Poarta de sticlă (proză). Bucureşti. 1982. ***Bunica albă*** (proză). Bucureşti. 1986; ***Moşul din oglindă*** (proză). Bucureşti. 1993; ***Zânele nu bat la uşă*** (proză). Bucureşti. 2000.

LAL, ROMULUS (22 mai 1935)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Epopea Transfărăgăşanului – Editura Scrisul Românesc. 1975; ***A intrat iarna-n oraş*** (proză) – Editura Ion Creangă. 1980; ***Năzdrăvanul Vrednicel*** (versuri) – Editura Ion Creangă. 1983; ***Temerarii*** (proză) – Editura Ion Creangă. 1985; ***Cazul Evelinei B.*** (proză) – Editura Scrisul Românesc. 1983; ***Vânătorii cu noroc*** – Editura Ion Creangă. 1988; ***Temerarii la Curtea lui Vlad Ţepeş*** (proză) – Editura Ion Creangă. 1989.

LEU, CORNELIU (21 iulie 1932)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Nopţi Dobrogene (proză). Bucureşti. 1958; ***Balade*** (proză). Bucureşti, 1965; ***Trei prinţi de la Carpaţi*** (proză). Bucureşti. 1976; ***Baladele pământului natal*** (proză). Bucureşti. 1979.

LORINŢIU, CLEOPATRA (26 septembrie 1957)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Ora culorilor (versuri). Bucureşti. 1979; ***Libeluliade*** (proză). Bucureşti, 1982; ***Exerciţii de vacanţă*** (proză). Bucureşti. 1986.

LUCIAN, IOAN (22 aprilie 1924)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Cocoşelul neascultător (teatru). 1954; ***Muşchetarii... măgăriei sale*** (teatru), 1957; ***Snoave cu măşti*** (teatru). 1970; ***Aventurile lui Nile***, 1997; ***Fantezii pe teme umoristice*** (fabule), 1998.

LUSCALOV, PETRE (15 aprilie 1927)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Nufărul roşu (roman) – Editura Tineretului. 1950; ***Cerbul alb*** (nuvele) – Editura Tineretului, 1966; ***Ostrovul lupilor*** (roman) –

www.dacoromanica.ro

Editura Tineretului, 1969; ***Extraordinarele peripeții ale lui Scatiu și ale prietenului său Babuşcă*** (roman), 1971; ***Aventurile lui Babuşcă*** (scenariu), 1973; ***Fiul munților*** (roman) – Editura Ion Creangă, 1979; ***Pasărea măiastră*** – Editura Ion Creangă, 1981.

MARINCA, M. ION (26 noiembrie 1927)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
Trecătoarea urşilor (povestiri cinegetice) – Editura Ion Creangă, 1971; ***Popasul pescarilor*** – Editura Ion Creangă, 1974; ***Moara îndrăgostiților*** (legende) – Editura Sport Turism, 1975; ***Vânătorul de mistreți*** – Editura Ion Creangă, 1980; ***Aventuri pe râul de aur*** – Editura Ion Creangă, 1983; ***Povestiri nemuritoare – Mugurel şi taurii năzdrăvani*** – Editura Ion Creangă, 1988.

MAZILU, POPA TEODORA (11 septembrie 1928)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
Rămurel – Editura Tineretului, 1951; ***Curcubeul*** (versuri), Bucureşti, 1992.

MARIN, GHEORGHE (24 aprilie 1930)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
Hai la drum, copii (proză), Bucureşti, 1988.

MARIN, TRAIAN (12 aprilie 1932)
CĂRȚI PUBLICATE:
Iepuraşul Țup (proză), Bucureşti, 1955; ***Şi cu Bobiță, zece*** (proză), Bucureşti, 1969.

MATEESCU, CONSTANTIN (31 ianuarie 1925)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
Minciuna (proză), Bucureşti, 1967; ***Zborul de probă*** (proză), Bucureşti, 1968; ***O partidă de bile*** (proză), Bucureşti, 1973; ***Poveşti de la Rond*** (proză), Bucureşti, 1977.

MELINESCU, GABRIELA (16 august 1942)
CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):
Catargul cu două corăbii (versuri), Bucureşti, 1969;

www.dacoromanica.ro

Bobinocarii (versuri). Bucureşti. 1969.

MILESCU, VICTORIA (18 decembrie 1952)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Cine l-a salvat pe Murdărel (versuri) – Editura Scripta. 1995; ***Dicţionar ghicitoare*** (versuri) – Editura Teora. 1997; ***Lacrimi de cristal*** (versuri) – Casa editorială Odeon. 2000; ***Găseşte rima*** (versuri) – Casa editorială Odeon. 2000.

MIRONOV, ALEXANDRU (26 ianuarie 1941)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Enigmatic pământul (proză). Craiova. 1978; ***Întâmplări din mileniul III*** (proză). Bucureşti. 1989.

MONORANU, MIHAELA (31 mai 1934)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Dealul cu soare (proză). Bucureşti, 1975; ***Trimisul nostru special*** (proză), Bucureşti, 1979; ***Un scrânciob verde*** (proză). Bucureşti, 1983; ***Poveste de iarnă*** (proză), Bucureşti. 1985; ***Călutul cosmic*** (proză). Bucureşti, 1988.

NANU, KATIA (7 noiembrie 1954)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
De mult cu elefanţii (versuri), 1984; ***Piersici cu aripi*** (versuri), 1987; ***Pe urmele razei de soare*** (versuri), 1988; ***Cercul poveştilor*** (proză) – Editura Alma, 1990; ***Nevoia de colivie*** (eseuri) – Editura Alma, 1995; ***Suflet de rezervă*** (roman) – Editura Alma, 1999.

NESTOR, GEORGE (18 mai 1921)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Raţa cu mărgele (poveşti) – Editura Tineretului, 1958; ***Puiul ciorii*** (proză) – Editura Tineretului, 1958; ***Vodă Cuza la Hanul Cucului*** – Editura Tineretului, 1959; ***Unde cântă ciocârlia*** – Editura Tineretului, 1960; ***Cineva scutură cuibul*** (roman) – Editura Tineretului, 1961; ***Călăreţii în zare*** (roman) – Editura Tineretului, 1963; ***Copiii şi strada*** – Editura Didactică şi Pedagogică, 1969;

www.dacoromanica.ro

Capcana viselor (proză) – Editura Ion Creangă, 1972; ***Bunici-părinți-copii*** – Editura Didactică și Pedagogică, 1977; ***Încotro, fiule?*** – Editura Didactică și Pedagogică, 1979; ***Strada galoșului*** – Editura Cartea Românească, 1982; ***Castelul singuratic*** (proză) – Editura Ion Creangă, 1984; ***Omul fără umbră*** – Editura Ion Creangă, 1986; ***Vânzătorul de înghețată*** (proză) – Editura Ion Creangă, 1987; ***Un oaspete ciudat*** (proză) – Editura Ion Creangă, 1989; ***Drumuri spre cer*** (proză) 1997.

NEGULESCU, MIHAI (22 ianuarie 1936)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Nopțile albe ale orașului (versuri) – E.P.L., 1962; ***Ceramică regăsită*** (versuri) – Editura Tineretului, 1967; ***Mânzul*** (versuri) – Editura Tineretului, 1967; ***Pinacoteca unei lire*** – Editura Eminescu, 1971; ***Echinox*** – Editura Albatros, 1972; ***Neodihna de a fi om*** (proză) – Editura Eminescu, 1973; ***Ceremonie în albastru*** – Editura Albatros, 1975; ***Ține minte zăpada*** – Editura Cartea Românească, 1976; ***Cine ești?*** – Editura Ion Creangă, 1982 (Premiul Asociației Scriitorilor București); ***Drumul spre casă*** – Editura Eminescu, 1984; ***De unde vine dimineața*** – Editura Ion Creangă, 1987; ***Un spațiu al iubirii*** – Editura Cartea Românească, 1988.

NICOLAE, PAUL MIHAIL (3 iulie 1923)

CĂRȚI PUBLICATE (selectiv):

Femeia cibernetică – Editura Tineretului, 1969; ***Demascarea lui Turnesol*** (proză), București, 1970; ***Întâmplări ciudate la miezul nopții*** (proză), București, 1984.

NICOARĂ, VIORICA (28 august 1924)

CĂRȚI PUBLICATE:

Fata de lut (povești) – Editura Ion Creangă, 1969; ***Clopoțelul de argint*** (basme) – Editura Junimea, 1973; ***Castelul din negură*** (legende) – Editura Militară, 1974; ***Copilul Munților*** (roman) – Editura Militară, 1975; ***Ceasul al șaptelea*** (proză) – Editura Militară, 1976; ***Povești din nucul meu*** – Editura Ion Creangă, 1976; ***Cetatea cu șapte turnuri*** – Editura Sport Turism, 1979; ***Ochiul lui Solomon*** (proză) –

www.dacoromanica.ro

Editura Albatros, 1982; *Libelula albastră* – Editura Ion Creangă, 1988.

NEAGU, FĂNUŞ (5 aprilie 1932)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Caii albi din oraşul Bucureşti (proză), Bucureşti, 1967; *Casa care se leagănă* (proză), Bucureşti, 1971.

NICOLAU, MARIETA (10 aprilie 1943)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Lacrimi de curcubeu (proză), Bucureşti, 1985; *Colecţia de pistrui* (proză), Bucureşti, 1987.

NOVAC, MIRCEA (10 decembrie 1927)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Delfinii sudului (proză), Bucureşti, 1976; *Copiii mării* (proză), Bucureşti, 1984; *Pe mări şi oceane* (proză), Bucureşti, 1987; *Perfida îmbrăţişare a mării* (proză), Bucureşti, 2000.

OLTEANU LUCIA (16 mai 1925)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Bilete pe adresa prietenilor mei (proză scurtă), 1974; *Bună seara Dorli* (poeme), 1977; *Hai în lună* (proze scurte), 1978; *Arhitectul firelor de iarbă* (poeme), 1980; *Lumea într-un degetar* (proze rimate), Bucureşti, 1981 (Premiul Asociaţiei Scriitorilor, Bucureşti); *Liniştea Cri* (poeme), 1983; *Cine a găsit vise frumoase* (proze), Bucureşti, 1987; *Câte mai trec prin mintea frunzelor* (poeme), Bucureşti, 1990; *Poveşti neastâmpărate* (proze), Bucureşti, 1993.

ONEA, GHEORGHE (26 ianuarie 1913)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Cheile uriaşilor (legende), Bucureşti, 1984; *Soare şi ceaţă* (roman istoric), 1985; *Pădure Împărat* (basme), 1988; *Biserica vândută* (proză), 1994; *Vecinele* (teatru), 1995; *Castelul Greieraşilor* (basme), Bucureşti, 1995; *Candela destăinuirilor* (proză), Bucureşti, 1995; *Poveste de iarnă* (povestire), Bucureşti, 1996; *Flori de liliac*

www.dacoromanica.ro

(versuri), 1996; *Moara lui Căpăcel* (proză). Bucureşti, 1998; *Pădurea tunsă* (roman istoric) – Editura Glob Piteşti, 1999.

OPRIŞ TUDOR (26 noiembrie 1926)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Popas printre frunze şi flori – Editura Tineretului, 1962; ***Meşterii naturii*** – Editura Tineretului, 1963; ***Botanica distractivă*** – Editura Tineretului, 1964; ***Animale dispărute*** – Editura Tineretului, 1966; ***Viaţa în pustiuri*** – Editura Tineretului, 1966; ***Printre pitici şi uriaşi*** – Editura Ion Creangă, 1971; ***Aceste uimitoare plante*** – Editura Albatros, 1973; ***Pietrele ne vorbesc*** – Editura Ion Creangă, 1973; ***Monştrii de odinioară*** – Editura Ion Creangă, 1973; ***Animalele se apără*** – Editura Albatros, 1974; ***Tehnica foloseşte brevetele naturii*** – Editura Ion Creangă, 1975; ***Cu rucsacul în lumea florilor*** – Editura Turism, 1975; ***Artizanii naturii*** – Editura Albatros, 1976; ***Cu rucsacul în lumea animalelor*** – Editura Stadion, 1976; ***Cu rucsacul în lumea pietrelor*** – Editura Didactică şi Pedagogică, 1977; ***Plantele şi animalele călătoresc*** – Editura Ion Creangă, 1978; ***Animalele vorbesc?*** – Editura Albatros, 1979; ***Uzina Flora*** – Editura Albatros; ***Marile prietenii din natură*** – Editura Ion Creangă, 1982; ***Bios, enciclopedie***, vol. I – Editura Albatros, 1986; vol. II, 1987; vol. III, 1988; vol. IV, 1992; ***Plante unice în peisajul românesc*** – Editura Turism, 1990; ***Din tainele lumii vii***, vol. I (plante) – Editura Didactică şi Pedagogică, 1992; vol. II (animale), 1992; ***Uimitoarea lume a pietrelor*** – Editura Edimpex – Speranţa, 1992; ***Mica enciclopedie pentru tineret*** – Editura Forum: vol. I – ***Naşterea, evoluţia şi expansiunea cosmică a vieţii***, 1994; vol. II – ***Varietatea lumii vii***, 1994; vol. III – ***Forţele misterioase ale cosmosului şi omului***, 1995; vol. IV – ***Limitele extreme ale vieţii***, 1995; vol. V – ***Constructori şi producători ai naturii***, 1996; vol. VI – ***Forme de apărare în lumea vie***, 1997; vol. VII – ***Deplasarea în lumea vie***, 1997; vol. VIII – ***Comunicarea în lumea vie***, 1998; vol. IX – ***Tipuri de relaţii în natură***, 1998; vol. X – ***Omul imită, transformă şi protejează natura***, 1998; ***Enciclopedia copiilor: 100 de animale ciudate*** – Editura Ion Creangă, 1996; ***100 de plante extraordinare*** – Editura Ion Creangă; ***Enciclopedia ştiinţelor pentru tineret*** – Editura Univers Enciclopedic; ***Zoologia*** – 1997;

www.dacoromanica.ro

Miracolele naturii – Editura Miracol. 1998; *Omul cu iubirile* (versuri) – Editura Albatros. 1985; *Versuri alese* – Editura Cristina. 1994; *Poeme marine*. Bucureşti. 1995; *De vorbă cu sufletul naturii* – Editura Univers Enciclopedic. 1996; *Zborul cărăbuşului* – Casa editorială „Eolia". 1997.

PAVEL, EUDOCHIA (14 iulie 1926)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Inima pământului (povestiri) – Editura Ion Creangă. 1981; *Umbra ursului* (proză) – Editura Ion Creangă. 1991; *Poiana zimbrilor* (proză) – Editura Didactică şi Pedagogică. 1995; *Genţiana, fata Craiului de Cibin* (proză) – Editura Didactică şi Pedagogică. 1997; *Abaris şi nava cosmică* (roman mitologico-fantastic) – Editura Corint. 1999.

PĂUN, GHEORGHE (6 decembrie 1950)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Sfera paralelă (povestiri) – Editura Albatros, 1984; *Generoasele cercuri* (povestiri) – Editura Albatros, 1989; *Între matematică şi jocuri* – Editura Albatros. 1986; *Matematica? Un spectacol!* – Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988; *O mie nouă sute nouăzeci şi patru* (roman) – Editura Ecce Homo, 1993; *Oglinzi mişcătoare* (roman) – Editura Scripta. 1994.

PILLAT, MONICA (8 octombrie 1947)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Cei treisprezece şi misterul (proză), Bucureşti, 1968; *Corabia timpului* (proză), Bucureşti, 1976.

POP, SIMION (28 septembrie 1930)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Amfora Sabină (proză), Bucureşti, 1970; *Sunt fiul lui Nan* (proză). Bucureşti, 1973; *Călare pe lup* (proză), Bucureşti. 1990.

POPESCU, FLORENTIN (3 aprilie 1945)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Povarna şi alte povestiri (proză), Bucureşti, 1987; *Puii de urs*

www.dacoromanica.ro

nu merg cu automobilul (proză). Bucureşti. 1989; *Povestea Babilonului*. Bucureşti. 2000.

POPESCU, PETRU DEMETRU (29 iulie 1929)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Radu de la Afumaţi (monografie istorică). 1969; *Virtuţi strămoşeşti* – Editura Ion Creangă. 1976; *Trimisul lui Brâncoveanu* – Editura Eminescu. 1984; *Legende şi povestiri istorice* – Editura Cuvântul Românesc. 1991; *Inimi de viteji* (legende şi povestiri) – Casa şcoalelor. 1992; *Florile din grădina Ghetsimani (viaţa lui Isus povestită pentru copii)* – Editura Martha. 1993; *Istoria Românilor pentru toţi copiii* – Editura Coresi. 1995; *Istoria antică pentru toţi copiii* – Editura Coresi. 1995; *Virtuţi strămoşeşti* – Editura Publistar. 1996; *Povestiri istorice* – Editura Coresi. 1997; *Povestea lui Moş Crăciun* – Editura Coresi. 1998; *Istoria Românilor în legende şi povestiri* – Editura Paco. 1999.

POSTELNICU, IOANA (18 septembrie 1910)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Oraşul minunilor (proză), Bucureşti. 1957; *Adolescenţii* (proză). Bucureşti. 1962; *Ce ne povestesc Milena şi Crina* (proză), Bucureşti. 1982.

RAŢIU, IULIU (20 iulie 1930)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Flăcăul (roman) – Iaşul literar, 1954; *O nemaipomenită colivie* (proză) Editura Tineretului. 1961; *Uluitorul zbor al rachetei – Excelsior I* – Editura Tineretului. 1963; *Soarele din peşteră* (roman) – Editura Tineretului. 1966; *Planetă de adolescent* – Editura Albatros, 1967 (Premiul „Albatros"); *Clasa în care nu se întâmplă nimic* – Editura Tineretului, 1968; *La revedere Făt-Frumos* (roman) – Editura Albatros. 1969; *Ah, aceşti adolescenţi* (roman) – Editura Albatros, 1970; *Dincolo de joc* (proză) – Editura Ion Creangă. 1972; *Anotimpul dragostei* (roman) – Editura Albatros, 1973; *Împărăţia de zahăr* (poveşti) – Editura Ion Creangă, 1974; *Taina florii albe* (roman) – Editura Ion Creangă, 1975; *Cu capul în nori* (schiţe şi povestiri) –

www.dacoromanica.ro

Editura Ion Creangă, 1977; *Vulturi pe arborele de foc* (însemnări de călătorie) – Editura Sport-Turism, 1979; *Şopârla electronică* (roman) – Editura Ion Creangă, 1982; *Copilul invizibil* Editura Ion Creangă, 1983; *Fratele meu Curajul* (schiţe şi povestiri) – Editura Ion Creangă, 1985; *Gustul mărului de aur* (schiţe şi povestiri) – Editura Ion Creangă, 1987; *Cei mai buni prieteni* (povestiri) – Editura Ion Creangă, 1990; *Rondul de flori* (însemnări de călătorie) – Editura Ion Creangă, 1990; *Neştiutul cerc al sărutului* (teatru), 1977; *O aventură ca la carte* (teatru), 1975 (Teatrul din Arad); *Cine-i oare Făt-Frumos?* (teatru), 1976 (Teatrele din Iaşi şi Oradea); *Jocuri de artificii* (teatru); *Temerarii la scara 2* (film, Premiul pentru cel mai bun lung metraj pentru copii); *Telefonul galben* (teatru), 1999; *Praful de pe cutia Pandorei* (eseuri) – Editura Prohumanitate, 2000; *Răzbunarea roboţilor* (povestiri) – Editura C.N.I. „Coresi", 2001 (Premiul Asociaţiei Scriitorilor Bucureşti).

ROMAN, CAROL (23 februarie 1932)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Flash (jurnal de călătorie) – Editura Albatros, 1972; *Şi ei au fost adolescenţi...* – Editura Albatros, 1974; *Singur în faţa performanţei?* – Editura Politică, 1976; *Tu la confluenţa cu ceilalţi* – Editura Albatros, 1977; *O ecuaţie cu două... cunoscute* – Editura Albatros, 1980; *La o secundă de mileniul III* – Editura Albatros, 1985; *Iubirea, eterna poveste. Profamilia* – Editura Albatros, 1987; *Răscruci de milenii* – Editura Albatros, 1990; *Războiul unui inocent* (proză), Bucureşti, 2002.

RUŞ, ION (octombrie 1927)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Un, doi, trei, hai şi voi în pas cu ei (versuri), Bucureşti, 1977.

SCRIPCĂ, GHEORGHE (1930 – 2001)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Doi balauri şi-o poveste (teatru de păpuşi), 1969; *Nimbul izvoarelor* (poezie) – Editura Militară, 1974; *Fântâni* – Editura Albatros, 1977; *Misterul nucului trăsnit* (proză) – Editura Ion

www.dacoromanica.ro

Creangă. 1975: ***Băiatul din cămaşa cu cai*** – Editura Ion Creangă. 1981: ***Noroc, şi fii băiat de treabă*** – Editura Ion Creangă. 1981: ***Cinci sub cerul liber*** – Editura Ion Creangă. 1984: ***Făt-Frumos din Deltaplan*** – Editura Ion Creangă. 1986: ***A venit un pui de brad*** – Editura Ion Creangă. 1989: ***Prizonier în Disneyland*** – Editura Porto-Franco. Galaţi. 1993: ***Albă ca făina şi cei şapte covrigi*** – Editura Porto-Franco. Galaţi. 1995: ***Prietenul meu Farfulea*** – Editura Didactică şi Pedagogică. 1995: ***Hai la groapa cu furnici!*** – Editura Porto-Franco. Galaţi. 1998.

SADOVEANU, PROFIRA (21 mai 1906)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Balaurul alb (versuri). Bucureşti. 1955: ***Viaţa lui Mihail Sadoveanu – Copilăria şi adolescenţa*** (proză). Bucureşti. 1957: ***Vânătoare domnească*** (versuri). Bucureşti. 1963: ***În umbra stejarului*** (versuri). Bucureşti. 1965: ***Ostrovul zimbrului*** (proză). Bucureşti. 1966: ***Ochelarii bunicăi*** (versuri). Bucureşti. 1969: ***Cântecele lui Ştefan Vodă*** (versuri), Bucureşti. 1974: ***Flori de piatră*** (versuri). Bucureşti, 1980: ***Foc de artificii*** (proză). Bucureşti. 1985.

SEN, ALEXANDRU (6 iulie 1924)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Pentru cei din grupa mare (versuri) – Editura Tineretului, 1957: ***Grădiniţa veseliei*** (versuri) – Editura Tineretului. 1960: ***Cine ştie să ne spună*** (versuri) – Editura Tineretului. 1964: ***Noi, elevii dintr-a XI-a*** (proză) – Editura Tineretului. 1964.

SĂLCUDEANU PETRE (8 septembrie 1930)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Detectiv la 14 ani (proză). Bucureşti, 1971: ***Bunicul şi doi delincvenţi minori*** (proză). Bucureşti. 1974.

SGANDĂR, ŞTEFAN (10 ianuarie 1944)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Viteazul vitejilor (15 poveşti) – Casa editorială Odeon, Bucureşti, 1999; ***Poveşti siderale*** (18 poveşti), Bucureşti, 2000;

www.dacoromanica.ro

Poveşti (16 poveşti) – Editura Alfa. Bucureşti. 2000; *Basme pentru copii cuminţi* – Editura Anastasia. Bucureşti. 2000; *Fiul zânei de lumină* – Casa editorială Odeon. Bucureşti. 2000; *Cornul de argint* – Editura Floarea Darurilor. Bucureşti. 2001; *Noaptea de mâine* (povestiri SF) – Casa editorială Odeon. Bucureşti. 2001.

SIBII, DOREL (12 decembrie 1943)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Cum am găsit-o pe Ileana Cosânzeana (proză). Timişoara. 1979; *Prin ţara lui Abecedar* (proză). Timişoara. 1982; *Poveste din poveste*. Timişoara. 1986.

STOICESCU, PASSIONARIA (30 aprilie 1946)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Lume mică, lume mare (versuri). Bucureşti. 1971; *Cartea jocurilor* (versuri), Bucureşti. 1978; *Cartea pădurii* (versuri). Bucureşti. 1985; *Vrăjitoarea Pană de Gaiţă şi poveştile ei*. Bucureşti, 1986; *De-a poveştile* (versuri), Timişoara. 1989; *Calendarul fermecat* (versuri), Bucureşti, 1991, *Voinicii pământului* (versuri), Bucureşti. 1995; *Poveste de Paşte* (versuri), Bucureşti, 1998; *Trei poveşti până mai creşti* (versuri), Timişoara, 1999; *Hai la serbare!* (versuri), Bucureşti, 2001; *Povestea iepuraşului* (proză), Bucureşti, 1994; *Poveştile primăverii* (proză), Bucureşti, 1995.

STOICA, ZAIMU, EUGENIA (11 mai 1929)
CĂRŢI PUBLICATE:
Memoria somnului (poeme) – Editura Albatros, 1975; *Semnul de oaspete* (poeme) – Editura Albatros. 1976; *Cer părăsit* (poeme) – Editura Albatros, 1979; *Drumul zimbrilor* (poveşti) – Editura Junimea, 1981; *Bagheta magică* (roman SF) – Editura Junimea, 1985; *Flori de câmp* (poveşti) – Editura Junimea, 1987; *Vara enigmelor* (roman SF) – Editura Ion Creangă, 1987; piese de teatru de păpuşi: *Aşa zmeu, mai zic şi eu*, *Bagheta fermecată*, *Flori de câmp*, 1981 – 1983.

www.dacoromanica.ro

STOIAN, MIHAI (25 decembrie 1927)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Găinuşa de aur, Bucureşti, 1954; ***Cum a plesnit bostanul de prea mult râs***, 1956; ***Străjerul Mării***, 1956; ***Mică e vacanţa mare***, 1956; ***Eu, Tică şi alţii***, 1954; ***Poveşti de la fereastra mea***, 1960; ***Vacanţa sentimentelor***, 1966; ***Anchetă printre minori***, 1967; ***Ha-ra-ba-bu-rici***, 1968; ***Rămân părinţii repetenţi?***, 1968; ***Adolescenţa, o primejdie?***, 1968; ***Reabilitarea unui haiduc: Pantelimon***, 1968; ***Război pentru inimă***, 1970; ***Vieţi interzise***, 1970; ***Minori în derivă***, 1972; ***Fetele despre băieţi, băieţii despre fete***, 1973; ***Ultima cursă***, 1995.

STRĂUŢ, IRIMIE (28 ianuarie 1932)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Ţupa-Ţup (proză ritmată), Bucureşti, 1957; ***Buzdurucă cel născut dintr-o nucă*** (proză), Bucureşti, 1966; ***O faptă de un milion*** (proză), Bucureşti, 1976; ***Cea mai frumoasă zi*** (proză), Bucureşti, 1989.

ŞOVU, GEORGE (30 ianuarie 1931)

CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):

Cadenţa generaţiei (proză), 1974; ***Scrisori de acreditare*** (proză), 1976; ***Declaraţie de dragoste*** (proză scurtă), 1978; ***Jarul din palmă***, 1979; ***Dragul nostru Alex*** (roman), 1981; ***Răspuns la post-restant*** (proză scurtă), 1981; ***O vară de dor*** (proză), 1983; ***Liliac alb în ianuarie*** (proză), 1984; ***Dans în foişor*** (proză), 1984; ***Furtună de mai*** (roman), 1985; ***Fascinaţii*** (roman), 1985; ***Dimineaţa iubirii*** (roman), 1987; ***Ochii timpului*** (amintiri), 1988; ***Întâlnire-n oglindă*** (roman), 1989; ***Declaraţie de dragoste*** (roman), 1991; ***Liceenii*** (roman), 1991; ***Extemporal la dirigenţie*** (roman), 1992; ***Liceenii Rock'n Roll*** (roman), 1992; ***Liceenii în alertă***, 1993; ***Dragoste şi moarte*** (roman), 1994.

www.dacoromanica.ro

TEI, DANIEL (12 septembrie 1941)
CĂRŢI PUBLICATE:
Drumeţ în calea Mioriţei (eseuri, portrete) – Editura Sport Turism, 1982; ***Cărţi de versuri pentru copii*** – Editurile Ion Creangă, Libra, 1984 – 1994; ***Scenarii pentru teatru radiofonic***, 1969 – 1987.

TACHE, NICOLAE (11 ianuarie 1939)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
De ce nu vine Făt-Frumos? (versuri), Bucureşti, 1987; ***Noutăţi din lumea poveştilor*** (versuri), 1989; ***Şapte albe ca zăpada*** (versuri), Bucureşti, 1992; ***Un robot venea călare*** (versuri), Bucureşti, 1994; ***Omonime prinse-n rime*** (versuri), Bucureşti, 1998; ***Poeme hazlii, cum le palce la copii*** (versuri), Bucureşti, 2001.

ŢĂRANU, RAŢIU, MARIANA (18 martie 1919)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
În lumea copiilor (versuri) – Editura Tineretului, 1963; ***De mână cu vacanţa*** – Editura Tineretului, 1969; ***Calendarul florilor*** – Editura Ion Creangă, 1986; ***Ilustrate pentru prietenii mei*** – Editura Ion Creangă, 1989; ***Cărţi poştale animate*** – Editura Corint, 1998.

ZARAFU, GHEORGHE (5 mai 1933)
CĂRŢI PUBLICATE (selectiv):
Ham, aventurile unui cătel năzdrăvan (versuri) – Editura Ion Creangă, 1974; ***Miau, o pisică galbenă şi mică*** – Editura Ion Creangă, 1975; ***Chiţ, un şoricel cel mai mititel*** – Editura Ion Creangă, 1976; ***Oac, o broscuţă dintr-un lac*** – Editura Ion Creangă, 1976; ***Cip, o păsărică fără frică*** – Editura Ion Creangă, 1978; ***De la cucurigu, la tic-tac*** – Editura Ion Creangă, 1981; ***Trenul alfabetului*** – Editura Ion Creangă, 1979; ***Desenăm, zugrăvim, învăţăm ca să muncim*** – Editura Junimea, 1982; ***Pauze cu aplauze, epigrame şcolare*** – Editura Ion Creangă, 1982; ***Dialog fără catalog*** – Editura Ion Creangă, 1985; ***Căluţul de ciocolată*** – Editura Junimea, 1989; ***Mac, de la margine de lac*** – Editura Bios, 1990.
La editura Medicală a publicat seria cu ***Moş Bărbuţă***:
Piticul Moş Bărbuţă la Polul Nord, 1983; ***Moş Bărbuţă în împărăţia apelor***, 1984; ***Moş Bărbuţă în cosmos***, 1985; ***Moş Bărbuţă ani o sută***,

www.dacoromanica.ro

1986; ***Moş Brăbuţă la Grădina Zoo***, 1987; ***Moş Bărbuţă şi leacul miraculos***, 1990; ***Moş Bărbuţă doctor de gâze***, 1991.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA ESENŢIALĂ*
a copiilor şi adolescenţilor

Epopeea lui Ghilgameş (***Despre acela care a văzut totul până la capătul lumii***), legendă sumero-babiloniană.

Mahabharata (epopee indiană).

Iliada şi ***Odiseea*** de Homer.

Teogonia de Hesiod.

Fabule de Esop.

Eneida de Virgilius.

Metamorfoze de Ovidius.

O mie şi una de nopţi (basme indiene, persane, arabe, egiptene...).

Cântecul lui Roland (poem eroic medieval).

Legenda Cidului.

Romanele medievale despre regele Arthur şi ***Cavalerii Mesei Rotunde*** de Chrétien de Troyes.

Parsifal de Wolfram von Eschenbach.

Tristan şi Isolda de Gottfried von Strassburg.

Cântecul Nibelungilor şi ***Gudrun*** (legende medievale germane).

Kalevala (epopee finlandeză).

Divina Comedie de Dante Alighieri.

---

* „Dintre numeroasele instrumente ale fiinţei omeneşti, cel mai uluitor este, fără putinţă de tăgadă, cartea. Celelalte sunt prelungiri ale trupului. Microscopul, telescopul sunt prelungiri ale privirii, telefonul este o prelungire a glasului. Mai apoi, avem plugul şi spada, prelungiri ale braţului. Însă cartea e altceva: cartea e o prelungire a memoriei şi imaginaţiei... Emerson spunea că **biblioteca** (s.n.) poate fi asemuită cu o încăpere fermecată. În această încăpere se află, înlănţuite prin vrajă, cele mai de seamă spirite ale umanităţii, care aşteaptă ca noi să le adresăm un cuvânt pentru a renunţa la tăcerea în care sunt cufundate. Trebuie să deschidem cartea şi atunci ele se trezesc..." (Jorje Luis Borges).

www.dacoromanica.ro

Decameronul de Giovanni Boccaccio.

Gargantua şi Pantagruel de François Rabelais.

Visul unei nopţi de vară şi *Romeo şi Julieta* de William Shakespeare.

Fabule de La Fontaine.

Poveşti sau basmele de odinioară de Charles Perrault.

Călătoriile lui Gulliver de Jonathan Swift.

Robinson Crusoe de Daniel Defoe.

Cidul de Pierre Corneille.

Preţioasele ridicule de Molière.

Divanul persan de Voltaire.

Emil de J.J. Rousseau.

Uimitoarele călătorii şi aventuri ale Baronului von Münchausen (adaptare) de G.A. de Bürger.

Spărgătorul de nuci de E.T.A. Hoffman.

Suferinţele tânărului Werther de J.W. Goethe.

Wilhelm Tell de F. Schiller.

Poveşti pentru copii de Fraţii Grimm.

Basme povestite pentru copii de H.Ch. Andersen.

Legenda şi întâmplările vitejeşti ale lui Till Ulenspiegel... de Charles de Coster.

Ultimul mohican, *Corsarul roşu*, *Preeria* de James Fenimore Cooper.

Coliba unchiului Tom de Harriet Beecher Stowe.

Moby Dick de Herman Melville.

Huckleberry Finn, *Tom Sawyer*, *Prinţ şi cerşetor*, *Un yankeu la curtea regelui Arthur* de Mark Twain.

Colţ Alb de Jack London.

Rob Roy, *Logodnica din Lammermoore*, *Ivanhoe* de Walter Scott.

David Copperfield, *Oliver Twist*, *Nicholas Nickleby* de Charles Dickens.

Comoara din insulă de R.L. Stevenson.

Alice în ţara minunilor de Lewis Carroll.

www.dacoromanica.ro

Prințul fericit de Oscar Wilde.

Cartea junglei de J.R. Kipling.

Omul invizibil și *Războiul lumilor* de H.G. Wells.

Cei trei muşchetari și *Contele de Monte Cristo* de Alexandre Dumas.

Notre Dame de Paris și *Mizerabilii* de Victor Hugo.

Copiii căpitanului Grant, *Ocolul pământului în 80 de zile*, *Castelul din Carpați*, *Pilot pe Dunăre* de Jules Verne.

Micul prinț de A. de Saint-Exupéry.

Winnetou încătușat și *Testamentul lui Winnetou* de Karl May.

Emil și detectivii de Erich Kastner.

Aventurile lui Pinocchio de C. Collodi.

Cuore de Edmondo de Amicis.

Minunatele călătorii ale lui Nils Holgersson prin Suedia de Selma Lagerlöf.

Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie.

O samă de cuvinte de Ion Neculce.

Istoria ieroglifică de Dimitrie Cantemir.

Poezii populare ale românilor (culegere de Vasile Alecsandri).

Doine și Lăcrimioare și *Ostașii noștri* de Vasile Alecsandri.

Fabule de Grigore Alexandrescu.

Bătăliile românilor și *Legende noi* de Dimitrie Bolintineanu.

Legende sau basmele românilor de Petre Ispirescu.

Harap Alb și *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă.

Făt-Frumos din lacrimă și *Călin (file din poveste)* de Mihai Eminescu.

Schițe de I.L. Caragiale.

Povestea gâștelor și *Jucăriile celui cuminte* de George Coșbuc.

În lumea dreptății de I.Al. Brătescu-Voinești.

Din lumea celor care nu cuvântă de Emil Gârleanu.

Șoimii, *Neamul Șoimăreștilor*, *Frații Jderi*, *Dumbrava minunată* de M. Sadoveanu.

Cartea cu jucării, *Stihuri pestrițe*, *Țara piticilor*, *Prisaca* de Tudor Arghezi.

www.dacoromanica.ro

Fram, ursul polar de Cezar Petrescu.
La Medeleni de Ionel Teodoreanu.
Toate pânzele sus de Radu Tudoran.
Cireşarii de Constantin Chiriţă.
Făt-Frumos când era mic de Octav Pancu-Iaşi.
Recreaţia mare de Mircea Sântimbreanu.
Ocolul infinitului mic pornind de la nimic de Marin Sorescu.

Notă:

Desigur, şi alte cărţi pot fi incluse în această „Bibliotecă". De pildă, cele mai importante cărţi ale autorilor români contemporani le găsiţi în **Mic dicţionar bibliografic de literatură română contemporană pentru copii şi adolescenţi** din acest volum.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

BAYET, Jean, ***Literatura latină***, Ed. Univers, 1972.

BÂRLEA, Ovidiu, Prefaţă la ***Basmele române***, Ed. Minerva, 1978.

BONNARD, A., ***Civilizaţia greacă***, Ed. Ştiinţifică, 1967.

BORGES, Jorje Luis, ***Opere***, 3, Ed. Univers, 2000.

CĂLINESCU, G., ***Estetica basmului***.

CHIMET, Iordan, ***Cele douăsprezece luni ale anului***, Ed. Ion Creangă, 1972.

CHEVALIER, J., GHERBRANT, A., ***Dicţionar de simboluri***, Ed. Artemis, 1994.

CIORAN, E., ***Eseuri***, Ed. Cartea Românească, 1998.

CROCE, Benedetto, ***Estetica***, Ed. Univers, 1971.

DRIMBA, O., ***Istoria literaturii universale***, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1968 – 1971.

DUMEZIL, Georges, ***Mit şi epopee***, Ed. Ştiinţifică, 1993.

Dicţionar de literatură engleză, Ed. Ştiinţifică, 1970.

Dicţionar de literatură franceză, Ed. Ştiinţifică, 1972.

ELIADE, Mircea, ***Istoria credinţelor şi ideilor religioase***, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.

FAÇON, Nina, ***Istoria literaturii italiene***, Ed. Ştiinţifică, 1969.

FIRĂSCU, C., GHIŢĂ, Gh., ***Mic dicţionar îndrumător în termenologia literară***, Ed. Ion Creangă, 1979.

GRIGORESCU, Dan, ***Literatura americană***, Ed. Ştiinţifică şi Pedagogică, 1977.

HERSENI, Traian, ***Literatura şi mitologia***, Ed. Univers, 1976.

ISBĂŞESCU, Mihai, ***Istoria literaturii germane***, Ed. Ştiinţifică, 1961.

www.dacoromanica.ro

KERNBACH, Victor, ***Mituri esențiale***, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978.

KUHN, N.A., ***Legendele și miturile Greciei antice***, Editura Orizonturi, 1994.

LĂZĂRESCU, George, ***Dicționar de mitologie***, Casa editorială Odeon, 1992.

MALIȚA, Mircea, ***Zece mii de culturi, o singură civilizație***, Ed. Nemira, 1998.

POPA, Marian, ***Dicționar de literatură română contemporană***, Ed. Albatros, 1977.

POPESCU, Florentin, ***Dicționar de literatură română***, Ed. Saeculum, 1997.

POPESCU, Florentin, ***Dicționar de literatură universală***, Ed. Floarea Darurilor, 1998.

Scriitori francezi, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1998.

SECHEȘAN, Gh., ***O istorie a literaturii pentru copii***, Ed. Augusta, 2000.

STOICA, Cornelia, VASILESCU, Eugenia, ***Litera pentru copii***, Ed. Didactică și Pedagogică, 1982.

STANCIU, Ilie, ***Literatura pentru copii***, Ed. Didactică, 1967.

SÂNTIMBREANU, Mircea, ***Carnete de editor***, Ed. Amarcord, 2000.

ȘĂINEANU, Lazăr, ***Basmele române***, Ed. Minerva, 1978.

VIANU, Tudor, ***Arta prozatorilor***, Ed. Albatros, 1977.

VULCĂNESCU, Romulus, ***Mitologie română***, Ed. Academiei, 1985.

www.dacoromanica.ro

SUMAR

În loc de introducere 5
Argument
Mirajul copilăriei
Sipetul fermecat

Nemaipomenitul drum al cărţii 18
Obârşia scrisului
A doua meserie a omenirii

Cartea – un lux pentru copii? 26
O... istorie neconformistă
Puţină psihologie

O scurtă, dar necesară istorie... 44
O apariţie uluitoare: geniul grec
Iliada – o istorie tristă, *Odiseea* – una poetică
Instaurarea... ordinii în Pantheon
Olimpul... de la Roma

Mitul, din nimic? 57
Un focar mitic: Heracles
Mitul lui Heracles şi... Olimpiadele
A doua naştere a lui Heracles
Simbolul – dimensiune a gândirii moderne
Aici... şi dincolo

Întruparea literaturii 78

Basmul... eterna poveste 95

Calul troian şi... nărăvaşii armăsari ai cavalerilor medievali 128
Cidul – un erou legendar
Vestiţii Cavaleri ai Mesei Rotunde
Drumul de la Parsifal, Tristan, Siegfried, până la Till...

Miraculoasa apariţie a noilor Titani, pe deplin învingători 140
Divina Comedie, o nouă mistică?
... Şi totuşi, *Decameronul*
Rabelais, sau tot ce-i mai omenesc este râsul...
Don Quijote cel trist... care ne face să zâmbim

www.dacoromanica.ro

Mai e mult până departe? Jurnalul... călătoriilor 155
(Corespondenți speciali: Homer, Vergilius, Dante, Marco Polo, Cervantes, Swift, Spătarul Milescu și alții...)

Viziunea adolescentului... miop 169

Peisajul mirific al literaturii franceze 179
Lista cărților lui Jules Verne traduse în limba română
De la *Visul unei nopți de vară* la *Alice în țara minunilor*, în literatura engleză 193
... Primii și neîntrecuții mohicani ai literaturii americane pentru copii și adolescenți 211

De la Siegfried și Till... la Winnetou, dar și la Pinocchio, Nils și Bimbi... 225

O valoroasă dar, din păcate, puțin cunoscută literatură autohtonă pentru copii și adolescenți 235

O specie minoră? 261
Nașterea lui S.H.
Cum a murit și a înviat Sherlock Holmes
Marii detectivi

Literatura S.F. 269

Literatura de informare 274

Mic dicționar bibliografic de literatură română contemporană pentru copii și adolescenți 278

Biblioteca esențială 307

Bibliografie selectivă 311

www.dacoromanica.ro

De acelaşi autor:

- Flăcăul (roman)
- O nemaipomenită colivie (roman pentru copii)
- Uluitorul zbor al unei rachete „Excelsior 1" (roman pentru copii)
- Soarele din peşteră (roman pentru copii)
- Clasa în care nu se întâmplă nimic (roman pentru copii)
- Planetă de adolescent (roman, Premiul „Albatros")
- La revedere Făt-Frumos (roman)
- Ah, aceşti adolescenţi (roman)
- Dincolo de joc (schiţe şi povestiri)
- Anotimpul dragostei (roman)
- Împărăţia de zahăr (poveşti)
- Enigma florii albe (roman)
- Cu capul în nori (schiţe şi povestiri)
- Vulturi pe arborele de foc (însemnări de călătorie)
- Fratele meu Curajul (schiţe şi povestiri)
- Copilul invizibil (schiţe şi povestiri)
- Şopârla electronică (roman)
- Gustul Mărului de aur (schiţe şi povestiri)
- Cel mai bun prieten (povestiri)
- Rondul de flori (însemnări de călătorie)
- Neştiutul cerc al sărutului (teatru, Premiul Uniunii Scriitorilor, 1978)
- O aventură ca la carte (teatru)
- Cine-i oare Făt-Frumos? (teatru)
- Accident banan (teatru)
- Telefonul galben (teatru, Premiul Asociaţiei Scriitorilor, 1999)
- Praful de pe cutia Pandorei (eseuri)
- Răzbunarea roboţilor (schiţe şi povestiri, Premiul Asociaţiei Scriitorilor, 2002)
- Anotimpul clipei (versuri)
- Temerarii de la scara 2 (film, Premiul pentru cel mai bun lung metraj pentru copii)

ISBN 973-8369-15-0

www.dacoromanica.ro